

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๖ เรื่อง

พุทธศิลป์บำบัด: พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां

อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

Buddhist Arts Therapy: The Pagoda Creates Happiness Ban Mae Hang
Community Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พุทธศิลป์บำบัด : บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน

Buddhist art therapy : Conservation and Innovation from
the Community to International

โดย

พระวิสิทธิ์ วงศ์ไส

พระครูประวิตรวรานุกฤต

พระมหาดนัยพัชร ยูนิรัมย์

นายธวัชชัย จันจุฬา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 500766050

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๖ เรื่อง

พุทธศิลป์บำบัด: พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां
อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

Buddhist Arts Therapy: The Pagoda Creates Happiness Ban Mae Hang
Community Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province

โดย

พระวิสิทธิ์ วงศ์ไส

พระครูประวิตรวรานุกต

พระมหาดนัยพัชร ยุนิรัมย์

นายรัชชัย จันจุฬา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 500766050

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Sub-Project ๒

Buddhist art Therapy: The Pagoda Creates Happiness Ban Mae Hang
Community Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province

BY

Phra Wisit Wongsai

Phrakru Pravittvaranuyut

Phramaha Danaiphat Yuniram

Mr. Thawatchai Junjula

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

B.E. 2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 500766050

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: พุทธศิลปกรรมบำบัด: พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां
อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

ผู้วิจัย: พระวิสิทธิ์ วงศ์ใส
พระครูประวิตรวรานุกุต
พระมหาดนัยพัชร ยูนิรัมย์
นายธวัชชัย จันจุฬา

หน่วยงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๖

ทุนอุดหนุนการวิจัย: กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) ศึกษาที่มืองค์ประกอบการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลป์) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย (๒) ศึกษาศรัทธาจากการสร้างเจดีย์ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์วัดแม่हां ทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข (๓) บูรณาการพุทธศิลป์ลวดลายเวียงกาหลง พัฒนาจิตใจชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต

ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างพระธาตุ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมภายใต้ความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ความรู้สึกเป็นคนในชุมชนเดียวกัน และลงมือปฏิบัติงานร่วมกัน เช่น การเทปูน การขนย้ายสิ่งของขนาดใหญ่ เครื่องจักรขนาดใหญ่ ๒) พระธาตุมีส่วนสำคัญในการทำให้คนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยการที่ชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสรับฟังธรรมจากเจ้าอาวาสทั้งในแง่ของการทำงานร่วมกัน หลักสามัคคีธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญที่ส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ๓) ลวดลายเวียงกาหลงเป็นลวดลายที่ชาวบ้านในชุมชนเคารพนับถือ การจะนำลวดลายไปติดตั้งนั้นก็ต้องมีความเหมาะสม ไม่นำลวดลายไปใส่ในที่ที่ไม่สมควร การสืบทอดลวดลายเวียงกาหลงที่ชุมชนได้ออกแบบไว้ก็คือ การนำลวดลายเวียงกาหลงไปติดตั้งรอบๆ พระเจดีย์ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่ยากให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานเมื่อได้เข้ามากราบไหว้ในตัวพระเจดีย์จะได้เห็นลวดลาย และซึมซับในลวดลายเวียงกาหลงดังกล่าว ให้ทุกคนได้เข้าใจทั้งห่วงแหวนในเอกลักษณ์ชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างดี ตลอดจนการพัฒนาวิธีการรักษาสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดีด้วยพุทธศิลปกรรม

Research Title: Buddhist art therapy : The pagoda creates happiness
Ban Mae Hang Community Wiang Pa Pao District, Chiang
Rai Province

Researcher: Phra Wisit Wongsai
Phrakru Pravittvaranuyut
Phramaha Danaiphath Yuniram
Mr. Thawatchai Junjula

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Chiang Mai Campus.

Fiscal year: 2566 / 2023

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

The pagoda creates happiness Ban Mae Hang Community Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province, This research article has 3 objectives as follows: (1) A study of the origins of elements of pagoda construction (Buddhist art) Ban Mae Hang Community Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province (2) Studying faith from building pagodas Principles of Buddhist teachings through the pagoda building process Ban Mae Hang make people in the community happy (3) integration of Buddhist art patterns Wiang Ka Long community mind development and conserving and continuing in the future

Found that forms of participation in the creation of relics It is a participatory process under belief. faith in buddhism feeling of being in the same community and work together, such as pouring cement, moving large items large machinery, etc.

Wiang Ka Long it is a pattern that the villagers in the community respect. To bring the pattern to install, it must be appropriate. Do not put the wire into an inappropriate place. Inheritance Wiang Ka Long the community has designed it is to bring the pattern Wiang Ka Long to be installed around the pagoda, which is a process that wants the next generation when they come to worship in the pagoda to see the pattern and absorbed in patterns this allows everyone to understand and care about the identity of this community.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการศึกษาความศรัทธาจากการสร้างเจดีย์ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์บูรณาการพุทธศิลป์ลวดลายเวียงกาหลง พัฒนาจิตใจชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ตลอดจนคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ให้การสนับสนุนและเมตตาอนุเคราะห์ในการสนับสนุนโครงการวิจัยในครั้งนี้ รวมทั้งบุคคลต่างๆ ที่ได้ให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อการศึกษาวิจัย

ขอขอบพระคุณและเจริญพรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม สำหรับทุนสนับสนุนการวิจัย และ พระครูโฆสิตสมณคุณ เจ้าอาวาสวัดแม่हां การสนับสนุนพื้นที่ในการทำวิจัย คณะผู้ส่วนร่วมในงานวิจัย อันได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนชาวบ้านใน ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ที่ได้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมวิจัยให้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

คุณงามความดีใดๆ ที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจ และความมีอุทิศสาคะวิริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอน้อมบูชาถวายแด่พระเถระครูบาอาจารย์ และคณะบุคคลที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการถ่ายทอดสืบสานศิลปะสู่สังคมต่อไป

พระวิสิทธิ์ วงศ์ไส และคณะ

๓ ตุลาคม ๒๕๖๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ คำถามวิจัย.....	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๖
๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิดพุทธศิลปกรรม.....	๘
๒.๒ แนวคิดพุทธศิลปกรรมบำบัด (art therapy).....	๑๔
๒.๓ แนวคิดการสร้างเจดีย์ล้านนา.....	๓๒
๒.๔ รูปแบบและประเภทของเจดีย์ /แผยแผ่ศาสนา : ศรัทธา.....	๔๔
๒.๕ พุทธศิลป์บำบัดจิตใจ : พัฒนาจิตใจชุมชน/บริบทวัด ชุมชนบ้านบ้านแม่हां.....	๖๖
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง/ทบทวนวรรณกรรม.....	๗๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๘๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๓
๓.๒ พื้นที่และองค์กรในการศึกษาวิจัย.....	๘๔
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๘๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย.....	๘๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๖
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๘๗
๓.๗ สรุปกระบวนการการวิจัย.....	๘๗
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๘
๔.๑ บริบทชุมชนวัดบ้านแม่हां.....	๘๘

๔.๒ การก่อสร้างเจดีย์สร้างสุข.....	๙๑
๔.๓ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างพระธาตุ.....	๑๐๖
๔.๔ ชุมชนได้รับผลประโยชน์ด้านจิตใจ.....	๑๐๙
๔.๕ ลวดลายเวียงกาหลงที่จะนำเขียนรอบพระวิหาร.....	๑๑๔
๔.๖ เส้นทางลวดลายเวียงกาหลงสู่พระเจดีย์.....	๑๑๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๑๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๒๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๓
บรรณานุกรม.....	๑๒๕
ภาคผนวก.....	๑๓๑
ภาคผนวก ก.เครื่องมือวิจัย.....	๑๓๒
ภาคผนวก ข.หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๑๓๘
ภาคผนวก ค.ภาพกิจกรรมลงพื้นที่.....	๑๔๔
ภาคผนวก ง.ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๑๔๙
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๕๔

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ ๑	ตารางแสดงแบ่งบทบาทในการสร้างพระเจดีย์ระหว่างวัดและเจ้าภาพนอกชุมชน	๙๙
ตารางที่ ๒	ตารางแสดงการมีส่วนร่วมในการสร้างเจดีย์และการจัดกิจกรรมของชุมชน.....	๑๐๒

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑ พระเจดีย์วัดสวนดอก จ.เชียงใหม่	๓๖
ภาพที่ ๒ ภาพพระมหาเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่	๓๗
ภาพที่ ๓ ภาพเจดีย์วัดเจ็ดยอด จ.เชียงใหม่	๓๙
ภาพที่ ๔ ภาพพระธาตุเจดีย์หลวง จ.เชียงใหม่	๔๐
ภาพที่ ๕ ภาพพระชินราชดอยตุง บนเทือกเขานางนอน พระธาตุคู่บ้านคูเมืองเชียงแสน และ เชียงราย ที่พระมหากษัตริย์ล้านนาทุกพระองค์ต้องมาถวายสักการะ	๔๙
ภาพที่ ๖ ภาพพระบรมธาตุหริภุญไชย ที่พระมหากษัตริย์ล้านนาทุกพระองค์เมื่อคราวขึ้นเสวยราช ล้วนต้องแต่งต้นไม้มงคล ต้นไม้มงคล ธูปเงิน และ เครื่องราชสักการะถวายทุกครั้ง	๕๑
ภาพที่ ๗ ภาพพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง พระธาตุสำคัญแบบศิลปล้านนาคหอง	๕๒
ภาพที่ ๘ ภาพพระธาตุช่อแฮ พระธาตุสำคัญคู่บ้านคูเมืองของจังหวัดแพร่	๕๔
ภาพที่ ๙ ภาพพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุสำคัญคู่บ้านคูเมืองของจังหวัดน่าน	๕๖
ภาพที่ ๑๐ เจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสน จ.เชียงราย	๖๐
ภาพที่ ๑๑ เจดีย์กู่กุด หรือสุวรรณจังโกฏ จ.ลำพูน	๖๑
ภาพที่ ๑๒ แผนที่วัดแม่हां และชุมชนบ้านแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย	๙๑
ภาพที่ ๑๓ แผนผังแสดงกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการประชุมสร้างเจดีย์	๙๒
ภาพที่ ๑๔ แผนผังแสดง กลุ่มคนที่มีความสำคัญในการตัดสินใจ	๙๓
ภาพที่ ๑๕ แผนผังวัดและที่ตั้งของการสร้างเจดีย์ปัจจุบัน	๙๖
ภาพที่ ๑๖ แผนผังวัดแบบใหม่ในอนาคต	๙๖
ภาพที่ ๑๗ พระธาตุวัดแม่हां	๙๘
ภาพที่ ๑๘ ชาวบ้านแม่हांรวมทั้งกลุ่มพี่น้องไทใหญ่ร่วมกิจกรรมสร้างพระธาตุ	๑๐๓
ภาพที่ ๑๙ บรรยายภาพการฉลองพระธาตุและห่มผ้าให้พระธาตุเมื่อก่อสร้างเสร็จ	๑๐๕
ภาพที่ ๒๐ ชาวบ้านแม่हांร่วมกิจกรรมห่มพระธาตุซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างความสามัคคีในชุมชน ..	๑๐๘
ภาพที่ ๒๑ แสดงรูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชน	๑๑๒
ภาพที่ ๒๒ ลายดอกกาหลง กลีบ ดอกไม้และใบไม้วาดร่าง	๑๑๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พุทธศิลปกรรม เป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอน ของพระพุทธเจ้าเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา^๑ ทั้งเป็นสิ่งโน้มน้าวจิตใจพุทธศาสนิกชนให้เกิดความเลื่อมใสประพฤติปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ตรงตามหลักพุทธธรรม ทั้งนี้ย่อมทำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมและผู้ที่ได้รับชม ได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนายิ่งขึ้น^๒ พุทธศิลป์ล้านนาได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมมาเป็นลำดับ และมีพัฒนาการด้านคุณค่า และความงามไปจนถึงขั้นสูงหรือพุทธศิลป์ล้านนายุคทอง โดยอาศัยปัจจัยความสมบูรณ์ในหลายด้าน ดร.ฮันส์ เพ็นธ์ นักวิชาการด้านล้านนาคติ ระบุว่าองค์ประกอบของยุคทองที่สำคัญ คือ มีกองทัพเข้มแข็ง มีความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ประชาชน ผู้รู้แตกฉาน สถาปตยกรรมเป็นสุขด้วยกฎระเบียบ มีช่างผู้ชำนาญในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม มีความมั่งคั่งทางการเกษตรและการค้าขาย มีการจัดการระบบภายในของรัฐด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ^๓ คุณค่าของพุทธศิลป์ล้านนาที่มีความงดงามและลงตัวทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม, ประติมากรรม และด้านอื่น ๆ นอกจากจะสร้างความงดงามทรงคุณค่าให้กับอาณาจักรล้านนาซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ผลงานต่างทางพุทธศิลป์ขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่ง โดยปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมที่งดงามของล้านนาระบายอยู่ทั่วอาณาบริเวณทั้งในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นราชธานีเดิมของอาณาจักรล้านนาและจังหวัดต่างๆ ของภาคเหนือตอนบน โดยอยู่ในรูปแบบของสถาปัตยกรรม ดังจะเห็นได้จากสถูปเจดีย์ของล้านนาที่มีความหลากหลายในรูปแบบ เช่น เจดีย์วัดเจ็ดยอด (วัดมหาโพธาราม) เมืองเชียงใหม่ ซึ่งในชั้นกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๙๙) ที่ได้รับอิทธิพลการสร้างหรือแบบอย่างมาจากเจดีย์พุทธคยา จากเมืองคยา ประเทศอินเดีย สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า แต่นักวิชาการหลายท่าน เช่น อาร์.เลย์ เมย์ (R.le May) และ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ แสดงความเห็น ว่า เจดีย์นี้ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเจดีย์พุทธคยาของอินเดีย แต่น่าเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับอาณาจักรพุกามมากกว่า เพราะมีความใกล้ชิดทางศิลปะอย่างยิ่งยาวนานก่อนรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการอีกหลายท่าน เช่น จี.โคเวตส

^๑ ชัยชนะ ปันเงิน, จักกวาททีปนี : ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), (อัดสำเนา).

^๒ ภาณุวัฒน์ เนียมบาง, “การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนากรณีศึกษา : วัดร่องขุ่น ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย”, สารนิพนธ์ศาสนศึกษามหาบัณฑิต, (วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ฮอมผญา ๓๐ ปี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่, (เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

(G.Coedes), เจ.บอยส์เชลลียร์ (J. Boisselier) และ เอ.บี. กริสวอร์ด (A.B. Griswold) ได้ให้ความเห็นว่า ในบทความ “The Holyland Transported : The Replicas of the Mahabodhi Shrine in Siam and Elsewhere” ว่ามีหลักฐานเอกสารกล่าวว่า พระเจ้าติโลกราชนำหินด้ามพราศัต พร้อมด้วยนายช่าง ๓๐ คน เดินทางไปยังพุกตยาเพื่อจำลองแบบซึ่งไม่ได้ระบุถึงเอกสารหลักฐานนั้นอย่างชัดเจน แต่ความสามารถในการวางแผนผังของสถิตมหาสถานได้เหมือนกับพุกตยา จึงมีความเป็นไปได้อย่างมาก ที่ช่างผู้ออกแบบวัดมหาโพธารามจะเคยเดินทางไปถึงพุกตยา

ประเทศอินเดีย^๕ จะเห็นได้ถึงความพยายามอย่างสูงส่งที่จะทำการสืบทอดพุทธศิลปะของล้านนาจากแหล่งที่เป็นต้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยตรง วัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นถาวรวัตถุสำคัญที่ส่วนหนึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่สำหรับพักอาศัยของพระสงฆ์ และอีกส่วนหนึ่งเพื่อใช้สำหรับการประกอบศาสนกิจตลอดถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในวัดจึงมีถาวรวัตถุที่สำคัญ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ศาลา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยพระพุทธสาวกผู้มีความศรัทธาได้ทำหน้าที่การเผยแพร่โดยผ่านสื่อต่าง ๆ อาทิ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร นอกจากนี้ก็ยังมีสื่อที่มีบทบาทสำคัญอันถือเป็นหลักในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปมากยิ่งขึ้น คือ สื่อด้านพุทธศิลป์ โดยพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวถึงพุทธศิลป์ว่ามีความหมายถึงยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ นี่เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจหรือปัญหาสังคม ในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่อง โบสถ์ เจดีย์และพระพุทธรูปสวย ๆ (พระธรรมโกศาจารย์, ๒๕๔๔) ด้านพระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า เจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา เจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี ๔ อย่างคือ ๑) ธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๒) บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย ๓) ธรรมเจดีย์ บรรจุพระธรรม คือพุทธพจน์ ๔) อุทเทสิกเจดีย์ คือพระพุทธรูป; ในทางศิลปกรรมไทย หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระธาตุ และอัฐิบรรพบุรุษ ส่วนสมเด็จพระยามหาราชานุภาพ ก็ทรงอธิบายพุทธศิลป์มีเนื้อความว่า ในสมัยนั้นพุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา พระไตรสรณคมน์จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี ๔ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เกิดในภายหลังหากจะกล่าวไปแล้วพุทธศิลป์ มีความหมายและความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจให้กับพุทธบริษัท ใช่เพียงแค่วัตถุที่มีประดับไว้ในตามวัดวาอารามต่าง ๆ เท่านั้น แต่ทั้งนี้ก็พบว่ามีเพียงไม่กี่วัดที่นำเรื่องราวเหล่านี้เป็นสื่อในการสอนธรรมหรือพัฒนาให้ญาติโยมเข้าถึงหลักธรรม ตามเป้าหมายที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้

พุทธศิลป์ล้านนาทางสถาปัตยกรรมการก่อสร้างสถูปเจดีย์นั้นส่งอิทธิพลทางด้านรูปแบบและวิธีการใช้วัสดุและการตกแต่ง ไปยังพุทธศิลป์ในสกุลช่างต่าง ๆ เช่น ธาตุน้อย เมืองเชียงรุ่ง สิบ

^๕เชษฐ ติงสฤษดิ์, สถิตมหาสถาน พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุข กับ ศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๑๕-๓๑๖.

สองปันนา หรือแม่กระทั่ง พระธาตุหลวงเวียงจันทร์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ที่สร้างขึ้นในสมัยพระไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์ของลาว (ล้านช้าง) ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรล้านนา เพราะพระองค์ถือว่าเป็นกษัตริย์ล้านนาพระองค์หนึ่งทรงครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๘๙-๒๐๙๐^๕ ซึ่งนักวิชาการระบุว่า พระองค์ได้รับแบบอย่างและอิทธิพลทางพุทธศิลป์ล้านนายุคทองเป็นแบบอย่างในการนำไปสร้างพระธาตุองค์สำคัญนี้ ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านช้างมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ในระยะต่อมา ราชครูโพนสะเม็กยังนำรูปแบบของการสร้างพระธาตุหลวงเวียงจันทร์นี้มาเป็นต้นแบบของการบูรณะองค์พระธาตุพนม (องค์เดิม)^๖ ณ ภูกำพร้าว อำเภอดงหลวง จังหวัดนครพนม ในปัจจุบัน ซึ่งการสร้างพระธาตุพนมรวมถึงมหาธาตุสำคัญต่าง ๆ ของอาณาจักรล้านช้างล้วนมีการแต่งตำนานที่มีระเบียบแบบแผนเหมือนกับตำนานพระธาตุอื่น ๆ ในอาณาจักรล้านนา^๗

หลักการดังกล่าวข้างต้นทำให้เห็นได้ว่าพุทธศิลป์ของล้านนามีคุณค่าและยังคงมีบทบาทที่สำคัญอย่างมากในพื้นที่อนุภูมิภาคแม่น้ำโขง ตลอดจนภูมิภาคอื่นด้วย ถึงแม้ว่าอาณาจักรล้านนาจะล่มสลายไปนานแล้ว แต่พุทธศิลป์ล้านนาก็ยังได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน โดยตลอดระยะเวลาที่ยาวนานของการดำรงอยู่ของพุทธศิลป์ล้านนานั้น ก่อให้เกิดคุณประโยชน์อย่างมากในการดำรงพระพุทธศาสนาซึ่งนับเป็นบทบาทหนึ่งที่สอดคล้องกับหลักองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ ในการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาดังนี้

- ๑) ศาสนธรรม หมายถึงหลักธรรมคำสอนทางศาสนา
- ๒) ศาสนบุคคล หมายถึงบุคลากรทางศาสนาหรือพุทธบริษัททั้ง ๔ ที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในศาสนา
- ๓) ศาสนพิธี หมายถึงพิธีกรรมตามหลักศาสนา
- ๔) ศาสนวัตถุ หมายถึงศาสนสถานสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ตามหลักทางศาสนา

วัดบ้านแม่ห่าง ต.เวียงกาหลง จ.เชียงราย เป็นวัดที่อยู่ในชุมชน และมีการส่งเสริมในด้านความสามารถของชาวบ้านด้านการเขียนลวดลาย จากการสำรวจที่ผ่านพบว่า อาชีพเสริมของชาวบ้านคือการรับจ้างทั่วไปทั้งในหมู่บ้านและนอกพื้นที่ ชาวบ้านในชุมชนมีความตระหนักในอัตลักษณ์ศิลปะเวียงกาหลง ว่าเป็นเพียงมรดกเก่าแก่ของเวียงป่าเป้าเท่านั้น แต่ไม่รู้ว่ามีความสำคัญต่อชาวบ้านอย่างไร เข้าใจว่าเป็นของใช้สอยของคนชั้นสูงเพราะมันมีราคาสูงคนสามัญไม่สามารถที่จะนำมาใช้ได้ และจะเอามาทำเป็นอาชีพเสริมได้อย่างไร เนื่องจากต้นทุนในการทำเครื่องเคลือบปั้นดินเผาต้องใช้ทุนสูง ชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถที่จะทำได้ จึงสังเกตได้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจว่า การจะอนุรักษ์ลวดลาย

^๕ สุรัสวดี อ่องสกุล, ศ.เกียรติคุณ., **กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่**, (เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

^๖ องค์พระธาตุพนมองค์เดิม ที่พังทลายลงใน เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ พระราชครูโพนสะเม็กได้รับแบบอย่างมาจากการก่อสร้างพระธาตุหลวงเวียงจันทร์ มาบูรณะเพิ่มเติมองค์พระธาตุพนมที่มีอยู่แล้วให้เป็นพุทธศิลป์ของสกุลช่างล้านช้าง

^๗ ธนธร กิตติกานต์ ดร., **มหาธาตุ**, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๙๖-๒๙๗.

ศิลปะเวียงกาหลงมีเพียงอย่างเดียวคือการทำเป็นเครื่องเคลือบดินเผา หรือทำเป็นเครื่องเซรามิค เท่านั้น ถึงจะเรียกว่า ศิลปะเวียงกาหลง นั้นแสดงให้เห็นว่า การเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ สืบสานมรดกศิลปะเวียงกาหลงให้แก่ชาวบ้านทั่วไปมีน้อยมาก และยังไม่มีการกระตุ้นอย่างจริงจังจากหน่วยงาน องค์กร กลุ่มพลังต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับชัชวาลย์ สัมมาวิจิตร ได้กล่าวว่า หน่วยงาน องค์กรภายในท้องถิ่นเข้าไปส่งเสริมเฉพาะกลุ่มที่เขาได้ตั้งไว้แล้ว ได้แก่ กลุ่มเครื่องเคลือบปั้นดินเผาเตาสล่าตัน ธิจิตตั้ง ศูนย์โอท็อปเวียงกาหลงวัดยอดขุนพล และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาโบราณเตาสล่าศรี ลืมเนตร นอกนั้นยังไม่มี การส่งเสริมชาวบ้านทั่วไปให้ใช้ศิลปะเวียงกาหลงมาเป็นอาชีพเสริมรายได้จริงจัง

อย่างไรก็ตามองค์กรในตำบลเวียงกาหลง เป็นหน่วยงานที่ต้องส่งเสริมอาชีพเสริมแก่ชาวบ้านเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ต้องเดินทางออกไปทำงานนอกพื้นที่ แต่ปรากฏว่าคนในท้องถิ่นตำบลเวียงกาหลงไปทำงานนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากไม่มีอาชีพเสริมรายได้ แม้แต่กลุ่มเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงของสล่าตัน ธิจิตตั้ง ก็มีชาวบ้านเข้าไปรับจ้างทำงานไม่กี่คน อาจจะเกิดจากความไม่ถนัดในศิลปะของชาวบ้านจึงไม่ไปเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง หรืออาจจะเกิดจากความจำกัดในการจ้างหรือรับคนเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มก็เป็นได้ ทีมงานผู้วิจัยให้ข้อสังเกตว่า การที่จะส่งเสริม สืบสาน พันฟูศิลปะเวียงกาหลงให้เป็นอาชีพเสริมแก่ชาวบ้านนั้นไม่จำเป็นต้องทำเป็นเครื่องเคลือบดินเผา สามารถนำลวดลายศิลปะเวียงกาหลงไปเขียนหรือประทับบนวัสดุอื่น ๆ ได้ เช่น เสื้อ ผ้า ร่ม ยาม ของใช้อื่น ๆ ลวดลายเวียงกาหลง เป็นศิลปะที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นมายาวนาน แต่ทั้งนี้ลวดลายต่าง ๆ อยู่ในภาชนะ หรืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่ทั้งนี้ หากมีการพัฒนาและนำลวดลายเหล่านั้นไปใส่ไว้ในเจดีย์วัดแม่हां จะเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นหลังและคนในชุมชนเกิดความตระหนัก และมีความสนใจที่จะอนุรักษ์ ตลอดถึงสร้างความภาคภูมิใจให้คนในชุมชนมากขึ้น ไม่เพียงแต่เป็นลวดลายที่สร้างมูลค่า ราคา และเป็นลวดลายที่เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจของคนในชุมชน

ลวดลายเวียงกาหลงมีความหมาย และมีความสำคัญกับชุมชนบ้านแม่हांที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ลวดลายถูกสืบทอดมารุ่นต่อรุ่น มีความเชื่อว่าลวดลายเหล่านี้ไม่ควรใช้กับที่ต่ำ เช่น การติดไว้ในรองเท้า การประดับกางเกง สิ่งเหล่านี้ดีที่ความได้ว่า คนในชุมชนไม่ได้มองลวดลายเวียงกาหลงเป็นเพียงศิลปะอย่างหนึ่ง แต่ยังมีหมายถึงมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ เป็นจิตวิญญาณของชุมชน แม้ว่าปัจจุบันจะมีการเลือนหายไปจากชุมชน จนมีพระสงฆ์และชาวบ้านส่วนหนึ่งลุกขึ้นมาช่วยกันอนุรักษ์รักษาลวดลายเหล่านี้ เพราะมีความเชื่อ ความศรัทธาในลวดลายดังกล่าว อย่างไรก็ตามชุมชนแม่हांก็เผชิญกับการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ นั้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ ต่างเกิดความตระหนักเกิดความไม่มั่นคงทางด้านจิตใจ จนนำไปสู่การเจ็บป่วยทางจิต เช่น คนในชุมชน ตกงานและเกิดภาวะความเครียด จากการที่ไม่มีรายได้ในการนำมาเลี้ยงครอบครัว ในช่วงสถานการณ์ที่ชุมชนกำลังเผชิญกับความเจ็บป่วยแบบนี้ ลวดลายทางศิลปะ กลับมีบทบาทสำคัญในการ ช่วยจรรโลงจิตใจของคนที่ทำให้เกิดการผ่อนคลาย

ศิลปะบำบัด (art therapy) คือ การบำบัดรักษาทางจิตเวชรูปแบบหนึ่ง ที่ประยุกต์ใช้กิจกรรมทางศิลปะเพื่อค้นหาข้อบกพร่อง ความผิดปกติบางประการของกระบวนการทางจิตใจ โดยใช้

ความรู้เกี่ยวกับการประเมินทางจิตวิทยา เพื่อเปิดประตูเข้าสู่จิตใจในระดับจิตไร้สำนึก และเลือกใช้กิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมช่วยในการบำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ดีขึ้น จากแนวคิดที่ว่า ศิลปะ คือ หนทางแห่งการปลดปล่อย อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ตามความต้องการของแต่ละคน เด็กก็เช่นกัน พวกเขาต้องการ สิทธิ เสรีภาพ ที่จะแสดงออกซึ่ง ความต้องการของเขาอย่างมีความสุข พวกเขาต้องการโอกาสที่จะพัฒนา ศักยภาพของตัวเองในด้าน การเรียน การเล่น และการแสดงออกต่างๆ ซึ่งลวดลายเวียงกาหลงก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ได้กล่าวไปแล้วว่า มีบทบาทสำคัญกับชุมชนมาตั้งแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าคนในชุมชนจะเริ่มเลือนหายไปจากความทรงจำ และไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับลวดลายเวียงกาหลงแต่อย่างใด ซึ่งกระบวนการทำงานฟื้นฟูลวดลายเวียงกาหลงผ่านการสร้างพระธาตุในชุมชน จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ลวดลายเวียงกาหลงมีการสืบทอดต่อรุ่นใหม่ พร้อมทั้งมีการช่วยให้คนในชุมชนลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนดั้งเดิมกับ คนกลุ่มใหม่ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอยู่ในชุมชน โดยผ่านกระบวนการทำงานของวัดแม่हां นอกจากการสร้างพระธาตุเจดีย์แล้ว ทางวัดยังมีการนำลวดลาย เวียงกาหลงไปติดตั้งบนพระธาตุ และมีการจัดทำพิธีปลุกเสกและให้ชาวบ้านนำไปไหว้บูชาไว้ในแต่ละครอบครัวอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้ลวดลายเวียงกาหลง กลับคืนมีชีวิตอีกครั้งพร้อมมีบทบาทสำคัญในการช่วยบำบัดสุขภาพจิตที่คนในชุมชนเกิดความเครียดจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ อีกด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงควมมีประสิทธิภาพของการใช้พุทธศิลปกรรมในการสร้างความสุขให้กับชุมชน ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษา ค้นหารูปแบบในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างเจดีย์วัดแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย เพื่อให้สร้างความสุขให้กับคนในชุมชน เกิดการสืบทอดระหว่างการสร้างเจดีย์ให้คนในกลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมและเกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสามารถทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมีภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจในการที่จะจัดการกับความเครียด ความกังวล และความวิตกกังวลจากสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๓.๑ รูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลป์) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์วัดแม่हां ในการทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ลวดลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต เป็นอย่างไร

“ ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, “ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด,” <[https://www.happyhome clinic.com/alt๐2-arttherapy_artandscience.htm](https://www.happyhomeclinic.com/alt๐2-arttherapy_artandscience.htm)> ๕ สิงหาคม ๒๕๖๖.

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาที่มาองค์ประกอบการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลปะ) วัดแม่हांง ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาศรัทธาจากการสร้างเจดีย์ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์วัดแม่हांง ทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข

๑.๒.๓ เพื่อบูรณาการพุทธศิลป์ลวดลายเวียงกาหลง พัฒนาจิตใจชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ Documentary Reserves หนังสือ งานวิจัย และค้นหารูปแบบในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างเจดีย์วัดแม่हांง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ในการสร้างความสุขให้กับคนในชุมชน เกิดการสืบทอดระหว่างการสร้างเจดีย์ให้คนในกลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมและเกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสามารถที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข มีภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจในการที่จะจัดการกับความเครียด ความกังวล และความวิตกกังวลจากสถานการณ์

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) พุทธศิลป์บำบัด : เจดีย์ วัดแม่हांง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

(๒) เผยแผ่ศาสนา : ศรัทธาการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านเจดีย์ (พุทธศิลปะ)

(๓) พุทธศิลป์บำบัดจิตใจ : พัฒนาจิตใจชุมชน หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์ ในชุมชนเกิดความสุข เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ค้นคว้าเอกสาร หนังสือ งานวิจัย การพัฒนารูปแบบในการสร้างพระเจดีย์ การมีส่วนร่วมของชุมชน เกี่ยวกับรูป การส่งเสริมหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและการสร้างมูลค่าชุมชน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

วัดแม่हांง วัดแม่हांง ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

๑.๔.๔ ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

พระสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชน ช่างสร้างเจดีย์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ รูป/คน

๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พุทธศิลปกรรมบำบัด หมายถึง การนำหลักทางพุทธศิลปะมาเป็นสื่อสำคัญ เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก

ความขัดแย้ง และความต้องการที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในส่วนลึกของจิตใจ ผ่านการมีส่วนร่วมการทำกิจกรรมการเขียนลวดลายเวียงกาหลง ในการสร้างเจดีย์

พระเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้าง หรือสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นการระลึก การบูชา ซึ่งมีเอกลักษณ์ล้านนา ในวัดแม่हांชุมชนเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

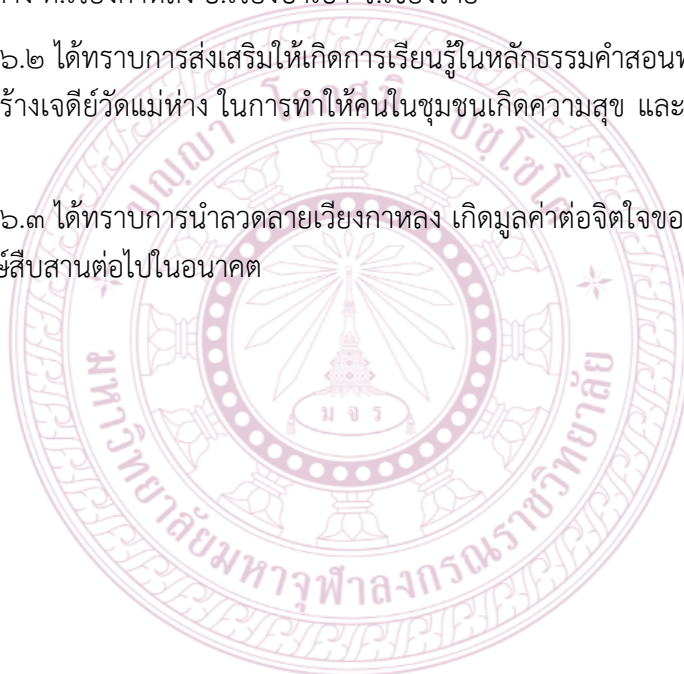
พุทธศิลป์บำบัด หมายถึง การใช้งานพุทธศิลป์กรรมในการเสริมสร้างความสุขของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ ในพระพุทธศาสนา

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบการพัฒนาารูปแบบการสร้างการมีส่วนของชุมชน ในการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลป์) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

๑.๖.๒ ได้ทราบการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์วัดแม่हां ในการทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ

๑.๖.๓ ได้ทราบการนำลวดลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดทฤษฎีทางศิลปะ แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ แนวคิดการออกแบบศิลปะแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย ศิลปะสมัยใหม่ ทฤษฎีทางสังคมวิทยา แนวคิดด้านการอนุรักษ์ เป็นแนวทางที่สำคัญในการวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิดพุทธศิลปกรรม

๒.๒ แนวคิดพุทธศิลปกรรมบำบัด

๒.๓ แนวคิดการสร้างเจดีย์ในล้านนา

๒.๔ รูปแบบและประเภทของเจดีย์/เผยแผ่ศาสนา : ศรัทธา

๒.๕ พุทธศิลป์บำบัดจิตใจ: พัฒนาจิตใจชุมชน /บริบทวัด ชุมชนบ้านแม่ห่าง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง/ทบทวนวรรณกรรม

๒.๑ แนวคิดพุทธศิลปกรรม

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ก่อนการสถาปนาขึ้นของอาณาจักรล้านนา เพราะมีหลักฐานทางเอกสารประเภทตำนานทางพระพุทธศาสนา ตำนานเมือง ศิลปจารึก และร่องรอยที่หลงเหลือทางประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจากจารึกที่ปรากฏ ได้ระบุถึง “อาณาจักรเชียงแสน หรือ อาณาจักรหิรัญเงินยางโยนกนาคนคร (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๘)” ตามพงศาวดารโยนกกล่าวถึงการรวบรวมและก่อตั้งชุมชนขึ้นในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงคือ “นครสุวรรณโคมคำ เมืองโยนกนาคนคร เชียงแสน” โดยมีปฐมกษัตริย์คือ “ปู่เจ้าลางจก หรือ พญาลาวจกราช”^๑ (สันนิษฐานว่าเป็นกษัตริย์เชื้อสายลาวที่ตั้งบ้านเมืองในอาณาเขตลาวทางตอนเหนือเมืองเชียงแสน ของไทยในปัจจุบัน และมีความเกี่ยวข้องกับการอพยพลงมาจากประเทศจีน จากอาณาจักรอ้ายลาว) ได้มีเจ้าผู้ครองนครคนสำคัญ คือ พระเจ้าฟ้างคราช พระเจ้าพรหม ประวัติศาสตร์ที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการนับถือพระพุทธศาสนาในยุคนี้พงศาวดารโยนกได้กล่าวถึง พระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓ ราชวงศ์สิงหนวัติ ปกครองโยนกนาคนคร ประมาณ พ.ศ. ๑๔๕๔ ได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ พระมหากัสสปเถระ ได้นำพระอัฐิธาตุและพระรากขวัญธาตุ (กระดูกไหปลาร้า) ของ

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ฮอมผญา ๓๐ ปี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่, (เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐-๑๒.

พระพุทธเจ้า จากเมืองปาตลีบุตรมาถวาย พระองค์จึงโปรดให้สร้างมหาสถูปขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมศพ “เกตุบรรพต หรือพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง” ซึ่ง

เป็นพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญที่พระมหากษัตริย์ของเชียงใหม่และล้านนาทุกพระองค์ต้องมาสักการบูชากราบไหว้เป็นประจำ^๒ กษัตริย์พระองค์สำคัญคือ “พระเจ้ามังรายมหาราชหรือพญามังรายมหาราช (ครองราชย์ที่เมืองเงินยางเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๔)” ซึ่งต่อมาพระองค์เป็นผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ และต่อมาพระองค์ได้พัฒนาพระราชอาณาจักร และสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรล้านนาไทย มีนครเชียงใหม่เป็นราชธานี ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง น้ำแม่กก น้ำแม่อิง และแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ตั้งแต่สิบสองปันนาลงมาจนถึงรัฐหริภุญชัย(ลำพูน)^๓ อาณาจักรล้านนา เริ่มสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่ยอดนักปกครองล้านนาก้าวเข้าสู่การเป็นราชอาณาจักรที่สามารถรวบรวมพื้นที่ทางตอนเหนือของไทย เป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ ซึ่งมีอาณาเขต คือ

ทิศเหนือ	จรด แคว้นสิบสองปันนา (ประเทศจีน)
ทิศใต้	จรด อาณาจักรสุโขทัย
ทิศตะวันออก	จรด อาณาจักรล้านช้าง (ลาว)
ทิศตะวันตก	จรด แม่น้ำสาละวิน ^๔ (พม่า หรือ เมียนมาร์)

นอกเหนือจากอิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมจาก “อาณาจักรเชียงใหม่” ดังกล่าวข้างต้นซึ่งนับเป็นปฐมบทของพุทธศิลปกรรมของล้านนานั้นยังมีพุทธศิลปกรรมจากพุทธอาณาจักรสายต่าง ๆ หลังไหลเข้าสู่อาณาจักรล้านนา และด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และสถานที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา ดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งการเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีพุทธอาณาจักรที่สำคัญมากมาย ซึ่งส่งอิทธิพลทางศิลปะและสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดและหล่อหลอมเป็นพุทธศิลปกรรมล้านนา ซึ่งมีพุทธอาณาจักรที่สำคัญดังนี้

๒.๒.๑ อาณาจักรพุกาม

อาณาจักรพุกาม (Pagan Kingdom) ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ถึง ๑๘ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำอิรวดีของประเทศพม่า บนตำแหน่งที่แม่น้ำชินดวิน (Chindwin River) ไหลมาบรรจบกัน นับเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เพราะปรากฏหลักฐานเป็นโบราณสถาน

^๒ พงศาวดารโยนก อ้างใน พระครูอดุลย์สถิตินันท์, พระครูสิริสุตาภิรมณ์, พระมหาสง่า อีรวงโส, ยุพิน เข้มมุกด์, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุดอยสุเทพ, (เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ แสงศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๒๓.

^๓ ธเนศวร์ เจริญเมือง, พระญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา (พ.ศ. ๑๗๘๒-๑๘๕๔), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๗-๑๕.

^๔ อภิชาติ สิริชัย, ๗๗๗ ปี ชาตกาลพระญามังรายหลวง, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ลือล้านนา, ๒๕๕๘), หน้า ๔.

และซากเจดีย์ทางพระพุทธศาสนานับพันองค์ จากศิลาจารึกที่เจดีย์ชเวงจี ของพระเจ้าอลองสิตู (รัชกาลที่ ๔ แห่งราชวงศ์พุกาม) ระบุว่า “...การสร้างพระเจดีย์ย่อมได้บุญมาก ข้าพปรารถนาจะสร้างทางเพียงเพื่อข้ามแม่น้ำแห่งสังสารวัฏ และนำผู้คนทั้งมวลเร่งข้ามไปกระทั่งบรรลุถึงพระนิพพาน...”^๕ ซึ่งทำให้ทราบถึงแนวคิด หลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์ขึ้นอย่างมากมายในพุกามประเทศ มีตำนานระบุการสร้างเมืองพุกามกล่าวถึงกองทหาร “ชาวพยู” (กลุ่มชาติพันธุ์โบราณในประเทศพม่า) แดกทัพบาจากการรุกรานของอาณาจักรน่านเจ้า มายังเขตอันเป็นสถานที่ตั้งอาณาจักรพุกาม แลเห็นกระต่ายสามารถหลีกเลี่ยงการไล่ล่าของสุนัขนายพรานได้ จึงเห็นว่าเป็นชัยภูมิที่ดีและเหมาะสมที่จะสร้างบ้านเมืองจึงเป็นที่มาของการตั้งอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดทางพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้ ในยุคที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดนั้น อาณาจักรพุกามแผ่อิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมให้กับพุทธอาณาจักรต่าง ๆ ในเขตภูมิภาคนี้อย่างมากมายรวมถึงอาณาจักรเชียงแสนและล้านนาคด้วย

การรับพระพุทธศาสนาและพุทธศิลปกรรมจาก “อาณาจักรพุกาม” ในการสถาปนาเมืองเชียงใหม่เพื่อเป็นราชธานีในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ เป็นช่วงระยะเวลาสุดท้ายที่อาณาจักรพุกามได้ล่มสลายลงจากการรุกรานของพวกมองโกล ด้วยวัฒนธรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของอาณาจักรเชียงแสน รวมถึงวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากหริภุญชัย เพราะภายหลังจากการมีชัยชนะของพญามังรายที่มีเหนือพญายีบาแห่งหริภุญชัย พญามังรายเริ่มสร้างพุทธสถานเวียงกุมกามซึ่งแสดงความสัมพันธ์ทางพุทธสถาปัตยกรรม ทั้งด้านเทคนิค วิธีการ รวมทั้งด้านทางภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์กับอาณาจักรพุกามอย่างชัดเจน ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุถึงการสร้างเวียงกุมกามในปี พ.ศ. ๑๘๒๙ “พญามังรายโปรดให้สร้างอาคารเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป ๕ องค์ ที่วัดกานโถม และเรียกอาคารดังกล่าวนี้ว่า “เจดีย์ยะ” ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างด้วยอิฐ ซึ่งเป็นวัสดุหลักที่สำคัญในการสร้างอาณาจักรพุกาม เพราะแต่เดิม การสร้างอาคารและวิหารต่าง ๆ ของล้านนาจะนิยมใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก อาคารดังกล่าวเป็นอาคารสองชั้น กว้าง ๖ วา สูง ๙ วา ชั้นล่างประดิษฐานพระพุทธรูปนั่ง ๔ องค์ ชั้นบนประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ๑ องค์ และต่อจากนั้นในกษัตริย์ลำดับต่อมาของราชวงศ์มังราย รูปแบบทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของพุกามยังคงเป็นแนวทางและแรงบันดาลใจที่สำคัญต่ออาณาจักรล้านนายู่ตลอดเช่น เจดีย์วัดป่าสักแห่งเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงสูง ที่มีรูปแบบและอิทธิพลทางศิลปกรรมที่มาจากพุกามอย่างชัดเจน ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพญาคำฟู ต่อมาในสมัยพญาแก้ว การก่อสร้างพุทธสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในรัชกาลนี้ก็ยิ่งได้รับอิทธิพลและวิธีการจากอาณาจักรพุกาม เช่น เจดีย์วัดพระยืนแห่งเมืองลำพูน และเจดีย์วัดสวนดอกเมืองเชียงใหม่ ในสมัยพญาแสนเมืองมา ก็โปรดเกล้าให้สร้างเจดีย์ ๕ ยอดเพื่ออุทิศพระราชากุศลให้แก่พระราชบิดา (พญาแก้ว) ในยุคสมัยของ “พญาติโลกราช” ที่เป็นองค์อุปถัมภ์และทำการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลก และเป็นครั้งแรกของแผ่นดินไทย ในปี พ.ศ. ๒๐๒๐ นั้น นับเป็นยุคทองทางพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนาทั้งทางด้านพุทธธรรมและศิลปกรรม พบว่าการก่อสร้างวัดเจ็ดยอด ซึ่งเป็นเจดีย์แบบพุทธคยา (มหา

^๕ ธีรภาพ โลหิตกุล, **ท่องแดนเจดีย์ไพรในพุกามประเทศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สายรุ้งริจโรงพิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘), หน้า ๓๐.

โพธิของอินเดีย) เมื่อพิจารณาการวางผัง, การสร้างอาคารแบบกุ่มพญา และการสร้าง “ซุ้มประตูโขง” มีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับอาคารและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในอาณาจักรพุกาม^๖ จากหลักฐานทางวิชาการดังกล่าวทำให้ทราบได้ว่ามีความสัมพันธ์ทางด้านพุทธศิลปกรรมจากอาณาจักรพุกามเข้าสู่พุทธศิลปกรรมของล้านนา ซึ่งอาณาจักรพุกามถือว่าเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่งในภูมิภาคนี้ เพราะอาณาจักรพุกามได้รับอิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมจากอินเดียอันเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนาโดยผ่านทางพุทธศิลปกรรมของราชวงศ์ ปาละ-เสนะ^๗ ซึ่งนับเป็นพุทธศิลปกรรมยุคทองของอินเดียเช่นกัน จึงส่งผลให้พุทธศิลป์ของล้านนามีคุณค่ายิ่ง

๒.๒.๒ อาณาจักรหริภุญชัย

ภูมิภาคอันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนานี้ แต่เดิมมีการก่อตั้งบ้านเมืองและเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อยู่แล้ว เพราะเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ใน “ตำนานจามเทวีวงศ์หรือประวัติของพระนางจามเทวี” (แต่งโดยพระโพธิ์รังสีเถระ ภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลีเมื่อราว พ.ศ. ๑๙๕๐-๒๐๐๐) ระบุถึงการสร้างอาณาจักรหริภุญชัย (ลำพูน) โดยवासเทพฤๅษี ได้ไปอัญเชิญพระนางจามเทวีธิดาของกษัตริย์แห่งละโว้หรือลพบุรี จากพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย มาเป็นปฐมกษัตริย์สร้าง “ราชอาณาจักรหริภุญชัย รวมถึงการสร้างเมืองเขลางค์นคร (ลำปาง) ในช่วงเวลานี้พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่ อาณาจักรหริภุญชัย นี่เป็นครั้งแรก เพราะมีหลักฐานกล่าวถึงการมาถึงของคณะพร้อมกับพระนางจามเทวี ในคราวนั้นว่า การเสด็จขึ้นมามากครองอาณาจักรหริภุญชัย พระนางจามเทวีได้ทรงนำพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ข้าราชการบริพารที่มีความรู้ความสามารถในศิลปวิทยาการต่าง ๆ อันประกอบด้วย พระมหาเถรผู้ทรงพระไตรปิฎก ๕๐๐ องค์ บัณฑิต ๕๐๐ คน เป็นต้น” กษัตริย์ในเชื้อสายของ ราชวงศ์จามเทวี ครองราชย์สืบต่อมาอีกหลายพระองค์ บ้านเมืองของอาณาจักรหริภุญชัยก็เกิดภัยสงคราม โรคระบาด และต่อมาก็รวมตัวเป็นราชอาณาจักรอีกครั้งในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พระยาอาทิตยราชกษัตริย์ผู้เรืองนามของอาณาจักรหริภุญชัยได้เสวยราชสมบัติ ปกครองบ้านเมืองได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข และแผ่พระบรมเดชานุภาพลงไปสู่อาณาจักร ละโว้ ครั้งนั้นมีการทำสงครามแบบ “ธรรมยุทธ” คือการแข่งกันสร้างพระเจดีย์ที่มีขนาดเท่ากัน ฝ่ายใดทำเสร็จก่อนถือว่าเป็นผู้ชนะ ซึ่งพระยาอาทิตยราชก็ให้พลเร่งสร้าง จนเกือบสำเร็จ ฝ่ายพระเจ้ากรุงละโว้เมื่อเห็นดังนั้นจึงทำอุบายทำโครงไม้เป็นรูปเจดีย์ห่มคลุมด้วยผ้าขาวยกขึ้นตั้งเหนือมูลดิน แล้วตีกลองให้ร้องแสดงชัยชนะ ฝ่ายทัพเมืองหริภุญชัยเห็นดังนั้นก็คิดว่าตนเป็นฝ่ายแพ้ จึงพากันแตกตื่นและหนีไป ในเวลาต่อมาไม่นานพระเจ้ากรุงละโว้ก็ยกทัพมาตีเมืองหริภุญชัยถึง ๒ ครั้งแต่ก็พ่ายแพ้กลับไปทุกครั้ง เหตุการณ์สำคัญอีกประการหนึ่งในรัช

^๖ เกรียงไกร เกิดศิริ, พุกามการก่อรูปของสถาปัตยกรรมจากก้อนอิฐแห่งศรัทธา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อุษาคเนย์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓๗-๓๔๑.

^๗ เชษฐ์ ดิงสัญลี, รศ.ดร., ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบพัฒนาการ ความหมาย, (กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๘), หน้า ๓๐๑-๓๑๐.

^๘ สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๒๘.

สมัยของพระยาอาทิตยราชันนั้นได้มีความรุ่งเรืองและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีเรื่องราวปรากฏในเอกสารตำนานหลายฉบับ เช่น ตำนานมูลศาสนา ตำนานจามเทวีวงศ์ และชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น ซึ่งยืนยันสอดคล้องกันว่า พระพุทธศาสนาได้มีความเจริญมั่นคงเป็นปึกแผ่นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โดยเฉพาะในรัชสมัยพระยาอาทิตยราชันนี้ ได้โปรดเกล้าให้ก่อสร้าง สถูปประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในเมืองหริภุญชัยนี้ ชื่อว่า “พระธาตุหริภุญไชย”

ในตำนานมูลศาสนาระบุว่าการก่อสร้างสถูปครั้งนั้นก่อเป็น ๔ เสาอย่างปราสาท สูง ๑๒ ศอก มีประตูโค้งทั้ง ๔ ด้าน พร้อมกันนั้น พระนางปทุมวดีอัศรมเหสีได้ทรงสร้างเจดีย์เหลี่ยมยอดหุ้มทองคำทางด้านทิศเหนือของสถูป เรียกว่า “สุวรรณเจดีย์” ต่อมาโอรสของพระยาอาทิตยราช นามว่า “พระยาธรรมิกราช” ครองราชย์สมบัติต่อมา ได้โปรดให้สร้างพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่องค์หนึ่งชื่อว่า “พระอัญญาธรส” ปัจจุบันอยู่ที่วัดพระยืนนอกเมืองหริภุญชัยด้านทิศตะวันออก^๙ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าอารยธรรมของอาณาจักรหริภุญชัย ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖) เป็นของชนชาติมอญ ละโว้ มีศูนย์กลางอยู่บริเวณจังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี อำเภอกู่ทอง และมีพื้นที่ไปจนถึงภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แถบ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดปราจีนบุรี และขึ้นไปถึงทางเหนือ จังหวัดลำพูน มีศิลปะเป็นของตนเองซึ่งพระพุทธรูปและลักษณะงานประติมากรรมนี้ส่งอิทธิพลให้กับพุทธศิลปกรรมของหริภุญชัย และส่งอิทธิพลบางอย่างสู่อาณาจักรล้านนาในยุคต่อมา เช่น การปั้นพระพุทธรูป ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปสมัยทวารวดีแบ่งออกเป็น ๓ ยุค คือ มีลักษณะของอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะซึ่งเกิดขึ้นในอินเดียและยังส่งอิทธิพลถึงศิลปกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย^{๑๐} บางครั้งก็มีอิทธิพลของอมราวดีอยู่ด้วย ลักษณะวงพักตร์แบบอินเดีย ไม่มีรัศมี จีวรเรียบเหมือนจีวรเปียก พระพุทธรูปนั่งจะขัดสมาธิหลวม ๆ แบบอมราวดี มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พัฒนาขึ้นจากแบบแรก โดยมีอิทธิพลพื้นเมืองผสมมากขึ้น พระขนงต่อกันเป็นรูปปีกกา พระเกตุมาลาเป็นต่อมหนูใหญ่ บางที่มีรัศมีบัวตูมสั้นเหนือเกตุมาลา พระพักตร์แบนกว้าง พระเนตรโปน พระหนุ (คาง) ป้าน พระนลาฏ (หน้าผาก) แฉก พระนาสิกป้านใหญ่แบน พระโอษฐ์หนา พระหัตถ์และพระบาทใหญ่ ยังคงขัดสมาธิหลวม ๆ แบบอมราวดี มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ รวมถึงลักษณะการปั้นพญานาคที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลปกรรมล้านนา ยุคต้น เช่น ปูนปั้นพญานาคที่วัดป่าสักเชียงใหม่ ปูนปั้นพญานาคบันไดทางขึ้นวัดสวนดอกเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะของอิทธิพลศิลปกรรมเขมร ผสมผสานกับลักษณะศิลปกรรมแบบพื้นถิ่นจนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เป็นของล้านนา พระพุทธรูปในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร เนื่องจากเขมรเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้นในสมัยเมืองพระนคร ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ในระยะนี้จึงมีอิทธิพลเขมรแบบบาปวนในประเทศไทยเรียกว่าศิลปะลพบุรีปะปน เช่น พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม มีลักษณะนั่งขัดสมาธิราบ เป็นต้น นอกจากพระพุทธรูปแล้วยังพบสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงการสืบทอดแนวคิดทางศิลปะอินเดียโบราณก่อนหน้าที่จะทำรูปเคารพเป็นรูปมนุษย์ภายใต้อิทธิพลศิลปะกรีก

^๙ อ้างแล้ว, สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, หน้า ๓๒.

^{๑๐} เชษฐ ติงสฤษดิ์, ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบ พัฒนาการ ความหมาย, (กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๘), หน้า ๙๒.

พระพุทธศาสนาและพุทธศิลปกรรมได้เผยแพร่เข้าสู่อาณาจักรล้านนา ผ่านพุทธอาณาจักรที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือการรับผ่านอาณาจักรสุโขทัยเพราะมีหลักฐานสำคัญหลายประการที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้ง ๒ นี้ เริ่มจากนับแต่การก่อตั้งอาณาจักรล้านนา พญามังรายได้เชิญพญางำเมืองและพ่อขุนรามคำแหงมหาราชกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยมาร่วมในการก่อตั้งอาณาจักร โดยปรากฏเป็นอนุสาวรีย์ ๓ กษัตริย์ อันแสดงถึงความสัมพันธ์อย่างชัดเจนในด้านความสัมพันธ์กับกลุ่มชนอื่น

๒.๒.๓ อาณาจักรศรีลังกา และสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยเริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๒ ซึ่งในขณะนั้น บริเวณภูมิภาคลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และใกล้เคียงล้วนตกอยู่ภายใต้อำนาจและการปกครองของอาณาจักรขอม ซึ่งกษัตริย์ที่สำคัญคือพระเจ้าไชยวรมัน ที่ ๗ ต่อมาภายใต้การนำของพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราดได้นำกำลังพลเข้าแย่งชิงเมืองสุโขทัยจากขอมคืนมาได้และอัญเชิญพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็น ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย พระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” และเพื่อการออกให้พ้นจากอำนาจการปกครองของขอมอย่างสิ้นเชิง อาณาจักรสุโขทัยจึงรับเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจาก พุทธอาณาจักรทางภาคใต้ คืออาณาจักรตามพรลิงค์ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นอาณาจักรนครศรีธรรมราช นั้น เป็นอาณาจักรโบราณที่มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๗ มีศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราชในปัจจุบัน (อาจจะเป็นบริเวณบ้านท่าเรือหรือบ้านพระเวียง) ที่รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาจากศรีลังกา^{๑๑} ซึ่งปรากฏชัดในพุทธศิลปกรรมแบบเจดีย์ช้างล้อมแห่งเมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งได้รับอิทธิพลการสร้างมาจากลังกา และสถูปเจดีย์แบบศรีวิชัย มีลักษณะตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมสูง บางครั้งอาจมีเจดีย์รายองค์เล็กรายล้อมอยู่ ๔ องค์ เช่น เจดีย์วัดสูงหรือเจดีย์เจ็ดแถวศรีสัชนาลัย^{๑๒} ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของสุโขทัยและล้านนามีปรากฏชัดตั้งแต่การสร้างอาณาจักรล้านนา กล่าวคือเอกสารโบราณประเภทตำนานประวัติศาสตร์ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเมืองพะเยา ตำนานสิบห้าราชวงศ์ เป็นต้นระบุถึงก่อนที่อาณาจักรล้านนาจะเป็นปึกแผ่นมั่นคงนั้น ผู้ปกครองเมืองของอาณาจักรทั้งสาม คือพญาร่วงรามคำแหงแห่งเมืองสุโขทัย พญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา และพญามังรายแห่งแคว้นโยนก ต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน โดยการสถาปนาความสัมพันธ์เริ่มต้นขึ้นระหว่างพญางำเมืองกับพญาร่วง และในทางเครือญาติระหว่างพญางำเมืองกับพญามังราย ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์อันดีต่อกันนี้เพื่อร่วมมือกันต่อต้านการรุกรานของมองโกล การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสองแคว้นคือล้านนาและสุโขทัยนั้น ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ศิลปะวิทยาการ ดังตัวอย่างเช่นการสร้างผังเมืองเชียงใหม่ให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายสุโขทัย และระบบการจัดการน้ำของเมืองเชียงใหม่ก็คล้ายกับสุโขทัยเช่นกัน^{๑๓} ลักษณะ

^{๑๑} มานพ ถนอมศรี, สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ มรดกโลก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี พี เวิลด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๒-๓๔๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๑๓} เฉลิมวุฒิ ติงคำมี, ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของล้านนาและสุโขทัย ข้อคิดใหม่และข้อสังเกตบางประการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๓-๔.

สำคัญอีกประการหนึ่งของศิลปกรรมสุโขทัยคืองานปั้นพระพุทธรูปแบบสกุลช่างสุโขทัย ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นงานพุทธศิลปกรรมชั้นเลิศของแผ่นดินไทย มีความงดงามและคุณค่าอย่างสูงในทางศิลปกรรมและนับเป็นศิลปะยุคทองของพุทธศิลปกรรมของไทย โดยจะเห็นได้จากพระพุทธรูปสำคัญของแผ่นดิน เช่น พระพุทธชินราช เป็นพุทธศิลปกรรมที่งดงามที่สุดของชาติไทย ที่ไม่มีใครจะสามารถสร้างขึ้นมาให้เหมือนได้ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับพุทธศิลปกรรมของล้านนา ดังในพงศาวดารเหนือกล่าวว่าในปี พ.ศ.๑๕๐๐ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก (พระมหาธรรมราชาลิไท) หลังจากได้ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุแล้ว พระองค์ได้รับสั่งให้ช่างจากเมืองศรีสัชนาลัย สวรรคโลก เชียงแสนและหริภุญชัย ช่วยกันหล่อพระพุทธรูป ๓ องค์ คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์และพระศรีศาสดา ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้แต่พระพุทธชินราชที่ได้รับความนิยมว่าเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย ก็เป็นงานพุทธศิลป์แบบล้านนาซึ่งมีอิทธิพลในการสร้างเช่นกัน^{๑๔} นอกจากนี้ยังมีหลักฐานระบุชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาในลัทธิลังกาวงศ์ได้กำเนิดขึ้นที่เกาะลังกาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เพราะมีความแตกแยกเกิดขึ้นในเกาะลังกาแบ่งออกเป็น ๓ สำนัก คือ มหาวิหาร, สำนักอภัยคีรี และสำนักเชตวันวิหาร กษัตริย์แห่งลังกา คือพระเจ้าปรีกรมพาหุ ที่ ๑ แห่งเมืองโปโลนารุวะ โปรดให้ฟื้นฟูสำนักมหาวิหารขึ้นเพียงฝ่ายเดียวในเกาะลังกา ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่รับมาจากอินเดียตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นพระสงฆ์ที่มีความบริสุทธิ์มากกว่าสำนักอื่น ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาพระสงฆ์ในลังกาจึงเป็นผู้เชี่ยวชาญและรอบรู้ในพระธรรมวินัย มีกิตติศัพท์เลื่องลือออกไปยังนานาประเทศ ได้มีการส่งพระสงฆ์จากที่อื่น ๆ ทั้ง พม่า, มอญ, ไทย เขมรเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาเป็นจำนวนมาก ทำให้พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้แพร่หลายและไปตั้งมั่นยังดินแดนต่าง ๆ หลายแห่ง โดยเฉพาะในประเทศไทยนั้น พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เผยแพร่เข้าสู่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นครั้งแรกในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และแพร่หลายออกไปยังแคว้นสุโขทัย ล้านนา และกรุงศรีอยุธยา^{๑๕}

๒.๒ แนวคิดพุทธศิลปกรรมบำบัด (art therapy)

ศิลปะบำบัด (art therapy) คือ การบำบัดรักษาทางจิตเวชรูปแบบหนึ่ง ที่ประยุกต์ใช้กิจกรรมทางศิลปะเพื่อค้นหาข้อบกพร่อง ความผิดปกติบางประการของกระบวนการทางจิตใจ โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการประเมินทางจิตวิทยา เพื่อเปิดประตูเข้าสู่จิตใจในระดับจิตไร้สำนึก และเลือกใช้กิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมช่วยในการบำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ดีขึ้น

^{๑๔} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พุทธปฎิมา งานช่างพลังแห่งศรัทธา, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๔.

^{๑๕} สุรพล ดำริห์กุล, เจดีย์วัดช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทิฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙.

ศิลปะบำบัด คือ การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือหลักในการเยียวยารักษาอาการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ศิลปะบำบัดบางแนวทางมุ่งเน้นให้ผู้รับการบำบัดแสดงออกผ่านสื่อศิลปะอย่างสร้างสรรค์ บางแนวทางนำความรู้ด้านจิตวิทยาเข้ามาผสมผสาน บางแนวทางใช้การวิเคราะห์สิ่งที่ปรากฏในภาพของผู้รับการบำบัดร่วมด้วยทั้งนี้ ศิลปะบำบัดทุกแนวทางช่วยให้ผู้รับการบำบัดได้สำรวจภายในจิตใจของตนเอง เปิดเผยตัวตนและสื่อสารผ่านงานศิลปะอย่างเป็นอิสระ กระบวนการบำบัดช่วยให้ความเครียด ความเศร้า หรือความเจ็บปวดบรรเทาลง เกิดความเข้าใจในอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง และเกิดการเติบโตทางความคิด ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาภายในตนเอง

จากแนวคิดที่ว่าศิลปะ คือ หนทางแห่งการปลดปล่อย อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ตามความต้องการของแต่ละคน เด็กก็เช่นกัน พวกเขาต้องการ สิทธิ เสรีภาพ ที่จะแสดงออกซึ่ง ความต้องการของเขาอย่างมีความสุข พวกเขาต้องการโอกาสที่จะพัฒนา ศักยภาพของตัวเองในด้าน การเรียน การเล่น และการแสดงออกต่าง ๆ จึงมีประโยชน์ในด้านการพัฒนาอารมณ์ สติปัญญา สมาธิ ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงการช่วยพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก และการประสานงานการเคลื่อนไหวของร่างกาย นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วย กระตุ้นการสื่อสาร และเสริมสร้างทักษะสังคมอีกด้วย ศิลปะบำบัด เป็นรูปแบบหนึ่งของการแพทย์เสริมและทางเลือก (complementary and alternative medicine) ที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม นำมาเสริมในการดูแลสุขภาพแนวทางหลักให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกันเป็นทีมระหว่างนักศิลปะบำบัดกับแพทย์ที่ดูแลรักษาผู้ป่วย ไม่ใช่รูปแบบการบำบัดรักษาที่สามารถแยกเป็นอิสระได้ ต้องทำไปควบคู่กัน

ศิลปะบำบัด ยังนับเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำจิตบำบัด (psychotherapy) ที่ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ซึ่งหลักการของศิลปะบำบัดคือใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความขัดแย้ง และความต้องการที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในส่วนลึกของจิตใจ การแสดงออกทางผลงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นลายเส้น สี รูปทรง สัญลักษณ์ อารมณ์ ความหมาย ที่สื่อออกมาทั้งหมดสามารถนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นอย่างไร หรือสภาพจิตมีปัญหาอย่างไร การประเมินผลการบำบัดรักษาด้วยศิลปะบำบัด เน้นที่กระบวนการ และกิจกรรมทางศิลปะ ไม่ได้เน้นที่ผลงานหรือคุณค่าทางศิลปะ

ศิลปะบำบัดมีเป้าหมายเพื่อการบำบัด รักษาและฟื้นฟูอาการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ มุ่งหวังให้ผู้รับการบำบัดเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ซึ่งในกระบวนการแต่ละครั้ง นักศิลปะบำบัดจะเปิดโอกาสและให้อิสระกับผู้รับการบำบัดได้สร้างสรรค์ผลงาน โดยไม่ได้คำนึงถึงความสำเร็จหรือหลักเกณฑ์องค์ประกอบทางศิลปะใด ๆ แต่มุ่งเน้นไปยังการสำรวจอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด การเข้าใจ และอธิบายตัวตนผ่านการสร้างชิ้นงานของผู้รับการบำบัด ซึ่งแตกต่างจากการเรียนศิลปะทั่วไปที่คำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะและสร้างผลงานให้มีความสวยงามด้วยเทคนิคต่าง ๆ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะและฝีมือให้เก่งขึ้น โดยมีครูศิลปะหรือผู้เชี่ยวชาญในศิลปะแขนงนั้น ๆ เป็นผู้สอน ทั้งนี้ในกระบวนการของศิลปะบำบัด นักศิลปะบำบัดจะเป็นผู้ประเมินและวางแผนการรักษา ร่วมกับจิตแพทย์และสหวิชาชีพ และนักศิลปะบำบัดต้องเรียนจบเฉพาะทางในการบำบัดรักษาอีกด้วย

รูปแบบกิจกรรมทางศิลปะบำบัด

รูปแบบกิจกรรมทางศิลปะบำบัดมีความหลากหลาย ซึ่งสามารถรวบรวมรูปแบบได้ดังนี้ ๔ รูปแบบดังนี้ ทัศนศิลป์ ดนตรี การแสดง วรรณกรรม

- ๑) ทัศนศิลป์ (visual arts) ได้แก่ การวาด, ระบายสี, การปั้น, การแกะสลัก, การถัก, การทอ, การประดิษฐ์
- ๒) ดนตรี (music) ได้แก่ การเล่นดนตรี ร้องเพลง และกิจกรรมทางดนตรี
- ๓) การแสดง (drama) ได้แก่ การแสดง การละคร และการเคลื่อนไหวร่างกาย
- ๔) วรรณกรรม (literature) ได้แก่ บทกวี นิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ

ศิลปะบำบัดในแนวทางมนุษยปรัชญา (Anthroposophical Art Therapy)

แนวคิดมนุษยปรัชญา (Anthroposophy) และการแพทย์มนุษยปรัชญา (Anthroposophic Medicine) โดย ดร.รู돌ฟ์ สไตเนอร์ (Dr.Rudolf Steiner) และ ดร.อีตา เวกมานน์ (Dr.Ita Wegman) เป็นศาสตร์ที่มีมายาวนานตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๒๑ ได้รับความนิยมนำมาใช้ในทวีปยุโรป และผู้ที่นำการระบายสีมาใช้ในการบำบัด (Artistic therapeutic works) แนวคิดนี้มีความสัมพันธ์กับความรู้ด้านการแพทย์มนุษยปรัชญา คือ ดร.มากาเร็ท เฮาสซ์กา (Dr.Margarethe Hauschka) และจิตกรลีแอน โคลัวร์ เดอร์บัวร์ (Liane Collot D'Herbois)

การแพทย์มนุษยปรัชญากล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ โดยมองภาพมนุษย์ว่าประกอบด้วย ขั้วเย็น (Blue Pole) และขั้วร้อน (Red Pole) ของร่างกาย และกล่าวถึงการทำงานของ ๓ ระบบ คือ ระบบประสาท (Nervous System) ระบบจังหวะ (Rhythmic System) และระบบเผาผลาญ (Metabolic and Limbs System) ผู้ที่มีสุขภาพดีในเชิงการแพทย์มนุษยปรัชญา คือ มีขั้วร้อนขั้วเย็น และการทำงานของ ๓ ระบบนี้ที่สมดุลกัน หากระบบใดระบบหนึ่งบกพร่องไปก็จะทำให้เกิดความเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิตใจขึ้นได้ อาจกล่าวได้ว่า แนวทางของการแพทย์มนุษยปรัชญามีลักษณะใกล้เคียงกับการแพทย์เชิงบูรณาการ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนจีนที่มีการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพแบบองค์รวมเช่นกัน

ศิลปะบำบัดกับการฟื้นฟูสุขภาพแบบองค์รวม

ศิลปะบำบัดในแนวทางมนุษยปรัชญาให้ความสำคัญกับ “กระบวนการ” ที่เกิดขึ้นระหว่างการบำบัด บทฝึกหัดการระบายสี วาดภาพ วาดลายเส้น และปั้นดินด้วยกระบวนการที่มีความงดงาม ปราณีตและความสงบ จะสร้างสุนทรียภาพให้เกิดขึ้นในตัวของผู้รับการบำบัด จุดประสงค์เพื่อนำพาผู้รับการบำบัดไปสู่ความสมดุลทางร่างกายและจิตใจ ส่งเสริมและฟื้นฟูทั้งด้านร่างกาย พลัทธิจิต อารมณ์ความรู้สึก และบุคลิกภาพของผู้รับการบำบัดอย่างเป็นองค์รวม จนถึงยกระดับคุณค่าทางจิตวิญญาณโดยผ่านกระบวนการทำงานด้านศิลปะ

รายละเอียดทุกอย่างที่เกิดขึ้นในห้องศิลปะบำบัด ตั้งแต่ท่าทางการนั่งที่เหมาะสม การจัดวางอุปกรณ์อย่างประณีต การเลือกใช้สีโทนต่าง ๆ ขั้นตอนการระบายสี การปั้นดิน การลากเส้น

รูปทรงแบบต่าง ๆ นั้นสัมพันธ์กับการสร้างสุขภาวะที่ดีตามแนวทางการแพทย์มนุษย์ปรัชญา ตัวอย่างเช่น

- ๑) การลากเส้นรูปทรง (Form Drawing)
- ๒) ส่งเสริมกระบวนการทางความคิด (Thinking) และกระตุ้นการทำงานของระบบประสาท (Nervous System)
- ๓) การระบายสี (Painting)
- ๔) ส่งเสริมการแสดงออกทางความรู้สึก (Feeling) และฟื้นฟูระบบจังหวะ (Rhythmic System)
- ๕) การปั้นดิน (Clay Modeling)
- ๖) ส่งเสริมพลังการลงมือทำ (Willing) และกระตุ้นระบบเผาผลาญ (Metabolic & Limbs System)

การทำงานของนักศิลปะบำบัด (Art Therapist)

การทำศิลปะบำบัดแต่ละครั้งใช้เวลา ๔๕-๖๐ นาที ความถี่อยู่ที่ ๑-๒ ครั้งต่อสัปดาห์ นักศิลปะบำบัดเริ่มต้นชั่วโมงที่ ๑ และ ๒ ของการบำบัดโดยการให้ระบายสีอิสระ (Free Painting) และปั้นดินอิสระ (Free Clay) เพื่อวิเคราะห์บุคลิกภาพของผู้รับการบำบัดและประเมินอาการความผิดปกติที่เกิดขึ้น จากนั้นวางแผนการบำบัดโดยกำหนดเป้าหมายที่ต้องการและดำเนินการบำบัดผ่านกระบวนการทำงานด้านศิลปะ เช่น การระบายสีบำบัด การลากเส้นรูปทรงบำบัด การปั้นบำบัด เป็นต้น เนื่องจากในทางมนุษย์ปรัชญา สี (Colors) วัสดุทางศิลปะ (Tools) และบทฝึกหัด (Exercises) ล้วนมีผลในเชิงบำบัด ดังนั้น ผู้รับการบำบัดแต่ละรายจึงได้รับบทฝึกหัดสีและชนิดอุปกรณ์ที่แตกต่างกันไปตามภาวะอาการเจ็บป่วยที่นักศิลปะบำบัดได้ประเมิน โดยตลอดระยะเวลาของการบำบัด นักศิลปะบำบัดจะทำการสรุปสภาวะของผู้รับการบำบัด สิ่งที่สังเกตเห็น ประเมินพัฒนาการ และติดตามผลร่วมกับแพทย์เจ้าของไข้

ศิลปะบำบัดแนวจิตวิเคราะห์ (Art Psychotherapy)

ศิลปะบำบัดแนวจิตวิเคราะห์ ถูกพัฒนามาจากการบำบัดแนวจิตวิเคราะห์ (Psychotherapy) มีการผสมผสานกันระหว่างจิตวิทยาและศิลปะแขนงต่าง ๆ (Logic and Creativity) โดยช่วยในเรื่องการแสดงความรู้สึกและการสื่อสาร ทั้งยังเป็นพื้นที่ให้ผู้รับการบำบัดได้สำรวจจิตใจสำนึก ประสบการณ์ในอดีตเพื่อตระหนักถึงความคิด อารมณ์ ความรู้สึกข้างใน เช่น ความเครียด ความสับสน ความคับข้องใจ และสื่อสารออกมาเป็นรูปธรรมมากขึ้น การทำงานของศิลปะบำบัดแนวจิตวิเคราะห์ ช่วยพัฒนาความเข้าใจในตนเอง ส่งเสริมพัฒนาการสมอง พัฒนาการด้านประสาทสัมผัส พัฒนาการทางจิตวิญญาณภายใน และมองผู้รับการบำบัดเป็นองค์รวม ทั้งทางกายภาพ พฤติกรรม บุคลิกภาพ และอารมณ์ความรู้สึกอย่างเป็นปัจเจก โดยมีนักบำบัดเป็นผู้ประคับประคองและวิเคราะห์รูปแบบการทำกิจกรรมให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลเพื่อให้เกิดประโยชน์

สูงสุดแก่ผู้รับการบำบัด รวมถึงคอยช่วยส่งเสริมให้ผู้รับการบำบัดเกิดความเชื่อมั่นและรู้จักคุณค่าในตนเอง และสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเดิม

ศิลปะบำบัดมีรูปแบบแตกต่างกันไปในผู้รับการบำบัดแต่ละคนที่มีสภาพปัญหาแตกต่างกัน เทคนิคที่ใช้ เช่น ปั้นดิน วาดภาพ ระบายสี ถักทอ กิจกรรมทางดนตรี เล่นละคร หรือบทบาทสมมติ โดยนักศิลปะบำบัดจะพิจารณาเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล การเลือกใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และรูปแบบที่หลากหลายเหล่านี้ เพื่อเป็นทางเลือกที่จะระบายความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจตนเอง และจัดการกับความรู้สึกได้ตามความเหมาะสมของผู้เข้ารับการบำบัดแต่ละคน สื่อในศิลปะบำบัดมี ๒ ประเภท คือ

๑) สื่อที่มีโครงสร้าง (structure media) เช่น ดินสอ สีไม้ สีเทียน ใช้สำหรับการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้บำบัดกับผู้รับการบำบัด ใช้แทนการสื่อสารด้วยถ้อยคำ

๒) สื่อที่ยืดหยุ่นได้ (loose media) เช่น สีน้ำ ดินน้ำมัน ใช้ลดความตึงเครียด ผ่อนคลายอารมณ์ และระบายความรู้สึกนึกคิดออกมาอย่างอิสระ

ขั้นตอนหลักในการทำศิลปะบำบัด

ขั้นตอนหลักในการทำศิลปะบำบัดมีการแบ่งอยู่หลายแบบ ผู้เขียนได้รวบรวมสรุป และเทียบเคียงกับขั้นตอนการทำจิตบำบัด แบ่งเป็นขั้นตอนหลัก “๔ E” ดังนี้

๑) Established rapport (สร้างสัมพันธ์ภาพ) เป็นขั้นแรกของการบำบัด สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้บำบัดกับผู้รับการบำบัด ซึ่งรวมถึงการประเมินสภาพปัญหา และวางแผนการบำบัดรักษาด้วย

๒) Exploration (ค้นหาปัญหา) เป็นขั้นของการสำรวจ ค้นหา วิเคราะห์ปัญหา ความขัดแย้งภายในส่วนลึกของจิตใจ

๓) Experiencing (ทบทวนประสบการณ์) เป็นขั้นการบำบัด โดยดึงประสบการณ์แห่งปัญหาขึ้นมาจัดเรียง ปรับเปลี่ยน แก้ไขใหม่ ในมุมมองและสถานะใหม่

๔) Empowerment (เสริมสร้างพลังใจ) เป็นขั้นสุดท้ายของการบำบัด โดยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง และให้โอกาสแห่งการเปลี่ยนแปลง

เทคนิคในกระบวนการทางศิลปะบำบัด

เทคนิคสำคัญที่นำมาใช้ในกระบวนการทางศิลปะบำบัด คือ การสนับสนุน เสริมสร้างกำลังใจ (supportive) และการตีความหมายที่ซ่อนเร้นภายในจิตใจ (interpretation) การสนับสนุนเสริมสร้างกำลังใจ ทำได้โดยให้ความสนใจ ให้กำลังใจ และการชมเชยเมื่อทำได้สำเร็จ หรือมีความพยายามเพิ่มขึ้น ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่สงบ ปลอดภัย และทำที่เป็นมิตร การตีความหมายที่ซ่อนเร้นภายในจิตใจ ทำได้โดยการตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เห็น สีที่ใช้ ภาพที่วาด เพื่อให้เกิดความเข้าใจในตัวเองมากยิ่งขึ้น นักศิลปะบำบัดจะทำงานร่วมกับจิตแพทย์และนักจิตวิทยาเป็นทีมงานเดียวกัน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวผู้รับการบำบัด ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถเล่าถึงความคับข้องใจของตน

หรืออาจไม่รู้ตัวว่ามีปัญหาเกิดขึ้นโดยเฉพาะในเด็ก ในการทำศิลปะบำบัดทุกครั้ง ควรมีการบันทึกให้เห็นถึงกระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงบันทึกการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อารมณ์ และข้อสังเกตต่าง ๆ ลงในแฟ้มประวัติผู้ป่วย เพื่อวางแผนร่วมกับทีมงานที่ให้การบำบัดรักษา และกำหนดแนวทางในครั้งต่อไป เมื่อสิ้นสุดการบำบัดแล้ว จะทำอย่างไรกับผลงานทางศิลปะที่เกิดขึ้นระหว่างการทำบำบัด ซึ่งผู้ที่ตอบคำถามนี้ได้ดีที่สุดคือผู้ที่รับการบำบัดนั่นเอง

๒.๒.๑ แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนช่วยวิจัยในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการ ทำงานวิจัย การร่วมตัดสินใจ การร่วมในการทำวิจัย การร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมนี้ วิลเลียม (William, ๑๙๘๐)^{๑๖} เห็นว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางสังคมทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งเป็นเหตุให้บรรลุจุดมุ่งหมายการทำงานนั้น ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วม รับผิดชอบกับกลุ่ม ด้วยเหตุนี้จึงสามารถสรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมได้ ๔ ประการ คือ ร่วมตัดสินใจ ร่วม ปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล (Andrew & Stiefel, ๑๙๘๐)^{๑๗}

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, ๑๙๗๗) ได้ อธิบายเพิ่มเติมลักษณะของการมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ประการดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ มีผลโดยตรงต่อขั้นตอนอื่น ๆ

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านต่าง ๆ ประกอบไปด้วยผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนิน กิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป^{๑๘}

^{๑๖} พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๖.

^{๑๗} Andrew & Stiefel, ๑๙๘๐ อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน,” รายงานวิจัย, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๑๘} Cohen & Uphoff, ๑๙๗๗ อ้างถึงใน ธนวัฒน์ คำมิลานนท์, “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เขตเทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี,” รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑ -๒๒.

การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานหรือไม่นั้น องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) อธิบายว่าขึ้นกับปัจจัยหลายประการ ได้แก่

๑) ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริง ผู้คนในชุมชนจะเข้าร่วมหรือไม่นั้น การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไปมากน้อยเพียงใด เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการตัดสินใจ นอกจากนี้การชักชวนจากเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการตัดสินใจได้เช่นกัน

๒) ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าบางคนในชุมชนต้องการที่จะเข้าร่วมทำวิจัย แต่อาจไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เพราะมองไม่เห็นช่องทางของการมีส่วนร่วมหรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับในสิ่งที่ตนคาดหวังไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ลักษณะ การทำงาน กฎระเบียบ แบบแผน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาส เข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อาจเข้าร่วมโดยตรงหรือมีตัวแทนก็ได้ ควรมีกำหนดเวลาที่แน่ชัด มีกิจกรรมที่แน่นอน

๓) ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่ง ๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วมแต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรมเพราะสิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำแทน^{๑๙}

นอกจากนี้ยังปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้มีการตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่ เช่น ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ^{๒๐} การทำงานวิจัยที่ประชาชนมีส่วนร่วมจะสำเร็จหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่สำคัญ เช่น เป็นโครงการที่ประชาชนต้องการ ลักษณะของชาวบ้านเองที่มีความขยันขันแข็ง สามัคคี หรือมีผู้นำที่ดี เป็นโครงการสำคัญ มีงบประมาณมากพอ มีเจ้าหน้าที่วิชาการสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบ เช่น การคมนาคมสะดวก วัสดุพร้อม เป็นต้น^{๒๑}

๒.๒.๒ พุทธศิลป์ล้านนายุคทอง

อาณาจักรล้านนาที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยพญามังรายนั้นมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของยุคสมัยต่าง ๆ ที่สำคัญตามประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา (ล้านนายุคต้น) ซึ่งนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ ดร. ฮันส์ เพ็นธ์ แบ่งยุคสมัยของล้านนาออกเป็น ๔ ยุคที่สำคัญได้ดังนี้

^{๑๙} World Health Organization อ้างถึงใน ยุพิน ระพีพันธุ์, “ความรู้ ทักษะ และการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจำแนกประเภทมูลฝอย ที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้ง ในเขตเทศบาลเมืองพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี,” รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑ – ๒๒.

^{๒๐} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธี แนวคิด วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาในการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์ โสภการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓.

^{๒๑} อ่างแก้ว, พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, หน้า ๒๔๖.

๑) ยุคที่มีการรวมตัวของคนไทเข้ามาตั้งรกรากและรวมตัวกันในแผ่นดินล้านนา (พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๘๐๔) รวมระยะเวลาประมาณ ๒๐๔ ปี

๒) ยุคสร้างหรือสถาปนาอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. ๑๘๐๔-๑๙๑๔) ตั้งแต่สมัยพญามังราย ถึงสมัยพญากือนา รวมระยะเวลาประมาณ ๑๑๐ ปี

๓) ยุครุ่งเรือง (ยุคทอง) ของอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. ๑๙๑๔-๒๐๖๘) ตั้งแต่พระสุมนะเถระมาเมืองเชียงใหม่จนถึงพญาแก้วทิวังคต รวมระยะเวลาประมาณ ๑๐๕ ปี

๔) ยุคเสื่อมของล้านนา (พ.ศ. ๒๐๖๘-๒๑๐๑) นับตั้งหลังสมัย พญาแก้วจนถึงสมัยที่ถูกพม่าเข้ายึดครอง รวมระยะเวลาประมาณ ๓๓ ปี^{๒๒}

ราชวงศ์มังราย โดยปฐมกษัตริย์ คือ พญามังราย หรือ พ่อขุนเม็งราย กษัตริย์แห่งเมืองเชียงรายได้สืบเชื้อสายมาจาก ราชวงศ์แห่งอาณาจักรเชียงแสน เป็นผู้ก่อตั้งอาณาจักรอาณาจักรล้านนา ภายหลังการเข้ายึดครองอาณาจักรหริภุญชัย ของพญามังรายได้ในปี พ.ศ. ๑๘๒๔^{๒๓} โดยสถาปนาเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีแห่งอาณาจักรล้านนา และมีกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายสืบราชสันตติวงศ์ต่อมาอีก ๑๘ รัชกาล โดยมีรายพระนามพระมหากษัตริย์ ในราชวงศ์มังราย (นับตามปีที่ขึ้นครองราชย์สมบัติ) ดังนี้

๑) พญามังราย (พ.ศ. ๑๘๓๙ -๑๘๕๔) ครองราชย์ ๑๕ ปี พระโอรสใน “พญาลาวเม็ง” พระมหากษัตริย์แห่งหิรัญนครเงินยางเชียงแสน กับ “พระนางเทพคำขายาย”

๒) พญาไชยสงคราม (พ.ศ. ๑๘๕๔ - ๑๘๖๘) ครองราชย์ ๑๔ ปี พระโอรสในพญามังราย

๓) พญาแสนภู (พ.ศ. ๑๘๖๘-๑๘๗๗) ครองราชย์ ๙ ปี พระโอรสในพญาไชยสงคราม

๔) พญาคำฟู (พ.ศ. ๑๘๗๗-๑๘๗๙) ครองราชย์ ๒ ปี พระโอรสในพญามังราย พระอนุชาในพญาไชยสงคราม

๕) พญาผายู (พ.ศ. ๑๘๗๙-๑๘๙๘) ครองราชย์ ๑๙ ปี พระโอรสในพญาคำฟู

๖) พญากือนา (พ.ศ. ๑๘๙๘-๑๙๒๙) ครองราชย์ ๓๐ ปี พระโอรสในพญาผายู

๗) พญาแสนเมืองมา (พ.ศ. ๑๙๒๘-๑๙๔๔) ครองราชย์ ๑๖ ปี พระโอรสพญากือนา

๘) พญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. ๑๙๔๔-๑๙๘๔) ครองราชย์ ๓๐ ปี พระโอรสในพญาแสนเมืองมา

๙) พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) ครองราชย์ ๔๖ ปี พระราชโอรสในพญาสามฝั่งแกนและแม่พระพิลก

^{๒๒} พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ดร., “พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาอดีตสู่ปัจจุบัน,” ใน ฮอมพญา ๓๐ ปี มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่, (เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

^{๒๓} สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖.

๑๐) พญาอดเชียงราย (พ.ศ. ๒๐๓๐-๒๐๓๘) ครองราชย์ ๘ ปี พระโอรสในท้าวบุญเรือง พระราชนัดดาในพระเจ้าติโลกราช

๑๑) พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือพญาแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) ครองราชย์ ๓๐ ปี พระโอรสในพญาอดเชียงรายกับมหาเทวีสิริยศวดี (บางเอกสารระบุ พ.ศ.๒๐๓๔-๒๐๖๘^{๒๔})

๑๒) พระเมืองเกษเกล้า (พ.ศ. ๒๐๖๘-๒๐๘๑) ครองราชย์ ๑๓ ปี พระโอรสในพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิกับพระนางจิริประภามหาเทวี (ครองราชย์ครั้งที่ ๑)

๑๓) ท้าวชายคำ (พ.ศ. ๒๐๘๑-๒๐๘๖) ครองราชย์ ๕ ปี พระโอรสในพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิกับพระนางจิริประภามหาเทวี

๑๔) พระเมืองเกษเกล้า (พ.ศ. ๒๐๘๖-๒๐๘๘) ครองราชย์ ๒ ปี พระโอรสในพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิกับพระนางจิริประภามหาเทวี (ครองราชย์ครั้งที่ ๒)

๑๕) ระนางจิริประภามหาเทวี (พ.ศ. ๒๐๘๘-๒๐๘๙) ครองราชย์ ๑ ปี พระมเหสีในพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ พระมารดาในพระเมืองเกษเกล้าและท้าวชายคำ

๑๖) พระไชยเชษฐา (พ.ศ. ๒๐๘๙-๒๐๙๐) ครองราชย์ ๑ ปี พระราชโอรสในพระเจ้าโพธิสารราชกับพระนางยอดคำทิพย์ พระนัดดาในพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิกับพระนางจิริประภามหาเทวี พ.ศ. ๒๐๙๐-๒๐๙๔ ไม่มีพระมหากษัตริย์

๑๗) พระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์ (พ.ศ. ๒๐๙๔- ๒๑๐๓) ครองราชย์ ๑๐ ปี ทรงเป็นเจ้าฟ้าเมืองนันทาก่อน แต่ทรงมีเชื้อสายของขุนศรีเมือง พระโอรสพญามังราย

๑๘) พระนางวิสุทธิเทวี (พ.ศ. ๒๑๐๓-๒๑๒๑) ครองราชย์ ๑๘ ปี พระราชมารดาในพระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์^{๒๕} (บางเอกสาร ระบุพระนามว่า “นางพระญาราชเทวี”)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวจะเห็นภาพยุคสมัยที่สำคัญซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองหรือยุคทองของล้านนาของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะอยู่ในช่วงตอนกลางของอาณาจักรล้านนาประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๔-๒๐๖๘ โดยเริ่มตั้งแต่พระสุมนะเถระจากสุโขทัยเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในเมืองเชียงใหม่ในสมัยพญาเกือนากษัตริย์ในลำดับที่ ๖ จนถึงสมัยพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือพญาแก้ว ทิวศต รวมระยะเวลาประมาณ ๑๐๕ ปี

๒.๒.๒.๑ ความหมายของพุทธศิลป์ล้านนายุคทอง

^{๒๔} สุรัสวดี อ่องสกุล, กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่, (เชียงใหม่:วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

^{๒๕} ศูนย์ศึกษาเอกสารโบราณ (ศ.อ.บ.), ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ นักเรียน นักศึกษา และประชาชน, (เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

การศึกษาวิจัยด้านคุณค่าของพุทธศิลปกรรมล้านนา จะมุ่งเน้นในการศึกษา ในช่วงสมัยอันเป็นยุคทอง หรือยุคที่รุ่งเรืองที่สุดของอาณาจักรล้านนา ตามการแบ่งของนักวิชาการข้างต้น ซึ่งอยู่ในระหว่างช่วง พ.ศ. ๑๙๑๔ ถึง พ.ศ. ๒๐๖๘ เพราะยุคสมัยนี้ถือว่าอาณาจักรล้านนารุ่งเรืองถึงจุดสูงสุด ทั้งในด้านการปกครอง พระพุทธศาสนาและศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งในทุกศาสตร์ของมิติทางวัฒนธรรมและสังคมประเพณีล้วนเป็นปัจจัยส่งเสริมและที่เกื้อหนุนกันจนนำไปสู่ความมีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน ของพุทธศิลปกรรมล้านนาอันเป็นคุณค่าที่เป็นเป้าหมายและประเด็นสำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งศิลปะวิทยาการต่างที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนี้ได้รับการสืบทอดกันต่อมา และส่งอิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมอันทรงคุณค่าอย่างหลากหลายจนถึงปัจจุบัน

ยุครุ่งเรืองหรือยุคทองของอาณาจักรล้านนา อันเกี่ยวเนื่องไปสู่การพัฒนาพุทธศิลป์ล้านนายุคทองเกิดจากการแบ่งยุคสมัยต่าง ๆ ของล้านนาตามเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ส่วนที่สำคัญที่สุดคือยุคที่รุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนา โดยนักวิชาการเช่น ดร. ฮันส์ เพ็นธ์ ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของยุคทองของล้านนา ตามสภาพเหตุการณ์ในยุคนั้น ซึ่งให้คำนิยามที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ของสังคมล้านนาดังนี้

- ๑) มีกองทัพปกป้องอาณาจักรที่เข้มแข็ง
- ๒) มีความเข้มแข็งของสถาบันทางศาสนา ซึ่งหมายถึงพระพุทธศาสนามีพระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย
- ๓) มีกฎหมายและกฎระเบียบที่เป็นธรรม (อุดมรัฐ) หมายถึงสภาพสังคมมีความสงบสุข
- ๔) มีช่างฝีมือที่มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่มีคุณค่าอย่างสูง เช่นการสร้างศาสนสถาน หรือประติมากรรมต่าง ๆ
- ๕) มีความมั่นคงทางด้านเกษตรกรรมรวมถึงการมีความก้าวหน้าและพัฒนาการรวมถึงการชลประทานที่มีประสิทธิภาพ
- ๖) มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ การค้าขาย และความสามารถในการจัดการทรัพยากรต่างๆ^{๒๖}

๒.๒.๒.๒ องค์ประกอบของยุครุ่งเรืองหรือยุคทองของพุทธศิลปกรรมล้านนา

องค์ประกอบของยุครุ่งเรืองหรือยุคทองของพุทธศิลปกรรมล้านนา มีดังนี้ ๑) สภาพบ้านเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีกองทัพที่เข้มแข็ง ๒) พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มีพระภิกษุ ผู้รู้ หรือปราชญ์ ที่แตกฉานทางพุทธธรรมและมีการแต่งและรจนาคัมภีร์ที่สำคัญทาง

^{๒๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ฮอมพญา ๓๐ ปี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่, (เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

พระพุทธศาสนา ๓) มีวรรณกรรมภาษาบาลีสมัยอาณาจักรล้านนา ๔) มีกฎหมาย หรือกฎระเบียบอันเป็นธรรม ปกครองให้เกิดความผาสุกของปวงชน

๑) สภาพบ้านเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีกองทัพที่เข้มแข็ง

ราชวงศ์ปญฺญางค์เชียงใหม่ ระบุว่า อาณาจักรล้านนามีพระราชกรณียกิจมาตั้งแต่ตั้งต้นราชวงศ์ พญามังรายได้มาตั้งเมืองเชียงใหม่ก็เพราะภัยสงครามจากการขยายอำนาจของกองทัพมองโกล เมื่อเข้ามาสู่ภูมิภาคนี้ก็ได้ทำสงครามยึดอาณาจักรหริภุญชัยสำเร็จ และตั้งราชธานีเมืองเชียงใหม่ และยังทรงทำสงครามปราบปรามชุมชนและบ้านเมืองเล็กๆ ให้เข้ามาอยู่ภายใต้พระราชอำนาจอย่างกว้างขวาง รวมทั้งพยายามแผ่อำนาจเข้าไปในพม่าและเมืองมอญอีกด้วย “บันทึกไป้อจวน” ของทูตมองโกลที่ไปยังเมืองมาวหลวงในปี พ.ศ. ๑๙๔๔ กล่าวว่า “ไทมาวโหลง” ติดกับ“ปาไปต้าเตียน หรือ เมืองเชียงใหม่” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระราชอาณาเขตของล้านนาที่กว้างไกลไปถึงอาณาเขตของจีนตอนใต้หรือราชวงศ์หยวน (มองโกล) ที่กำลังเรืองอำนาจในจีน ยุครุ่งเรืองของล้านนาซึ่งตรงกับรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชนั้น อาณาจักรล้านนาก็อยู่ในช่วงที่มีการสงครามโดยตลอด นับแต่ขึ้นครองราชย์บัลลังก์ก็มีการแย่งพระราชอำนาจจากพระบิดา และแข่งขันกันในหมู่พี่น้องที่ต้องต่อสู้แย่งชิงราชบัลลังก์ ในยุคสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสมัยแห่งวีระกษัตริย์แห่งพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระเจ้าติโลกราชทรงอยู่ร่วมสมัยเดียวกันกับ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดี (ธรรมเจดีย์) แห่งกรุง หงสาวดี และพระเจ้าจักรพรรดิเลอันห์ แห่งอาณาจักรไต่เวียต (เวียดนาม) ดังนั้นจึงส่งผลให้พระเจ้าติโลกราช ทรงมีภาพลักษณ์เป็นพระมหากษัตริย์นักรบที่เข้มแข็งและกำลังแผ่ขยายอำนาจ ในรัชสมัยของพระองค์ทำสงครามน้อยใหญ่ จากสาเหตุต่าง ๆ กันถึง ๑๗ ครั้ง พระเจ้าติโลกราชทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาซึ่งทำให้ได้พระราชอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาเพิ่มขึ้น นอกจากนี้พระเจ้าติโลกราชยังทำปราบปรามเมืองประเทศราชในเขตรัฐไทใหญ่ ต้องทำสงครามกับหลวงพระบางและเมืองเชียงรุ่งบ่อยครั้ง รวมถึงสงครามครั้งใหญ่กับกองทัพไต่เวียต ที่ขณะนั้นตีเมืองหลวงพระบางอันเป็นเมืองขึ้นของล้านนาแตก และพยายามยกกองทัพล่วงล้ำเข้ามาเพื่อยึดอาณาจักรล้านนาด้วย และในปี พ.ศ. ๒๐๒๘ เกิดกบฏลัวะ พระองค์ต้องยกกองทัพไปปราบปราม ความสำเร็จด้านสงครามอีกประการหนึ่งคือการรวบรวมหัวเมืองทางภาคเหนือคือ การผนวกเอา นครรัฐแพร์ และน่าน เข้ารวมเป็นส่วนหนึ่งของล้านนา^{๒๗} ทำให้เห็นได้ว่าปัจจัยด้านความเข้มแข็งทางการทหารนับเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งเพราะจะทำให้เกิดความมั่นคงในอาณาจักรรวมทั้งสะท้อนความจริงที่ว่ายุครุ่งเรืองทางด้านพุทธศิลปกรรมของล้านนานั้นพัฒนาขึ้นมาได้แม้ในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงครามโดยรอบกับอาณาจักรต่าง ๆ ทั้งเล็กและใหญ่

๒) พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มีพระภิกษุ ผู้รู้ หรือปราชญ์ ที่แตกฉานทางพุทธธรรมและมีการแต่งและรจนาคัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

^{๒๗} วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง, ๖๐๐ ปี ชาตกาลพระเจ้าติโลกราช, (เชียงใหม่: ดาวคอมพิวกราฟิก แม็กซ์ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๙๕-๙๖.

พระพุทธศาสนาได้รับการส่งเสริมและทำนุบำรุงก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในช่วงยุคทองของอาณาจักรล้านนา คือการทำให้สังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลก (ครั้งแรกของแผ่นดินไทย) ในช่วงปี พ.ศ. ๒๐๒๐ ในรัชสมัย พระเจ้าติโลกราช เป็นการชำระพระพุทธศาสนาให้เกิดความบริสุทธิ์อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้พุทธศิลปกรรมของล้านนาทรงคุณค่าอย่างแท้จริง เพราะการรังสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมในยุคนี้ก็ถือว่าเป็นยุคทองเช่นกัน การชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้มีการบันทึกไว้ทั้งเอกสารของล้านนาเองและเอกสารของอาณาจักรอื่น ๆ ที่ให้เนื้อความตรงกัน ดังนี้

พงศาวดารโยนก ระบุว่า “ ลุศักราช ๘๓๙ ปีวอก นพศก พระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วได้ ๒๐๒๐ พรรษา พระเจ้านครเชียงใหม่ได้ประชุมพระเถรานุเถระ มีพระธรรมทิน เจ้าอาวาสวัดป่าตาล เป็นประธานสงฆ์ กระทำการสังคายนาชำระพระไตรปิฎก ณ.โพธารามมหาวิหาร ปีหนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์ นับเป็น “อัฐมสังคายนา” (การสังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลก) จึงเฉลิมพระปรมาภิไธย พระเจ้าแผ่นดินว่า “พระเจ้าศรีธรรมจักรวดีติโลกราช มหาธรรมมิกราช พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่”^{๒๘}

ความเรื่องการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งนี้ยังปรากฏในเอกสารของไทยภาคกลาง มีดังนี้ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ระบุว่า “ ครั้นพระพุทธศาสนา ล่วงมาได้ ๒๐๒๐ ปี พระธรรมทินเถระเจ้า ผู้เป็นมหาเถร อยู่ ณ. เมืองนพสินคร เมืองเชียงใหม่ พิจารณาเห็นว่า พระไตรปิฎกพิรุณมากทั้งบาลีและอรรถกถา จึงถวายพระพรแก่ พระเจ้าศรีธรรมจักรวดีติโลกราช ซึ่งเสวยราชสมบัติ ณ.เมืองเชียงใหม่ว่า จะชำระพระปริยัติธรรมให้สมบูรณ์ พระเจ้าศรีธรรมจักรวดีติโลกราชจึงให้กระทำให้พระมณฑปในมหาวิหารโพธาราม ในพระนคร พระธรรมทินเถระจึงเลือกเอาพระสงฆ์ผู้ทรงพระไตรปิฎก กว่า ๑๐๐ รูป ประชุมพร้อมกัน ณ.มณฑปนั้น กระทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ตกแต่มีให้ถูกถ้วนสมบูรณ์ พระเจ้าศรีธรรมจักรวดีติโลกราชทรงเป็นศาสนูปถัมภก ๑ ปี จึงสำเร็จ นับเนื่องเข้าในอัฐมสังคายนาครั้งหนึ่ง”^{๒๙}

สังคีตยวงศ์ ระบุว่า “ดังได้สดับมา คราวนั้นมีพระมหาเถรองค์หนึ่งทรงนามว่า พระธรรมทิน เป็นภิกษุคณาจารย์และเป็นอุปัชฌาย์ด้วยได้สำนักในอารามนั้น คราวนั้น พระเจ้าศรีธรรมจักรวดีติโลกราชธิราช ได้อาราธนาพระภิกษุทรงพระไตรปิฎกหลายร้อยรูปให้ชำระพระไตรปิฎก ในมหาโพธาราม ๑ปี จึงสำเร็จ” นอกจากนี้ในยุคทองของอาณาจักรล้านนาก็ ปรากฏพระภิกษุ และนักปราชญ์ผู้รู้ธรรม ได้รับเจ้านครมิกร์ ทางพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่า อย่างมากมาย

๓) มีวรรณกรรมภาษาบาลีสันสกฤตอาณาจักรล้านนา

ด้วยบุรพกษัตริย์ล้านนาในราชวงศ์มังรายเกือบทุกพระองค์ เป็นพุทธมามกะที่ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา จึงทรงชวนขวายนหาพระสงฆ์ที่ทรงพระไตรปิฎกมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา และพัฒนาส่งเสริมรวมทั้งปฏิรูปการพระศาสนาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

^{๒๘} อุตม รุ่งเรืองศรี, เกริก อัครชิโนเรศ, พระญาติโลกราช, (เชียงใหม่: โคขยัน มีเดีย ทีม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๘-๑๙๐.

^{๒๙} อ้างแล้ว, อุตม รุ่งเรืองศรี, เกริก อัครชิโนเรศ, พระญาติโลกราช, หน้า ๑๘๘-๑๙๐.

พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันเดียวที่ให้ความรู้แก่พลเมืองในยุคนั้น วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นแหล่งความรู้เกือบทุกแขนงที่คนทุกกลุ่มในสังคมสามารถเข้าถึง ในยุคทองของพระพุทธศาสนา คือตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๘๙๘) ถึงสิ้นรัชกาลพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๖๘) พระภิกษุสงฆ์และนักปราชญ์ชาวล้านนาได้แสดงถึงความเชี่ยวชาญในภาษาบาลี โดยมีการรจนาและนิพนธ์วรรณกรรมภาษาบาลีไว้มากมาย มากกว่าประเทศใด ๆ ในโลกพระพุทธศาสนาในยุคเดียวกัน ผลงานอันเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าของท่านเหล่านั้นได้แพร่หลายไปยังอาณาจักรต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตลอดจนประเทศทางตะวันตกด้วย และบางเรื่องทางคณะสงฆ์ไทยได้ใช้เป็นตำราเรียนภาษาบาลีด้วย ดังจะขอนำมาเสนอดังต่อไปนี้ ก่อนจะมาถึงยุคทองนี้ พระภิกษุชาวล้านนาหลายรูปมีประวัติที่ชัดเจนในการเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกาซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางทางด้านวรรณกรรมด้านพระพุทธศาสนาของโลก ซึ่งขณะนั้นพระพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมลงจากชมพูทวีป เพราะคัมภีร์ที่สำคัญหลาย ๆ อย่างทางพระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงในรูปของภาษาบาลีล้วนอยู่ในลังกาทั้งสิ้น เช่น การรจนา “คัมภีร์วิสุทธิมรรค โดย พระพุทธโฆษาจารย์”^{๓๐} ก็ได้ไปรวบรวมและศึกษามาจากมาจาลังกาทั้งสิ้น เมื่อพระภิกษุชาวล้านนาไปศึกษาพระพุทธธรรมโดยใช้ภาษาบาลีเป็นสื่อการสอนซึ่งเป็นผลให้พระชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีเป็นเยี่ยม จนสามารถรจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง เมื่อพ้นจาก ๓ รัชกาลนี้ไปแล้ว ก็ไม่มีผลงานภาษาบาลีปรากฏอีกเลย ในปี พ.ศ. ๒๐๖๖ อันเป็นรัชสมัยของพระเมืองแก้ว พระโหราธิบดี กษัตริย์แห่งกรุงศรีศตนาคนहुต ทรงส่งราชทูตมายังราชสำนักเชียงใหม่ เพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปสืบพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง พระเมืองแก้วได้อาราธนาให้พระเทพมงคลกับคณะสงฆ์นำพระไตรปิฎกบาลี ๖๐ คัมภีร์ไปยังกรุงศรีศตนาคนहुต

ในรัชกาลพระเมืองแก้วนี้ มีพระเถระชาวล้านนาหลายรูปที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกและภาษาบาลี เช่น พระโพธิ์รังสี พระธรรมเสนาบดี พระญาณกิตติ พระสิริมงคลจารย์ พระสัทธัมมกิตติมหาจุสสเทวะ พระญาณวิลาส และพระรัตนปัญญาเถระ เป็นต้น ท่านเหล่านั้นได้แต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง ดังนี้

^{๓๐} ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวถึงประวัติ พระพุทธโฆสะ ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ว่าท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์ ใกล้กับเมืองพุทศยา ประเทศอินเดียฝ่ายใต้ ในวัยเยาว์ได้ศึกษาเล่าเรียน ศิลปวิทยา ตามธรรมเนียมของพราหมณ์ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในคัมภีร์พระเวทมาก ท่านได้เดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ ของอินเดีย เพื่อโต้ตอบเรื่องปรัชญากับนักปราชญ์ทั้งหลาย วันหนึ่งท่านได้พบกับพระเรวัตเถระที่วัดแห่งหนึ่ง หลังจากที่ได้ถามปัญหาทางธรรมะ จึงเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และขอออกบวช ได้สมญานามว่า พุทธโฆสะ เพราะเสียงของท่านมีความลึกซึ้ง สื่อความหมายทางธรรมดุจดั่งพระสุรเสียงของพระพุทธเจ้า เมื่อบวชแล้วพระพุทธโฆสะได้รจนาคัมภีร์ญาโณทัย และอรรถสาธินี - อรรถกถาของอัมมสังคณี อันเป็นคัมภีร์แรกของพระอภิธรรมปิฎก เมื่อท่านเริ่มเขียนอรรถกถาปริตร พระเรวัตแนะนำให้ท่านเดินทางไปประเทศลังกา เพื่อศึกษาภาษาสิงหลและคัมภีร์อรรถกถาที่ลังกา แล้วแปลอรรถกถาสิงหลออกเป็นภาษามคธ (บาลี) เพื่อประโยชน์สำหรับผู้ที่ไม่รู้ภาษาสิงหล เพราะในอินเดียเวลานั้นมีแต่พระไตรปิฎก ไม่มีอรรถกถาเหมือนอย่างลังกา พระพุทธโฆสะเดินทางไปประเทศลังกา ตรงกับช่วงรัชกาลของพระมหานาม พระพุทธโฆสะได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านสังฆปาล ในสำนักของฝ่ายมหาวีหาร และขออนุญาตแปลอรรถกถาสิงหลเป็นภาษามคธ (บาลี) คณะสงฆ์ฝ่ายมหาวีหารขอให้ท่านพิสูจน์ความสามารถด้วยการเขียนอธิบาย

(๑) พระโพธิ์รังสี ชาวเชียงใหม่ แต่งตำนานภาษาบาลี ๒ เรื่อง คือ

(๑.๑) จามเทวีวงศ์ ซึ่งว่าด้วยประวัติการสร้างเมืองหริภุญชัย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๐๐ และการเสด็จมาครองเมืองของพระนางจามเทวี ไปจนถึง พ.ศ. ๑๕๘๖ ซึ่งจบลงด้วยการพระเจ้าอาทิตย์ยราช และการปรากฏขึ้นแห่งพระบรมสารีริกธาตุที่วัดพระธาตุหริภุญชัย เป็นระยะเวลานานถึง ๓๘๐ ปี ก่อนเชียงใหม่จะถูกผนวกเข้ากับเชียงใหม่

(๑.๒) สิทฺธิคนิทาน ประวัติพระพุทธสิหิงค์ (ทั้ง ๒ เรื่อง แต่งระหว่าง พ.ศ. ๑๙๘๕ - ๒๐๖๘)

(๒) พระธรรมเสนาบดีเถระ (ชาวเชียงใหม่) ซึ่งทางพม่าอ้างว่าเป็นชาวพม่า นิพนธ์งานเกี่ยวกับบาลีไวยากรณ์ชื่อ สัททตถกถาจินตา ปัทมกมโยชนา

(๓) พระญาณกิตติ (ชาวเชียงใหม่) พระเถระรูปนี้ได้เคยไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาทวีป ซึ่งท่านเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกมากที่สุด ท่านได้รจนาคัมภีร์ไว้ถึง ๑๒ เรื่อง คือ

(๓.๑) สมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา คู่มืออธิบายความหมายของศัพท์ คำ ประโยค และข้อความในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา (อรรถกถาวิญญูปิฎกซึ่งแต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์)

(๓.๒) ภิกขุปาฎิโมกขคัมภีร์ทีปนี คู่มืออธิบายความหมายของศัพท์ คำ ประโยค และข้อความยากในภิกขุปาฎิโมกข์ ซึ่งรวบรวมศีลสำหรับภิกษุ

(๓.๓) สีมาสังกรวินิจฉัย เรื่องการพิจารณาวินิจฉัยการคาบเกี่ยวกันแห่งสีมา คือเขตแดนที่กำหนดเครื่องหมายแห่งพระอุโบสถ สถานที่ประกอบสังฆกรรมของคณะสงฆ์ฯ (ทั้ง ๓ เรื่องนี้แต่งระหว่าง พ.ศ. ๒๐๒๔ - ๒๐๓๙)

(๓.๔) อัญญาสาธินีอรรถโยชนา คู่มือหรือคัมภีร์อธิบายคัมภีร์อัญญาสาธินี (ซึ่งแต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์)

(๓.๕) สัมโมหวิโนทนีอรรถโยชนา คู่มืออธิบายคัมภีร์สัมโมหวิโนทนี

(๓.๖) ธาตุกถา อรรถโยชนา (อธิบายความพระอภิธรรม)

(๓.๗) ปุคคัลบัญญัติ อรรถโยชนา (อธิบายความพระอภิธรรม)

(๓.๘) กถาวัตถุ อรรถโยชนา (อธิบายความพระอภิธรรม)

(๓.๙) ยมก อรรถโยชนา (อธิบายความพระอภิธรรม)

(๓.๑๐) ปุฏฐาน อรรถโยชนา (อธิบายความพระอภิธรรม)

(๓.๑๑) อภิธัมมัตถวิภาวินีอรรถโยชนา คู่มืออธิบายความในคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี ซึ่งแต่งโดยพระเถระพม่าชื่อ สุมังคลเถระ

(๓.๑๒) มุลกัจจายนอรรถโยชนา คู่มืออธิบายไวยากรณ์บาลี แต่งราว พ.ศ. ๒๐๔๗

(๔) พระสัทธัมมกิตติมหาสุสสทเวระ (ชาวเมืองหริภุญชัย) แต่งสัททพินทุภินวฎีกา คู่มืออธิบายไวยากรณ์บาลีคัมภีร์สัททพินทุ ซึ่งแต่งโดยกษัตริย์พม่าพระนามว่า กยจวะ ประมาณ พ.ศ. ๒๐๕๐

(๕) พระสิริมังคลาจารย์ (ชาวเชียงใหม่) เป็นพระที่มีชื่อเสียงมากกว่าทุกองค์ เพราะผลงานสำคัญคือ มังคลัตถทีปนี ท่านนิพนธ์คัมภีร์ไว้ ๔ เรื่อง ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องยาวทั้งสิ้น ดังนี้

(๕.๑) เวสสันดรทีปนี คัมภีร์อธิบายความหมายของศัพท์ คำ ประโยคในเวสสันดรชาดกภาษาบาลี แต่ง พ.ศ. ๒๐๖๐

(๕.๒) จักกวาหทีปนี คัมภีร์อธิบายเกี่ยวกับภูมิวิทยา มีภูเขา แม่น้ำ สระ บ่อน้ำ ทวีป ป่า มนุษย์ เทวดา และอมนุษย์ ที่อาศัยอยู่ในจักรวาล แต่ง พ.ศ. ๒๐๖๓

(๕.๓) สังขยาปกาสฎีกา คู่มืออธิบายคัมภีร์สังขยาปกาสฎ แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๓

(๕.๔) มังคลัตถทีปนี คัมภีร์อธิบายเรื่องมงคล ๓๘ ประการ โดยเริ่มตั้งแต่ อเสวนา จ พาลานัน เป็นต้นไป มีความหนาถึง ๘๐๐ หน้า (หนังสือ ๘ หนัวยก) ท่านยกข้อความในคัมภีร์ต่าง ๆ มาอ้างอิงถึง ๙๖ คัมภีร์ แต่งขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๖๗

(๖) พระรัตนปัญญาเถระ (ชาวเชียงรายได้ หรือชาวลำปาง) ผลงานของท่านมีอยู่ ๓ เรื่อง คือ

(๖.๑) ชินกาลมาลี พงศาวดารหรือประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา เริ่มแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ จนถึงปัจจุบันชาติ การประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ การทำสังคายนาในชมพูทวีป และในศรีลังกา การสร้างเมืองสำคัญในล้านนา อาทิ เชียงใหม่ หริภุญชัย ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในล้านนา ฯลฯ แต่ง พ.ศ. ๒๐๖๐

(๖.๒) วชิรสารัตถสังคหะ คัมภีร์ซึ่งประมวลที่มาของธรรมะที่สำคัญจากคถาต่าง ๆ แต่ง พ.ศ. ๒๐๗๘

(๖.๓) มาติกัตถสรุปัณณสังคณี คัมภีร์อธิบายความพระอภิธรรมโดยย่อ แต่งราว พ.ศ. ๒๐๖๐ - ๒๐๖๕

(๗) พระญาณวิลาสเถระ (ชาวโยนกเชียงแสน) ท่านแต่งคัมภีร์ไว้เพียงเรื่องเดียว คือ สังขยาปกาสฎะ เกี่ยวกับการนับ คำนวณ วัน เวลา ระยะทาง การชั่งน้ำหนักด้วยเครื่องวัด ตวง ตรา ชั่ง เป็นต้น

(๘) พระสุวัณณรังสีเถระ (ชาวเชียงใหม่) นิพนธ์ไว้ ๒ เรื่อง คือ

(๘.๑) คันถาภรณ์ฎีกา คู่มืออธิบายคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี คือ คันถาภรณ์ (ซึ่งแต่งโดยพระพม่าชื่อ อริยวังสเถระ) แต่ง พ.ศ. ๒๑๒๘

(๘.๒) ปฐมสัมโพธิกา ประวัติพระพุทธเจ้าฉบับพิสดาร

(๙) พระอุตรารามเถระ (ชาวโยนกเชียงแสน) แต่งวิสุทธิมัคค์ที่ปณี คู่มืออธิบายคัมภีร์วิสุทธิมัคค์ (ผลงานของพระพุทโธมาจารย์) แต่งไว้ประมาณ พ.ศ. ๒๐๖๕ - ๒๑๔๕ คัมภีร์สาสนวงศ์ ซึ่งแต่งโดยพระพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ กล่าวว่า พระอุตรารามเถระแต่งคัมภีร์วิสุทธิมัคค์ที่ปณี

ส่วนงานนิพนธ์อีก ๒ เรื่อง คือ ๑) ปัญญาสชาดก ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีหลักฐานชี้ชัดว่าเป็นผลงานของพระล้านนา แต่ไปตั้งอยู่ที่ประเทศพม่า ซึ่งพม่าเรียกว่า ซิมเม ปัญญาสะ (Zimme Pannasa) และ ๒) อุปปาสันติ เป็นฉันทภาษาบาลี ใช้สำหรับสวดในพิธีทำบุญสะเดาะเคราะห์ และสืบชะตาเมือง เนื้อหาเป็นคาถาทั้งหมด มี ๒๗๕ คาถา มีเนื้อความกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก รวมทั้งเทพยดา ยักษ์ มาร เป็นต้น แต่งโดยพระเถระชาวเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๒๐-๒๐๗๐ พระคาถาชินบัญชร เป็นพุทธมนต์ที่ใช้สวดอธิษฐาน ขอให้คุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์องค์อรหันต์ มาเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันและประดับในร่างกายของตน เพื่อความเป็นสิริมงคลและปลอดภัยในที่ทั้งปวง แต่งเป็นคาถาปฐยาวัดมี ๘ คำประพันธ์ หรือ ๘ พยางค์ (ชยาสนาคตา พุทธา) ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่ยอมรับกันว่า แต่งที่เชียงใหม่ โดยพระเชียงใหม่ คาถาชินบัญชรที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้มีหลายฉบับ ซึ่งแต่ละฉบับก็มีข้อความแตกต่างกันบ้าง คือบางฉบับมีเพียง ๑๔ คาถา บางฉบับมี ๑๕ คาถากึ่ง บางฉบับมีถึง ๒๒ คาถา ซึ่งสันนิษฐานกันว่า ฉบับที่มี ๑๔ คาถาเป็นฉบับแรก วชิรสารัตถสังคหฎีกา คู่มืออธิบายคัมภีร์วชิรสารัตถสังคหะ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง และปีที่แต่ง แต่มีหลักฐานบ่งชี้ให้ทราบว่า แต่งที่ล้านนา^{๓๑} วรรณกรรมต่าง ๆ ที่แต่งขึ้นในล้านนามีจุดมุ่งหมายที่แสดงถึงคุณค่าและความสูงส่งรวมทั้งการเกิดศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจโลกตามความเป็นจริงและได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนต่างๆ ผ่านวรรณกรรมเหล่านั้นเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งตนเองและสังคมโดยรวมซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสำนึกในการจรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปนานแสนนาน^{๓๒} คุณค่าที่สำคัญอย่างยิ่งของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ส่งทอดไปสู่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แพร่ขยายเข้าไปในสิบสองปันนา เชียงตุง ไทยใหญ่ พม่า และลาวในล้านช้าง คือพวกไทยลื้อในสิบสองปันนา เมื่อครั้งได้รับอิสรภาพ พระภิกษุมาแสวงหาพระธรรมคำสอน ก็สามารถเดินทางมาสืบพระธรรมต่าง ๆ จากเมืองยองในพม่า เพราะเป็นเชื้อสายเดียวกัน ทั้งลักษณะหน้าตาสำเนียงและคำพูดตลอดจนการดำเนินชีวิตที่ใกล้ชิดกัน และรับเอาพระพุทธศาสนาไปจากล้านนาเหมือนกัน รวมถึงการเผยแพร่เข้าไปในล้านช้าง ของอักษรธรรมของล้านนาตั้งแต่สมัยพระเมืองแก้วของเมืองเชียงใหม่^{๓๓}

^{๓๑} เอกสาร ประกอบการเสวนาเรื่อง "วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา" ในการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "พระพุทธศาสนาในล้านนา" โดยคณะศาสนาและ ปรัชญา ระหว่างวันที่ ๒๐-๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ ศูนย์ฝึกอบรม ธนาคารไทยพาณิชย์ ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่.

^{๓๒} สุชาติ หงษา, ดร., วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^{๓๓} นพคุณ ตันติกุล, อักษรธรรมสัมพันธ์, (เชียงใหม่: ล้านนาคอมพิวเตอร์พริ้นต์ติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐-๗๒.

๔) มีกฎหมาย หรือกฎระเบียบอันเป็นธรรม ปกครองให้เกิดความผาสุกของปวงชน

อาณาจักรล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย มีการตรากฎหมายเพื่อใช้เป็นกฎระเบียบในการปกครองแผ่นดิน เรียกว่า “มังรายศาสตร์หรือกฎหมายพญามังราย” เป็นกฎหมายซึ่งบัญญัติขึ้นโดยพระเจ้ามังรายเป็นกษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรและสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น ลักษณะของ มังรายศาสตร์นั้นเป็นการนำเอาลักษณะคำพิพากษา หรือคำชี้ขาดตัดสินคดีโดยนำมาเรียบเรียงตามมาตรา ๆ จัดหมวดหมู่เป็นเรื่อง ๆ เป็นลักษณะทั่วไป บทบัญญัติที่สำคัญในกฎหมายมังรายศาสตร์แยกได้เป็นสองส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ความผิดที่เกี่ยวกับลักษณะอาญาและส่วนที่ ๒ ลักษณะที่เกี่ยวกับการลงโทษ

ลักษณะความผิดร้ายแรงที่ยอมให้ฆ่าผู้กระทำความผิดได้ ดังนี้ ฆ่าคู่และเมียด้วยกันในที่รโหฐานคือที่สงัดเป็นการป้องกันเกียรติชื่อเสียง ๑ ฆ่าโจรหรือขโมยซึ่งไล่จับได้ทั้งของกลางในมือ ๑ เจ้านบ้านฆ่าผู้ถืออาวุธหอกดาบมาถึงที่อยู่ ๑ เจ้านบ้านฆ่าผู้ที่ลอบเข้ามาในบ้านผิดกาลคือในเวลากลางคืน ๑ เจ้านบ้านฆ่าคนร้ายที่มาทูลทำลายเรือนตอนกลางคืน ๑ การจับกุมผู้กระทำความผิดถือว่า เป็นลักษณะของวิธีพิจารณาความ ในกฎหมายสมัยก่อนได้รวมเอาวิธีพิจารณาความไปรวมไว้ในลักษณะอาญา

ลักษณะวิวาท (การวิวาทคำติ) และสาเหตุการวิวาทกัน มาจากพระธรรมศาสตร์ ปรับปรุงลักษณะและสาเหตุการวิวาทกันจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ทั้งหมด ๒๙ ข้อ ปรับปรุงให้เหลือเพียง ๑๖ ข้อ บัญญัติโดยถือสาเหตุวิวาทกัน ดังนี้ กู้ของท่านเป็นลักษณะการกู้ ๑ ยืมของท่านเป็นลักษณะการยืม ๑ รุมทุนกันทำการค้าหาทำไรเป็นลักษณะของนิติกรรมสัญญา ๑ รับจ้างทำงานไม่สำเร็จแล้ว ให้งานเสีย ๑ ให้ออกแล้วจะขอคืน ๑ ปลอมแปลงของซึ่งไม่มีวิญญูณ ๑ ขกต่อยกัน ๑ ผัวเมียจะอย่า กันเป็นลักษณะกฎหมายครอบครัว ๑ รักเมียท่านจับมือถือนม ๑ แยกทรัพย์และมรดก ๑ ผากของกัน ไว้ ๑ ทำของสูญเสียไป ๑ ได้คืนไม่ครบถ้วน ๑ ของน้อยอ้างว่าของมาก ๑ การเล่นพนัน ๑ เหตุระหว่างคนเลวคนดี อาจจะมีการทะเลาะกันระหว่าบิดากับมารดา หรือระหว่างบิดามารดากับบุตร ๑ ลักษณะวิวาทนั้นมีการกำหนดค่าปรับ ไม่ถือเป็นความผิดร้ายแรง

ลักษณะใส่ความ หมายถึงทำให้เขาเสียชื่อเสียง เช่นใส่ความเขาว่าเขารู้เห็นด้วยการกระทำความผิดอะไรต่าง ๆ การใส่ความเขาก็มีโทษปรับ

ลักษณะลักทรัพย์และลักพา ความผิดฐานลักทรัพย์และลักพา ในสมัยก่อนนั้นมีการลักนก ไก่ เป็ด วัว ควาย ม้า หรือช้าง ซึ่งส่วนมากจะเป็นพวกสัตว์

ลักษณะซ่อน อำ และลักคำ ว่า ซ่อน มีลักษณะคล้าย ๆ กับรับของโจร คำว่า อำ หมายถึงอำพราง คือ ปิดบังหรือเบียดบังก็มีในเรื่องการเบียดบังทรัพย์ประเภทขุมทรัพย์ คำว่า เจตนาทุจริตสรุปมาจากตัวบทว่า ถ้ามี ๒ คน ไปฝากของที่เหมือนกันเวลาจะเอาคืนกลับไปเอาของอีกบุคคลหนึ่ง โดยรู้ว่าของเหมือนกันแต่ไม่ใช่ของของตนแสดงว่ามีเจตนาจะลักทรัพย์เป็นเจตนาทุจริตไป

ลักษณะหนี้ เป็นเรื่องการกู้ยืม การค้าประกัน กล่าวคือในการกู้ยืมมีการคิดดอกเบี้ย เว้นแต่จะได้บอกกล่าวแก่ลูกหนี้แล้วว่า ได้ชำระหนี้หรือดอกเบี้ยแล้ว จึงจะเอาดอกเบี้ยมาทบทันได้ การค้าประกัน ผู้ค้าประกัน โดยหลักรับผิดชอบเงินเท่านั้น แต่ดอกเบี้ยไม่ต้องรับผิดชอบ ให้ขายลูกไปก่อนเพราะลูกได้ทำให้ทรัพย์งอกขึ้นมา แต่มีที่น่ายังทำให้ทรัพย์งอกขึ้นมาได้

ลักษณะหมั้น กฎหมายวางหลักไว้ว่า ถ้าไปหมั้นลูกสาวหรือหลานสาวเขา ต้องไปแต่งตามที่ได้ตกลงกันเอาไว้ หากไม่ไปตามสัญญาที่ว่าไว้ ถือว่าฝ่ายชายผิดสัญญา การไปหมั้นนั้นก็มีทรัพย์สินที่เรียกว่า ของหมั้น ชายเอาของหมั้นไปหมั้นลูกหลานผู้อื่น พ่อแม่หญิงยินยอมแต่ตัวหญิงไม่ยินยอม จึงหนีไปอยู่กับชายที่หญิงนั้นชอบ ให้ไหมค่าขันหมากนั้นให้แก่ชาย ๑๑,๐๐๐ เปี้ย แล้วภายหลังหญิงเปลี่ยนใจไม่อยู่กับชายอื่น ให้รับค่าขันหมาก ๒๒,๐๐๐ เปี้ยและเงินค่าตัวหญิงให้ใส่คืนด้วย ส่วนของชายที่หญิงนั้นหนีไปอยู่ด้วยก็ต้องถูกปรับด้วย เพราะผิดเมียท่านในขันหมาก จริงอยู่ในขณะหมั้นชายมิได้มีสิทธิในตัวหญิงนั้นก็ตาม แต่ทั้งคู่ทำสัญญาตกลงกันในโอกาสข้างหน้า อย่างน้อยชายก็มีโอกาสมีส่วนได้เสียในตัวหญิงนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อชายอื่นมาหาหญิงนั้นหนีไป ก็ให้ปรับมากหรือน้อยก็ดูว่าชายนั้นทราบหรือไม่ ว่าหญิงนั้นมีคู่หมั้นแล้วหรือยังแต่ถ้าหญิงนั้นและพ่อแม่ไม่ยินยอมก็ไม่ถือว่าเป็นการหมั้นซึ่งจะเห็นได้ว่าความยินยอมของบิดา ถือว่าเป็นเรื่องที่จะต้องมีในลักษณะหมั้น

ลักษณะหย่า การสิ้นสุดแห่งการสมรสอาจจะเกิดจากการหย่าในความสมัครใจก็ได้ ถ้าทั้งคู่สมัครใจหย่าก็ให้หย่ากัน แต่ต้องคืนค่าขันหมากให้กับชาย ส่วนเงินของที่นำมาใช้จ่ายในการซื้อเครื่องนุ่งห่ม หรือใช้จ่ายกินอยู่ด้วยกันจะเรียกคืนไม่ได้ และในกรณีที่สามีซื้อภรรยาไว้แล้ว เกิดเปลี่ยนใจละทิ้งภรรยาไปมีภรรยาใหม่หญิงจะขอคืนค่าตัวก็ไม่ยอมรับ ก็ต้องรอให้ครบ ๓ ปี จึงจะตัดสินว่าหย่าขาดจากกันได้ และหญิงขอคืนค่าตัวตามที่ตกลงกันได้

การแบ่งสินสมรส กรณีเกิดการพิพาทขึ้นมาของที่หามาได้หลังแต่งงานให้แบ่ง ๓ ส่วน โดยให้หญิง ๒ ส่วน ชาย ๑ ส่วนและหากมีลูกชายหรือหญิงให้ไว้แก่ภรรยา พ่อแม่เป็นเพื่อนกัน ให้ลูกแต่งงานกัน ทั้งสองฝ่ายมีข้าวของเงิน ทองเท่า ๆ กันถ้าต้องการอย่างอื่น ของฝ่ายชายให้คืนแก่ฝ่ายชายของฝ่ายหญิงให้คืนแก่ฝ่ายหญิง สมบัติที่หามาได้ให้แบ่งคนละครึ่ง ถ้ามีลูกหญิงให้ฝ่ายหญิง ถ้ามีลูกชายให้ฝ่ายชายถ้าทั้งคู่ตายให้สมบัติเป็นของลูกไป และถ้าไม่มีก็ให้ญาติฝ่ายหญิงกับฝ่ายชายคนละครึ่งตายทั้งสามีภรรยา ให้สมบัติเป็นของพ่อแม่ฝ่ายหญิง

ลักษณะมรดก ในสมัยก่อนยังไม่มีมรดกที่แพร่หลาย เพราะฉะนั้นการที่จะยกทรัพย์สินให้ใครโดยมากมักจะใช้พยานบุคคลเป็นสำคัญ กฎหมายจึงเขียนไว้ว่าพ่อแม่มีลูกหลานหลายคน พ่อแม่สั่งไว้อย่างไรมีพยานรู้เห็นก็เป็นไปอย่างนั้นแต่ถ้าพ่อแม่ตายโดยไม่ได้สั่งเอาไว้ ให้พิจารณาแบ่งให้ลูกแต่ละคนตามแต่ความเหมาะสม

การกำหนดโทษสถานหนัก สำหรับสถานหนักมี ๑๒ ประเภท ดังนี้ ฆ่าผู้ไม่มีความผิด ๑, ฆ่าท่านเอาทรัพย์ ๑, ทำลายกุฏิวิหารพระพุทธรูป ๑, ฆ่าที่, ซึ่งทรัพย์ท่าน ๑, ลักของพระสงฆ์ ๑, ลูกฆ่าพ่อ-ฆ่าแม่ ๑, น้องฆ่าพี่ ๑, ฆ่าเจ้า ๑, เมียฆ่าผัว ๑ และรับผู้คนของท้าวพระมาพักในบ้าน ๑ การกำหนดโทษที่มีความผิดร้ายแรงสำหรับความผิดบางประเภท โดยเฉพาะโทษสถานหนักมี ๓ สถาน คือ ประหารชีวิต, ตัดตีนตัดมือและเอาไปขายเสียต่างเมือง

จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนกฎหมายของยุคสมัยนี้สะท้อนความเป็นไปที่เกิดขึ้นของอาณาจักรล้านนายุคต้นความผิดที่เกี่ยวกับครอบครัวมีลักษณะเด็ดขาด เช่น มารดามีอำนาจเหนือบุตร จะฆ่าทิ้งหรือขายเสียก็ได้ ฉะนั้น ถ้าลูกฆ่าพ่อหรือฆ่าแม่จึงมีโทษสถานหนัก สำหรับน้องฆ่าพี่แสดงว่าใน

สมัยก่อนนั้น ระบบผู้อาวุโสเยาว์ต้องเคารพผู้อาวุโสกว่าเมื่อฆ่าผู้อาวุโสกว่าต้องถูกลงโทษสถานหนัก เช่นเดียวกับเมียฆ่าผัวต้องถูกลงโทษสถานหนัก^{๓๔}

๒.๓ แนวคิดการสร้างเจดีย์ล้านนา

การสร้างเจดีย์สมัยหลังพุทธกาล พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ วัดโศการาม เมื่อเสร็จพิธีสังคายนา ได้ส่งสมณทูต ๙ สายไปประกาศพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ โดยการถวายคำแนะนำของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ในส่วนของพระองค์เอง พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จจาริกแสวงบุญไปในที่ต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวกับข้องกับพระพุทธเจ้า หรือพุทธสาวกที่สำคัญ เช่น เป็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน พร้อมกันนั้นได้ทรงสร้างสถูปและเสาอโศกประดิษฐานไว้ในที่นั้น ๆ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของคนในถิ่นนั้น ๆ และเป็นเครื่องชี้ให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่า “ณ ที่แห่งนี้มีความสำคัญในฐานะเป็นสถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้” เป็นต้น สันนิษฐานได้ว่า ประเพณีนิยมในการสร้างเจดีย์เกิดขึ้นและถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง ข้อมูลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาบอกว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงรับสั่งให้สร้างสถูปประดิษฐานไว้ทั่วชมพูทวีป(อินเดีย) เป็นจำนวน ๘๔,๐๐๐ องค์ ดังข้อความในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตอนหนึ่งพอสรุปความได้ว่า

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานประมาณ ๒๑๘ ปี ณ เมืองปาฏลิบุตร พระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อทำศึกสงครามมามาก (โดยเฉพาะที่แคว้นกาลิงคะ) รู้สึกสลดพระทัยที่ทอดพระเนตรเห็นคนล้มตายมากในศึกสงคราม วันหนึ่งทอดพระเนตรเห็นสามเณรนิโครธ เกิดศรัทธาเลื่อมใส ยิ่งเมื่อได้ฟังธรรม ก็ยิ่งเกิดศรัทธามากถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์วันละ ๖๐๐,๐๐๐ รูป ต่อทรงรับสั่งให้สร้างมหาวิหาร (วัดใหญ่) ชื่อว่า โศการาม (แปลว่าไม่เศร้าโศก) โดยพระสงฆ์ได้มอบหมายให้พระอินทคุตตเถระเป็นผู้ดูแลการก่อสร้าง ใช้เวลาสร้าง ๓ ปี นอกจากนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงรับสั่งให้สร้างวิหาร (วัดเล็ก) อีก ๘๔,๐๐๐ แห่ง พร้อมกับเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ ไว้ในเมือง ๘๔,๐๐๐ แห่งทั่วชมพูทวีป (อินเดีย)

มีข้อสันนิษฐานเพิ่มเติม สถูปเหล่านั้นไม่ได้ประดิษฐานอยู่เฉพาะในอินเดียเท่านั้น แม้ในประเทศจีนและประเทศใกล้เคียงก็มีสถูปของพระเจ้าอโศกมหาราชประดิษฐานอยู่ด้วย คตินิยมสร้างเจดีย์นี้แพร่หลายอย่างมากในอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้เป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ และสมัยหลังจากนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชได้รับการนับถือว่าทรงเป็นผู้ริเริ่มกระแสแห่งพระพุทธศาสนาแบบใหม่ คือแบบที่มีฆราวาสผู้ครองเรือนมีบทบาทสำคัญเท่ากับพระภิกษุ เหมือนฆราวาสหลายท่านได้ทำมาแล้วในสมัยพุทธกาล เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา

^{๓๔} อภิชาติ สิริชัย, ๗๗๗ ปี ชาตกาลพระญามังรายหลวง, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ลือล้านนา, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๓-๑๔๕.

การสร้างเจดีย์ในอินเดีย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหรือในสมัยหลังจากนั้น มิได้จุดประสงค์เพียงเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า “นี่เป็นพุทธสถาน” เท่านั้น แต่ยังมีจุดประสงค์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพระอรหันต์ไว้เป็นที่บูชาสักการะของพวกฆราวาสผู้ครองเรือนที่ต้องหมกมุ่นอยู่กับการประกอบอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัว ไม่มีเวลาไปวัดเพื่อฟังธรรม ไม่มีเวลาไปนั่งปฏิบัติธรรมรักษาศีล แต่ประสงค์ที่จะได้บุญโดยเพียงแต่ไปกราบไหว้บูชาเจดีย์ที่อยู่ใกล้บ้าน เสร็จแล้วก็ไปประกอบอาชีพของตน ที่สำคัญคือ เจดีย์นั้นสร้างไว้ที่ไหนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องสร้างไว้ในวัด ฆราวาสผู้ประกอบอาชีพ บางทีไม่ประสงค์จะเข้าวัด เพราะต้องเสียเวลามาก หรือบางกรณีอาจเกรงใจพระภิกษุที่อยู่ในวัด เกรงว่าจะเป็นการรบกวน แต่ก็ประสงค์บุญ เมื่อมีการสร้างเจดีย์ไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้เป็นบริเวณของวัดใดวัดหนึ่ง ชาวบ้านก็ไปกราบไหว้บูชากันตามสะดวก โดยไม่ต้องเกรงว่าจะเป็นการรบกวนพระภิกษุ ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว พระมหากัสสปเถระได้อธิษฐานและให้จารึกไว้ว่า “ในอนาคตพระเจ้าอโศกมหาราชจักเป็นผู้ทำให้พระบรมสารีริกธาตุแพร่หลายไป” ต่อมาเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงครองราชสมบัติ ทรงสร้างวิหารและสถูป ๘๔,๐๐๐ แห่ง ประสงค์จะได้พระบรมธาตุ (สารีริกธาตุ) มาบรรจุไว้เป็นที่บูชาสักการะ ต่อมาได้ค้นพบพระบรมธาตุที่ท้าวสักกะเก็บรักษาไว้มาตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น พระองค์รับสั่งให้บรรจุไว้ในสถูป ๘๔,๐๐๐ องค์ทั่วชมพูทวีป (อินเดีย) นอกจากนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีส่วนในการสร้างเจดีย์สำคัญทางพระพุทธศาสนาในอินเดีย ซึ่งประดิษฐานเป็นที่บูชาสักการะมาจนถึงปัจจุบัน เช่น เจดีย์ศรีมหาโพธิ์พุทธคยา สถานที่พระสิทธัตถโคตมตรัสรู้ สันนิษฐานว่าเริ่มก่อสร้างในสมัยพระเจ้าอโศก และสร้างต่อเติมแบบที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันประมาณ พ.ศ. ๗๐๐ ได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาแล้วหลายครั้ง เจดีย์องค์ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน มีความสูง ๑๘๐ ฟุต

ฉัมเมกขสถูปที่สารนาถ สถานที่แสดงปฐมธรรมเทศนาธรรมจักรปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ สันนิษฐานว่าองค์เดิมสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์โมริยะ อาจสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ได้ แต่องค์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าแต่งเติมขึ้นประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๐ เป็นศิลปะแบบคุปตะ พระสถูป (เจดีย์) เป็นรูปทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๘ เมตรครึ่ง สูง ๓๓ เมตร มีช่อง ๘ ช่องรอบองค์สถูป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงมรรคมีองค์ ๘

มหาสถูปที่สาญจิ สาญจิปัจจุบันอยู่ในรัฐมัธยประเทศของอินเดีย ที่นี้เป็นดินแดนแห่งสถูป (เจดีย์) วัด วิหาร และเสาศิลาจารึก สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐ จนถึง พ.ศ. ๑๗๐๐ สถูปที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือสถูป ๑ ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างขึ้น สมัยเป็นอุปราชปกครองกรุงอุชเชนี และกรุงอุชเชนีนี้แหละเป็นที่ประสูติของมหินทกุมารและพระนางสังฆมิตตา สถูปใหญ่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๖.๕ เมตร สูง ๑๖.๔ เมตร เมื่อบวชเป็นพระแล้ว พระมหินทเถระกับพระสังฆมิตตาในตอนที่ถูกส่งไปลังกา ได้แวะพักที่สาญจินี้ก่อน ที่สถูปหมายเลข ๓ มีการค้นพบอัฐิธาตุของพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ เจดีย์ที่สาญจิเป็นรูปทรงโอคว่ำ ซึ่งถือเป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุด

๑) มีช่างฝีมือที่มีความรู้ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมอันทรงคุณค่า ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม รวมทั้งงานจิตรกรรม

เจดีย์หรือพระธาตุ เป็นศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การสร้างสถูปเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เจดีย์ในพุทธศิลป์ล้านนาเป็นอาคารหลักที่สำคัญอันมีบทบาทหน้าที่แสดงความเป็นพุทธสถานอันทรงคุณค่าอันสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งนับแต่การสร้างอาณาจักรล้านนา คือ เมื่อครั้งพญามังรายมหาราช ทรงเริ่มสร้างอาณาจักรล้านนาและเมืองเชียงใหม่ พระองค์ทรงเริ่มสร้าง “เจดีย์วัดเชียงมั่น” อันมีความหมาย หมายถึง ความมั่นคงยืนนานของพระราชอาณาจักรเป็นแห่งแรก อีกทั้งเป็นวัดที่มีความผูกพันกับพญามังราย เป็นอย่างมาก เพราะเอกสารอ้างอิงโบราณทุกฉบับระบุตรงกันว่าเป็นวัดที่ถูกสร้างเป็นแห่งแรก เป็นสิ่งก่อสร้างแห่งแรกของเมืองเชียงใหม่ และอาณาจักรล้านนา รวมทั้งเป็น “หอนอนของผู้สร้างเมือง” ศิลาจารย์วัดเชียงมั่นที่สำคัญที่สุด ขณะนี้มีอายุประมาณ ๔๓๓ ปี (สร้าง พ.ศ. ๒๑๒๔ อ่านและตรวจความโดย อ.ฉ่ำ ทองคำวรรณ) ระบุวันเวลาการสร้างเมืองเชียงใหม่ว่า คือ “ศักราช ๖๕๘ ปีรายสัน เดือนวิสาขะออก ๘ ค่ำ วัน ๕ ไทยเมิงเปิ้ล้า ยามแตรรุ่งแล้วลูก ๒ นาที่ ปลาย ๒ บาท นวลัคนา เสวยนวางค์พฤหัส ในมินราศี ซึ่งเป็นมติในวงวิชาการ (ปี ๒๕๓๙) ว่าวันเวลาของการ “สถาปนาอาณาจักรล้านนา” คือ วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๑๘๓๙ เวลา ๐๔.๐๐ น.^{๓๕} ซึ่งแสดงถึงการให้คุณค่าและความสำคัญในการสร้างมหาเจดีย์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง และพระธาตุ หรือเจดีย์ของวัดเชียงมั่น นี้ยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนับเป็นโบราณสถานอันล้ำค่าเพราะมีประวัติที่สำคัญคู่กับอาณาจักรล้านนาอย่างยิ่ง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนาในช่วงยุคเรืองเรือง สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าดังปรากฏหลักฐานสำคัญอันเป็นผลงานที่ยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน อาจจะได้กล่าวได้ว่า ยุคทองของพุทธศิลป์ล้านนาเริ่มขึ้นในรัชสมัยของ “พญากือนา (พ.ศ. ๑๘๙๘-๑๙๒๙)” กษัตริย์ลำดับที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย เป็นพระราชโอรสในพระเจ้าผดุง กษัตริย์พระองค์ก่อน เมื่อพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ เหล่าเสนา อำมาตย์ทั้งหลายก็อภิเษกทำวักกอนา ขึ้นเป็น พญากือนา ทรงปกครองอาณาจักรล้านนาด้วยหลักทศพิธราชธรรม และมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธอย่างยิ่ง มีความปรารถนาในการแสวงหาภิกษุผู้ทรงวินัย และปราชญ์ผู้รู้ธรรมมาช่วยในการส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองให้แก่พระราชอาณาจักร ครั้นพระองค์ได้สดับเรื่องราวของ “พระเถระอุทุมพรบุปผามหาสวามี แห่ง เมืองพัน” เป็นพระเถระที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เคยเดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาถึงลังกา พญากือนาจึงแต่งตั้งราชทูตเพื่อนิมนต์ท่านมายังเมืองเชียงใหม่ แต่ท่านไม่รับนิมนต์ได้แต่ส่งลูกศิษย์จำนวน ๑๐ รูปโดยมีพระอานันทะเถระเป็นหัวหน้าคณะ และแจ้งให้พญากือนาว่าควรไปนิมนต์ “พระมหาสมณะเถระ” ซึ่งเป็นศิษย์ท่านหนึ่งของพระเถระอุทุมพรบุปผามหาสวามี แห่งเมืองพันมาเพื่อกระทำการกรรมวินัยร่วมกับพระคณะสงฆ์ ซึ่งท่านรับนิมนต์สร้างคามยินดีอย่างมากแก่พญากือนา จึงแต่งรีพลไปรับพระมหาสมณะเถระ ที่ทุ่งแสนข้าวห่อเมืองหริภุญชัย ตอนนั้น พระมหาสมณะอายุได้ ๖๐ ปี มาอยู่ที่วัดพระยืนด้านทิศตะวันออกของเมืองหริภุญชัย ใน พ.ศ. ๑๙๑๒ พระมหาสมณะเถระได้กระทำวินัยกรรมเป็นต้นว่าอุปสมบทแบบอุทกเสมา คือ บวชกลางน้ำ โดยการผูกแพขนานกลางแม่น้ำปิง ผูกพัทธสีมาขึ้นมา

^{๓๕} ธเนศวร เจริญเมือง, พระพญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา (พ.ศ. ๑๗๘๒-๑๘๕๔), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕.

ตรงบริเวณวัดจันทภาใน แห่งเมืองหริภุญชัย แล้วบวชกุมารกัสสปะพร้อมกับคณะศรัทธาทั้งหลาย ร่วมกับคณะสงฆ์ที่เดินทางมาจากเมืองพิน ศาสนิกจครั้งนี้นำล่องไปด้วยดี สร้างความโลมสนั่นแก่ พญากือนาเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาทรงยกย่อง พระมหาสมณะ ขึ้นเป็น “พระสมณะบุปผารัตนมหา สวามี”^{๓๖} มูลเหตุสำคัญในการสร้างวัดสำคัญของอาณาจักรล้านนาคือ การสร้างวัดสวนดอก และ การ สร้างพระธาตุดอยสุเทพ ที่เป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ที่ยังคงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ก็ เกิดขึ้นในรัชสมัยของ พญากือนา นี้เช่นกัน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุถึงพระมหาสมณะเถระ ครั้นที่ ท่านอยู่ที่เมืองสุโขทัย คืนหนึ่งยามใกล้รุ่งท่านฝันเห็นเทวดามาทูลบอกว่าที่ได้ทอดอกเข็มที่มีรูปทรงพุ่ม คล้ายม้า อยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัย มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าประดิษฐานอยู่ ให้ไปทำพิธี สักการะแล้วขุดออกมา ต่อไปพระบรมสารีริกธาตุนี้นี้จะไปประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่เป็นที่สักการะ กราบไหว้ของคนทั้งหลาย เมื่อตื่นท่านก็นำความดังกล่าวไปเล่าให้พญาสิริธรรมโศกราช เจ้าผู้ครอง เมืองสุโขทัยเพื่อขออนุญาตไปยังเมืองศรีสัชนาลัย เพื่อตามหาพระบรมสารีริกธาตุดังกล่าว พญา สุโขทัยก็ทรงอนุญาต เมื่อเดินทางมาถึงเมืองศรีสัชนาลัยก็เข้าเฝ้าผู้ครองนคร คือ พญาลือไท ขอ อนุญาตขุดพระบรมสารีริกธาตุ พญาลือไทมีความยินดีจึงจัดหาคนให้ท่านนำไปขุดหาพระบรมธาตุ พระมหาสมณะตั้งหอสูงเพื่อบวงสรวงเทวดา แล้วจึงค้นพบทอดอกเข็มที่มีรูปสัณฐานตามที่ฝัน และ องค์พระธาตุก็แสดงปาฏิหาริย์ รุ่งขึ้นท่านก็ให้คนขุด พบโกศใบหนึ่งภายในมีโกศทองเหลือง โกศเงิน โกศทองคำเป็นชั้น ๆ และชั้นในสุดเป็น “แก้วประพาร” ขนาดเท่าผลมะกอก พระมหาสมณะจึงทำ การสักการะและบูชาด้วยดอกไม้และของหอมทั้งหลาย เมื่อเปิดออกก็พบพระบรมสารีริกธาตุ ลักษณะ เป็นเหมือนเมล็ดถั่วถิมทองคำ ท่านจึงสร้างน้ำพระบรมธาตุด้วยน้ำอบน้ำหอมต่าง ๆ พระบรมธาตุเจ้า ทรงแสดงปาฏิหาริย์ด้วยการแยกออกเป็น ๒ องค์ ๓ องค์ จนถึง ๘ องค์ลอยอยู่ในน้ำอบน้ำหอมนั้น เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง จากนั้นจึงนำความไปกราบทูล พญาลือไทเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยเมื่อทรงทราบก็มี ความยินดี ราบึงในใจอยากเห็นพระบรมธาตุเจ้าแสดงปาฏิหาริย์ และตั้งพระทัยจะสร้างพระเจดีย์ ทองคำเพื่อประดิษฐานไว้ แต่เมื่อพระองค์ทำการสักการะแล้ว พระบรมธาตุเจ้าก็ไม่แสดงปาฏิหาริย์ใด ๆ จึงทำให้พระองค์ไม่ทรงเลื่อมใสศรัทธา ดังนั้นพระมหาสมณะจึงเก็บไว้เอง

ต่อมา เมื่อท่านมาที่เมืองเชียงใหม่ตามการนิมนต์ของ พญากือนาแล้วท่านจึงนำพระบรม สารีริกธาตุ นี้นำแสดงแก่พญากือนา พร้อมทั้งเล่าประวัติที่มาขององค์พระบรมธาตุเจ้านี้ให้ฟัง พญากือนาบังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงทำการสักการะและก้มลงกราบ พระบรมธาตุเจ้าก็แสดง ปาฏิหาริย์ แยกออกเป็น ๓ องค์ ครึ่งหนึ่งมีวรรณสีทองคำ ครึ่งหนึ่งมีวรรณเป็นดั่งสีนาค ลอยอยู่มน น้ำอบน้ำหอมของผอบที่ใช้เป็นเป็นเครื่องสักการะสร่งน้ำองค์พระบรมธาตุเจ้า และในยามนั้นเองก็ บังเกิดฝนตกหนักอันเป็นนิมิตหมายอันดีงามสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่พญากือนาและหมู่ข้าราชการ บริพารทั้งหลาย ต่อมาในจุลศักราช ๗๓๒ (พ.ศ. ๑๙๑๓) พญากือนาก็ทรงโปรดให้คนแผ้วทางป่า คะยอมแล้วนิมนต์พระมหาสมณะจำพรรษาอยู่ต่อจนถึงปี พ.ศ. ๑๙๑๔ จึงโปรดให้สร้าง “วัดสวน

^{๓๖} ศูนย์ศึกษาเอกสารโบราณ (ศ.อ.บ.) , ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ นักเรียน นักศึกษา และ ประชาชน, (เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๖๘-๗๓.

ดอกไม้ หรือวัดบุบผาราม” ปัจจุบันคือวัดสวนดอก หรือวัดบุบผาราม และทรงสร้างพระมหาเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเจ้าดังกล่าว^{๓๗}

ภาพที่ ๑ พระเจดีย์วัดสวนดอก จ.เชียงใหม่

อย่างไรก็ตามเมื่อ พญากือนาทรงสร้างวัดสวนดอกและพระมหาเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุเจ้าองค์ใหญ่แล้ว แต่เมื่อคราวองค์พระธาตุแสดงปาฏิหาริย์แยกออกเป็นองค์เล็ก ยังไม่สามารถหาที่อันควรแก่การประดิษฐานได้ พญากือนา จึงอัญเชิญพระบรมธาตุเจ้าองค์เล็ก ขึ้นบนหลังช้างแล้วทรงสัจจะอธิษฐาน ว่าหากที่ใดเป็นที่เหมาะสมคู่ควรแล้วขอให้ช้างจงนำพาพระบรมธาตุไปยังที่แห่งนั้นด้วย จากนั้นช้างมงคลก็เดินออกจากเมืองด้านประตูหัวเวียง (ประตูเมืองสวนดอก) อ้อมไปทางดอยสุเทพีพพาหรือดอยสุเทพ เมื่อช้างเดินไปถึงเชิงดอยสุเทพก็หยุด พญากือนาและพระมหาสุমনะ ก็คิดว่าเป็นที่อันควรแล้ว ก็ให้อัญเชิญลงจากหลังช้าง แต่ช้างมงคลก็ออกเดินไปจากสถานที่ดังกล่าว (บริเวณนี้ปัจจุบันเรียกว่าดอยหมากขุน) ช้างมงคลยังคงเดินต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงยอดดอยแห่งหนึ่งมีลักษณะพื้นราบเรียบ เหมาะสมกับการสร้างเป็นพระธาตุได้ (ปัจจุบันเรียกสนามยอบ หรือสามยอด) จึงให้อัญเชิญพระบรมธาตุลงมาจากหลังช้างอีก แต่ช้างมงคลก็ออกเดินขึ้นภูเขาสูงไปเรื่อย ๆ จนถึง “ยอดดอยสุเทพีพพา” ช้างมงคลก็แผดเสียงร้องดังกึกก้องถึง ๓ ครั้ง และยังเดินประทักษิณรอบ

^{๓๗} ศูนย์ศึกษาเอกสารโบราณ (ศ.อ.บ.) , ดำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ นักเรียน นักศึกษา และประชาชน,(เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอแอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๖๘-๗๓.

บริเวณนั้นถึง ๓ รอบแล้วคู้เข้าหมอบลงบริเวณยอดดอย พระญากือนา และพระมหาสมณะ ก็บังเกิด ความปีติยินดีที่ได้พบที่อันควรเพื่อการประดิษฐานพระบรมธาตุเจ้า จึงแห่ไหม้ประโคมดนตรี ผูกชน ทั้งหลายที่ติดตามมาก็เปล่งเสียงสาธุการ พญากือนา กับพระมหาสมณะ ก็ทำพิธีอัญเชิญพระบรมธาตุ เจ้าลงจากหลังช้างมงคล ต่อจากนั้นช้างมงคลก็สิ้นใจทันทีลงตรงบริเวณนั้น พญากือนา จึงรับสั่งให้คน ขุดดินลึก ๓ ศอกแล้วนำก้อนหินขนาดใหญ่ ๖ ก้อนทำเป็นหีบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเจ้า แล้วเอา พระโกศบรรจุพระบรมธาตุบรรจุประดิษฐานไว้ยังสถานที่นี้

ภาพที่ ๒ ภาพพระมหาเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่

“พระธาตุดอยสุเทพ” ได้ชื่อเรียกตามสถานที่ตั้งและได้รับการทำนุบำรุงจาก พระมหากษัตริย์เมืองเชียงใหม่ต่อมาได้ขาด จนถึงปี พ.ศ. ๒๐๖๘ ท้าวอ้าย (พระเมืองเกศเกล้า) เจ้า เมืองเชียงใหม่โปรดให้ก่อเจดีย์ขึ้นสูงกว่าเดิม และใน พ.ศ. ๒๐๘๑ สมัยท้าวชายคำ ทรงบริจาคทองคำ หนัก ๑,๗๐๐ บาท เป็นค่าทองจังโกฎิหุ่มองค์พระธาตุและบริจาคเงินหนัก ๖,๐๐๐ บาท เป็นค่าไม้ใช้ สร้างสร้างพระวิหารใน พ.ศ. ๒๐๙๕ พระมหาญาณโพนได้เป็นประธานสร้างบันไดนาคขึ้นไปยังพระ มหาธาตุดอยสุเทพดังปรากฏมาจนปัจจุบันนี้^{๓๘}

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓-๗๕.

ในระยะต่อมาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยบูรพกษัตริย์ของล้านนา ยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและมีพัฒนาการด้านฝีมือช่างที่สูงขึ้นไปอีกทำให้งานพุทธศิลปกรรมของล้านนาก้าวเข้าสู่ยุคเรืองสูงสุดอันเป็นยุคทองทางพุทธศิลปกรรมซึ่งเกิดขึ้นในรัชสมัย “พญาติโลกราช หรือ พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐)” ในรัชกาลของพระองค์มีการรื้อถึงการก่อสร้างพุทธศาสนานที่สำคัญอันเป็นศิลปะยุคทองอันรุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดและทรงคุณค่าของพุทธศิลปกรรมล้านนา ชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่า พระเจ้าติโลกราชทรงโปรดให้มีการสร้างวัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) นี้ขึ้น ใน ปี พ.ศ. ๑๙๙๙ โดยการนำต้นโพธิ์ซึ่ง “พระอุตตมะปัญญา” นำมาจากศรีลังกาว่าัดนี้จึงได้ชื่อว่า “วัดมหาโพธาราม” พระองค์ได้โปรดให้ทรงจำลองสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และประทับเสวยวิมุตติสุขตลอด ๗ สัปดาห์ภายหลังการตรัสรู้ หรือที่เรียกกันว่า “สัตตมหาสถาน” จากพุทธภูมิคือเมืองพุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย สิ่งปลูกสร้างอันเป็นการจำลอง สัตตมหาสถาน หรือสถานที่ ๗ แห่ง ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติมีรายละเอียดดังนี้

- ๑) โพธิบัลลังก์ ตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ เป็นศูนย์กลาง
- ๒) อนิมิสเจดีย์ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของโพธิบัลลังก์
- ๓) รัตนจกรมเจดีย์ ตั้งอยู่ระหว่าง โพธิบัลลังก์กับอนิมิสเจดีย์ ด้านทิศเหนือของโพธิบัลลังก์
- ๔) รัตนขรรเจดีย์ อยู่ทางทิศตะวันตกของโพธิบัลลังก์
- ๕) อชปาลนิโครธ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของโพธิบัลลังก์
- ๖) สระมุจลินท์ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของโพธิบัลลังก์
- ๗) ราชายตนะ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของโพธิบัลลังก์^{๓๙}

การสร้างวัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอดนี้มีความสำคัญคือเป็นการจำลองพุทธสถานอันเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา และการเสด็จอุบัติขึ้นของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งโดยหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาถือว่าสถานที่นี้เป็นศูนย์กลาง หรือศิระะของโลก เชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทั้งในอดีตและในอนาคตจะเสด็จมาตรัสรู้ ณ ตำแหน่งนี้ทุกพระองค์ ความสำคัญของการสร้างพุทธสถานในลักษณะนี้เป็นการนำหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาปรับชัยภูมิให้บ้านเมืองมีความเป็นศิริมงคล เป็นเมืองอันเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการก่อสร้างในลักษณะดังกล่าวไม่ปรากฏมีในพุทธศิลปกรรมในสกุลช่างอื่นใดในภูมิภาคนี้ เช่น อาณาจักรสุโขทัยหรืออาณาจักรอยุธยา เป็นต้น

รูปแบบการก่อสร้างพระสถูปองค์ประธานหรือองค์กลางหมายถึงโพธิบัลลังก์นั้น มีการก่อสร้างด้วยศิลาแลง เป็นสถูปทรงเจ็ดยอดคล้ายมหาสถูปที่พุทธคยา มีการประดับตกแต่งเป็นทิวดาปูนปั้นทรงเครื่องราชูปถัมภ์ แวดล้อมพระพุทธรูปปูนปั้นพระประธาน ที่สื่อถึงพุทธประวัติในตอน

^{๓๙} เชษฐ ติงสฤษดิ์, ผศ.ดร., สัตตมหาสถาน: พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุขกับสุขกับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๐๒-๓๑๓.

จะเสด็จตรัสรู้ มีเทวดาจากหมื่นโลกธาตุมาเฝ้าเพื่อจะสามารถสดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ ซึ่งเรียกเหตุการณ์ลักษณะนี้อีกอย่างหนึ่ง “มหาสมัย” หรือสมัยอันเป็นอุดมมงคลสูงสุด เพราะการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นช่วงเวลาอันมงคลสูงสุดของกาลป็นั้น ๆ

นักวิชาการได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการก่อสร้างวัดมหาโพธารามนี้ มีแนวคิดถึงที่มาของการนำมาเป็นแนวทางของการสร้างคือ อาร์.เลย์.เมย์ (R. le May) และ อ.พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ วัดมหาโพธารามนี้ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับพุทธคยา แต่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก อาณาจักรพุกามมากกว่า เนื่องจากเชียงใหม่และอาณาจักรพุกามอยู่ใกล้ชิดกันมากกว่า และพุกามกับล้านนาก็ปรากฏหลักฐานความสัมพันธ์ด้านศิลปะกันมาอย่างยาวนานก่อนรัชกาลพระเจ้าติโลกราชแล้ว

ภาพที่ ๓ ภาพเจดีย์วัดเจ็ดยอด จ.เชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการอีกหลายท่านก็ให้ความเห็นแตกต่างออกไป เช่น จี.โคเอดส์ (G.Coedes), เจ.บอยส์เชลลีย์ (J. Boisselier) และ เอ.บี. กริสวอร์ด (A.B. Griswold) ได้กล่าวไว้ในบทความ “The Holy Land Transported: The Replicas of the Mahabodhi Shrine in Siam and Elsewhere” ว่ามีหลักฐานเอกสารกล่าวว่า พระเจ้าติโลกราชนำหินด้ามขวานพร้อมด้วยนายช่าง ๓๐ คน ไปยังประเทศอินเดีย เพื่อไปศึกษาและจำลองแบบมหาสถูปพุทธคยาเพื่อเป็นต้นแบบก่อสร้าง (แต่มีได้ระบุงเอกสารที่ชัดเจน) A.B. Griswold ยังมีความเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่ชาวล้านนาจะสามารถเดินทางไปอินเดียได้ในเวลานั้นและสามารถติดต่อกับอินเดียและลังกาโดยตรง เช่น พระมหาเถรศรีศรัทธาพระภิกษุชาวสุโขทัยซึ่งเดินทางไปยังเมืองปาฏลีบุตรในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จารึกกัลปยานีที่เมืองหงสาวดี ก็ระบุว่าพระเจ้าธรรมเจดีย์ซึ่งเป็นกษัตริย์ร่วมสมัยกับพระเจ้าติโลกราช โปรดเกล้าให้ส่งช่างไปยังพุทธคยาเพื่อการศึกษาและจำลองแบบมาสร้างเช่นกัน

และจากผลการศึกษาเรื่องความเหมือนและแตกต่างระหว่างแผนผังของสถมมหาสถานที่วัดโพธารามกับพุทธคยา จึงสนับสนุนความคิดที่ว่าช่างผู้ก่อสร้างวัดมหาโพธารามนี้ได้เดินทางไปถึงพุทธคยาจริง เพราะสามารถจำลองแผนผังได้ใกล้เคียงกับสถานที่จริง เพราะถ้าไปพุททามจะไม่สามารถกำหนดแผนผังที่มีรายละเอียดตรงกันได้^{๔๐}

ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชนี้มีการสร้างพุทธศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งคือ การสร้าง “พระมหาธาตุเจดีย์หลวง” ไว้กลางเมืองเชียงใหม่ พระเจดีย์องค์นี้ถือว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา เพราะเป็นพระเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่สร้างขึ้นอาณาจักรล้านนา และยังมีความศักดิ์สิทธิ์ เคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต และเมื่อคราวที่จะเสียเมืองให้กับพม่าองค์พระธาตุก็พังถล่มลงมาอันเป็นลางร้ายที่เกิดขึ้น

ภาพที่ ๔ ภาพพระธาตุเจดีย์หลวง จ.เชียงใหม่

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ระบุถึงการก่อสร้างและบูรณะพระเจดีย์หลวง อันเป็นพระมหาเจดีย์ในวัดเจดีย์หลวงโชติการาม ชื่อว่า “ราชกุฎี หรือ ราชภู” ความเดิมระบุว่าพระมหาธาตุเจดีย์หลวงนี้ “พญาแสนเมืองมา (พ.ศ. ๑๙๒๘-๑๙๔๔)” กษัตริย์องค์ก่อนรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชได้โปรดให้สร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายส่วนพระราชกุศลให้แก่พระราชบิดา คือ “พญากือนา” แต่สร้างยังไม่ทันแล้วเสร็จก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน พระมเหสีของพญากือนา จึงสานต่อปณิธานอำนวยการสร้างจนแล้วเสร็จ ต่อมาเกิดแผ่นดินไหวพระมหาธาตุเจดีย์หลวงนี้ก็พังทลายลงมา ใน พ.ศ. ๑๙๘๖ พระมหาสัทธัมมิกิตติ

^{๔๐} เชษฐ ติงสัญชลี, สถมมหาสถาน: พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุขกับสุขกับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๑๕-๓๑๖.

สวามี (ฝ่ายวัดสวนดอก) เป็นสังฆนายกวัดเจติยหลวง ได้ถวายพระพร พระมหากษัตริย์ถึงความทรุดโทรมของยอดพระเจดีย์ที่หักโค่นลงมา พ.ศ. ๒๑๐๘^{๔๑} พระเจ้าติโลกราชโปรดให้ “หมื่นด้ามพร้าคต (สีหโคตรเสนาบดี)” บุรณปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างปรับปรุงแบบให้เป็นเจดีย์ทรงปราสาทเป็นยอดแบบกระพุ่มเดียว และมีขนาดที่ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม มีขนาดฐานกว้างด้านละ ๓๕ วา สูง ๔๕ วา เพิ่มช้างมงคลประดับลานประทักษิณ ชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุถึงความสำคัญของพระเจดีย์หลวงอีกประการหนึ่งคือ เมื่อบูรณะพระเจดีย์แล้วเสร็จ พระเจ้าติโลกราชโปรดให้อัญเชิญ “พระแก้วมรกต” (พระพุทธรูปปางสมาธิ) มาจากวัดพระแก้วดอนเต้า เมืองลำปางมาประดิษฐานไว้ในซุ้มจระนำด้านทิศตะวันออกของพระมหาเจดีย์ ในจุลศักราช ๘๔๓ (พ.ศ. ๒๐๒๕)^{๔๒}

๒) มีความมั่นคงและก้าวหน้าพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมอันถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของสภาพบ้านเมืองในยุครบราณ อันมีการเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานของสังคม

ชื่ออาณาจักรล้านนา มีความหมายถึง แผ่นดินที่มีน่านับเป็นล้านไร่ ซึ่งเป็นหน่วยนับจำนวนสูงสุดอีกแบบหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ที่นี้เป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยข้าวปลาอาหาร เป็นแหล่งที่มีการตั้งชุมชนมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล เพราะปรากฏภูมิหลักฐานการอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ รวมทั้งอาณาจักรอื่น ๆ ก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนามาอย่างยาวนาน ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนละมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ระหว่งที่ราบเชิงเขา รวมทั้งยังมีสภาพเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญหลายสายที่หล่อเลี้ยงอาณาจักรและพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วย แผ่นดินล้านนาจึงมีความมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยการเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมมาตั้งแต่โบราณ อาณาจักรล้านนาเมื่อวิเคราะห์โดยคุณค่าจากชื่ออาณาจักร คำว่า “ล้านนา” ซึ่งแต่เดิมเป็นชื่อถกเถียงกันระหว่างการใช้นำ คำว่า “ลานนา” และ “ล้านนา” ซึ่งโดยความหมาย คือ พื้นที่นาจำนวนมาก แต่ในทางวิชาการได้มีข้อสรุปดังนี้

พ.ศ. ๒๕๒๖ ปรากฏภูมิหลักฐานที่ยืนยันได้อย่างชัดเจนเมื่อ ดร. อันส์ เพนซ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และจารึกล้านนา ได้นำเสนอบทความต่อที่ประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับศิลาจารึกวัดเชียงสา หมายเลข ๑.๔.๑.๑ วัดเชียงสา อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ระบุปี พ.ศ. ๒๐๙๗ (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑ์ฯ เชียงใหม่) เป็นจารึกบนแผ่นหิน ขนาดวัตถุจารึก สูง ๑๔๙ กว้าง ๕๐ และหนา ๘ เซนติเมตร จารึกด้วยตัวอักษรฝักขาม ตัวเลขธรรม ภาษาไทยยวน จารึกทั้ง ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๙ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๗ บรรทัด ซึ่งข้อความในจารึกนี้ เขียนว่า “ล้านนา” คือ มีการใช้วรรณยุกต์ไม้โท ในการเขียนชื่อด้วย^{๔๓} โดยระบุดังนี้ “ สมเด็จพระบรมบพิตร ตนสัมฤทธิ์เสวยราชทั้ง ๒

^{๔๑} ชินกาลมาลีปกรณ์ระบุว่าปีจอ จุลศักราช ๘๔๐ (พ.ศ. ๒๐๒๒)

^{๔๒} วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง, ๖๐๐ปี ชาตกาลพระเจ้าติโลกราช, (เชียงใหม่: ดาวคอมพิวกราฟิก แม็กซ์ปรีนติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๕๒-๕๓.

^{๔๓} ชัยชนะ ปิ่นเงิน, พรรณเพ็ญ เครือไชย, นพิสีเชียงใหม่ บทความ “จารึกสำคัญล้านนา”, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บรรณาธิการโดย มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, ชัยชนะ ปิ่นเงิน), (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๑-๑๔๕.

แผ่นดิน ล้านช้าง และ ล้านนา มีจิตปสาทะสัทธา ก็ได้หื้อเขตกับอารามวัดเชียงสา ในบ้านนางจันวัดเชียงสา บ้านกองแก้ว ทั้งมวลมี เช่า ๘๑๘๐๐ เปี้ย เช่าผึ่งกับคิง มี ๑๒๕๐ น้ำ”

จารึกนี้มีความสำคัญทางวิชาการอย่างยิ่ง เนื่องจากข้อความที่ระบุถึงชื่อ อาณาจักรทั้ง ๓ คือ ล้านนา ล้านช้าง และ ล้านพระยา (กรุงศรีอยุธยา) และเมื่อจังหวัดเชียงใหม่จัดพิมพ์หนังสือ “ล้านนาไทยเพื่อเป็นอนุสรณ์เนื่องในพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ คำว่า “ล้านนา” เป็นที่รู้จักแพร่หลายและได้รับการยอมรับมากขึ้น ซึ่งในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๐ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย โดย ดร. ประเสริฐ ณ นคร เป็นประธานได้ให้ข้อสรุปว่าให้ใช้คำว่า “ล้านนา” เป็นคำที่ถูกต้องและเป็นข้อยุติในทางวิชาการ^{๔๔} จากข้อมูลเบื้องต้นจึงสามารถระบุถึงคุณค่าของอาณาจักรล้านนาที่ให้ความสำคัญตั้งแต่ชื่อ โดยความหมายของคำคือ ล้าน คือหน่วยนับอันมีจำนวนมากที่สุด “นา หรือ ที่นา หมายถึงข้าวปลาอาหาร ล้านนา จึงหมายถึง ดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยข้าวปลาอาหาร และยังแสดงถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ใกล้เคียงด้วย คือ ล้านช้างและล้านพระยา (กรุงศรีอยุธยา) มาตั้งแต่อดีต ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาในยุคสมัยราชวงศ์มังรายนั้น เริ่มปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยพญาติโลกราช ปัจจัยอันเป็นความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนานั้นมาจากปัจจัยที่สำคัญ ๒ ประการ คือ พัฒนาการทางการเกษตรที่สามารถเพาะปลูกได้มากขึ้น และการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความสงบเรียบร้อยทางการเมืองและการพัฒนาหรือรับเอาเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรจากต่างแดนด้วยเช่นกัน ความมีศักยภาพการผลิตด้านการเกษตรของล้านนา การทำนาค้าและระบบการชลประทานของชุมชนท้องถิ่น มีประสิทธิภาพสูงในการเพิ่มผลผลิตที่จะเลี้ยงดูประชากรจำนวนมาก และใช้เป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับสินค้าต่างประเทศได้ สำหรับอาณาจักรล้านนาอาจกล่าวได้ว่าประสิทธิภาพของผลผลิตทางการเกษตรเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งส่งผลต่อการสร้างรัฐที่เข้มแข็งความสามารถในการขยายอำนาจทางการเมือง สามารถป้องกันการรุกรานจากต่างชาติ และมีอำนาจครอบคลุมภาคเหนือตอนบนอย่างสมบูรณ์ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม นำไปสู่ความเจริญของอาณาจักรล้านนา ทำให้มีสิ่งก่อสร้างทางศาสนาที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งกษัตริย์ ขุนนางและประชาชนต่างทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่การสร้างวัดขนาดใหญ่และประดับประดาอย่างสวยงาม สร้างพระพุทธรูปทองคำสัมฤทธิ์ประดับเพชรพลอยที่นำวัตถุดิบมาจากต่างประเทศ และการสร้างเจดีย์หุ้มทองคำแท้ การกลั่นนาผู้คน สัตว์เลี้ยงและทรัพย์สินของเป็นที่นิยมมากจนถึงยุคทองของอาณาจักรล้านนา^{๔๕}

๓) มีความมั่งคั่งมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ การค้าขาย และความสามารถในการจัดสรรและควบคุมทรัพยากรต่างๆ ของอาณาจักรอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๔๔} อ่างแก้ว, ชัยชนะ ปิ่นเงิน, พรรณเพ็ญ เครือไชย, นพิสัยเชียงใหม่ บทความ “ล้านนา หรือ ล้านนาน”, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บรรณธิการโดย มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, ชัยชนะ ปิ่นเงิน), เรื่องเดียวกันหน้า ๑๓๗-๑๔๐.

^{๔๕} รัตนพร เศรษฐกุล, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน, (เชียงใหม่: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘-๕๙.

ตอนต้นของราชวงศ์มังราย กษัตริย์ล้านนาระบุว่าพญามังรายสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักรล้านนาด้วยการสร้างราชธานีใหม่ที่เมืองเชียงใหม่และสร้างบ้านเมืองโดยรอบ เช่น เมืองฝาง เชียงตุง เมืองนาย รวมทั้งเมืองเชียงแสนที่เป็นราชธานีเดิมให้มีความมั่นคง ซึ่งนอกจากจะเป็นการป้องกันอาณาจักรจากภัยสงครามภายนอกแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการเมืองในกลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้เชียงแสนมีสถานะเป็นศูนย์กลางของล้านนาตอนเหนือควบคู่กับเมืองเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางของล้านนาตอนใต้ ในยุคทองของอาณาจักรล้านนาระยะเวลา ๑๓๗๐ ปี ด้วยปัจจัยภายนอกและปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งอันเป็นศูนย์กลางและเอื้อต่อชุมชนโบราณในยุคนั้น ซึ่งในราวปี พ.ศ. ๑๙๙๓ เป็นยุคการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเจริญถึงขีดสุดระหว่าง พ.ศ. ๒๑๑๓-๒๑๗๓ สภาพการค้าของล้านนาขยายตัว เป็นผลมาจากการตอบสนองกับยุคของการค้า เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการค้าระดับภูมิภาคซึ่งอยู่ตอนในของภาคพื้นทวีป ทำหน้าที่รวบรวมสินค้าของป่าจากดินแดนตอนในของภาคพื้นทวีปออกไปสู่เมืองท่านานาชาติ คือ หงสาวดี และ กรุงศรีอยุธยา ดังนั้น อาณาจักรต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมีเศรษฐกิจติดกันทั่วหน้า มิใช่เพียงแต่ล้านนา นับแต่สมัยพญากือนา (กษัตริย์ลำดับที่ ๖) ยุคนี้มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ นิกายรามัญโดยอัญเชิญพระสุมนเถระมาจากสุโขทัย พ.ศ. ๑๙๑๒ สะท้อนสังคมเศรษฐกิจขยายตัวจึงจำเป็นต้องนำเข้าหรือรับนิกายใหม่เข้ามาแทนนิกายดั้งเดิมที่รับสืบทอดมาจากทริภุชชัย ยุคนี้การค้าขายขยายตัวมีการค้าของเดินทางไกล ซึ่งตำนานอ้างว่าเดินทางไปค้าขายถึงเมืองพุกาม ด้วยความเข้มแข็งของบ้านเมือง ทำให้ พญากือนา งดการส่งราชบรรณาการแก่จีน สภาพเมืองเชียงใหม่ขณะนั้น ตำนานกล่าวว่า “กาลยมนั้น เมืองพิจเชียงใหม่ขึ้นบานด้วยเสนาอำมาตย์แก้วหาน บ้านเมืองชุ่มเย็นเป็นสุขสำราญบานใจแก่ไพร่ฟ้าข้าเมืองมากนัก” และในสมัยพญาแสนเมืองมา (กษัตริย์ลำดับที่ ๗) ล้านนาเชียงใหม่เติบโตต่อไป ทำสงครามขยายอำนาจทั้งทางตอนใต้และตอนเหนือ ซึ่งทางตอนเหนือทำสงครามกับเมืองมาวหลวงในเขตลุ่มน้ำสาละวิน และด้วยเศรษฐกิจเติบโต จึงสร้างวัดวาโดยทั่วไป ที่สำคัญที่สุดคือการสร้างพระธาตุเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่ให้มีขนาดใหญ่ที่สุด ด้วยคติความเชื่อว่าเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ในยุคสมัยพระเจ้าติโลกราช (กษัตริย์ลำดับที่ ๙) ซึ่งสะท้อนความเจริญของเศรษฐกิจที่เจริญเติบโต และมีส่วยจากเมืองขึ้นมาเข้าทูลพระคลังเมืองเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก ตำนานกล่าวว่า “เมืองเชียงใหม่วุฒติจำเรียดด้วยข้าวของสมบัติขึ้นบานสุขกระแสนัก”^{๔๖}

อัตลักษณ์เฉพาะของพุทธศิลป์ล้านนายุคทอง (ด้านพระธาตุเจดีย์)

อาณาจักรล้านนามีอัตลักษณ์ที่สำคัญด้านสังคมและวัฒนธรรม และชนบประเพณีที่งดงาม อันมีรากฐานมาจากความเชื่อและความศรัทธาทางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ครั้งอดีต เป็นแผ่นดินที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และได้สืบทอดต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้ภูมิภาคล้านนามีภาพลักษณ์ของผู้คนที่มีอัธยาศัยไมตรีที่งดงาม บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ร่มเย็นเป็นสุข วัดวาอารามสวยงามและ ซึ่งสะท้อนออกมาในงานพุทธศิลป์อย่างชัดเจนในด้านงานประติมากรรม คือพระพุทธรูป

^{๔๖} สุรัสวดี อ่องสกุล, ศ.เกรียติคุณ., กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่, (เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑-๑๒.

ทั้งดงาม และสถาปัตยกรรมคือพระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ อันทรงคุณค่าทางด้านศิลปกรรมและความศักดิ์สิทธิ์การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งประเด็นการศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลปกรรมของล้านนายุคทอง ซึ่งสะท้อนออกมาในงานพุทธศิลป์ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของล้านนาอย่างชัดเจน ด้านสถาปัตยกรรม (ด้านพระธาตุเจดีย์) ซึ่งในแต่ละด้านดังกล่าวข้างต้นมีรายละเอียดที่เป็นอัตลักษณ์สะท้อนความมีคุณค่าอันเป็นลักษณะเฉพาะของพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาในยุคทองอันเป็นประเพณีนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากแหล่งพุทธศิลปกรรมที่สำคัญของโลกจากหลากหลายดังกล่าวข้างต้น และยังคงได้รับความนิยม สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันอย่างชัดเจน

๒.๔ รูปแบบและประเภทของเจดีย์ /เผยแผ่ศาสนา : ศรัทธา

รูปแบบของเจดีย์ในอินเดียโบราณ มีลักษณะเป็นเนินดินที่สร้างขึ้นเหนือหลุมฝังศพ ซึ่งเป็นที่มาของเจดีย์ทรงระฆังในปัจจุบัน แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีรูปทรงอย่างไรแน่ ต่อมาจึงวิวัฒนาการเป็นรูปแบบต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเขียนไว้ในเรื่อง “ตำนานพุทธเจดีย์” พอสรุปความได้ว่า ประเพณีการสร้างสถูปเป็นพุทธเจดีย์ แพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อครั้งพระองค์แจกพระบรมธาตุไปประดิษฐานไว้ในประเทศต่าง ๆ และประสงค์จะให้สร้างสถูป (หรือเจดีย์) ที่บรรจุอัฐิธาตุของพระสังฆเถระเป็นบริวารของมหาสถูปด้วยทุกแห่งไป ครั้นเมื่อเกิดมีประเพณีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในสมัยคันธาระ บางแห่งก็มีการแก้แบบของสถูปให้มีขั้วมประจําองค์สถูป เพื่อบรรจุพระพุทธรูปอันจะทำให้องค์สถูปงดงามขึ้น พระสถูปเดิมนั้นจัดอยู่ในประเภทธาตุเจดีย์เลยกลายมาเป็นอุเทสิกเจดีย์ด้วย คนทั้งหลายก็นิยมที่จะสร้างสถูปเป็นอุเทสิกเจดีย์อุทิศพระพุทธรูปเจ้า ประเทศที่นับถือพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท(หรือหินยาน) นิยมสร้างสถูปเป็นธาตุเจดีย์ คือเป็นที่บรรจุพระบรมธาตุ(อัฐิธาตุ) ในขณะที่ประเทศนับถือมหายานนิยมสร้างสถูปเป็นอุเทสิกเจดีย์ เช่น เจดีย์บุโรพุทโธ(บรมพุทโธ) ที่ดำเนินการสร้างเรื่อยไปจนสร้างเสร็จ ประมาณ พ.ศ.๑๓๐๐ มีทั้งหมด ๑๐ ชั้น ใช้หินก่อสร้างประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์ฟุต ใช้คนงานวัน ๑,๐๐๐ คน ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ ๓๕ ปี มีภาพประกอบเรื่องราวต่าง ๆ ๑,๔๖๐ ภาพ เป็นภาพประกอบอีก ๑,๒๑๒ ภาพ องค์เจดีย์ตั้งแต่ชั้นที่ ๑-๘ มีพระพุทธรูปเรียงรายในแต่ละชั้นโดยรอบ จำนวน ๕๐๕ องค์ มีเจดีย์อีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “ปราสาท” มีแบบอย่างมาจากปราสาท (เรือนหลายชั้น) ปราสาทนี้เดิมทีเดียวสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ของคนมั่งมี สร้างด้วยไม้ ต่อมา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแบบการสร้างปราสาท นิยมสร้างอิฐและศิลาเกิดเป็นพระปราสาท นิยมสร้างกันทั้งในกลุ่มคนที่นับถือพระพุทธรูปศาสนาและศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหรือเทวรูป ถ้าเป็นพระปราสาทในพระพุทธรูปศาสนา ยอดทำเป็นสถูป แต่ถ้าเป็นปราสาทในศาสนาพราหมณ์ ยอดทำเป็นตรีศูล (๓ สามแฉก) หรือฉลุ (๙ แฉก)

เจดีย์ที่พบในประเทศไทย มีทั้งแบบเจดีย์ประธานยอดดอกบัวตูมที่วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เจดีย์ประธานทรงระฆัง ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เจดีย์ทรงระฆังแบบทรงเครื่อง เจดีย์ทรงเครื่องวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง เจดีย์วัดสามพิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เจดีย์ทรงปราสาท แบบหริภุญชัย ที่วัดกุฎีดาว จังหวัดลำพูน เจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัย ที่วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เจดีย์ทรงปราสาทยอดระฆังแบบสุโขทัย ที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสะเกษ นาลาย เจดีย์ทรงปราสาทแบบขอม ที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เจดีย์ทรงปราสาทแบบขอม ปรากฏสามยอด จังหวัดลพบุรี

เจดีย์ทรงปราสาท ปรากฏประธาน ที่วัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม เจดีย์ทรงปราสาทนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ๒ สาย พราหมณ์ (ฮินดู) กับพระพุทธศาสนา ยอดปราสาทเป็น ๓ แฉก (ตรีศูล) แสดงถึงอาวุธประจำตัวของพระศิวะ (พระอินทร์) หรือแสดงถึงเทพใหญ่ ๓ องค์ของฮินดูคือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ (ตรีมูรติ) ยอดปราสาทเป็น ๙ แฉก เช่นปราสาทวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ มีกึ่งรูปดาบแตกสาขากออกไป ๔ ทิศ แสดงถึงโลกุตตรธรรม ๙

ส่วนประกอบของเจดีย์

เจดีย์มีส่วนประกอบสำคัญ ๓ ตอน คือ ตอนล่าง-ฐาน ตอนกลาง-องค์เรือนธาตุ และตอนบน-ยอด

ตอนล่าง-ฐาน: ฐานมีหลายประเภท เรียกชื่อต่าง ๆ กันตามการใช้งาน ฐานไพทีหรือฐานเวที รองรับสิ่งก่อสร้างหลายชนิดรวมกัน เช่น ฐานไพทีรองรับพระศรีรัตนเจดีย์ เจดีย์ทอง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ฐานเชิงบาตรหรือฐานบัวเชิงบาตร เช่นฐานบัวเชิงบาตรปราสาทประธาน วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ฐานเขียง

ตอนกลาง-องค์เรือนธาตุ : ตอนกลางนี้ เรียกแบบวัฒนธรรมทิเบตว่า “ครรกธาตุ” ส่วนสำคัญของตอนกลางของเจดีย์ห้องหรือซุ้ม (ช่อง-จระนำ) (หรือไม่มีก็ได้) ห้องหรือซุ้มนี้นี้สำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจเป็นอัฐิธาตุหรือพระพุทธรูป เจดีย์บุโรโด (บรมพุทโธ) มีห้องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป หรือเจดีย์กุฎในวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ทำเป็นรูปซุ้มฝักเพกา เช่นซุ้มฝักเพกาของเจดีย์วัดป่าสัก เชียงแสน ซุ้มหน้านางของเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดสะดือเมือง เชียงใหม่ ซุ้มคดโค้ง เจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสะเกษ

ตอนบน-ยอด : ตอนบนนี้มีส่วนประกอบสำคัญ เรียกว่า เหนือครรกธาตุขึ้นไป เรียกว่า “บัลลังก์” เป็นฐานเชื่อมต่อระหว่างครรกธาตุกับส่วนที่เหนือขึ้นไปซึ่งเรียกว่า “ปล้องไฉน” คือส่วนที่มีลักษณะเป็นฉัตรหรือร่มซ้อนกันลดหลั่นขึ้น วัฒนธรรมทิเบตถือว่าเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงรูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น เหนือขึ้นไปอีกเรียกว่า “แจกัน/ลูกแก้ว” หรือ “กลส” หรือ “เม็दन้าค่าง” ถือเป็นส่วนบนสุดของเจดีย์ เหนือขึ้นไปเรียกว่า “แดนศุนยตา”

เจดีย์กับสังคมไทย

ประเพณีการสร้างเจดีย์ในประเทศไทยอาจมีมาก่อนที่พระโศภะ พระอัฐตระ และคณะจะมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ เพราะในตอนแรกที่พระเจ้าอโศกเมื่อกครั้งที่ยังไม่นับถือพระพุทธศาสนา ยกทัพไปตีแคว้นกาลิงคะแตกยับเยิน ประชาชนชาวกาลิงคะบางส่วนได้อพยพมาที่ดินแดนสุวรรณภูมินี้ ซึ่งคนเหล่านั้นอาจนับถือพระพุทธศาสนาอยู่ก่อน และร่วมกันสร้างเจดีย์ขึ้นเพื่อกราบไหว้บูชา ต่อเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชกลับจากแคว้นกาลิงคะ ทรงสลดพระทัยจากภัยพิบัติแห่ง

สงคราม หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้วส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ พระโสมพะมิตร พระอู่ทอง และคณะได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิ จึงได้สร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้นเป็นที่บูชาสักการะ ประเพณีการสร้างเจดีย์ยังแพร่หลายนับตั้งแต่นั้นมา

เจดีย์คือสัญลักษณ์แห่งยิ่งใหญ่และความดีงาม

เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ด้านศาสนาในสังคมไทย นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนโบราณเมื่อย่างจากภารกิจงานก็จะพากันสร้างวัด สร้างเจดีย์ ด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันออกไป แต่โดยสรุปแล้วล้วนเป็นวัตถุประสงค์เชิงศาสนาทั้งหมด บางกรณีจิตใจของคนในชุมชนแตกสลายไร้ความสามัคคี ไม่รู้จะเอาอะไรเป็นศูนย์รวมจิตใจ ก็สร้างเจดีย์ขึ้นมาเป็นศูนย์รวมจิตใจ บางกรณีชุมชนไม่มีแดนศักดิ์สิทธิ์เป็นที่บูชาสักการะ เพราะอยู่ไกลวัด หรือในวัดมีแต่พระภิกษุสามเณร ซึ่งก็เป็นที่เคารพสักการะได้ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล คือเป็นบุคคลมีชีวิตจิตใจเหมือนกัน ไม่เหมือนกับเจดีย์ กราบไหว้บูชาพระภิกษุสามเณรกับกราบไหว้บูชาเจดีย์ ย่อมให้ความรู้สึกแก่คนกราบไหว้บูชาต่างกันกราบไหว้บูชาพระภิกษุสามเณร ให้ความรู้สึกเหมือนกันมีเพื่อนที่เป็นปูชนียบุคคลไว้คุ้มครองป้องกัน ช่วยแนะนำสั่งสอนไม่ให้ทำความชั่ว แนะนำให้ทำความดี กราบไหว้บูชาเจดีย์ ให้ความรู้สึกเหมือนกับว่าได้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครองป้องกันอันตราย มีสิริมงคลอยู่ในตัวประเพณีของคนไทยโบราณ เวลาออกไปล่าสัตว์หรือลงห้วยหนองคลองบึงเพื่อหาปูปลา ไม่ประสงค์ที่จะพบเห็นพระภิกษุสามเณร เพราะเชื่อกันว่า “เวลาไปล่าสัตว์ถ้าพบพระภิกษุสามเณรจะไม่ได้สัตว์” จะบอกว่าพระภิกษุสามเณรเป็นผู้ขัดขวางการล่าสัตว์ก็คงไม่ผิดนัก แต่ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านที่กำลังออกไปล่าสัตว์ก็ประสงค์โชคลาภ การที่จะได้โชคลาภก็ต้องกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สรุปว่า กราบไหว้บูชาเจดีย์นั้นแหละดีที่สุดการสร้างเจดีย์ ย่อมให้ความรู้สึกพิเศษแก่คนไทย เจดีย์เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ ผู้ประสงค์บุญก็ได้ความรู้สึกที่เป็นบุญพิเศษ ความจริง เจดีย์เป็นวัตถุธรรมดาชนิดหนึ่ง เป็นหิน ปูน ทราย อิฐ แต่เมื่อก่อให้เป็นรูปร่างเสร็จแล้ว กลับให้ความรู้สึกที่ไม่ธรรมดาเหมือนกับพระพุทธรูป

พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญแก่จิตใจ นั่นคือให้ความสำคัญแก่ความรู้สึก เมื่อจิตใจรวมอยู่ที่ใด ความศักดิ์สิทธิ์ก็รวมที่นั่น ข้อสำคัญที่สุดคือการรวมจิตใจ นั่นคือรวมพลังศรัทธา จุดเด่นของเจดีย์คือเป็นที่รวมพลังศรัทธา รวมพลังจิตใจ รวมพลังศักดิ์สิทธิ์ เจดีย์ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจที่ดีที่สุดของสังคมไทย ยังจะต้องมีการสร้างต่อเนื่องไม่ขาดสาย วัดที่มีคนหลังไปปรารภกันกราบไหว้บูชาไม่ขาดสายนั้น ล้วนมีเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจทั้งสิ้น คนไปวัด ไม่เห็นอะไร ไม่ได้ดูอะไร ไม่ได้กราบไหว้ อะไรอื่น ขอเพียงได้เห็นเจดีย์ ได้ดูเจดีย์ ได้กราบไหว้เจดีย์ก็พอใจแล้ว ในเมืองไทย พุทธศาสนิกชนได้เห็นเจดีย์ก็มีความชื่นใจ พยุงศรัทธาไว้ได้ ข้อสังเกตสำคัญอย่างยิ่ง คือ เจดีย์เป็นจุดเชื่อมหรือจุดลดช่องว่างระหว่างสังคมพระกับสังคมฆราวาสให้ห่างกันน้อยลง อย่างที่ได้กล่าวไว้แล้ว ฆราวาสที่ประกอบอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่อาชีพนั้นเกี่ยวข้องกับการทำลายชีวิตสัตว์ เช่น เป็นชาวประมงเลี้ยงไหม ทำฟาร์มหมูฟาร์มไก่ ฆราวาสเหล่านั้นไม่ประสงค์จะติดต่อสัมพันธ์กับพระภิกษุสามเณรมากนัก แต่พวกเขาก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ก็ได้อาศัยเจดีย์เป็นที่บูชาสักการะ ทำให้รู้สึกว่าตัวเองยังเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอยู่ โดยสรุปแล้ว เจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่กับสังคมไทย เป็นศูนย์รวมแห่งคุณความดีหลายอย่าง

อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรม (ด้านพระธาตุเจดีย์)

อัตลักษณ์ด้านพุทธสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ในพุทธศิลปกรรมยุคทองของล้านนา ได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมสกุลจากสกุลช่างต่างๆ ซึ่งจากรูปแบบและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและซากโบราณสถานโบราณวัตถุนั้น แสดงให้เห็นถึงแหล่งที่มาของพุทธศิลปกรรมทั้งด้าน รูปแบบ คติความเชื่อ เทคนิควิธีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ จนหล่อหลอมมาเป็นพุทธศิลปกรรม ล้านนายุคทองที่ลงตัวและงดงามอันทรงคุณค่า สามารถแบ่งได้เป็น ๓ สกุลช่างที่สำคัญคือ

ก) สกุลช่างเชียงแสน หรือล้านนายุคต้น ซึ่งงานสถาปัตยกรรมของเชียงแสนนี้ได้รับการส่งผ่านมาจากพุทธอาณาจักรที่สำคัญคืออาณาจักรพุกามซึ่งเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาอิกสาย หนึ่งที่สำคัญที่สุดในภูมิภาคนี้ ซึ่งรับต้นแบบมาจากพุทธศิลปกรรมแบบอินเดียยุคทองอีกเช่นกัน คือ พุทธศิลปกรรมแบบ ปาละ-เสนะ ซึ่งในขณะที่ยานาจักรล้านนาเริ่มก่อตัวขึ้นนั้น อาณาจักรพุกาม

ข) สกุลช่างหริภุญชัย หรือละโว้ หรือลพบุรี หรือขอม พุทธศิลป์ในสกุลช่างนี้ได้รับอิทธิพล จากอินเดียตั้งแต่ยุคคุปตะ ผสมผสานกับคติความเชื่อแบบขอม (เขมร) และส่งผ่านรูปแบบทางศิลปะ แก่พุทธศิลปกรรมล้านนาในยุคอาณาจักรหริภุญชัย เพราะภายหลังจากการเข้ายึดครองอาณาจักรหริ ภุญชัยโดยพญามังรายแล้ว ปรากฏร่องรอยอิทธิพลทางศิลปกรรมของสกุลช่างนี้ในพุทธศิลปกรรม ล้านนาทั้งยุคต้นและยุครุ่งเรือง ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรมการสร้างพระพุทธรูป เทวตา สัตว์หิมพานต์ ต่าง ๆ เพื่อประดับอาคารทางศาสนา

ค) สกุลช่างสุโขทัย-ลัγκα นับเป็นสกุลช่างทางพุทธศิลปกรรมที่สำคัญที่สุดในการเป็นบ่อ เกิดของยุคทองทางพุทธศิลปกรรมแห่งล้านนา เพราะนับแต่การแผ่เข้ามาถึงล้านนาของพุทธ ศิลปกรรม สุโขทัย-ลัγκαนี้ก็เกิดงานอันเป็นยุคเริ่มต้นของยุคทองแห่งพุทธศิลปกรรมล้านนา เพราะ อาณาจักรศรีลังการนั้น ถือว่าเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาทั้งด้านศาสตร์และศิลป์ที่มีพลังและ ศักยภาพอย่างสูงสุดของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท การส่งผ่านอิทธิพลทางศิลปกรรมจากลัγκαนี้ ส่งผลให้พุทธอาณาจักรมากมายขึ้นสู่ยุครุ่งเรือง เช่น อาณาจักร ตามพรลิงค์ (เมืองนครศรีธรรมราช) อาณาจักรสุโขทัย รวมทั้งอาณาจักรล้านนา เป็นต้น

ความเชื่อมโยงทางสถาปัตยกรรมอันเป็นต้นแบบของพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองนั้น ปรากฏหลักฐานและรูปแบบที่สำคัญที่ส่งผ่านทาง พุทธศิลปกรรม ทั้งด้านรูปแบบ คติความเชื่อ เทคนิควิธีการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์ของล้านนาในยุคทองนี้ ทำให้สามารถ กำหนดอัตลักษณ์ที่สำคัญของพระธาตุเจดีย์ ในพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองที่ปรากฏ ทั้งในเมือง เชียงใหม่ที่เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนา และหัวเมืองสำคัญต่าง ๆ คือ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยาได้เป็น ๓ ลักษณะที่สำคัญ คือ

ก) พระธาตุเจดีย์ยุคทองแบบประเพณีนิยม แบบอย่างของพระธาตุเจดีย์อันเป็นอัตลักษณ์ ของพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองแบบประเพณีนิยมที่พบในเมืองเชียงใหม่อันเป็นราชธานีนั้น คือ พระบรมธาตุดอยสุเทพ เพราะมีลักษณะงดงามด้วยสัดส่วน สมบูรณ์ด้วยคติการสร้างพระธาตุเจดีย์ แบบประเพณีนิยมตามพุทธศิลปกรรมของล้านนายุคทองอย่างชัดเจน พระธาตุเจดีย์ในพุทธศิลปกรรม ล้านนา อันเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองสำคัญทั้งหมดของล้านนา มีลักษณะการก่อสร้างที่เป็นแบบ ประเพณีนิยม มีดังนี้ พระเจดีย์ล้านนานิยมสร้างขึ้นบนฐานไม้อุ่มม หรือฐานแปดเหลี่ยม ขึ้นบนฐาน

ย่อมุมจะสร้างเป็นฐานซ้อนรับองค์ระฆังเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ ๓ ชั้น ถึง หลายๆ ชั้น เพื่อรับองค์ระฆังคล้ายกับมีองค์ระฆังทับซ้อนกันตามชั้น ชั้นรับฐานองค์ระฆังและองค์ระฆังนิยมสร้างแบบ ทรงกลม เช่น พระธาตุหริภุญชัย หรือพระธาตุเจดีย์แช่แห้ง จังหวัดน่าน และพระธาตุลำปางหลวง เมืองลำปาง บางแห่งก็นิยมสร้างเป็นทรง ๘ เหลี่ยม เช่นพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ หรือพระชินธาตุเจ้าดอยตุง ของเชียงราย มีองค์ระฆังแบบพุทธศิลป์ลังกาวงศ์แบบทรงโอคว่ำ ถัดไปจะก่อสร้างเป็นบัลลังก์ มีทั้งแบบย่อมุมไม้ ๑๒ หรือ แบบแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปจะเป็นคอสอง หรือคองน้ำ ซึ่งจะนิยมตกแต่งเป็นด้วยฉัตรคองน้ำ (คือการใช้แผ่นโลหะประเภททองจังโกฏี ฉลุลายลงรักปิดทองประดับโดยรอบ) ถัดขึ้นไปจะเป็นบัวรับปล้องโฉน หรือเป็นปล้องโฉนเลย ซึ่งชั้นปล้องโฉนนี้ ในพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาจะนิยมทำซ้อนกันหลายชั้นมาก คือ นับเป็นสิบหรือหลายสิบชั้น ตามลำดับจากขนาดใหญ่ไปถึงขนาดเล็ก เพื่อให้องค์พระเจดีย์ส่วนนี้ได้สัดส่วนสวยงามเพื่อรับส่วนยอดของพระเจดีย์ คติการสร้างอันแสดงถึงความหมายต่าง ๆ ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ๓๗ ชั้น หมายถึง โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการอันเป็นองค์คุณแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถัดขึ้นไปจะเป็นส่วนปลียอด และเมื่อดำรงทรงดอกบัวตูม หรือทรงต่อมกลม และเป็นฉัตร อัตลักษณ์ที่สำคัญของฉัตรล้านนาคือจะเป็นทรงกระบอกกลม มีใบไธคำ (ใบโพธิ์คำ) ฉัตรจะนิยมทำซ้อนกัน ๕ ชั้น ๗ ชั้น ๙ ชั้น ตามฐานะของผู้สร้างพระธาตุเจดีย์นั้น ๆ อัตลักษณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระธาตุเจดีย์แบบล้านนาที่สร้างขึ้นแบบประเพณีนิยมนี้ จะนิยม แผ่นทองจังโกฏี หุ้มทั้งองค์และลงรักปิดทองคำเปลว การหุ้มทองทั้งองค์นี้ทำให้พระธาตุเจดีย์ของล้านนาจะคงงดงามอลังการ เป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็น และทำให้เกิดศรัทธาทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น สะท้อนความเชื่อและศรัทธาของผู้สร้างที่มีต่อพระพุทธศาสนา อันเป็นอัตลักษณ์ที่งดงามของพุทธสถาปัตยกรรมยุคทองของล้านนาได้อย่างสมบูรณ์

ข) พระธาตุเจดีย์แบบทรงปราสาท แบบอย่างของพระธาตุเจดีย์อันเป็นอัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองแบบทรงปราสาทที่พบในเมืองเชียงใหม่อันเป็นราชธานีนั้น คือ พระบรมธาตุเจดีย์หลวง อันเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของล้านนา และเป็นพระธาตุเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในอาณาจักรล้านนา มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาอย่างมาก เป็นพระธาตุที่สร้างขึ้นในยุคสมัยที่รุ่งเรืองที่สุดของล้านนาลักษณะสำคัญทางกายภาพของพระธาตุเจดีย์แบบทรงปราสาทจะมีลักษณะ คือ สะท้อนให้เห็นการผสมผสานพุทธศิลปะแบบพุกาม หรือหริภุญชัยที่นิยมสร้างเรือนธาตุเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ หรือเพิ่มความสง่าและสูงชันของพระเจดีย์ โดยการสร้างเรือนธาตุนี้ปรากฏในการสร้างพระธาตุเจดีย์ในสมัยเชียงแสน เช่น พระธาตุจอมกิตติ เป็นต้น ซึ่งลักษณะการสร้างเรือนธาตุนี้ไม่เป็นที่นิยมในการสร้างพระธาตุเจดีย์ในพุทธศิลป์แบบลังกา

ค) พระธาตุเจดีย์แบบอิทธิพลอินเดีย หรือแบบพุทธคยา แบบอย่างของพระธาตุเจดีย์อันเป็นอัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองแบบอิทธิพลอินเดีย หรือแบบพุทธคยาที่พบในเมืองเชียงใหม่อันเป็นราชธานีนั้น คือ พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอด (วัดมหาโพธาราม) พระธาตุเจดีย์แบบนี้ นับเป็นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบยุคทองที่สร้างขึ้นด้วยคติความเชื่อที่แตกต่างจากพระธาตุแบบอื่น ๆ อย่างชัดเจน เพราะเป็นรูปแบบที่สร้างจำลองมาจาก พระมหาเจดีย์พุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และเป็นสังเวชนียสถานที่สำคัญที่สุดของ

พระพุทธศาสนา เป็นแหล่งกำเนิด และเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รูปแบบการสร้างสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแหล่งที่มา ลักษณะสำคัญทางกายภาพของพระธาตุเจดีย์แบบจะมีลักษณะ คือ พระชินธาตุเจ้าดอยตุง ถือว่าเป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุดคู่บ้านคู่เมือง เชียงราย มานานนับพันปี ตั้งอยู่บนยอดดอยตุง (ง) บนเทือกเขานางนอน หรือดอยดินแดง เป็นพระธาตุที่สร้างขึ้นด้วยพุทธศิลปกรรมแบบเชียงแสน หรือล้านนายุคต้น ตามคติความเชื่อของล้านนาถือว่าเป็นพระธาตุประจำปีเกิดนักษัตร ปีไก่ (ปีกุน หรือปีหมู)

ตำนานโยนกระบุงว่าสร้างขึ้นในสมัย พระเจ้าอชุตราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ องค์ที่ ๓ แห่งอาณาจักรหริภุญชัยโยนกนาคนคร (อาณาจักรเชียงแสน) ตำนานกล่าวว่า พระมหากัสสปะเถระ ได้นำพระบรมอัฐิธาตุ คือพระรากขวัญเบื้องซ้ายของพระพุทธองค์ มาถวายพระเจ้าอชุตราช และได้ทูลให้สร้างพระสถูปไว้ที่ดอยตุงแห่งนี้ ต่อมาหลายปี พระมหารัทธิทธิเถระและบรรดาพระเถระอีกหลายรูปได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาสู่อาณาจักรโยนอีก ๙ องค์ ถวายแก่ พระองค์เงิง เจ้าผู้ครองนครโยนสมัยนั้น พระองค์ได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๒ ส่วน พระธาตุขนาดใหญ่ ๖ องค์ ได้สร้างพระสถูปคู่กันกับองค์เดิม ทำให้เป็นภาพของพระสถูป เคียงคู่กัน ๒ องค์เคียงคู่กันสืบมาจนบัดนี้ พระธาตุอีกส่วนนำไปมอบให้ พญาสม (พระบิดา) สร้างพระสถูปไว้ที่ ณ.ลำภูกราว เหนือเขื่อนนารายณ์^{๔๗}

ภาพที่ ๕ ภาพพระชินธาตุเจ้าดอยตุง บนเทือกเขานางนอน พระธาตุคู่บ้านคู่เมืองเชียงแสน และเชียงราย ที่พระมหากษัตริย์ล้านนาทุกพระองค์ต้องมาถวายสักการะ

^{๔๗} สมัย สุทธิธรรม, พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๘-๑๓๔.

พระบรมธาตุหริภุชไชย ปูชนียสถานที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของล้านนาและจังหวัดลำพูน และเป็นพระบรมธาตุทั้งดงามและเป็นอัตลักษณ์ของพุทธสถาปัตยกรรมล้านนา ที่สร้างขึ้นด้วยพุทธศิลปกรรมล้านนาคหอง ประวัติการสร้างพระบรมธาตุหริภุชไชย ระบุว่าพระยาอหิตตราขได้โปรดให้สร้างพระสถูปในสถานที่นี้ เพราะมีการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุ ในปี พ.ศ. ๑๖๐๖ เมื่อแรกสร้างพระธาตุนี้มีลักษณะเป็นทรงปราสาท มีเสาและทางเข้าทั้ง ๔ ด้าน เพื่อสามารถเข้าไปสักการะพระบรมสารีริกธาตุได้^{๔๘} พระเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะในสมัยของพระเจ้าสุวาวสีทิธิ (๑๗๔๓-๑๗๖๓) จนกระทั่งถึงสมัยพญามังรายแห่งล้านนา ได้ทรงสร้างเป็นพระเจดีย์ทรงระฆัง ในปี พ.ศ. ๑๘๒๖-๑๘๕๕ ในยุคล้านนาได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระเจดีย์หลายครั้ง คือ ในสมัยพระเจ้าแสนภู (พ.ศ. ๑๘๖๘-๑๘๗๗) พระเจ้าคำฟู (๑๘๗๗-๑๘๗๙) พระเจ้าแสนเมืองมา (พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๔๕) ครั้งนี้ตำนานระบุว่าได้ซ่อมองค์พระเจดีย์และปิดทองใหม่ถึง ๒๑๐,๐๐๐ ทอง และต่อมาพระเจดีย์ได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. ๑๙๙๐ และในสมัยพระเมืองแก้ว พ.ศ. ๒๐๗๘^{๔๙} ชินกาลมาลีปกรณ์ระบุถึงรูปแบบของพระบรมธาตุหริภุชไชย ที่ปรากฏในปัจจุบันที่สร้างขึ้นด้วยพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาคหอง แบบประเพณีนิยม (เรียกว่า แบบพื้นเมืองเชียงแสน ซึ่งแบบแผนดังกล่าวต่อมาเรียกว่าแบบพื้นเมืองล้านนา) โดยในยุคของพระเจ้าติโลกราช ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. ๑๙๙๐ โดยพระมหาสามิเมธังกร โดยสร้างขึ้นบนฐานย่อมุมไม้ ๒๘ (หรือแบบย่อเก็จ ให้กรอบพระธาตุองเดิมกว้างโดยรอบประมาณ ๑๐ ศอก) ชั้นบนฐานย่อมุมจะสร้างเป็นเชียงทรงกลมซ้อน ๓ ชั้น และสร้างฐานปัทม์รับองค์ระฆังอีก ๓ ชั้น เพื่อรับองค์ระฆัง ฐานองค์ระฆังและองค์ระฆังสร้างแบบทรงกลม บนองค์ระฆังเป็นปล้องกัแบบย่อมุมไม้ ๑๒ และเป็นคอสอง หรือค่อน้ำเป็นทรงกลมซ้อนกันหลายชั้น เพื่อรับปล้องโหนด และปลียอด ส่วนยอดเป็นเม็ดน้ำค้าง และฉัตรทรงกระบอกแบบล้านนา องค์พระบรมธาตุทั้งหมด บูหุ้มด้วยทองจังโก หรือ จังโกฏี ดุนลวดลาย ทั้งรูปดอกบัว ประจำยาม เครือเถาแบบล้านนา และเป็นภาพพระพุทเจ้า โดยรอบคอสอง และปิดด้วยทองคำเปลวทั้งองค์^{๕๐} ซึ่งเป็นแบบอย่างและอัตลักษณ์ที่สำคัญของล้านนา ที่นิยมปิดทองดังกล่าวทั่วทั้งองค์พระบรมธาตุคู่บ้านคูเมือง

^{๔๘} สุรชัย จงจิตงาม, **เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๙), หน้า ๗๔.

^{๔๙} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **พระพุทธรูปปฏิมางานช่างพลังแห่งศรัทธา**, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๔) หน้า ๑๐๑.

^{๕๐} สุรพล ดำริห์กุล, **ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุชไชย**, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๖๗-๗๑.

ภาพที่ ๖ ภาพพระบรมธาตุหริภุญไชย ที่พระมหากษัตริย์ล้านนาทุกพระองค์เมื่อคราวขึ้นเสวยราช ล้วนต้องแต่งต้นไม้มะเงิน ต้นไม้ทอง รูปเงิน และ เครื่องราชสักการะมาถวายทุกครั้ง

พระธาตุลำปางหลวง เป็นพระธาตุที่สำคัญของเมืองลำปาง ซึ่งมีอัตลักษณ์อีกแห่งหนึ่งของหัวเมืองสำคัญของล้านนา ด้วยลักษณะทางพุทธศิลปกรรมที่สอดคล้องกับพระธาตุแบบล้านนายุคทองจะเห็นได้ว่ามีรูปแบบและประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับพระธาตุหริภุญชัย ตำนานจามเทวีวงศ์ระบุนถึง “เจ้าอนันตยศ ได้อัญเชิญพระนางจามเทวี พระราชมารดามาประทับยังเมืองเชลียงค์ เมืองลำปางนี้เป็นคนละแห่งกับตัวจังหวัดลำปางในปัจจุบัน ตั้งอยู่ทิศใต้ของนครลำปางประมาณ ๑๘ กิโลเมตร เขตหมู่บ้านลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ใกล้ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง ตำนานพระธาตุลำปางหลวงกล่าวว่า พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่อยู่ของชุมชนชาวละม้ายมาแต่โบราณ ได้มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ ต่อมาพระยาจันทเทวราช เจ้าเมืองสุพรรณภูมิได้สร้างพระเจดีย์ครอบพระบรมธาตุไว้ อย่างไรก็ตามความชัดเจนเกี่ยวกับคุณค่าโบราณวัตถุโบราณสถานของที่แห่งนี้ปรากฏขึ้นในยุคที่ล้านนา^{๕๑} พระธาตุลำปางหลวงนี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระบรมธาตุลัมกะกับปะเจดีย์ แห่งดอยม่อนน้อย” ในครั้งอดีตได้มีรูปแบบเป็นพระธาตุเจดีย์อย่างที่เห็นในปัจจุบันนี้ในยุคพระเจ้าติโลกราช (พุทธศักราช ๑๙๘๔-๒๐๓๐) กษัตริย์แห่งเมืองเชียงใหม่ ได้โปรดให้ “เจ้าหาญแต่ทอง” ไปรักษาเมืองเชลียงค์นคร และได้พระราชทานอนุญาตให้บูรณะตัดต้นชะจาว และขุดเอา

^{๕๑} อ่างแล้ว, สุรพล ดำริห์กุล, รศ., ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, หน้า ๑๑๗-๑๓๑.

กระดูกของคนทั้ง ๔ ที่พญาพลเมืองแพร่มาฝังเอาไว้ ทำดินให้สะอาดเอาดินที่อื่นมาถม และสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นไว้เหนือพระบรมสารีริกธาตุที่ฝังอยู่ใต้ลัมภะกับปะเจดีย์องค์เดิม (ตามข้อความในจารึกหลักที่ ๑ พ.ศ. ๑๙๙๒) โดยสร้างฐานเจดีย์ มีความกว้าง ๙ วา สูง ๑๕ วา และสร้างรอยพระพุทธรูปขึ้นไว้ เรียกว่า “พระธาตุลำปางหลวง” มาจนบัดนี้^{๕๒} จากรูปแบบที่ปรากฏในทางศิลปกรรมจะเห็นได้ว่า พระธาตุลำปางหลวงนี้มีรูปแบบการก่อสร้างเหมือนกับพระธาตุ หริภุญไชย เกือบทุกประการ คือสร้างบนฐานย่อมุมไม้ ๒๐ หรือ ย่อเก็จ ถัดขึ้นมามีฐานเชิง ๓ ชั้น และทำเป็นฐานปัทม์รับองค์ระฆัง ๓ ชั้น เป็นทรงกลม และบนองค์ระฆังมีการจัดเรียงเหมือนกับพระบรมธาตุหริภุญไชย กล่าวคือบนองค์ระฆังเป็นบัลลังก์และมี คอสอง หรือค่อน้ำเป็นทรงกลมซ้อนกันหลายชั้น เพื่อรับปล้องไฉน และปลียอด ส่วนยอดเป็นเม็มน้ำค้าง และฉัตรทรงกระบอกแบบล้านนา องค์พระบรมธาตุทั้งหมด บูหุ้มด้วยทองจังโก หรือ จังโกฏี ดุนลวดลาย ทั้งรูปดอกบัว ประจำยาม เครือเถาแบบล้านนาและปิดด้วยทองคำเปลวทั้งองค์ ตามแบบประเพณีนิยม หรือแบบพื้นเมืองเชียงใหม่แบบศิลปะล้านนายุคทอง

ภาพที่ ๗ ภาพพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง พระธาตุสำคัญแบบศิลปะล้านนายุคทอง

พระธาตุลำปางหลวงได้รับการบูรณะในยุคต่อมาอีกหลายครั้ง จารึกหลักที่ ๒ ระบุปี พ.ศ. ๒๐๓๙ เจ้าหมื่นคำเป็ก ครองนครลำปางได้ฟื้นฟูบูรณะพระธาตุหลวงลำปางโดยการสร้างกำแพงล้อมรอบ และสร้างพระพุทธรูปน้ำหนัก สิบแสนสองหมื่นทอง จารึกหลักที่ ๓ ระบุปี พ.ศ. ๒๐๓๙ เจ้า

^{๕๒} สมัย สุทธิธรรม, พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๙-๕๗.

หาญศรีทัตถะมหาสุรมนตรี ได้บูรณะพระธาตุให้กว้าง ๑๒ วา สูง ๒๑ วา เอาทองคำใส่บนยอดเจดีย์ แล้วหล่อพระเจ้าลานทอง ประดิษฐานไว้ในวิหารด้านทิศเหนือ ล่วงมาถึงพุทธศักราช ๒๒๗๒-๒๒๗๕ ยุคล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าบ้านเมืองเกิดจลาจลทั่วทุกหนแห่ง ครั้นนั้นท้าวมหายศ จากเมืองลำพูนยกทัพมาปราบเมื่อเขลางค์ที่แข็งเมืองได้มาตั้งกองทัพที่วัดพระธาตุลำปางหลวงแห่งนี้ ชาวเมืองลำปางได้รวบรวมกำลังเข้าต่อสู้ โดยมีผู้นำคือ “หนานทิพย์ช้าง หรือ เจ้าทิพเทพบุณยเรือน” กับพรรคพวก ๓๐๐ คนสามารถตีกองทัพเมืองลำพูนจนแตกพ่าย และท้าวมหายศถูกหนานทิพย์ช้างยิงตาย ณ วัดพระธาตุลำปางหลวงแห่งนี้ ทำการกอบกู้อิสรภาพสำเร็จ ได้รับการสถาปนาเป็น “เจ้าพระยาสุลวะฤาไชยสงคราม ปกครองเมืองลำปาง และเป็นต้นตระกูล ณ ลำปาง ณ ลำพูน และเชื้อเจ็ดตน สืบมา”^{๕๓} พระธาตุลำปางหลวงเป็นพระธาตุที่สำคัญของล้านนา และเป็นพระธาตุประจำปีนักษัตรว (ฉลู) มีประเพณีนมัสการประจำปี ปีละ ๒ ครั้ง ในลอมกระทรวงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ (เหนือ) และวันปากปี (วันสงกรานต์) คือ ๑๖ เมษายน อีกด้วย

พระธาตุช่อแฮ หรือช่อแพร จังหวัดแพร่

พระธาตุช่อแฮ หรือช่อแพร (พระอารามหลวง) เป็นวัดศักดิ์สิทธิ์เก่าแก่คู่บ้านคูเมืองจังหวัดแพร่ และเป็นวัดพระธาตุประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีขาล ตั้งอยู่ที่ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นวัดที่ตั้งอยู่เนินเขาเตี้ยสูงประมาณ ๒๘ เมตร องค์พระธาตุช่อแฮเป็นเจดีย์ศิลปะเชียงแสนแบบแปดเหลี่ยม บัวคว่ำทองดอกบวบหรือทองจังโก องค์พระธาตุสูง ๓๓ เมตร ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๑๑ เมตร ลักษณะองค์พระธาตุตั้งอยู่บนฐานชั้นแรกแบบฐานเขียงสี่เหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานแปดเหลี่ยม ๓ ชั้น ถัดขึ้นมาเป็นฐานบัวคว่ำทองแปดเหลี่ยม ซ้อนลดชั้นกันขึ้นไป ๗ ชั้น จากนั้นเป็นบัวรองรับองค์ระฆัง ๑ ชั้น และหน้ากระดานหนึ่งชั้น องค์ระฆังเป็นทรงแปดเหลี่ยม บัลลังก์ยอดมูมไม้สิบสอง มีคอสองและปล้องโชน^{๕๔} ส่วนยอดฉัตรประดับตกแต่งด้วยช่อดอกไม้ทิพย์ (หม้อดอกปุณณะฆูหรือปุณณกลศ หมายถึง ดอกบัวสวรรค์ หรือหม้อดอกไมแห่งความมงคล หรือกระถางแห่งความอุดมสมบูรณ์) เป็นเครื่องบนแบบล้านนา ซึ่งการตกแต่งยอดบนสุดลักษณะนี้ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของ การสร้างพระธาตุเจดีย์ของจังหวัดแพร่

^{๕๓} สมัย สุทธิธรรม, พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๔-๕๗.

^{๕๔} เขียวชาย อักษรดิษฐ์, ไหว้พระธาตุตามปีเกิด, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๗), หน้า ๓๗-๔๑.

ภาพที่ ๘ ภาพพระธาตุช่อแฮ พระธาตุสำคัญคู่บ้านคูเมืองของจังหวัดแพร่

ตำนานพระธาตุช่อแฮ ระบุสอดคล้องกับ พระราชพงศาวดารกรุงสุโขทัย หอสมุดแห่งชาติ กล่าวถึงวัดพระธาตุช่อแฮว่า สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๑๘๗๙-๑๘๘๑ ในสมัยที่พระมหาธรรมราชา (ลิไท) ยังเป็นพระมหาอุปราชซึ่งครองเมืองศรีสัชนาลัย โปรดให้สร้างสถานที่สำคัญทางศาสนาตามที่ปรากฏในพุทธประวัติในที่ต่าง ๆ รวมทั้งที่เมืองแพร่ ซึ่งอยู่ในฐานะขอบขันธสีมาของกรุงสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไทพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุแก่ขุนลัวะอ้ายก้อมให้นำมาบรรจุไว้ในฐานเจดีย์ตำนานพื้นเมืองระบุว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ประทานเส้นเกศา ให้ขุนลัวะอ้ายก้อม เมื่อได้รับขุนลัวะอ้ายก้อมได้รับพระเกศาธาตุจากพระพุทธองค์แล้ว จึงนำผ้าแพร มาห่อพระเกศาธาตุไว้อย่างมิดชิด และได้ทรงตรัสกับพระอรหันต์ว่าหลังพุทธปรินิพพาน ขอให้ท่านทั้งหลายจงเอาพระธาตุข้อศอกเบื้องซ้าย มาบรรจุรวมกันไว้ ณ ที่นี้ด้วย) เมื่อขุนลัวะอ้ายก้อมมาถึงบริเวณดอยโกสิยธัคคะพิจารณาเห็นว่าเป็นสถานที่อันเหมาะสมดีจึงสร้างพระเจดีย์ขึ้น และนำผอบพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในสิ่งทองคำ สร้างแท่นที่ตั้งผอบด้วยเงินและทอง แล้วตั้งสิ่งทองคำไว้โดยโอบกั้นทับอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำผ้าแพรหลากสี มาห่ม และประดับบูชาองค์พระธาตุ (เป็นที่มาของชื่อพระธาตุ ช่อแพร หรือช่อแฮตามลักษณะการออกเสียงแบบล้านนา) หลังจากนั้นก็จัดงานบำเพ็ญกุศลเฉลิมฉลอง^{๕๕} ต่อมาเมืองแพร่ถูกรวมเข้ากับอาณาจักรล้านนาไทยกษัตริย์ล้านนาก็ทรงได้ทะนุบำรุงพระธาตุช่อแฮตามลำดับภายหลังพระธาตุช่อแฮก็ทรุดโทรมเป็นอันมากจนล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ พระมหาเมธีกร (พรหมพรหมเทโว) อดีตเจ้าคณะจังหวัดแพร่และเจ้าอาวาสวัดเมธัง เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในการ

^{๕๕} สมัย สุทธิธรรม, พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: ไสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๕๙-๖๖.

บูรณปฏิสังขรณ์ ได้นิมนต์ ครูบาศรีวิชัย (หรือนักบุญแห่งล้านนาไทย วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน ซึ่งพระธาตุข่อยแฮนี้ เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของ ครูบาศรีวิชัยด้วย) ได้มาเป็นประธานบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดแพร่^{๕๖} จนทำให้พระธาตุข่อยแฮกลับมามีความงดงาม และเป็นแหล่งเชิดหน้าชูตาของจังหวัดแพร่ ดังปรากฏเป็นภาพในปัจจุบัน

พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

พระบรมธาตุแช่แห้ง เป็นพระธาตุเจดีย์ ที่สร้างขึ้นแบบพุทธศิลปกรรมแบบล้านนายุคทองตามแบบประเพณีนิยม และเป็นพระธาตุสำคัญที่มีอัตลักษณ์ของล้านนาอย่างชัดเจนที่สร้างขึ้นในหัวเมืองสำคัญของล้านนา พระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง ประดิษฐานอยู่ที่ บ้านหนองเต่า อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน องค์พระธาตุตั้งอยู่บนเนินเขา รูปแบบสถาปัตยกรรมองค์พระเจดีย์เป็นพุทธศิลปกรรมแบบล้านนา ยุคทอง หรือตามประเพณีนิยม มีรูปแบบคล้ายกับ พระบรมธาตุหริภุญไชย เมืองลำพูน สร้างบนฐานเขียงเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไปจนสูง แล้วเป็นฐานย่อมุมไม้ ๒๐ ฐานย่อมุมนี้ มีการสร้างพระธาตุองค์เล็กประดับไว้ทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งจะดูแปลกกว่าพระธาตุแบบล้านนา ยุคทองแบบอื่น ๆ ถัดขึ้นไปเป็นฐานเขียงแบบ ๔ เหลี่ยมและฐานเขียงกลมตามลำดับ ต่อจากนั้นเป็นฐานบัวหรือฐานปัทม์ เพื่อรับฐานลูกแก้ว

รองรับองค์ระฆัง ๓ ชั้น และองค์ระฆัง เป็นแบบทรงกลม มีบัลลังก์และคอสอง ปล้องโหนด และปลียอด เม็ดน้ำค้าง และฉัตรทรงกระบอกแบบล้านนา หุ้มด้วยทองจังโกฏี และลงรักปิดด้วยทองคำเปลวทั้งองค์^{๕๗}

^{๕๖} เสียรชยา อักษรดิษฐ์, *ไหว้พระธาตุตามปีเกิด*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓), หน้า ๓๗-๔๑.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๗.

ภาพที่ ๙ ภาพพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดน่าน

พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดน่าน สร้างขึ้นตามรูปแบบพุทธศิลปกรรมแบบศิลปะล้านนายุคทอง ตามคติล้านนาถือเป็นพระธาตุประจำปีเกษ (กระต่าย) พระธาตุแช่แห้งมีการจัดงานประจำปีฉลองพระธาตุประจำปี กลางเดือนหกฝ่ายเหนือ ซึ่งตรงกับเดือนสี่ฝ่ายใต้

หลักฐานการสร้างพระธาตุภูเพียงแช่แห้ง จากพงศาวดารเมืองน่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับสรงน้ำที่ริมฝั่ง แม่น้ำน่านทางทิศตะวันออก ที่บ้านห้วยไค้ และเสวยผลสมอแห้ง ซึ่งพระยามลราชันนำมาถวาย แต่ผลสมอนั้นแห้งมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงนำผลสมอนั้นไปแช่น้ำก่อนเสวย (เป็นที่มาของชื่อ พระธาตุแช่แห้ง) และทรงพยากรณ์ว่า สถานที่นี้จะมีผู้นำพระบรมสารีริกธาตุ (ข้อมือซ้าย) มาประดิษฐาน เกี่ยวกับการสร้างกล่าวถึง เจ้าเมืองปัว องค์ที่ ๕ (ราชวงศ์ภูคา) ได้รับพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ ๗ องค์ มีสัณฐานเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด วรรณะแตกต่างกันหลากหลายสี รวมทั้งพระพิมพ์ทองคำ พิมพ์เงินอย่างละ ๒๐ องค์จากพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งเมืองสุโขทัย ทรงบรรจุลงผอบ แล้วปรึกษากับ พระมหาเถระธรรมบาล เห็นสมควรนำพระบรมสารีริกธาตุนี้มาประดิษฐานไว้ที่ ดอยภูเพียงแช่แห้งด้วยการขุดหลุม แล้วพอกปูน ก่อพระเจดีย์สูง ๑ วา ทับไว้ชั้นบนระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๐๒-๑๙๐๖^{๕๘}

^{๕๘} สมัย สุทธิธรรม, พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๖๗-๗๖.

ต่อมาไม่นานกว่าร้อยปี เมืองน่านได้เป็นเมืองขึ้นของล้านนา ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ครั้งนั้น “ท้าวขาก่าน จากเมืองฝาง”ได้ครองเมืองน่านและทราบตำนานพระธาตุภูเพียงจึงไปสืบค้นจนพบพระเจดีย์และพิมพ์เงิน-ทอง ตามตำนาน จึงกราบทูลพระเจ้าติโลกราช จึงโปรดให้บรรจุไว้ตามเดิม แล้วสร้างพระธาตุเจดีย์สูง ๖ วาขึ้นไว้ ต่อจากนั้น องค์พระธาตุแห่งนี้ก็ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากเจ้าผู้ครองนครน่านมาตามลำดับ คือ เจ้าพระยาคำยอด เจ้าเมืองน่าน ลำดับที่ ๓๑ (ครองทั้งเมืองแพร่ พะเยา และน่าน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๖๒-๒๐๖๙) ได้บูรณะพระธาตุแห่งนี้ และสร้างกำแพงล้อมพระธาตุ ต่อมา พระยาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม (ครองเมืองน่าน พ.ศ. ๒๑๐๓) ได้ก่อบัลลังก์ฐานพระเจดีย์ให้งาม และสร้างศาลาเข้าพระธาตุ และอุโบสถ สมัยพญาหลวงเมืองละคร (เจ้าเมืองลำปาง) ปิดทองคำเปลวซ่อมแซม ถึงปี พ.ศ. ๒๓๓๑ สมัยเจ้าหลวงอัตถวรปัญโญ ได้มีการสร้างฉัตรขึ้นใหม่ แทนอันเดิมที่สูญหาย และขยายกำแพงพระธาตุออกไปอีกด้านละ ๔ วา พร้อมทำประตูโขง พร้อมทั้งปั้นราวบันไดนาค ๒ ตัว ยาว ๖๘ วา บริเวณทางขึ้นพระธาตุ แล้วเสร็จในปี ๒๓๔๙ ต่อมาในสมัย เจ้าหลวงสุนนเทวราช (ครองนครน่าน พ.ศ. ๒๓๕๓-๒๓๖๘ ตรงสมัย รัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์) ได้ทำการปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุอีกครั้ง ในสมัยเจ้าผู้ครองนครน่าน องค์สุดท้าย คือ เจ้าอนันตวรเดช พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช และเจ้ามหาพรหมสุธาดา ซึ่งครองนครน่านตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๖ ถึง ๒๔๗๘ (ก่อนการยุบรวมเข้าเป็น พระราชอาณาจักรไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ได้ทำการบูรณะองค์พระธาตุอยู่เสมอ จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้หุ้มแผ่นทองจังโกฏีทั้งองค์ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ กรมศิลปากรได้รื้อทองหุ้มพระธาตุออกแล้วบูรณะหุ้มทองใหม่ทั้งหมด ดังปรากฏในปัจจุบัน^{๕๙}

๒.๔.๑ ประเภทของงานพุทธศิลป์ล้านนายุคทอง (ด้านพระเจดีย์ล้านนา)

ภายหลังการพัฒนาพุทธศิลปกรรมของล้านนาจนถึง ยุครุ่งเรืองที่สูงสุดแล้วพุทธศิลปกรรมของล้านนาก็มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาในทุกด้าน ทั้งการสร้าง พระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์ พระวิหารและพุทธศิลปกรรมอื่น ๆ ตามหลักทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาแล้วต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ ซึ่งต่างก็เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนกัน งานพุทธศิลป์ล้านนายุคทอง ที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ งานพุทธศิลป์ด้านประติมากรรม หรือพระพุทธรูป และงานสถาปัตยกรรมหมายถึง พระธาตุเจดีย์ ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยพุทธศิลป์ล้านนายุครุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ โดยมีรายละเอียดของรูปแบบพุทธศิลป์ยุคทองของล้านนา พุทธสถาปัตยกรรม หรือการสร้างพระธาตุเจดีย์ศิลปะล้านนายุคทอง

การก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ มีความสำคัญและความเกี่ยวข้องนับตั้งแต่การเริ่มก่อสร้างอาณาจักรล้านนา รวมทั้งยังแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง เพราะอาณาจักรล้านนามีความเชื่อและนับถือพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมประเพณีและวัฒนธรรมของล้านนามาโดยตลอด เมื่อครั้งเริ่มสถาปนาอาณาจักรพญามังรายทรงสร้างพระเจดีย์วัดเชียงมั่น เพื่อมีความหมายถึงความมั่นคงยั่งยืนของอาณาจักรล้านนา และในยุคต่อ ๆ มาของราชวงศ์มังรายมีการสร้างพระธาตุเจดีย์สืบต่อกันมาด้วยเจตนารมณ์เพื่อการสืบทอดและดำรงพระพุทธศาสนา ซึ่งการ

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗-๗๖.

สร้างพระธาตุเจดีย์ของล้านนานั้นได้รับอิทธิพลทั้งด้านรูปแบบ คติความเชื่อจากพุทธศิลป์ในหลากหลายสกุลช่าง หลอมรวมกันเป็นพุทธสถาปัตยกรรมประเภทพระธาตุเจดีย์ ซึ่งมีพัฒนาการอย่างสูงสุดในยุคล้านนายุคทอง พระธาตุเจดีย์ของพุทธศิลปกรรมของล้านนาได้ส่งอิทธิพลทั้งด้านรูปแบบ วิธีการ คติความเชื่อและอื่นไปสู่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงในระยะต่อมาอย่างกว้างขวาง ก่อเกิดรูปแบบและความสัมพันธ์กันทางการสร้างพระธาตุเจดีย์ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งพุทธสถาปัตยกรรมการสร้างพระธาตุเจดีย์ของล้านนานั้นมีรูปแบบและประเภทต่าง ๆ ที่สำคัญคือ

๒.๔.๒ เจดีย์ของพุทธศิลป์ล้านนา

เจดีย์ที่พบในพุทธศิลป์ล้านนา พบว่ามีการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญในแต่ละเมือง เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน มาเป็นระยะเวลาอย่างยาวนานนับพันปี คือเริ่มมีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างตั้งแต่ก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านนา และตลอดระยะเวลาที่อาณาจักรล้านนาดำรงอยู่และพัฒนารูปแบบขึ้นไปสู่จุดสูงสุดทางพุทธสถาปัตยกรรมตลอดจน ภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรล้านนามานับกว่า ๔๐๐ ปี พุทธสถาปัตยกรรมหรือการสร้างพระธาตุเจดีย์ของล้านนายังได้รับการสืบทอดทั้งรูปแบบ วิธีการมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน พระธาตุเจดีย์ในพุทธศิลปกรรมของล้านนาดำรงเอกลักษณ์ที่สำคัญ และส่งผ่านอิทธิพลทางการก่อสร้างออกไปอย่างมากมายในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านรูปแบบอันเป็นปรากฏการณ์ทางพุทธศิลปกรรมที่สะท้อนความสำคัญและน่าสนใจในงานพุทธศิลป์ของล้านนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะพุทธศิลป์ล้านนานั้นได้พัฒนาขึ้นไปสู่ยุคสูงสุดทางศิลปกรรม

๒.๔.๓ ประเภทของเจดีย์ในพุทธศิลป์ล้านนา

การก่อสร้างพุทธสถาปัตยกรรม หรือ พระธาตุเจดีย์ของพุทธศิลปกรรมล้านนานั้น จะมีการก่อสร้างตามหลักทางพระพุทธศาสนาที่ระบุถึงเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภท คือ

๑) พระธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือ พระธาตุ เช่น พระธาตุพนม พระธาตุอภัยภูเบศร

๒) พระธรรมเจดีย์ คือพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก

๓) บริโภคเจดีย์ คือ สถานที่หรือสิ่งของทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สังฆเวณียสถานทั้ง ๔ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พุทธบริวาร

๔) อุเทสิกเจดีย์ คือสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูป พระพุทธบาท พระธรรมจักร เป็นต้น^{๖๐}

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๖.

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นสืบเนื่องจากการนำรูปแบบของพระสถูปเจดีย์ซึ่งสร้างขึ้นในอินเดีย ตามหลักของการสร้างสถูปของ อนุสาวรีย์บุคคล ๔^{๖๑} จำพวก ดังพุทธดำรัสว่า “พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง”^{๖๒} ทำให้เกิดการก่อสร้างพุทธสถาปัตยกรรมหรือพระธาตุเจดีย์ในประเภทต่างๆ ขึ้นทั่วทั้งอาณาจักร พระธาตุเจดีย์ขนาดใหญ่ หรือพระธาตุที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร เช่น พระพระธาตุเจดีย์หลวง เมืองเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นให้เป็นศูนย์กลางของเมืองราชธานี รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการสร้างเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วยังถูกสร้างเพื่อเป็นการแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาในการสร้าง เพื่อให้เกิดสิริมงคลและบุญกุศลแก่บ้านเมือง และเป็นขวัญกำลังใจ และเป็นศูนย์กลางทางคติความเชื่อและจิตใจของประชาชนทั้งหลาย ซึ่งมีลักษณะแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

ก) เจดีย์ประจำเมือง และหัวเมืองสำคัญต่าง ๆ ของอาณาจักร เป็นการสร้างตามหลักของการสร้างพุทธเจดีย์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนสำคัญต่าง ๆ ซึ่งจะนิยมสร้างไว้ในทุกบ้านเมืองสำคัญ เช่น พระธาตุทริภุญชัย พระธาตุลำปางหลวง พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่ หรือพระชินธาตุเจ้าดอยตุง เป็นต้น รวมทั้งยังแสดงถึงขอบเขตของการปกครองและอำนาจทางการเมืองซึ่งเป็นการแสดงถึงสิทธิทางอาณาเขตผ่านทางพุทธศิลปกรรมที่อ้างอิงและสอดคล้องจากรูปแบบของศูนย์กลาง อันแสดงถึงความสัมพันธ์ในเชิงศิลปกรรม

ข) เจดีย์แบบทั่วไป หมายถึง พระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นประจำวัดและชุมชนต่างๆ ทั่วไป มักนิยมสร้างตามพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชนหรือพุทธศิลป์ต้นแบบ เช่นสร้างตามวัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นต้น รวมทั้งที่สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ซึ่งจะสร้างขึ้นเพื่อเป็นไปตามหลักทางพระพุทธศาสนาและเพื่อเป็น อนุสรณ์และการระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน สังคมชุมชน เช่นการสร้างพระธาตุเจดีย์ศรีสองรัก เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ด้านพระพุทธศาสนาระหว่างไทย-ลาว ที่ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นต้น

๒.๔.๔ รูปแบบของเจดีย์ในพุทธศิลป์ล้านนา

งานพุทธศิลป์ล้านนาประเภทสถาปัตยกรรมหรือการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ ของล้านนามีรูปแบบที่สำคัญอันได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากหลากหลายสกุลช่าง เป็นที่มาของพระธาตุเจดีย์หลากหลายรูปแบบที่ปรากฏอยู่ทั่วภูมิภาคของล้านนา ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ทั้งทางด้านพุทธศิลปกรรมและความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์อันมีประวัติเกี่ยวพันกันมาอย่างยาวนาน โดยสามารถจำแนกรูปแบบของพระธาตุเจดีย์ของพุทธศิลปกรรมล้านนาได้ดังนี้

^{๖๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐ ๒๐๖/๑๕๓.

^{๖๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๔-๒๐๖/๑๕๒-๑๕๔.

เจดีย์อิทธิพลศิลปะแบบพุกาม

ตามที่ได้กล่าวถึงแล้วตั้งแต่เบื้องต้นถึงการรับอิทธิพลทางศิลปกรรมการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์จากอาณาจักรพุกามที่เป็นพุทธอาณาจักรขนาดใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากและนับเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนานอกแผ่นดินอินเดียที่สำคัญอย่างมาก และเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ถึง ๑๘ ส่งต่อพุทธศิลป์ล้านนาตั้งแต่ยุคต้น คืออาณาจักรเชียงแสนและหริภุญชัย และส่งผ่านถึงล้านนา พระธาตุเจดีย์ที่ปรากฏรูปแบบการก่อสร้างแบบอิทธิพลทางศิลปกรรมของพุกามในล้านนา คือ พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก เป็นวัดและกลุ่มโบราณสถานในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย วัดเซตวัน (วัดพระนอน) ตั้งอยู่ที่บ้านหนองบัว ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และ พระธาตุเจดีย์วัดพระยืน ตั้งอยู่ที่ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พระธาตุเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรพุกามอีกรูปแบบหนึ่งคือพระธาตุเจดีย์แบบวิหารที่นิยมสร้างกันอย่างมากคือการสร้างพระเจดีย์ขนาดใหญ่และมีการใช้พื้นที่ภายในเพื่อประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ ซึ่งในล้านนาปรากฏรูปแบบดังกล่าวคือการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอด หรือมหาโพธาราม ชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๙๙) ที่ได้รับอิทธิพลการสร้างหรือแบบอย่างมาจากเจดีย์พุทธคยาจากเมืองคยาประเทศอินเดีย สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ภาพที่ ๑๐ เจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสน จ.เชียงราย

เจดีย์อิทธิพลศิลปะแบบหริภุญชัย

เมืองหริภุญชัย หรือ เมืองลำพูน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำกวัง ผังเมืองเป็นรูปคล้ายหอยสังข์ จากหลักฐานระบุว่าเมืองนี้เริ่มต้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๔ แล้วเจริญรุ่งเรืองเป็นเมืองศูนย์กลางทางภาคเหนือลง อย่างมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ กษัตริย์พระองค์สำคัญ คือ พระนางจามเทวี ท่านได้เสด็จมาจากกรุงละโว้ หรือ อาณาจักรลพบุรี และได้นำช่างฝีมือและผู้มีความรู้

แขนงต่างๆ มาวางรากฐานทางการเมือง การปกครอง ความเชื่อ งานศิลปกรรม วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งการวางรากฐานทางพระพุทธศาสนา จนถึงราวในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ อาณาจักรทริภุชชัย ก็ถูกพญามังรายแห่งเมืองเชียงใหม่เข้ายึดครอง ทำให้บทบาททางการเมืองการปกครองของเมืองนี้ยุติลง แต่ว่าก็ยังคงไว้ซึ่งความเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาและศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรมต่อมาอีกระยะหนึ่ง ก่อนย้ายฐานมายังอาณาจักรล้านนา ราชธานีที่เกิดขึ้นใหม่ในเวลาต่อมา แต่ยังคงปรากฏอิทธิพลทางศิลปกรรมของทริภุชชัยในพุทธศิลปกรรมการก่อสร้างเจดีย์ ดังเช่น พระธาตุทริภุชชัย (ยุคต้น) เจดีย์กู่กุด หรือสุวรรณจังโกฏิ สุวรรณเจดีย์ (ปทุมเจดีย์หรือพระธาตุเหลื่อม) เจดีย์ทรงสี่เหลียม เป็นต้น

ภาพที่ ๑๑ เจดีย์กู่กุด หรือสุวรรณจังโกฏิ จ.ลำพูน

เจดีย์อิทธิพลศิลปะแบบเชียงแสน

อาณาจักรล้านนาค้นพบแต่เริ่มการก่อตั้ง มีรากฐานมาจากศิลปะเชียงแสน และศิลปะเชียงแสนนี้นับว่าเป็นศิลปะสกุลช่างอันเป็นต้นแบบของพุทธศิลปกรรมล้านนาอย่างแท้จริง เพราะพุทธศิลปกรรมสมัยเชียงแสน หมายถึง ศิลปะที่กำเนิดขึ้นในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย เมืองเชียงแสนถือเป็นชื่อเมืองเก่าหรืออาณาจักรที่สำคัญแห่งหนึ่ง ศิลปะแบบเชียงแสน เจริญรุ่งเรืองแพร่กระจายไปทั่วภาคเหนือ ตลอดถึงเมืองเชียงใหม่ เมื่อเมืองเชียงใหม่มีอำนาจขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โดยมีพญามังรายเป็นผู้นำ หลังจากนั้นจึงมีอำนาจครอบคลุมทั่วภาคเหนือเรียกว่า “อาณาจักรล้านนา” มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ อิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมการก่อสร้างเจดีย์ที่สำคัญของล้านนาตัวอย่างเช่น พระธาตุเจดีย์หลวงเมืองเชียงแสน พระธาตุเจดีย์จอมกิตติ ตั้งอยู่บนยอดดอยน้อย อำเภอยางแสน จังหวัดเชียงราย พระธาตุเจดีย์พระชินธาตุเจ้าดอยตุง (ดอยตุง) ตำบลห้วยไคร้

อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก เป็นวัดและกลุ่มโบราณสถานในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

เจดีย์เวียงกุมกาม (เวียงกุมกามหรือเวียงกุมก้าม)

เวียงกุมกาม เคยมีสถานะเป็นอดีตเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนา ที่พญามังรายโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อในราว พ.ศ. ๑๘๒๙ โดยโปรดให้ขุดคูเมืองทั้ง ๔ ด้าน แล้วผันแม่น้ำปิง ไว้ในคูเมืองโบราณสถานที่เวียงกุมกามและใกล้เคียง เป็นเมืองทดลองหรือเตรียมการที่สร้างขึ้น เพื่อจะสถาปนาเชียงใหม่ เวียงกุมกาม ตั้งอยู่ที่ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีระยะห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๕ กิโลเมตร ปรากฏพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญคือ วัดกานโถม (ช้างค้ำ) วัดปู่เปี้ย วัดเจดีย์เหลี่ยม (วัดกู่คำ) เป็นต้น

เจดีย์อิทธิพลศิลปะแบบลังกา-สุโขทัย

เป็นที่ทราบกันว่าอาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลการสร้างพระธาตุเจดีย์จากพุทธศิลปกรรมแบบลังกาโดยส่งผ่านมาจากศิลปะสุโขทัย นับตั้งแต่สมัยพญากือนา พุทธศิลปกรรมของล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธนิกายลัทธิวัชรยาน โดยรับต่อมาจากอาณาจักรพุกามที่ตั้งอยู่บริเวณตะวันตกของอาณาจักร ศาสนานั้นมีผลต่อศิลปะของล้านนาเป็นอย่างมาก ทำให้มีรูปแบบของศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อสร้างเจดีย์หรือสถูป ซึ่งชาวล้านนาจะเรียกว่าธาตุสร้างขึ้นเพื่อ บรรจุอัฐิธาตุ โดยได้อิทธิพลทั้งที่มาจากพุกาม หรือญชัย และสุโขทัย เจดีย์ล้านนามีหลักๆ ๒ แบบ คือ เจดีย์ทรงระฆัง และ เจดีย์ทรงปราสาท ซึ่งเป็นที่นิยมมากในล้านนา ซึ่งปรากฏรูปแบบดังเช่น พระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก วัดสวนดอก หรือ วัดบุปผาราม ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ ตั้งอยู่บนเขตอุทยานคอกยสุเทพ-ปุย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งระบุว่าสร้างขึ้นในสมัยพญากือนา และ พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุลำปางหลวง พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุช่อแฮ หรือ ช่อแพร่ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน และอีกหลาย ๆ องค์นับว่าเป็นรูปแบบที่สำคัญมากแบบหนึ่งของเจดีย์ยุคทองในพุทธศิลปกรรมของล้านนา หรือสามารถเรียกได้ว่าเป็นรูปแบบการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์แบบ “ล้านนานิยมหรือล้านนาประเพณี” และอีกรูปแบบหนึ่งของการก่อสร้างพระเจดีย์ของล้านนาที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมแบบลังกา-สุโขทัยคือ พระเจดีย์แบบทรงปราสาท ซึ่งมีรูปแบบเพิ่มขึ้นมาจากเจดีย์ทรงลังกาพื้นฐานเดิมคือมีการสร้างส่วนของเรือนธาตุ เป็นรูปทรงคล้ายปราสาท เพื่อเพิ่มเอทในการบรรจุพระพุทธรูปและซุ้มโขงจรนา ซึ่งพระเจดีย์ลักษณะนี้มีปรากฏเป็นรูปแบบที่สำคัญ เช่น พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุเจดีย์หลวง อันเป็นพระธาตุที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเมืองเชียงใหม่ และถือว่าเป็นพระธาตุเจดีย์คู่อาณาจักรล้านนาที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช ดังมีระบุไว้เป็นหลักฐานคือ พระเจ้าติโลกราชโปรดให้ “หมื่นด้ามพร้าคต (สีหโคตรเสนาบดี)” บุรณปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างปรับปรุงแบบให้เป็นเจดีย์ทรงปราสาทเป็นยอดแบบกระพุ่มเดียว และมีขนาดที่ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม มีขนาดฐานกว้างด้านละ ๓๕ วา สูง ๔๕ วา เพิ่มช้างมงคลประดับฐาน

ประทักษิณ”^{๖๓} ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับรูปแบบของเจดีย์วัดเชียงมั่น และกุฎบรรจุพระอัฐธาตุของพระเจ้าติโลกราชในวัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นรูปแบบของเจดีย์สำคัญหลาย ๆ องค์ของเมืองเชียงใหม่ เช่น เจดีย์วัดโลกโมฬี เมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

๒.๔.๕ สถานที่พบเจดีย์ในพุทธศิลป์ล้านนา

พระธาตุเจดีย์พุทธศิลป์ล้านนาที่พบในจังหวัดเชียงใหม่

๑) พระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก วัดสวนดอก หรือ วัดบุปผาราม ตั้งอยู่บนถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๒) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ ตั้งอยู่บนเขตอุทยานดอยสุเทพ-ปุย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๓) พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ที่ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๔) พระธาตุเจดีย์วัดเชียงมั่น ตั้งอยู่ที่ถนนราชภาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๕) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุเจดีย์หลวง ตั้งอยู่ที่ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๖) พระธาตุเจดีย์วัดพระสิงห์ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๗) พระธาตุเจดีย์วัดพระเจ้าเม็งราย ตั้งอยู่ที่ถนนราชมรรคา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๘) พระธาตุเจดีย์เจดีย์เหลี่ยม หรือ วัดกู่คำ ตั้งอยู่ติดกับถนนเกาะกลาง อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๙) พระธาตุเจดีย์วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ และตั้งอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑๐) พระธาตุเจดีย์วัดป่าแดงมหาวิหาร หรือวัดป่าแดง ตั้งอยู่ที่ ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๑๑) วัดโลกโมฬี ตั้งอยู่ที่ ถนนมณีนพรัตน์ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑๒) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร บริเวณที่ตั้ง ดอยจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

^{๖๓} อุดม รุ่งเรืองศรี, ศ.ดร., เกริก อัครชีโนเรศ, พระญาติโลกราช, (เชียงใหม่: โคขยัน มีเดีย ทีม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๕.

พระธาตุเจดีย์พุทธศิลป์ล้านนาที่พบในจังหวัดเชียงราย

- ๑) พระธาตุเจดีย์พระชินราชเจ้าดอยตุง (ดอยตุง) ตั้งอยู่บริเวณส่วนที่เรียกว่าหน้าอกของดอยนางนอน ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
- ๒) พระธาตุเจดีย์วัดดอยจอมทอง ตั้งอยู่บนดอยจอมทอง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๓) พระธาตุเจดีย์จอมกิตติ ตั้งอยู่บนยอดดอยน้อย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
- ๔) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุหลวง เชียงแสน เป็นวัดและกลุ่มโบราณสถานในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
- ๕) พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก เป็นวัดและกลุ่มโบราณสถานในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
- ๖) พระธาตุเจดีย์วัดพระแก้ว (วัดป่าเยี้ยะหรือวัดป่าไผ่) สถานที่พบพระแก้วมรกตครั้งแรกในแผ่นดินไทยตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๗) พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ที่ถนนเจ็ดยอด ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๘) วัดเซตวัน (วัดพระนอน) ตั้งอยู่ที่บ้านหนองบัว ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๙) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุจอมจันทร ตั้งอยู่ในวัดจอมจันทร ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

พระธาตุเจดีย์พุทธศิลป์ล้านนาที่พบในจังหวัดลำพูน

- ๑) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุหริภุชชัย ตั้งอยู่ในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- ๒) พระธาตุเจดีย์วัดพระยืน ตั้งอยู่ที่ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- ๓) พระธาตุเจดีย์วัดจามเทวี หรือวัดกู่กุด หรือ วัดจามเทวี หรือ พระสุวรรณจังโกฏิเจดีย์เดิมชื่อ วัดกู่กุด ตั้งอยู่บนถนนจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีโบราณสถานที่สำคัญ

พระธาตุเจดีย์พุทธศิลป์ล้านนาที่พบในจังหวัดลำปาง

- ๑) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลลำปางหลวง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวเมืองลำปาง
- ๒) พระธาตุเจดีย์วัดธาตุเสด็จ สถานที่ตั้ง ตำบลธาตุเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๓) พระธาตุเจดีย์วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตั้งอยู่ที่ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๔) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุจอมปิง บ้านจอมปิง ตำบลนาแก้ว อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

๕) พระธาตุเจดีย์วัดไหล่หิน หรือ วัดเสลารัตนปัพพตาราม" หรือ "วัดไหล่หินหลวงแก้วช้างยืน" ตั้งอยู่ที่ ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

พระธาตุเจดีย์พุทธศิลป์ล้านนาที่พบในจังหวัดแพร่

๑) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุช่อแฮ หรือ ช่อแพร่ ตั้งอยู่ที่ ถนนช่อแฮ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๒) พระธาตุเจดีย์วัดพระหลวง สถานที่ตั้ง วัดพระหลวง ตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

๓) พระธาตุเจดีย์วัดหัวข่วง ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๔) พระธาตุเจดีย์วัดสะแล่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่

๕) พระธาตุเจดีย์วัดศรีชุม ตั้งอยู่ที่ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

พระธาตุเจดีย์พุทธศิลป์ล้านนาที่พบในจังหวัดน่าน

๑) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่ที่ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๒) พระธาตุเจดีย์วัดพญาวัด สถานที่ประดิษฐานในปัจจุบันเป็นพระประธานในวัดพญาวัด ตำบลคูใต้ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

๓) พระธาตุเจดีย์วัดช้างค้ำ สถานที่พระเจดีย์ประจำวัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

พระธาตุเจดีย์พุทธศิลป์ล้านนาที่พบในจังหวัดพะเยา

๑) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่ที่ถนนจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๒) พระธาตุเจดีย์วัดลี ตั้งอยู่ที่บ้านหลายอิง ตำบลเวียง จังหวัดพะเยา

๓) พระธาตุเจดีย์ดอยน้อย ตั้งอยู่ที่ตำบลจำปาหวาย อำเภอเมือง พะเยา

๔) พระธาตุเจดีย์ชิงแกง ตั้งอยู่ที่อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

๕) พระธาตุดอยคำ ตั้งอยู่ที่ ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

๖) พระธาตุเจดีย์เวียงลอ ตั้งอยู่ที่อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

๗) พระธาตุเจดีย์ภูซาง ตั้งอยู่ที่ อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

๘) พระธาตุเจดีย์วัดหงส์หิน ตั้งอยู่ที่ ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

๙) พระธาตุเจดีย์สบแว่น ตั้งอยู่ที่ ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

๑๐) วัดติโลกอารามหรือสันธาตุบวกลีแจ่ง ปัจจุบันตัววัดจมอยู่ใต้กว๊านพะเยา

๒.๕ พุทธศิลป์บำบัดจิตใจ : พัฒนาจิตใจชุมชน/บริบท ชุมชนบ้านบ้านแม่ห่าง

บ้านแม่ห่าง ต.เวียงกาหลง จ.เชียงราย เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ปัจจุบันมีจำนวนประชากรที่อาศัยจำนวนทั้งสิ้น ๒๔๕ คน มีวัฒนธรรมและแบบแผนการดำเนินชีวิตเรียบง่าย ภายใต้วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน โดยในชุมชนมีการส่งเสริมอาชีพให้คนในพื้นที่เกิดรายได้ ที่เป็นภูมิปัญญาได้แก่ การเขียนลวดลายเวียงกาหลง ซึ่งที่ผ่านมาพบว่า การส่งเสริมอาชีพจากการเกาะสลักลวดลายเวียงกาหลงในชุมชนบ้านแม่ห่างนั้น มีหน่วยงานหลายแห่งเข้ามาส่งเสริม เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานราชการ แต่อย่างไรก็ตามหน่วยงานเหล่านี้ก็เข้ามาสนับสนุนในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้นไม่เกิดความต่อเนื่อง และไม่ได้ส่งเสริมการตลาดอย่างเป็นระบบ ทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการต้องไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน หลงเหลือผู้ที่สนใจเพียงไม่กี่คน เช่น เป็นครูภูมิปัญญา ชาวบ้านที่สนใจอาชีพอื่นทำไม่ได้ ส่วนเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ต่างก็ไม่ได้มีความผูกพัน สนใจในลวดลายเวียงกาหลงแต่อย่างใด นอกจากอาชีพดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องออกไปรับจ้างทั่วไปทั้งในหมู่บ้านและนอกพื้นที่ นอกจากปัญหาเรื่องการตลาด และการไม่ส่งเสริมอาชีพอย่างต่อเนื่องแล้ว ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะลวดลายเวียงกาหลง ก็เป็นปัจจัยหนึ่งต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมให้แพร่หลาย เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจว่า ลวดลายเวียงกาหลงเป็นของใช้สอยของคนชั้นสูงเพราะมีราคาแพง คนสามัญไม่สามารถที่จะนำมาใช้ได้ ทำให้คนไม่นิยมมาใช้ ประกอบกับราคาสูง จึงทำให้การส่งเสริมอาชีพด้านนี้น้อยลงไป ประกอบกับต้นทุนในการทำเครื่องเคลือบดินเผาขึ้นสูงตามเช่นกัน จากการสำรวจว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจว่า การอนุรักษ์ลวดลายศิลปะเวียงกาหลงมีเพียงอย่างเดียวคือการทำเป็นเครื่องเคลือบดินเผา หรือทำเป็นเครื่องเซรามิค เท่านั้น แสดงให้เห็นว่า การเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ สืบสานมรดกศิลปะเวียงกาหลงให้แก่ชาวบ้านทั่วไปมีน้อยมาก และยังไม่มีกิจกรรมอย่างจริงจังจากหน่วยงาน องค์กร กลุ่มพลังต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับชวัลย์ สัมมาวิจิตร ได้กล่าวว่า หน่วยงาน องค์กรภายในท้องถิ่นเข้าไปส่งเสริมเฉพาะกลุ่มที่เขาก่อตั้งไว้เท่านั้น เช่น กลุ่มเครื่องเคลือบดินเผาเตาสล่ำตัน อิจิตตัง ศูนย์โอท็อปเวียงกาหลงวัดยอดขุนพล และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาโบราณเตาสล่ำศรี ลืมเนตร นอกนั้นยังไม่มีส่งเสริมประชาชนทั่วไปให้ใช้ศิลปะเวียงกาหลงมาเป็นอาชีพเสริมรายได้แต่อย่างใด

ในมุมมองผู้วิจัยหน่วยงานต่างๆ ในตำบลเวียงกาหลง ควรมีการส่งเสริมอาชีพเสริมแก่ประชาชนเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ต้องเดินทางออกไปทำงานนอกพื้นที่ แต่ปรากฏว่าคนในท้องถิ่นตำบลเวียงกาหลงไปทำงานนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากไม่มีอาชีพเสริมรายได้ แม้แต่กลุ่มเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงของสล่ำตัน อิจิตตัง ก็มีประชาชนเข้าไปรับจ้างทำงานไม่กี่คน อาจจะเกิดจากความไม่ถนัดในศิลปะของประชาชนจึงไม่ไปเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง หรืออาจจะเกิดจากข้อจำกัดในการจ้างหรือรับคนเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มก็เป็นได้ ทีมงานผู้วิจัยให้ข้อสังเกตว่า การที่จะส่งเสริม สืบสาน พื้นฟูศิลปะเวียงกาหลงให้เป็นอาชีพเสริมแก่ประชาชนนั้นไม่จำเป็นต้องทำเป็นเครื่องเคลือบดินเผา สามารถนำลวดลายศิลปะเวียงกาหลงไปเขียนหรือประทับบนวัสดุอื่น ๆ ได้ เช่น เสื้อ ผ้า ร่ม ยาม ของใช้อื่นๆ

ลวดลายเวียงกาหลง เป็นศิลปะที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นมายาวนาน และนับวันจะเลือนหายไป เพราะขาดการสืบทอดอย่างเป็นระบบ ประกอบกับผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้

น้อยลงเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ลวดลายเวียงกาหลงนั้นปัจจุบันมีการพยายามรื้อฟื้นและรวมกลุ่มในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน เพื่อจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยการนำของเจ้าอาวาสวัดแม่हां ที่ดำเนินการทั้งวิจัย นำไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนการสอนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดหนองบัว อย่างไรก็ตามการสืบทอดลวดลายเวียงกาหลงนั้น หากมีพื้นที่ในการจัดทำเป็นลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ จะทำให้มีการสืบทอดและนำไปต่อยอดในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน เช่น นำลวดลายเหล่านั้นไปใส่ไว้ในเจดีย์วัดแม่हां จะทำให้คนรุ่นหลังและคนในชุมชนเกิดความตระหนัก และมีความสนใจที่จะอนุรักษ์ ตลอดถึงสร้างความภาคภูมิใจให้คนในชุมชนมากขึ้น ไม่เพียงแต่เป็นลวดลายที่สร้างมูลค่า เป็นอาชีพเสริมให้ชาวบ้านเท่านั้น

เมืองเวียงกาหลงซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ถือเป็นเมืองโบราณซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน คือแนวคูดินและกำแพงเมืองเก่า ซึ่งผู้พบเห็นเพียงแนวที่สามารถเห็นได้จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ ผ.ศ.ทิวา ศุภจรรยาวนาสิน โดยโครงการวิจัยชุมชนโบราณจากภาพถ่ายทางอากาศของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าในบริเวณอำเภอเวียงป่าเป้าพบว่ามีบริเวณอำเภอเวียงป่าเปามีทั้งหมด ๖ แห่ง ซึ่งเวียงกาหลงเป็นแหล่งที่สำคัญและมีหลักฐานทางโบราณคดีชัดเจนมากที่สุดจากหลักฐานทางโบราณคดีนี้เองทำชื่อเสียงของเวียงกาหลงร่อนการค้นหาก่อนนักวิชาการด้านโบราณคดี นักวิจัยพบว่าความรุ่งเรืองของกลุ่มชนที่สร้างเมืองโบราณแห่งนี้ มีหลักฐานชิ้นสำคัญคือ “ เตาเผาเวียงกาหลง ” ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการค้นหาประวัติศาสตร์อันยาวนานการค้นพบเมืองโบราณเวียงกาหลง เริ่มต้นจากการค้นพบเครื่องถ้วยเวียงกาหลงและเตาเวียงกาหลง ซึ่งมีการขุดค้นพบครั้งแรกโดย พระยานครรम्म และได้มีการบันทึกเรื่องราวของเครื่องถ้วยเวียงกาหลงและเมืองโบราณแห่งนี้ลงในนิยายสาร ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่ ๒๙ ตอนที่ ๑ ประจำเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๓๖ โดยในคำบรรยายดังกล่าวพระยานครรम्म เชื่อว่าเครื่องถ้วยจากป่ากาหลงนี้ เก่าแก่ยิ่งกว่าเครื่องถ้วยที่ผลิตในสวรรค์โลก (เซเลstial) และสุขุขทัย และความสนใจในเรื่องเมืองเวียงกาหลงนี้ก็มีมากขึ้น ภายหลังการศึกษาเชื่อว่าเมืองเวียงกาหลงสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ (พ.ศ.๕๐๐-๕๙๙) และในส่วนของบันทึกพงศาวดารเชื่อว่าเมืองเวียงกาหลงนั้น น่าจะมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับเมืองเชียงลาว ทั้งสองเมืองนี้อยู่ในจังหวัดเชียงราย

นอกจากหลักฐานที่บอกประวัติศาสตร์ของเวียงกาหลงก็คือ จารึกอนุสาวรีย์ พ่อเมืองเวียงป่าเป้า พบว่าเวียงกาหลงสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๕ โดยอ้างพงศาวดารชาติเล่มที่ ๓ ของพระบริพัตรเทพธานี จากการศึกษาของผู้เขียน พงศาวดารดังกล่าวระบุว่าเมืองเวียงกาหลงอยู่ในยุคเดียวกับเมืองเชียงลาว แต่ไม่ได้ระบุถึงผู้ก่อตั้งเมืองโบราณนี้ ความขัดแย้งของหลักฐานเริ่มมีมากขึ้นเมื่อมีการศึกษาถึงประวัติเมืองเชียงลาว เมืองเชียงลาวนี้ปกครองโดยกษัตริย์ในราชวงศ์ลาวจักราช การเริ่มต้นของราชวงศ์ลาวจักราชนั้นในตำนานเมืองเชียงใหม่ว่า ราว พ.ศ. ๑๑๘๒ หรือในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ความขัดแย้งเริ่มมีมากขึ้นเมื่อนายเรจินาลค์ เลอเมย์ ได้คัดค้านของพระยานครรम्म ว่า เตาเวียงกาหลงน่าจะมีอายุไม่เกิน ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งหมายถึงว่าเมืองโบราณเวียงกาหลง มีอายุไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดเมืองเวียงกาหลง ๒

ทฤษฎีแรกถูกคัดค้านมากขึ้น เมื่อมีการตรวจสอบทางโบราณคดีพบว่าเมืองเวียงกาหลงและเตาเผาเครื่องเคลือบมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๒ โดยการยืนยันของกรมศิลปากรแต่ข้อยุติเรื่องเมืองโบราณเวียงกาหลงยังไม่ยุติลงเพราะ ผู้ที่มีความเชื่อว่าเวียงกาหลงสร้างขึ้นในยุคก่อนสร้างล้านนาประเทศ (พุทธศตวรรษที่ ๕) หรือผู้ที่เชื่อว่าเวียงกาหลงเกิดในยุคเดียวกับเมืองเชียงลาว ยังมีข้อสันนิษฐานว่า เครื่องปั้นดินเผาของเวียงกาหลง อาจเกิดในยุคหลัง เพราะตามธรรมดา เมืองโบราณต้องใช้เวลาสั่งสมอารยธรรมอย่างน้อยเป็นชั่วอายุคน

จากข้อสันนิษฐานต่าง ๆ ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเวียงกาหลงเกิดขึ้นในยุคใดกันแน่ และสาเหตุของความมึนงงในการค้นหาคำตอบ คือเวียงกาหลงไม่ได้อยู่ในเส้นทางการเดินทางของพม่าจึงไม่มีการบันทึกเรื่องราวไว้ในประวัติศาสตร์ แต่ที่น่าสนใจก็คือเวียงกาหลงได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมตลอดจนการติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ในอดีต จนเห็นเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงมีลักษณะการเขียนลายที่เหมือนกับเครื่องถ้วยชิ่งไป ของจีน ส่วนของชาติไทยด้วยกัน เมืองเวียงกาหลงก็ติดต่อกับเมืองใกล้เคียงเช่น ชะเลียง สวรรคโลก แต่กลับไม่มีการจดบันทึกกับเมืองเหล่านี้ไว้อาจเป็นไปได้ว่าเมืองเวียงกาหลงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าศึกษาต่อไปการเสื่อมสลายของเมืองเวียงกาหลงจากหลักฐานที่มีการค้นพบเมืองเวียงกาหลง มีเตาเผา กว่า ๒๐๐ เมืองนี้จึงเป็นเมืองที่ใหญ่โตตลอดจนเวียงกาหลงอยู่ท่ามกลางเมืองต่าง ๆ ของ อาณาจักรล้านนา และมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านขึ้นไปทางทิศเหนือ สภาพภูมิประเทศเชื่อว่าบริเวณนี้ เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ประกอบกับตัวเมืองเวียงกาหลงได้สร้างปราการกันเป็นเนินดินสูง และมีการสร้างเขื่อนป้องกันน้ำ เป็นที่ตั้งของชุมชนที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ และปลอดภัยจากการเดินทาง สันนิษฐานว่าเมืองโบราณเวียงกาหลง เกิดน้ำท่วมใหญ่ บ้านเมืองจมอยู่ใต้น้ำ ผู้คนอพยพย้ายถิ่น หลักฐานที่ปรากฏได้แก่ แหล่งเตาเผาจำนวนมากที่จมอยู่ใต้น้ำ

บ้านแม่ห่าง ถือว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่นำเอาภูมิปัญญาในชุมชนมาพัฒนาและจัดทำเพื่อสืบทอด อัตลักษณ์ และประยุกต์ในอุปกรณ์ต่าง ๆ นั่นก็คือเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงมีชื่อเสียงในเรื่องความสวยงามของรูปแบบ ลวดลาย ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดินมีคุณภาพดี เนื้อดินมีความละเอียด สีขาวนวล น้ำเคลือบใสบาง และขึ้นรูปทำได้บาง มีการผลิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ กล่าวกันว่า เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง เป็นเครื่องปั้นที่มีราคาแพงอย่างมาก เมื่อเทียบกับเครื่องปั้นจากแหล่งอื่น จากการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ ผู้เชี่ยวชาญได้อธิบาย รูปแบบและลวดลายที่พบจากเตาเผาโบราณ ในระยะแรกมักจะวาดลวดลายแบบจีน เช่น ลายพันธุ์ไม้แบบจีน หรือเวียดนาม ลายกังจิ้น ลายกิเลน ลายไก่อ้ว ลายเส้นเหมือนกับเครื่องถ้วยจีน รูปทรงของภาชนะ จาน ชาม ถ้วย ไห บางส่วนก็มีลักษณะเป็นแบบจีน ระยะต่อมาก็มีรูปลักษณะต่างไปจากเครื่องถ้วยจีน มักพบรูปทรงและลวดลายที่ทำขึ้นมาโดยไม่ได้ตามอย่างศิลปะจีน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเวียงกาหลงเอง มีทั้งการเขียนลายดำใต้เคลือบ และเคลือบใส ในช่วงแรก ๆ นั้นทำภาชนะได้บาง และมีน้ำหนักเบา ช่วงหลังทำหนาและหนักขึ้น คาดว่าคงจะมีการใช้กรรมวิธีเคลือบน้ำตาล เคลือบเขียว ซึ่งยังทำได้ไม่ค่อยดีนัก ใช้น้ำเคลือบหนาแต่ยังไม่ค่อยมีความสม่ำเสมอลวดลายที่ใช้เขียนลายใต้เคลือบนั้นส่วนมากก็เป็นลวดลายที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ประภาพพันธุ์ไม้ ดอกไม้ ภาพสัตว์ ผู้รู้บางท่านกล่าวว่า อาจเป็นเพราะอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดลายพวกนี้ขึ้น ลายที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ คือ

การดัดแปลงรูปกลีบดอกไม้หรือใบไม้ ให้เหมือนรูปนกกา ที่เรียกกันว่า ลายกา หรือ ดอกกาหลง ถ้าเป็นงานแบบเคลือบใสจะแต่งด้วยการชุตขีดหรือลายซี่หวี ลวดลายที่พบจากเศษชิ้นส่วนของเครื่องปั้นดินเผา นั้น พบซ้ำ ๆ กันมาก แต่ก็ถือว่ามียาลายจำนวนมากที่ช่างฝีมือสมัยก่อนได้ประดิษฐ์ไว้ ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีพบแหล่งเตาเผาโบราณอยู่เรื่อย ๆ ตามท้องที่ไธนา เขตชุมชน หรือพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน เมื่อพบใหม่ก็จะเป็นมีลายแปลก ๆ ปะปนอยู่ด้วยเสมอ แสดงให้เห็นว่ายังมีลวดลายที่ใช้การตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาอีกเป็นจำนวนมาก ส่วนรูปแบบเท่าที่พบก็มีรูปทรงต่าง ๆ ทุกรูปแบบ ตั้งแต่ภาชนะเครื่องเคลือบสิ่งของเครื่องใช้สอย ของใช้ในพิธีกรรม ยังพบพระพุทธรูปดินเผาเคลือบ และพระพิมพ์ดินเผาต่าง ๆ รวมทั้งตุ๊กตารูปคน รูปสัตว์ ขนาดเล็ก แต่ก็พบจำนวนไม่มากนัก

รูปแบบและลวดลายเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑) ลวดลายพันธุ์พฤกษา ได้แก่ ลายผักแว่น ลายก้านขด ลายดอกบัว ลายผักกูด ลายดอกเข็ม ลายหวีกล้วย ลายเมล็ดข้าว ลายใบมะพร้าว ลายดอกกาหลง ลายดอกโบตั๋น ลายสระบัว ลายใบเฟิร์น และลายอื่นๆ ได้แก่ ลายจุดหมึก (ลายหมัดไฟ) ลายชุตขีด (ลายซี่หวี) ลายแสงตะวัน เป็นต้น

๒) ลวดลายรูปสัตว์ ได้แก่ ลายกิเลน ลายกวาง ลายสัตว์ ๑๕ ราศี ลายนกกา ลายนกไก่อฟ้า ลายม้า ลายปลา เป็นต้น

๓) รูปแบบภาชนะ ได้แก่ จาน ชาม ถ้วย แจกัน ไห โถพร้อมฝา กระปุกมีฝา คนที คนโท ขวด ผางประทีป เชิงเทียน เป็นต้น

๔) รูปแบบประติมากรรม และตุ๊กตา ได้แก่ พระพุทธรูป พระพิมพ์ ตุ๊กตารูปคน ตุ๊กตารูปสัตว์ ตัวหมากรุก เป็นต้น

เวียงกาหลงเป็นเมืองโบราณที่มีรูปร่างยาวรีต่อเนื่องขึ้นไปบนเนินเขา มีแนวคูน้ำคันดินขุดล้อมเป็นปราการป้องกันเมือง หลงเหลืออยู่บางส่วน แนวคูน้ำนั้นลึกประมาณ ๓-๔ เมตร กว้าง ๓-๕ เมตร โดยคูดินด้านทิศตะวันออกขุดเป็นคูดินสองชั้น เป็นรูปปีกกาตีวงอ้อมจากทิศใต้ไปยังทิศเหนือ ส่งผลให้ผู้ที่ไม่ชำนาญทางหาทางออกไม่ได้และหลงทางในที่สุด ซึ่งลักษณะผังเมืองที่ลวกเล่อให้คนหลงทางเช่นนี้จึงเป็นที่มาของชื่อเวียงกาหลง นอกจากคันคูดินรูปปีกกาที่ทำให้คนหลงทางแล้วชื่อเวียงกาหลงยังถูกโยงให้สัมพันธ์กับตำนานแม่กาเผือกตำนานที่เล่าขานถึงกำเนิดของพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์ในภัทรกัปป์ ได้แก่ พระกฤษณะ พระโกนาคมนะ พระกัศยปะ พระโคตมะ และพระศรีอริเมตไตรย

ในตำนานแม่กาเผือก ท้าวขติกามหาพรหมได้กล่าวถึงเวียงกาหลง เมื่อครั้งที่แม่กาเผือกบินมาสร้างรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำใหญ่ ในเวลาต่อมาแม่กาได้ตั้งครรภ์และออกไข่จำนวน ๕ ฟอง แม่กาเผือกคอยเฝ้าฟุมฟักดูแลไข่กาทั้ง ๕ ฟอง นั้นด้วยความรักและเอาใจใส่อย่างดี แต่วันหนึ่งแม่กาเผือกได้ออกไปหากินในอื่นที่ไกลออกไปบินไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งอุดมสมบูรณ์งดงามไปด้วยพืชพันธุ์พฤกษา มากมาย แม่กาเผือกเพลิดเพลินอยู่ในสถานที่แห่งนั้นจนจำ ได้เกิดลมพายุใหญ่พัดกระหน่ำทำให้แม่กาเผือกบินหลงวนอยู่ในสถานที่แห่งนั้นหาทางกลับรังไม่ได้ จึงต้องพักอยู่ที่แห่งนั้นซึ่งภายหลังได้เรียกชื่อว่าเวียงกาหลง ฝ่ายไข่กาทั้ง ๕ ฟอง ในรังนั้นได้ถูกลมพายุใหญ่พัดไหลไปตามแม่น้ำพลัดพรากกันไปคนละทิศละทาง รุ่งเช้าเมื่อพายุสงบแล้ว แม่กาเผือกบินกลับมาที่รังไม่เห็นลูกจึงออก

ตามหาไปทั่ว แต่หาเท่าไรก็ไม่พบจึงเศร้าโศกเสียใจจนตรอมใจตาย ด้วยอาณิสสส์ความรักความเมตตาอันบริสุทธิ์ที่มีต่อลูก จึงทำให้แม่กาเผือกได้ไปจุติยังพรหมโลก เป็นท้าวมหามหาพรหมชื่อมหิตกามมหาพรหม

ฝ่ายไข่กาทั้ง ๕ ฟองที่ไหลไปตามแม่น้ำนั้นได้มีแม่สัตว์ต่าง ๆ มาเก็บเอาไปเลี้ยง โดยไข่ไบแรกมีแม่ไก่เก็บไปเลี้ยง ไข่ไบที่สองมีแม่นาคเก็บไปเลี้ยง ไข่ไบที่สามมีแม่เต่าเก็บไปเลี้ยง ไข่ไบที่สี่มีแม่โคเก็บไปเลี้ยง และไข่ไบที่ห้ามีแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง ชื่อของแม่สัตว์ทั้งห้าที่นำไข่กาไปเลี้ยงจึงกลายมาเป็นคาถาบูชาพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์คือคาถา "นะ โม พุท ธา ยะ" เมื่อแม่สัตว์เก็บไข่ทั้งห้าฟองไปเลี้ยง ยามไข่แตกออกมาปรากฏร่างมนุษย์น้อยแทนลูกกา แม่สัตว์ทั้ง ๕ จึงเลี้ยงลูกมนุษย์ทั้ง ๕ จนมาเติบโตใหญ่ หนุ่มน้อยทั้ง ๕ คนนั้นต่างมีจิตใจฝักใฝ่ในการปฏิบัติบำเพ็ญเพียรจึงขอออกบวชไปอยู่ในป่า ขณะที่ทั้ง ๕ คนบวชอยู่ในป่านั้นได้บังเอิญมาพบกันโดยไม่ได้นัดหมาย เมื่อได้ไถ่ถามกันจึงทราบว่าทั้ง ๕ คนนั้นมีมารดาคนเดียวกัน แต่ด้วยเหตุที่ไม่ทราบว่ามารดาที่แท้จริงของตนเป็นใคร จึงร่วมกันตั้งจิตอธิษฐานเพื่อตามหาแม่ที่แท้จริงของพวกตน ด้วยแรงอธิษฐานของลูกทั้ง ๕ คน ท้าวมหิตกามมหาพรหมผู้เคยเป็นแม่กาเผือกจึงลงมาหาลูกทั้ง ๕ เพื่อให้ลูกรู้ว่าตนนั้นเคยเป็นแม่กามาก่อน และบอกลูกทั้ง ๕ ว่าหากรำลึกถึงแม่ให้ใช้เส้นด้ายพันเป็นเกลียวแล้วดึงเป็นรูปตีนกาใส่ไว้ในผางน้ำมันแล้วจุดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่หรือตรงกับเดือน ๑๒ ของไทย อาณิสสส์ในการทำบุญจะส่งไปถึงท้าวมหิตกามมหาพรหมผู้เคยเป็นแม่กาเผือกมารดาของพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์

เวียงกาหลงจึงเป็นเมืองโบราณที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตำนานพุทธศาสนาดังกล่าว และชื่อของเวียงกาหลงยังได้ส่งอิทธิพลต่องานศิลปหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อของเวียงกาหลง คือ เครื่องเคลือบดินเผาที่มีอายุยาวนานหลายร้อยปีแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนในเวียงกาหลงที่ส่งสมอายุธรรมมายาวนาน และบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของเวียงกาหลงในอดีต เหตุผลหนึ่งที่ทำให้เวียงกาหลงสามารถสร้างงานศิลปะอย่างเครื่องเคลือบดินเผาซึ่งเป็นหัตถกรรมชั้นสูงที่พบได้ไม่มากนักก็คือภูมิประเทศ และที่ตั้งของเวียงกาหลงซึ่งอยู่ติดเนินเขานั้นห่างไกลออกไปจากเส้นทางเดินทัพจึงทำให้เวียงกาหลงรอดพ้นจากการศึกสงครามผู้คนจึงมีเวลาคิดสร้างงานศิลปะ ลวดลายที่ตกแต่งอยู่บนเครื่องเคลือบโบราณ เช่น ลวดลายพันธุ์พฤกษาก็สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ที่แวดล้อมเวียงกาหลงในอดีต เวียงกาหลงมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ประมาณสองศตวรรษก่อนที่จะเสื่อมลงพร้อมกับอาณาจักรล้านนาที่ถูกพม่าเข้ามาปกครองอยู่ถึงสองร้อยกว่าปี เวียงกาหลงก็ล่มสลายไปเช่นกัน จนกระทั่งถึงปลายยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง หลังจากพระเจ้ากาวิละได้ทำการฟื้นฟูหรือกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า และขึ้นไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่างๆ ตามรายทางขึ้นไปทางเหนือจนถึงเขตสิบสองปันนาลงมาอาศัยอยู่ในล้านนาเพื่อรื้อฟื้นบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้งก็มีการอพยพผู้คนจากเชียงใหม่มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่เวียงกาหลงและโดยรอบหลังจากนั้นก็มีผู้คนจากถิ่นต่าง ๆ เริ่มเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน และอยู่อาศัยหนาแน่นมากขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงระยะเวลาร้อยกว่าปีที่ผ่านมามีผู้คนจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น อำเภอดอยสะเก็ด แม่แตง พัว ผาง มาตั้งถิ่นฐานในเขตตำบลแม่เจดีย์และแม่เจดีย์ใหม่ ผู้คนจากลำปางมาตั้งถิ่นฐานในตำบลเวียงกาหลง และอยู่อาศัยมาจนถึงปัจจุบันนี้

เครื่องเคลือบเวียงกาหลง มีความแตกต่างจากเครื่อง เคลือบดินเผาแหล่งอื่น ๆ โดยเฉพาะรอยแตกลายบนผลงานที่เกิด จากการเผาที่มีความโดดเด่นที่ได้จากธรรมชาติโดยไม่มี สารเคมีเจือปน ด้วยคุณสมบัติพิเศษของเนื้อดินในพื้นที่เวียงกาหลงที่มีความละเอียด รวมทั้งมีลวดลาย ที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของเวียงกาหลงแห่งเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะลาย “ดอกกาหลง” ลวดลาย เฉพาะที่ดัดแปลง มาจากกลีบดอกไม้และใบไม้ วาดร่างลวดลายให้มีความคล้ายกับ นกกา ในตำนาน ของเวียงกาหลงแต่โบราณ ปัจจุบันเรียกว่าลายกาหรือ ลายแม่กาถือเป็นลวดลายเอกลักษณ์ที่ได้รับความ นิยมอย่างมากมาตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบันส่วนลวดลายที่นิยมวาดลงบนเครื่องเคลือบเวียง กาหลง ไม่เพียงความงามเท่านั้น แต่แฝงไปด้วยปรัชญาตามธรรมชาติในการใช้ชีวิต ชอนความหมาย เอาไว้อยู่ในทุกลวดลาย โดยจำแนกเป็นประเภทลวดลายต่าง ๆ ได้ ดังนี้

๑) สัตว์มงคล สือถึงมงคล ๔ ประการ คือ ความโชคดี การมีอำนาจวาสนา ความอุดม สมบูรณ์ และอายุยืนยาว เช่น ผล งานปลาตะเพียน สิงห์ กิเลน ช้าง หงส์ นกยูง ไก่ฟ้า เต่า เป็นต้น

๒) พรรณพฤกษา สือถึงความสวยงาม อบอุ่น ราบรื่น นิยมวาดเป็นลวดลายพันธุ์ไม้มงคล เช่น กล้วยไม้ ข้าวเปลือก ผัก แว่น กล้วย และดอกบัว เป็นต้น

๓) ลายดอกกาหลง เป็นลวดลายเฉพาะที่มาจากตำนานของเวียงกาหลง ลวดลายดัดแปลง มาจากกลีบ ดอกไม้และใบไม้วาดร่างลวดลายใหม่คล้ายกับนกกาปัจจุบันเรียกว่า ลายกา หรือ ดอก กาหลง

กล่าวกันว่า เวียงกาหลงเป็นแหล่งที่เหมาะสมที่สุดในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เพราะ แหล่งดินที่นี่ เป็นดินที่มีคุณภาพในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาชนิดเนื้อแกร่ง เป็นดินสีขาว มีคุณภาพ คล้ายดิน เกลินมีความเหนียวและยืดหยุ่นเวียงกาหลงตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักร ล้านนา เตาเผาส่วนใหญ่ตั้งอยู่ตาม แนวสันเขาระหว่างเวียงป่าเป้า และวังเหนือ แยกจังหวัด เชียงราย และลำปางออกจากกัน มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสายจากเหนือ ลงใต้ และมีเส้น ทางตามแนวสันเขา เชื่อมพะเยาและเชียงใหม่ มีกลุ่มชนต่าง ๆ อาศัยอยู่จำนวนมาก และไม่อยู่ในเส้นทาง เดินทัพของพม่า หรือ อยุธยาทำให้เตาเผาเวียงกาหลงอยู่ในทำเล เหมาะสม มีความอุดม สมบูรณ์เลี้ยงตัวได้และ ปลอดภัยจากการเดินทัพ กลุ่มเตาเผาเวียงกาหลงในปัจจุบันอยู่ในเขต อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงรายและ เขต อ.วังเหนือ จ.ลำปาง มีเตาเผาที่พบ แล้วประมาณสองร้อยกว่าเตา ตั้งเรียงรายอยู่ตามริม ฝั่งแม่น้ำ ลาว ทางทิศตะวันตกของเวียงกาหลงเป็นกลุ่มเตาป่าसान ทางทิศตะวันออก จะห่างไกลหมู่บ้าน เป็น กลุ่มเตาป่าเหว ป่าหุยม ป่าดงสันกู่ ห้วยเผาและห้วยทราย การสร้างเตาเผามีลักษณะแตกต่างกัน บาง เตาสร้างโดยการก่อหรือขุดเป็นโพรงเข้าไปยังตลิ่งที่สูงชันแล้วสร้างเป็นเตาเผา บางเตาก่อ โดยใช้ดิน เหนียวไม่ใช้อิฐหลังคาเตา ใช้ไม้ไผ่ก่อเป็นโครงรูปโค้งแล้วใช้ดินเหนียวหุ้มทับขนาดเตาเผาประมาณ ๔.๘ x ๒ ม. มีปล่องไฟขนาดเล็ก หลังคาต่ำ บริเวณที่ใส่เชื้อเพลิงกว้างบริเวณป่าเวียงกาหลงซึ่งเป็นป่า มีไม้ ลักษณะของเตาเวียงกาหลงซึ่งถูก ปล่องไฟของเตาเวียงกาหลงนานาชนิด บริเวณดังกล่าวเป็น บริเวณ ค้นพบภายในบริเวณป่าเวียงกาหลงที่ได้ถูกลักลอบขุดเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง

เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น คือ เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะบางและมีน้ำหนักเบา เนื่องจากดินที่ใช้ในการปั้นเครื่องปั้นดินเผา

เวียงกาหลงเป็นดินที่มีคุณสมบัติดี แสดงให้เห็นว่าบริเวณพื้นที่เวียงกาหลง เป็นแหล่งดินที่มีคุณภาพ เนื้อดินมีสีขาว เนื้อละเอียด มีเม็ดทรายปนน้อย สามารถขึ้นรูปภาชนะได้กว่าเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจากที่ผลิตแหล่งอื่น ๆ ส่วนการเคลือบนิยมเคลือบถึงบริเวณเชิงขอบภาชนะ น้ำเคลือบใส มีทั้งสีฟ้า และสีเขียวอ่อน มักมีรอยร้าว รูปทรงที่ผลิต ส่วนมากจะเป็นจาน ถ้วย แจกัน เป็นต้น เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่มใหญ่

กลุ่มที่ ๑ ชนิดเขียนลวดลายสีดำได้เคลือบและชนิดเคลือบสีเดียวเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด มีคุณภาพดีและสวยงามที่สุด เตาเวียงกาหลงทุกแห่งผลิตงานแบบนี้ ยกเว้นกลุ่มเตาป่าดงและ วังเหนือ ลักษณะที่เห็นได้ง่ายคือเนื้อบาง น้ำเคลือบสีหลักคือเทาหม่น มีสีเขียวเจือบ้างเล็กน้อย ดินเป็นดินเนื้อละเอียด สีขาว สีเหลืองอ่อนและสีเทา ลวดลายที่ปรากฏบนภาชนะมีมากมายเช่น ชนิดเคลือบสีเดียว ส่วนใหญ่เป็นลายขูดขีดเป็น เส้น ขูดขีดเป็นลายดอกไม้ สำหรับชนิดเขียนลายได้ เคลือบ เป็นลายข้าวเปลือก ลายพรรณพฤกษา บางลายคล้ายลายจีน ลายรูปคนและ สัตว์ในตำนาน อีกลายที่นิยมคือ ลายกลีบดอกบัวเรียงรายโดยรอบ รูปทรงของเครื่องปั้นดินเผามีลักษณะหลากหลายเช่น จาน ชาม แจกัน ซึ่งหลาย ๆ แบบ และขนาดต่าง ๆ กัน ตะเกียง เต้าปูน หม้อมีฝาปิด ไหขนาดใหญ่ ของขนาดเล็ก ของเด็กเล่นหรือใช้ในพิธีกรรม เช่น ตัวหมากกรุก トラประทับ แบบต่าง ๆ กล้องยาสูบ นกหวีด รูปตัวสัตว์และรอก เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มเตาป่าหุยมชนิดเขียนลวดลายสีดำได้เคลือบกลุ่มนี้มีลักษณะพิเศษคือ คล้ายกลุ่มที่ ๑ แต่คุณภาพต่ำกว่าคือหนากและเนื้อหยาบกว่า ขอบกันภาชนะหนาและตัด เป็นสีเหลี่ยม เนื้อดินหยาบและน้ำเคลือบคุณภาพไม่ดีเท่า

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มเตาป่าดงชนิดเซลาดอน เซลาดอนจากกลุ่มเตาป่าดงนี้มีลักษณะคล้ายกับเซลาดอนของราชวงศ์ซ่ง ซึ่งเป็น เซลาดอนขนาดแท่นและนิยมมาก มีลักษณะที่พิเศษคือเคลือบหนาเป็นมันแวววาว มี รอยร้าวเป็นเส้นแยกคล้ายร้าวแห้วภาชนะ มีสีต่าง ๆ กันตั้งแต่สีขาว นวลจนถึง สีเหลืองน้ำผึ้งและสีเขียวมะกอก กันภาชนะด้านนอกทาสีชอล์กโกแลต

กลุ่มที่ ๔ กลุ่มเตาวังเหนือ ส่วนใหญ่จะเป็นจานชามขนาดใหญ่ ชามและแจกันขนาดเล็ก น้ำเคลือบสีเขียว และแวววาว ส่วนที่น้ำเคลือบบางสี จะขีดส่วนที่หนาสีจะเข้ม โดยเฉพาะตรงขอบภาชนะและบริเวณลวดลายจะคล้ายตกลึก สีแวววาวมาก และมีลักษณะ เป็นรอย แตกคล้ายกระจกร้าว จานชามบางใบทำเป็นลายขูดขีดจากกันภาชนะถึงขอบบนเป็น ลายเส้นโค้งขึ้นลง ลักษณะ เด่นที่สุดของจานคือ ขอบจานจะบิดเข้าบิดออกทำให้เกิด รอยหยัก ตัวภาชนะเพราะซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเครื่องปั้นดินเผาทางเหนือ ไม่นาน มานี้มีการพบเครื่องปั้นดินเผาน้ำตาลที่กลุ่มเตาวังเหนือด้วย ซึ่งไม่เคยพบมาก่อน

กลุ่มที่ ๕ เครื่องปั้นดินเผาน้ำตาล เครื่องปั้นดินเผาน้ำตาลที่เวียงกาหลงนี้ เป็นชนิดที่พบน้อยที่สุด พบเป็นไหสี น้ำตาลเข้มขนาดใหญ่ คุณภาพต่ำ นอกจากนี้ยังมีพวกสัตว์และแจกันสีน้ำตาลเข้ม บางชิ้นเคลือบเป็นสีน้ำตาลทอง ซึ่งคาดว่าเกิดโดยไม่ตั้งใจ กลุ่มที่ ๖ เคลือบตะกั่วและทองแดง พบในปี ค.ศ. ๑๙๘๕ ที่บ้านทุ่งม่าน เป็นภาชนะรูปแบบของเวียงกาหลง แต่น้ำเคลือบมี

ส่วนผสมของตะกั่วและทองแดงแล้วเผาในอุณหภูมิต่ำ ส่วนใหญ่เป็นแจกันขนาดเล็ก มีพระพุทธรูป รูปตัวสัตว์ นกหวีดและชามปนอยู่บ้าง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง/ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกันไปตามจุดประสงค์งานวิจัย ได้แก่ พุทธศิลปกรรมล้านนา และ ศิลปะบำบัด เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชชนะ ปิ่นเงิน (๒๕๕๑) ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์งานพุทธสัญลักษณ์ เพื่อกำหนดรูปแบบ ศึกษาพัฒนาการ และกระบวนการสร้าง ภายใต้ปรัชญาและคติพุทธศาสนา รวมถึงการนำเสนอการพัฒนารูปแบบและความหมายของสัญลักษณ์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนา โดยคำนึงถึงคุณค่าของพุทธสัญลักษณ์ล้านนา อันเป็นเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษา พบว่า การถ่ายทอดเชิงสัญลักษณ์ผ่านงานพุทธศิลปกรรมต้องอาศัยการตีความ การสืบทอดเป็นไปในลักษณะการอนุรักษ์ปฏิสังขรณ์เพื่อเป็นประเพณี พิธีกรรมของชาวพุทธ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เก็บรักษาไว้ไม่ให้สูญหายหรือถูกทำลาย^{๖๔}

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (๒๕๒๙) ศึกษาศิลปะต่าง ๆ ในประเทศไทย พบว่าวิหารในล้านนา มักตั้งอยู่ด้านหน้าเจดีย์ ในบางที่อาจมีวิหารมากกว่า ๑ หลัง ทั้งยังอธิบายเรื่องโครงสร้างหลังคาที่รับอิทธิพลมาแบบพุกาม ส่วนความลาด ชัดของหลังคาขึ้นอยู่กับรูปทรงและประโยชน์ใช้สอยอาคาร มักสร้างรูปสิงห์อยู่หน้าวิหารซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาเช่นกัน ส่วนการตกแต่งภายในจะเป็นจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับชาดก พุทธประวัติ และนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น^{๖๕}

เสนอ นิลเดช (๒๕๓๙) ศึกษาศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา พบว่าวิหารหลวงมักวางด้านหน้าเจดีย์ ตัววิหารจะ เรียงซ้อนชั้นหลังคา จากส่วนที่สูงที่สุดอันเป็นชั้นหลังคาหลักลดลงมาหาต่ำสุดตามลำดับ ตัวอาคารจะไม่เป็น สีเหลี่ยมผืนผ้าเสมอไป เพราะตั้งแต่ประตูทางเข้าตอนมุขด้านหน้าจะเล็ก และขยายใหญ่ออกไปตามลำดับจนถึงตอน ชั้นหลังคาประธาน บางครั้งจะมีทางเข้าทางด้านข้างร่วมด้วย ส่วนภายในอาคารการก่อสร้างนิยมสร้างชนิดมีเสา เรียงภายในเป็นเสากลม เสาที่เรียงภายในนี้เป็นเสาไม้ใช้รับชื่อ เสาทุกต้นถูกเจาะเป็นแนวตรงเพื่อฝังไม้ เป็นการ ประกอบไม้กับเสาประธานเพื่อรับเต้าอีกชั้นหนึ่ง ไม้ที่เจาะฝังที่เสานี้ คือไม้ตักดาที่ฝังเข้าไปในเสาซึ่งจะไปยันหัวเต้าที่เจาะเข้าไปในเสา คติการสร้างแบบนี้จะมีแต่ศิลปะของล้านนาเท่านั้น^{๖๖}

^{๖๔} สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชชนะ ปิ่นเงิน, การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

^{๖๕} วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรม หัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๒๙).

^{๖๖} เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๓๙).

สามารถ สิริเวชพันธ์ (ม.ป.ป) ศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมพะเยา ในส่วนของสถาปัตยกรรมพะเยา นั้นพบว่าวิหารของวัดผาแดงหลวงมีความโดดเด่นที่สุด เป็นวิหารทรงล้านนาขนาดใหญ่ มีหน้าบัน แกะสลักลวดลาย เครื่องแกะสลักแบบล้านนาประดับกระจก ภายในวิหารมีเสาไม้สักขนาดใหญ่ ลงรักปิดทองล่องชาด พระประธานปูนปั้นมี ขนาดใหญ่เต็มวิหาร ซึ่งเป็นคตินิยมในการสร้างวัดสำคัญ คู่บ้านคู่เมืองในสมัยสุโขทัยลงมาถึงอยุธยาตอนต้น ผนัง ด้านหลังและด้านข้างพระประธาน เป็นจิตรกรรมสีฝุ่นภาพพุทธประวัติตอนสำคัญ ฝีมือช่างพื้นเมืองมีอิทธิพล ลวดลายพม่า ในส่วนของสถาปัตยกรรมน่าน พบว่าวิหารวัดพระบุญยืน มีลักษณะเด่นดูสูงชะลูดแบบล้านช้างดั้งเดิม ซึ่งเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลของรัตนโกสินทร์ แต่ทำหลังคามากขึ้นเป็นพิเศษและลดชายคาลงต่ำตามแบบพื้นเมือง^{๖๗}

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี (๒๕๕๖) ศึกษาอุโบสถวิหารวัดพระธาตุซ่อแฮ พบว่า โครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีต เสริมเหล็ก พื้นเป็นพื้นปูนยกสูงขึ้นจากระดับพื้นดินประมาณ ๑ เมตร ผนังก่ออิฐฉาบปูนหนา พื้นปูกระเบื้องดินเผา ส่วนโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ลดชั้นตามการย่อเก็จของอาคารด้านละ ๒ ชั้น ด้านหน้าและด้านข้างเพิ่มหลังคามุขเป็น ด้านละ ๓ ชั้น ในส่วนของการประดับตกแต่งภายนอกอุโบสถวิหาร หน้าบันเป็นไม้แกะสลักประดับกระจกสีรูปเทวดา ยืนพนมมือ และหน้าบันในแต่ละทิศก็ได้ประดับลวดลายเทวดายืนพนมมือล้อมรอบด้วยเครื่องแกะดอกพุดตานบ้าง กิณรี กิณรี วานรกำลังร้ายรำบ่าง และล้อมรอบด้วยพันธุ์พฤกษาบ้าง^{๖๘}

สุรพล ดำริห์กุล (๒๕๔๔) เรียบเรียงและวิเคราะห์หนังสือ ลายคำล้านนา อธิบายลวดลายล้านนาอันเป็นลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งศาสนสถาน สิ่งของเครื่องใช้ โดยทองคำเปลว มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดงหรือสีดำ ใช้วิธีฉลุลวดลายแล้วปิดทองคำเปลวบนลวดลายนั้น นอกจากนี้ยังมีการตัดเส้นภายหลังการปิดทองคำเปลว หรือจารเส้นเพิ่มรายละเอียดของลวดลาย การเขียนลายรดน้ำปิดทองก็เป็นเทคนิคหนึ่งของการสร้างสรรค์ลวดลายคำ โดยมีขั้นตอนที่ย่างยากซับซ้อนกว่าตั้งแต่การเขียนเส้น ใช้น้ำยาหารดล การเซ็ดรัก และการปิดทอง งานลวดลายปิดทองนี้ พบเป็นลวดลายประดับเสาวิหารล้านนาที่สำคัญ เช่น เสาวิหารพระพุทธรูป ในวิหารพระพุทธรูปวัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นต้น^{๖๙}

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (๒๕๕๖) เรียบเรียงและวิเคราะห์หนังสือ ศิลปะล้านนา ได้นำเสนอข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์ศิลปะล้านนาโดยเฉพาะ โดยเริ่มตั้งแต่การอธิบายประวัติศาสตร์ล้านนาพอสังเขป และอธิบาย ประวัติศาสตร์ศิลปะที่ปรากฏในล้านนา แบ่งเป็นงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม (พระพุทธรูป,งานปูนปั้น) และ จิตรกรรม ในแต่ละยุคสมัย โดยอธิบายให้เห็นถึงที่มาที่ไปของงานศิลปะนั้น ๆ^{๗๐}

^{๖๗} สามารถ สิริเวชพันธ์, เรือนชนบท, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ครองช้าง, ๒๕๓๗).

^{๖๘} ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรรณมานนท์, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับการสร้างบ้านเมืองบนที่ราบเชิงแสน,” รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๖๙} สุรพล ดำริห์กุล, แผ่นดินล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๔).

^{๗๐} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๖).

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ (๒๕๕๘) พระพุทธรูปล้านนากับคติพระพุทธศาสนาหายานแบบตันตระนิกายวัชรยาน อธิบายเกี่ยวกับประเพณีของพระพุทธรูปท่งนาคูรุงเรื่อง งานช่างและพิธีกรรมล้านนาในการสร้างพระพุทธรูป พระพุทธรูปสำริดที่มีจารึกในจังหวัดเชียงใหม่กับมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ บทบาทลัทธิมหายานและนิกาย วัชรยานที่มีต่อพระพุทธรูปลังกา พระพุทธรูปทิเบต พระพุทธรูปเนปาลและพิธีพุทธาภิเษกแบบวัชรยาน และ ร่องรอยพระพุทธศาสนาหายานแบบตันตระนิกายวัชรยานในล้านนา โดยสรุปเนื้อหากล่าวถึงคติความเชื่อของ พระพุทธศาสนาสู่การแบ่งแยกออกเป็นนิกายตั้งแต่อดีต รวมถึงการเผยแพร่ความเชื่อดังกล่าวเข้าสู่ดินแดนเอเชีย อาคนย์ การเข้าสู่ดินแดนล้านนาที่ได้รับอิทธิพลของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจากหลากหลายแห่ง เช่น สุโขทัย มอญ เนปาล พุกาม ทิเบต มาผสมผสานรวมกันจนแยกไม่ออก ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ลักษณะ และการสร้างพระพุทธรูป รวมไปถึงพิธีกรรม การบูชาต่อพระพุทธรูปของชาวล้านนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน^{๗๑}

สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชชนะ ปิ่นเงิน (๒๕๕๓) ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์งานพุทธสัญลักษณ์ เพื่อกำหนด รูปแบบ ศึกษาพัฒนาการ และกระบวนการสร้าง ภายใต้ปรัชญาและคติพุทธศาสนา รวมถึงการนำเสนอการพัฒนา ด้านรูปแบบและความหมายของสัญลักษณ์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนา โดยคำนึงถึงคุณค่าของพุทธ สัญลักษณ์ล้านนา อันเป็นเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษา พบว่า การถ่ายทอดเชิงสัญลักษณ์ผ่าน งานพุทธศิลปกรรมต้องอาศัย การตีความ การสืบทอดเป็นไปในลักษณะการอนุรักษ์ปฏิสังขรณ์เพื่อเป็นประเพณี พิธีกรรมของชาวพุทธ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เก็บรักษาไว้ไม่ให้สูญหายหรือถูกทำลาย^{๗๒}

คึกเดช กันตามระ (๒๕๓๕) ศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาวิวัฒนาการและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศิลปะ และสังคมจากรูปลักษณ์พระพุทธรูปปฏิมากร พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวิถีชีวิตของคนไทยมีความ เชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิวัฒนาการของศิลปะ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของพระพุทธรูปมีความเปลี่ยนแปลง คล้ายคลึงมาโดยลำดับ ตามยุคสมัยในประวัติศาสตร์ไทย เริ่มต้นตั้งแต่ สมัยทวารวดี ศรีวิชัย อยุธยา ลพบุรี อุทอง สุโขทัย เชียงแสน อยุธยา และรัตนโกสินทร์ เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึง ความคิดสร้างสรรค์ระหว่างพระมหากษัตริย์ กับประชาชนที่นับถือพุทธศาสนา และได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรด้วยคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป รวมไปถึงผลกระทบที่มีต่อสังคมวัฒนธรรมไทย^{๗๓}

ทิพวรรณ ทังมั่งมี (๒๕๕๔) ศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูป รูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนบุญักษ์ เมืองลำปาง พร้อมทั้งทำการอนุรักษ์องค์

^{๗๑} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, พระพุทธรูปล้านนากับคติพระพุทธศาสนาหายานแบบตันตระ นิกายวัชรยาน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘).

^{๗๒} สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชชนะ ปิ่นเงิน, การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

^{๗๓} คึกเดช กันตามระ, การศึกษาวิวัฒนาการและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศิลปะและสังคมจากรูปลักษณ์พระพุทธรูปปฏิมากร, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา, ๒๕๓๕).

พระพุทธรูปที่ชำรุดเสียหาย โดยใช้ ความรู้ด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและด้านวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์ ตลอดจนการสร้างพระพุทธรูปองค์จำลอง ด้วย องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นมาเป็นแนวทาง ซึ่งมีแนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างที่สะท้อน ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสกุลช่างมณฑลพะเยา วัดม่อนปู่ยักษ์ เมือง ลำปาง เป็นพระพุทธรูปปางโปรดพญาชมพูบดี ที่ได้รับอิทธิพลด้านประติมานวิทยาจากพระพุทธรูปปฏิมาสกุลช่างไทใหญ่ และมีพุทธลักษณะที่สะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์แนวคิดมหาปฐักษณีสัญลักษณ์ปางพระพุทธรูปปฏิมา สัญลักษณ์พระพุทธรูปเจ้าองค์ปัจจุบัน และสัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้างโดยเฉพาะคติความเชื่อเรื่องอานิสสงสาร สร้างพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้และดอกไม้ที่ชาวพุทธนำมาสักการบูชาพระที่วัด ด้วยกรรมวิธีการสร้างงานศิลปะ เครื่องเงิน ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษในงานพุทธศิลป์ของพม่าและไทใหญ่ ส่วนการอนุรักษ์พระพุทธรูปที่ชำรุด ให้กลับมา มีสภาพที่มั่นคงแข็งแรงนั้น ได้ทำการตรวจสอบองค์ประกอบ และคุณสมบัติของวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอน รวมทั้งปฏิบัติการอนุรักษ์โดยใช้ความรู้ด้านเทคนิค และกระบวนการอนุรักษ์งานศิลปกรรม นอกจากนี้ ได้สร้างพระพุทธรูปจำลององค์จำลอง โดยนำองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นมาเป็น แนวทาง ด้วยแนวคิด รูปแบบ เทคนิควิธีการที่สะท้อนถึงคติความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ ทางด้านทัศนศิลป์ในปัจจุบัน^{๗๔}

วรลักษณ์ บุณยสุรัตน์ และคณะ (๒๕๔๔) ศึกษาแบบแผนทางศิลปกรรมและมรดกสถาปัตยกรรมวิหารกลุ่มชาติพันธุ์ไตยอง จังหวัดลำพูน พบว่า มี ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เป็นแบบพื้นเมืองที่ได้รับอิทธิพลศิลปะล้านนา มีอายุ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้แก่ วิหารวัดต้นแงะ วัดบ้านหลุก วัดป่าขาม วัดฉางช้างน้อยใต้ และฉางช้างน้อยเหนือ กลุ่มที่ ๒ พัฒนาขึ้นมาจากกลุ่มแรก มีอายุในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔-ปลายพุทธศตวรรษ ที่ ๒๕ ได้แก่ วิหารวัดพระเจดีย์ขาว วิหารวัดบ้านเรือน วิหารวัดลำช้าง วิหารวัดคอนหลวง และวิหารวัดหนองเงือก ความแตกต่างของวิหารกลุ่มที่ ๒ กับกลุ่มที่ ๑ อยู่ที่การประดับหน้าบันซึ่งได้เปลี่ยนไปเป็นการแกะสลักเป็นแผงแล้ว นำขึ้นไปติดตั้งบนโครงสร้างเท่านั้น^{๗๕}

กอบยศ ยี่ม่อน (๒๕๕๒) ศึกษาวิหารไถ่ลื้อในวัฒนธรรมล้านนา พบว่า รูปแบบการสร้างวิหารในจังหวัด พะเยาและจังหวัดน่าน บางแห่งยังคงยึดถือรูปแบบเดิม บางแห่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านนา หลวงพระบาง และบางรูปแบบก็มีลักษณะเฉพาะ มีความเป็นท้องถิ่นผสมกับรูปแบบเดิมของวิหารไถ่ลื้อที่เมืองสิบสองป่านา^{๗๖}

ชัยวุฒิ บุญอเนก (๒๕๔๘) ศึกษารูปแบบและคติความเชื่อวิหารไถ่ลื้อเมืองน่าน พบว่า วิหารไถ่ลื้อเมืองน่าน มี สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตกแต่งอาคารคล้ายคลึงกับวิหารในเมืองหลวง

^{๗๔} ทิพวรรณ ทังมั่งมี, การอนุรักษ์และสืบสานพระพุทธรูปศิลปะพม่า, (เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

^{๗๕} วรลักษณ์ บุณยสุรัตน์, วิหารล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๔).

^{๗๖} กอบยศ ยี่ม่อน, “การศึกษาวิหารไถ่ลื้อในวัฒนธรรมล้านนา (จังหวัดพะเยาและจังหวัดน่าน),” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒)

พระบาง ประเทศลาว สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางดินแดนและประวัติศาสตร์ที่มีมาแต่ยุคก่อตั้งเมืองน่าน ส่วนในด้านคติความเชื่อนั้น พบว่า วิหารไถลื้อเมืองน่าน แสดงคติความเชื่อเรื่องจักรวาลในทางพระพุทธศาสนา สรุปล วิหารไถลื้อในล้านนา มีทั้งที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านนาและประเทศลาว ทำให้รูปแบบของ วิหารไถลื้อมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของกลุ่มชน และผู้คนที่ให้การอุปถัมภ์^{๗๗}

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี (๒๕๖๓) วิหารชาติพันธุ์ไทในล้านนา เป็นการศึกษาสถาปัตยกรรมศิลปกรรมแต่ละ วิหารแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่า วิหารไทยวนมีผังวิหารแบบวิหารโถงกับวิหารทึบสร้างมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ในส่วนของวิหารทึบที่มีปริมาณมากกว่าได้แบ่งย่อยเป็น ๑) วิหารที่มีห้องท้ายพระประธาน ๒) วิหารที่มีคันทกฐิเป็น ส่วนประกอบของอาคาร ๓) วิหารที่มีการย่อเก็จในผังอาคาร ๔) วิหารตรีมุข ๕) วิหารที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และ ๖) เจดีย์วิหาร โดยวิหารไทยวนนี้มักมีโครงสร้างหลังคาแบบหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกด้านข้างและมีการซ้อน ชั้นหลังคาจั่วด้านหน้าด้านหลัง ทั้งนี้พบว่าการซ้อนชั้นหลังคาด้านหน้า ๒ ชั้นและด้านหลัง ๑ ชั้นมีปริมาณมากที่สุด ลวดลายศิลปกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ ภาพต้นโพธิ์ ภาพหม้อดอกไม้หรือหม้อปทุมณภูเข เป็นต้น ภายในวิหารมีพุทธ ศิลป์ที่น่าสนใจ คือ ธรรมาสันและสัตตภัณฑ์ วิหารไถลื้อทั้งหมดเป็นวิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ แบ่งได้เป็น ๑) วิหารที่มีโถงด้านหน้าซึ่งมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกด้านข้างและการทำฐานชุกชี ประดิษฐานพระประธานในห้องสุดท้ายติดผนังวิหาร ฐานชุกชีมีทั้งที่สร้างเต็มความกว้างของวิหารและสร้างระหว่างเสาคู่ใน กับ ๒) วิหารไม่มีโถงซึ่งมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกโดยรอบยกส่วนคอสองสูงและ การทำฐานชุกชีประดิษฐานพระประธานในห้องก่อนห้องสุดท้าย ๑ ห้อง โดยฐานชุกชีตั้งอยู่ระหว่างเสาคู่ในทั้ง ด้านหลังพระประธานจะก่อผนังสูง ลวดลายศิลปกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ ภาพพระมาลัย ราหูอมจันทร์ เป็นต้น ภายในวิหารมีพุทธศิลป์ที่น่าสนใจ ได้แก่ เครื่องสูง สัตตภัณฑ์และธรรมาสัน วิหารไทยองเป็นวิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีโถงด้านหน้า แม้จะมีประวัติการสร้างมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๔ แต่รูปแบบวิหารในปัจจุบันได้รับการบูรณะตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นต้นไป แบ่งได้เป็น ๑) ภายในวิหารมีคันทกฐิ และ ๒) ภายในวิหารไม่มีคันทกฐิ โครงสร้างหลังคาวิหารไทยองเป็นหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกด้านข้าง ซ้อนหลังคาจั่วด้านหน้าและด้านหลัง นอกจากนี้ยังพบโครงสร้างวิหารแบบหลังคาจั่วที่มีการยกจั่วเล็ก ๆ ซ้อนขึ้นไป ในตอนกลางเป็นชั้น ๆ ซึ่งเกิดจากการบูรณะเพื่อให้มีลักษณะเดียวกับวิหารที่เมืองยอง ประเทศพม่า ลวดลาย ศิลปกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ ลายสัปประรด และสัตว์ประจำปีนักษัตร เป็นต้น ภายในวิหารมีพุทธศิลป์ที่น่าสนใจ ได้แก่ สัตตภัณฑ์และธรรมาสัน วิหารไต่ใหญ่หรือจองในภาษาไตใหญ่หมายถึงวิหารพระสงฆ์ มีลักษณะเป็นวิหารไม้ขนาดใหญ่ ยกพื้นสูง แม้จะมีประวัติว่าสร้างในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แต่รูปแบบในปัจจุบันได้รับการบูรณะหรือสร้างขึ้นใหม่ในพุทธ ศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ สามารถแบ่งได้เป็น ๑) วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส กับ ๒) วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการ แบ่งพื้นที่ภายในวิหารเป็นส่วนของระเบียงด้านหน้า

^{๗๗} ชัยวุฒิ บุญอเนก, “วิหารไถลื้อเมืองน่าน : รูปแบบและคติความเชื่อ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘)

พื้นที่ซึ่งใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปเรียกจองพารา พื้นที่ซึ่งใช้เป็น ห้องนอนเจ้าอาวาสเรียกจองสลา พื้นที่โถงซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเรียกจองอะมะยา ทั้งบางหลังยังได้ต่อเติมห้องครัวที่เรียกว่าจองซอมและห้องน้ำเรียกเว้งกุฎีไว้รวมกันบนวิหารอีกด้วย รูปแบบหลังคาวิหารไทใหญ่ มี ๒ รูปแบบ ได้แก่ หลังคาแบบยอดปราสาทแบ่งเป็นแบบประเพณีนิยมที่สืบมาจากพม่ากับแบบตะวันตก และ หลังคาจั่วยกคอสองชั้น ลวดลายประดับวิหารไทใหญ่มักเป็นการฉลุลายแผ่นสังกะสี พระพุทธรูปจำนวนมากที่ประดิษฐานในจองพารา นอกจากวิหารพระสงฆ์หรือจองแล้ว ในวัดไทใหญ่มักมีวิหาร พระพุทธเจ้าหรือคันธกุฎีซึ่งใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของวัด^{๗๘}

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เลขา (๒๕๕๐) เขียนหนังสือศิลปะบำบัด: ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด ผู้เขียนมี ความเชื่อมั่นว่า ศิลปะสามารถใช้บำบัดรักษาผู้คนได้ เพราะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่เกิดจากการบูรณาการความรู้ใน ศาสตร์หลายแขนงเข้าด้วยกัน โดยใช้ศิลปะเป็นแกนหลักนำมาใช้ในมิติเพื่อการบำบัด ในหนังสือได้รวบรวมความรู้ ด้านศิลปะบำบัด ในมุมมองต่างๆ โดยแบ่งเป็น ๓ หัวข้อใหญ่ คือ ศิลปะคือศิลปะ ศิลปะคือพัฒนาการ และศิลปะคือ การบำบัด ภาษาอังกฤษใช้คำว่า art therapy ส่วนภาษาไทยใช้กันอยู่ ๒ คำ คือ ศิลปะบำบัดและศิลปกรรมบำบัดมี วัตถุประสงค์ในการนำไปใช้เพื่อ บำบัดรักษาเยียวยาจิตใจผู้ป่วย เสริมสร้างพัฒนาศักยภาพของบุคคล และคืนความ สมดุลให้กับชีวิต ประกอบด้วยรูปแบบกิจกรรมทางศิลปะที่มีความหลากหลาย ซึ่งครอบคลุมถึงทัศนศิลป์ (visual arts) ได้แก่ การวาด, ระบายสี, การปั้น, การแกะสลัก, การถัก, การทอ, การประดิษฐ์ ฯลฯ ดนตรี (music) ได้แก่ การเล่นดนตรี ร้องเพลง และกิจกรรมทางดนตรีการแสดง (drama) ได้แก่ การแสดง การละคร และการเคลื่อนไหว ร่างกาย วรรณกรรม (literature) ได้แก่ บทกวีนิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ^{๗๙}

พงศกร เล็งดีท (๒๕๕๕) การใช้ศิลปะบำบัดกับผู้ป่วยทางจิตเวช มีวัตถุประสงค์เพื่อ ทบทวนการใช้ศิลปะ บำบัดในการรักษาผู้ป่วยทางจิตเวช โดยการทบทวนวรรณกรรมจากหนังสือ บทความ และงานวิจัย ในเรื่อง ความหมายของศิลปะบำบัด กระบวนการทำศิลปะบำบัด และการใช้ งานศิลปะบำบัดกับผู้ป่วยจิตเวชทั่วไป พบว่า ศิลปะบำบัดเป็นการใช้ศิลปะในการบำบัดทางจิตใจใน บรรยากาศความสัมพันธ์เชิงบำบัดเพื่อมาเป็นการสื่อสารถึง ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก มีการ ทำการศึกษาผลดีทางสุขภาพจิต ผลทางสังคมของการทำศิลปะบำบัดที่เกี่ยวข้อง กับผู้ป่วยจิตเวช ทั่วไป ทั้งผู้ป่วยจิตเภท ผู้ที่มีปัญหาความเครียด ผู้มีปัญหาการใช้สารเสพติด ผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม แต่ การศึกษาส่วนใหญ่จะเน้นการแสดงเทคนิคการบำบัด มีการศึกษาที่เป็นระดับการวิจัยเชิงทดลองแบบ สุ่มและมี กลุ่มควบคุมน้อย สรุปได้ว่า การศึกษาส่วนใหญ่ของศิลปะบำบัดนั้นแสดงผลที่เกิดกับผู้ป่วย

^{๗๘} ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, “วิหารชาติพันธุ์ไทในล้านนา,” รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๓).

^{๗๙} ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เลขา, ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๐).

การบำบัด แต่ยังคงมีความอ่อนด้อยด้านกระบวนการวิจัย จำนวนตัวอย่างในการศึกษามีน้อย มีการติดตามในระยะสั้น จำเป็นต้องได้รับ การศึกษาที่มากขึ้นต่อไป^{๘๐}

กิตติยา อุทวิ (๒๕๕๐) ศึกษาเรื่องความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปสำริดในล้านนา พบว่าการสร้างพระพุทธรูปสำริดมีคุณค่า ๒ ประการ คือ คุณค่าด้านบุคคล คือ เกิดคุณค่าต่อจิตใจที่พร้อมจะน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประการที่ ๒ คือ คุณค่าด้านสังคม การสร้างพระพุทธรูปเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคม ด้วยการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธศาสนาได้มั่นคงสืบไป^{๘๑}

สายนต์ ไพรชาญจิตร์ (๒๕๔๕) ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า คติการสร้างพระพุทธรูปไม้มีมาแต่สมัยอาณาจักรล้านนายุครุ่งเรือง ดังปรากฏในตำนานพระแก้วจันทน์ พระพุทธรูปไม้ในภาษาพื้นเมืองล้านนาโดยทั่วไปเรียกกันว่า “พระเจ้าไม้” ซึ่งหมายถึง องค์พระปฏิมาที่สลักจากไม้ให้เป็นพระพุทธรูป ซึ่งพระพุทธรูปประเภทนี้มีหลากหลายลักษณะ และหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเล็กประมาณ ๑ นิ้ว ถึงขนาดใหญ่หลายศอก แต่ส่วนมากมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒-๕ นิ้ว บ้างก็แกะสลักจากไม้ท่อนเดียว และบ้างก็ประกอบจากไม้หลายชิ้น นิยมสร้างให้มีฐานสูงเพื่อให้มีพื้นที่จารึกข้อความได้ บางองค์ฐานกับองค์พระเป็นไม้คนละชิ้น และบางองค์เจาะรูที่ก้นฐาน ซึ่งบางท่านว่าใช้บรรจุพระธาตุบ้าง บางท่านเข้าใจว่าบรรจุกระดูกผู้เสียชีวิต เนื่องจากชาวน่านและพุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยทั่วไป มีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปนอกจากจะเป็นพุทธานุชาและสืบทอดพระพุทธศาสนาแล้ว ในปัจจุบันยังมีผู้นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลสืบอายุด้วย^{๘๒}

จุมพล เอี่ยมสะอาด ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธศิลป์” ผลการศึกษาพบว่าพุทธศิลป์ในยุคแรกเกิดจากพุทธดำรัสเรื่องบุคคลผู้ควรสร้างสกุณถวาย ก่อสร้างด้วยวัสดุอย่างง่าย ๆ เช่น ไม้ ดิน อิฐ หิน ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอชาตศัตรูจนมาถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศิลป์ยุคแรกๆที่ปรากฏมาถึงปัจจุบันเป็นสกุณสาญจี และในยุคต่อมาคือ พุทธศิลป์จากสกุณปอมราวตี ภาพหินสลักและเสาหินสลักการประสูติ กับอักษรจารึกที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน สมัยพระเจ้าอโศกไม่ปรากฏว่ามีการสร้างพระพุทธรูป เป็นการสร้างภาพพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ตามเหตุการณ์ที่สำคัญของพุทธประวัติ เพื่อสักการบูชา เช่น

^{๘๐} พงศกร เล็งดีท, “การใช้ศิลปะบำบัดกับผู้ป่วยทางจิตเวช,” วารสารสถาบันจิตเวชศาสตร์สมเด็จพระเจ้าพระยา, (ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๕)

^{๘๑} กิตติยา อุทวิ, “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปสำริดในล้านนา,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐)

^{๘๒} สายนต์ ไพรชาญจิตร์, “การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน,” รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการพัฒนาศูนยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕)

ใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แห่งการประสูติ ใช้รูปมามีตรกัณเป็นสัญลักษณ์แห่งมหาภิเนษกรรม ใช้รูปบัลลังก์และโพธิพฤกษ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้ ใช้ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์แทนปฐมเทศนา ใช้สถูปเป็นสัญลักษณ์ของมหาปรินิพพาน

ภาพหินสลัก ๕๔ ภาพที่ท่านพุทธทาสถ่ายแบบนำจากอินเดีย มาประดับรอบอาคารโรงมหรสพทางวิญญานที่สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ล้วนทำภาพพระพุทธรองค์เป็นสัญลักษณ์ทั้งสิ้น ท่านพุทธทาสให้คำอธิบายไว้เป็นเบื้องต้น และผู้วิจัยได้ศึกษาตีความหมายเพิ่มเติม บางข้อมีความเห็นแตกต่างออกไปบ้าง ภาพพุทธศิลป์แฝงหลักธรรมหมวดต่าง ๆ เช่น จุดเกสร ๗ จุด หมายถึง โพชฌงค์ ๗ ดอกบัวบาน ๘ กลีบหมายถึง มรรคมรรค ๘ เลข ๙ หมายถึง โลกุตตรธรรม ๙ ภาพพุทธประวัติในหินสลักบ่งชี้ว่า “พุทธ” เป็นนามธรรม แทนพระธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่แทนองค์พระศาสดา การใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนการประสูติหมายถึง จุดเริ่มต้นของจิตที่จะเจริญไปสู่พุทธะนั้น ต้องมีธรรมชาติเหมือนดอกบัว ที่แม้จะเกิดในโคลนตมก็จะต้องสามารถที่จะแยกออกมาจากโคลนตมโดยไม่ให้แปดเปื้อน จิตใจที่เบิกบานด้วยความบริสุทธิ์ ย่อมได้ภาวะที่เรียกว่า “ประสูติเป็นพุทธะ” เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น แต่เดิมนั้นมีเจตนาสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสิ่งที่แทนองค์พระพุทธรเจ้า พระพุทธรูปที่เผยแพร่มาในสุวรรณภูมิเป็นแบบอมราวดี มีคติการสร้างว่าพระพุทธรูปวิมาจะต้องประกอบด้วยมหาปुरुสลักษณะ แสดงสัญลักษณ์ พุทธะ ในคตินิยมต่อมาในปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลง มาเป็นสัจนิยม รูปกายวิภาคของปुरुชนสามัญ^{๘๓}

ศักดิ์ชัย เกียรติวนาคนิทร์^{๘๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า พบว่าเกิดขึ้นโดย หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับประวัติศาสตร์และความรู้ดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของตน ก่อให้เกิดความเข้าใจ การตัดสินใจได้เอง ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวก และหากชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น ความพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมาก หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับความรู้ใหม่ภายนอกชุมชน ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ การตัดสินใจเองไม่ได้ ความไม่มั่นใจ ความไม่ภูมิใจและขาดเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบ และหากชุมชนเกิดความไม่คุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่น การวางแผน การปรับตัวไม่ได้ต่อพฤติกรรมภายในชุมชน ความไม่พอใจและความไม่รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนพบว่า คุณค่าศิลปกรรมส่งผลต่อการสร้างทัศนคติต่อตนเองพร้อมกันกับความผูกพันกับชุมชนและเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีเหตุผล หากเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกจะเกิดความผูกพันกับชุมชนมาก

^{๘๓} จุมพล เอี่ยมสะอาด, “การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธศิลป์,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๘๔} ศักดิ์ชัย เกียรติวนาคนิทร์, “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน,” ศุภศาสตร์ดุขบัณฑิต, (พัฒนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

วิสิทธิ์ โพธิวัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมผู้สร้างสรรค์พุทธศิลป์เพื่อการธำรง และการสืบต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้การสร้างสรรค์พุทธศิลป์” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สร้างสรรค์พุทธศิลป์ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ๑. อาจารย์พิชัย นิรันต์ ๒. รองศาสตราจารย์ปริญญา ตันติสุข ๓. ศาสตราจารย์นันทวรรณ จันทนะพะลิน และ ๔. รองศาสตราจารย์พดัยศ พุทธเจริญ โดยกลุ่มผู้สร้างสรรค์ดังกล่าว มีวัฒนธรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย แนวทางการเรียนรู้หลักใน ๒ ด้านสำคัญ ประกอบด้วย ด้านแรก การเรียนรู้ด้าน พระพุทธศาสนา โดยเน้นหลักธรรมคำสอน ด้านที่สอง คือ การเรียนรู้ด้านศิลปะที่เกิดจากการ ปลุกฝังโดยสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนรู้ได้เติบโตมา การเลือกสาขาวิชาเข้าศึกษาต่อในระดับการ ศึกษาต่างๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทั้งสองด้านนั้นดำเนินไปอย่างผสมผสาน แบ่งออกเป็น ๓ ช่วง การเรียนรู้ คือ ช่วงชีวิตการเรียนรู้ ช่วงชีวิตการเติบโตและช่วงชีวิตการ ค้นหา ทั้งสามช่วง การเรียนรู้ได้พัฒนาผู้เรียนสู่การเป็นผู้มีปรีชาสามารถในการสร้างสรรค์พุทธศิลป์^{๘๕}

ชลิดา รัชตะพงศ์ธร (๒๕๕๔) ศึกษาเรื่องสีและปัจจัยเกี่ยวเนื่องในศิลปะบำบัดที่มีอิทธิพลต่อการลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ออกแบบศิลปะบำบัดเพื่อลดภาวะซึมเศร้า ๒ ส่วน คือ ๑) กล้องระบายใจ ๒) สื่อในกิจกรรมศิลปะบำบัด ผลการวิจัยพบว่าสามารถช่วยลดความซึมเศร้าระดับต้นในผู้สูงอายุได้ ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจมากสำหรับการออกแบบกล้องระบายใจ ส่วนกิจกรรมศิลปะบำบัดได้แก่ การระบายสี การวาดหน้าตัวเอง การสร้างภาพจากภายในใจ และกิจกรรมกล้องแห่งความสุข ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด^{๘๖}

ดำรงศักดิ์ มีสุนทร ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์วัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมติ กับ ชุมชนนามสมมติ จังหวัดกาญจนบุรี ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ว่า มีปัจจัยมาจากการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างบริบทชุมชน ประกอบไปด้วย วิถีชีวิตของเกษตรกร การเปลี่ยนแปลงของวัดและการเคลื่อนย้ายประชากร ดังจะเห็นชุมชนบ้านแม่ห้างมีประชากรที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีความศรัทธาเข้ามาทำบุญที่วัดอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่า พิธีกรรม ความเชื่อบางอย่างแตกต่างจากคนในชุมชน ซึ่งเจ้าอาวาสก็ปรับไปตามรูปแบบที่เหมาะสม มีการบริหารจัดการไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชากรที่ย้ายมาอยู่ใหม่ กับชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนดั้งเดิม ด้วยการให้กลุ่มชาติพันธุ์และชาวบ้านได้เข้ามาทำบุญกันคนละช่วง ในวัดสำคัญทาง

^{๘๕} วิสิทธิ์ โพธิวัฒน์, “การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมผู้สร้างสรรค์พุทธศิลป์เพื่อการธำรง และการสืบต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้การสร้างสรรค์พุทธศิลป์,” ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (พัฒนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๘๖} ชลิดา รัชตะพงศ์ธร, “สีและปัจจัยเกี่ยวเนื่องในศิลปะบำบัดที่มีอิทธิพลต่อการลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

พระพุทธศาสนา งานชิ้นนี้ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันแต่อย่างไรก็ตามหากเจ้าอาวาสมีการบริหารจัดการ^{๘๗}

ดร.ท สิริธรัตน์ ทศิษาเรือง ทักษิณาวรรต: ศิลปะบำบัด ในมิติทางพระพุทธศาสนา พบว่า การทำให้คนมีส่วนร่วมฝึกหัดทางศิลปะ เป็นกระบวนการสร้างการรับรู้ โดยการฟังไปที่กายของตนในขณะที่ก้าวอย่างแต่ละก้าว กำหนดความรู้สึกของสัมผัส เท้าสัมผัสกับพื้น เท้ารู้สึกอย่างไรต่อพื้นผิวที่เหยียบ ใส่ใจไปตามความรู้สึก ที่เกิดกับร่างกาย ให้รู้เท่าทันกับสิ่งที่เกิดขึ้น กายและจิต ณ ขณะนั้น เพื่อเป็นการฝึกสติ การสร้างพระธาตุโดยชุมชนมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ นั้นเป็นการใช้ศิลปะบำบัด ที่ให้คนเข้ามาทำ สัมผัสด้วยตัวเอง นอกจากนี้ลวดลายเวียงกาหลงที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ นั้น ได้มีการทำพิธีปลุกเสกของเจ้าอาวาสวัดแม่हांแล้วชาวบ้านได้นำลวดลายกลับไปบูชาที่บ้าน ทำให้ลดความเครียดและรู้สึกมั่นคงทางด้านจิตใจมากขึ้น ดังจะเห็นว่ามิชชันนารีจำนวนมากต้องการกลับไปบูชา นอกจากการช่วยบำบัดแล้วยังเป็นการสืบทอดลวดลายเวียงกาหลงอีกด้วย^{๘๘}

สรุป จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยเรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย นั้น แม้ว่าจะมีนักวิชาการได้กล่าวไว้หลากหลาย แต่อย่างไรก็ตามทางพระพุทธศาสนาแล้ว เจดีย์คือสัญลักษณ์สำคัญในการแสดงถึงความศรัทธา และความยึดมั่นของชาวบ้านในชุมชนที่จะน้อมนำเอาหลักธรรมมาปฏิบัติ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านในชุมชน อย่างไรก็ตามเจดีย์แต่ละแห่งใช้เพียงสร้างจากชุมชนหรือวัดเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน ระหว่างที่มีการสร้างเจดีย์นั้นชุมชน และวัดจะต้องทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและยาวนาน นอกจากนี้ยังพบว่า การสร้างเจดีย์ยังเป็นการแสดงออกถึงฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน หากชุมชนใดที่มีกำลังทรัพย์ในการสร้างเจดีย์จะมีลักษณะที่ยิ่งใหญ่ ใช้งบประมาณสูง แต่บางแห่งที่ชุมชนไม่พร้อมก็จะสร้างขนาดเล็กตามกำลังศรัทธา นอกจากนี้กระบวนการสร้างเจดีย์ มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้แบบเดิมที่สร้างตามลักษณะของเจดีย์ในอดีต และองค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะต้องผสมผสานฐานภูมิปัญญาของชุมชนในการที่จะสอดแทรกสืบทอดสถาปัตยกรรมให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และสืบทอดต่อ ๆ กันไปอีกด้วย

^{๘๗} ดำรงค์ศักดิ์ มีสุนทร, “ความสัมพันธ์วัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (การบริหารการพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า (๓).

^{๘๘} ดร.ท สิริธรัตน์, “ทักษิณาวรรต : ศิลปะบำบัดในมิติทางพระพุทธศาสนา,” วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๕๗๑ – ๑๕๘๒.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างการมีส่วนของชุมชนในการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลปะ) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ๒) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์วัดแม่हां ทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ โดยใช้เครื่องมือวัดทางหลักธรรมได้แก่ หลักพระ ๕ ๓) เพื่อให้ลดทลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต จึงเป็นการศึกษาที่ต้องทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และสรุปบทเรียนการทำงาน นำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ตอบโจทย์การวิจัย เกิดประสิทธิผลในการดำเนินงาน โดยผู้วิจัยถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะต้องเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องร่วมกับชุมชน โดยในกระบวนการศึกษาผู้วิจัยได้มีประเด็นสำคัญในการดำเนินงานดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่วิจัย
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ แผนการดำเนินงานวิจัย
- ๓.๗ สรุปกระบวนการการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยจากหัตถกรรม พุทธสถาปัตยกรรม การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ลงพื้นที่ภาคสนามเขตพื้นที่ การวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสำรวจชุมชนนี้ใช้วิธีพูดคุย/สอบถามจาก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั่วไปในเขตพื้นที่การวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานและสภาพทั่วไปของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลลักษณะทางกายภาพพื้นฐานของชุมชนในเขตพื้นที่การวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นองค์ประกอบโดยรวมเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด เป็นการศึกษา ร่วมกับการทดลองปฏิบัติระหว่างการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะการสร้างพระเจดีย์ ด้วยกระบวนการการมีส่วนร่วมกับชุมชนนำไปสู่การพัฒนาสุขภาวะทาง

จิต เพื่อให้ความสุขร่วมกัน เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และการวิจัยเชิงพัฒนา (Developmental research) เพื่อนำมาประยุกต์และสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมบำบัดด้วยเครื่องสักการะล้านนาในแบบศิลปะร่วมสมัย โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

การศึกษาองค์ความรู้ รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างพระเจดีย์ล้านนาที่เป็นศิลปะประเพณีและศิลปะร่วมสมัย โดยใช้วิธีการศึกษาดังนี้

๑) การศึกษาจากเอกสารวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะในล้านนา และข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างพระเจดีย์ล้านนา

๒) การวิจัยเชิงสำรวจเพื่อบันทึกภาพการสร้างพระเจดีย์ ลวดลายเวียงกาหลง ล้านนาที่เป็นผลงานศิลปกรรมที่ยังปรากฏหลักฐานทั้งในศาสนสถานและศิลปะ ของวัดแม่हांง ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

๓) การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้าง พระเจดีย์ ได้แก่ พระสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชนช่างสร้างเจดีย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ รูป/คน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับองค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างสร้างเจดีย์

๔) การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการศึกษาและการวิเคราะห์ตามประเด็นวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๓.๒ พื้นที่และองค์กรในการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การวิจัยใน คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัย วัดแม่हांง ตำบลเวียงกาหลง อำเภิเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว พื้นที่ศึกษาวิจัยมีจุดเด่น คือ เป็นพื้นที่ศูนย์การศึกษาและผลิตพันธ์การอนุรักษ์ลวดลายเวียงกาหลง เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง หัตถกรรมแห่งภูมิปัญญา สร้างอาชีพให้ชาวบ้าน ‘เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง’ งานหัตถกรรมแสดงถึงภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชนเวียงกาหลงที่สืบทอดมายาวนาน ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งตัวเครื่องปั้นที่ยังคงวิถีแบบโบราณ มีการใช้ ‘ดินดำ’ ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษทำให้ขึ้นรูปได้บางและมีน้ำหนักเบา อีกทั้งลวดลายยังอ่อนช้อยงดงามคงความเป็นอัตลักษณ์ หากแต่ว่าเครื่องปั้นอันทรงคุณค่าแห่งเวียงกาหลงเหล่านี้กลับกำลังเลือนหาย จึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัยคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจงในการวิจัยในพื้นที่ วัดแม่हांง ตำบลเวียงกาหลง อำเภิเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังกล่าว เป็นเครื่องมือที่ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องและ

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๓ ท่าน เพื่อให้เป็นเครื่องมือการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับการนำไปใช้ในการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกเป็นรายบุคคลและการสนทนาแบบกลุ่ม

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ถึงแนวทางการสร้างพระเจดีย์ รูปแบบการเรียนรู้การทำงาน เทคนิควิธีการสร้าง กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในชุมชน การประยุกต์หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการพัฒนาให้เกิดความสุข การวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายหลัก ๔ กลุ่มได้แก่ พระสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชน ช่างสร้างเจดีย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การสังเกตการณ์ (Observation) ซึ่งผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตรูปแบบการสร้างพระเจดีย์ กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน กระบวนการพัฒนา เผยแพร่หลักธรรมด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด เพื่อยืนยันกับข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล

การจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แลกเปลี่ยนและเสนอแนวทางการพัฒนาพระเจดีย์ในอนาคต ตลอดจนสะท้อนปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดของการทำงาน การสัมภาษณ์รายบุคคล ซึ่งทางผู้วิจัยจะมีการสัมภาษณ์รายบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของแต่ละคน ตลอดจนแนวทางในการทำงานในอนาคตเพื่อให้เป็นพระเจดีย์สร้างสุขอย่างแท้จริง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินงานวิจัย เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลและนำข้อมูลไปวิเคราะห์ ตอบโจทย์การวิจัยได้ถูกต้อง เทียบตรง ตามหลักวิชาการ ซึ่งได้มีวิธีการดำเนินงานวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่าง จากชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในเรื่องการสร้างพระเจดีย์ล้านนา

ขั้นตอนที่ ๒ ผู้วิจัยจะทำการเขียนประเด็นสำคัญของความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา รวมทั้งวัตถุประสงค์ ปัญหาที่ต้องการทราบ ขอบเขตการวิจัยด้านต่าง ๆ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย งานทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีดำเนินการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ จัดทำสารบัญชัคร่าวเพื่อกำหนดขอบเขตการทำการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือการวิจัย โดยทางผู้วิจัยได้มีการออกแบบเครื่องมือสำหรับการทำการวิจัยได้แก่ แบบสำรวจความคิดเห็นและแนวทางในการพัฒนาพระเจดีย์จากคนในชุมชน

ขั้นตอนที่ ๔ ผู้วิจัยจะนำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบและอนุมัติจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ลงไปใช้ในการสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ในเขตพื้นที่การวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลในด้านต่าง ๆ

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้ นำเครื่องมือไปทดลองจริงในพื้นที่บ้านแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.แม่हां จ.เชียงใหม่

ขั้นตอนที่ ๕ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เอกสารชั้นปฐมภูมิ ทุติยภูมิและข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่การวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ และการสนทนาแบบกลุ่ม สร้างการมีส่วนร่วมในการออกแบบลวดลายเวียงกาหลงเพื่อนำไปติดตั้งในเจดีย์ และส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการนำลวดลายไปติดตั้งบนเจดีย์วัดแม่हां อ.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงใหม่ และรายบุคคล มาทำการวิเคราะห์ วิพากษ์ แยกแยะ จัดหมวดหมู่และผานข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและสังเคราะห์เป็นข้อมูลที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และนำเสนอข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๖ จัดรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัย เรียบเรียงเป็นข้อมูลที่ต้องการชัดเจน นำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างชัดเจน และนำเสนอผลการวิจัยที่ต้องการชัดเจนตามรูปแบบการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๗ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างครอบคลุมแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวไปวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ จำแนก แยกแยะข้อมูล โดยนำแนวคิดทฤษฎีทางสังคมมาร่วมวิเคราะห์และอภิปรายผลจากการศึกษาดังกล่าว ในการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลหลักที่สำคัญแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑) ข้อมูลเชิงเอกสารที่ได้จาก ข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงเนื้อหาที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์แบบตีความเพื่อนำไปผาน วิพากษ์ และแยกแยะกับข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือการวิจัย ทั้งแบบสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลที่ต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัย

๒) ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลที่ต้องใช้การวิเคราะห์ จากการจดบันทึกการบันทึกเสียง (record) ความจำ (memory) ซึ่งจะมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ อันเป็นตัวแปรสำคัญและเป็นเนื้อหาสำคัญสำคัญของการวิจัยที่ต้องใช้การวิเคราะห์กับเอกสารและแนวคิดเทียบเคียงกับทฤษฎีต่าง ๆ อันเป็นระเบียบวิธีที่กำหนดไว้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้ได้ทราบ รูปแบบ แนวทาง ประเด็นปัจจัย ต่าง ๆ อันเป็นข้อมูลเชิงสังเคราะห์ที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้

๓) การวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจะทำให้ได้ข้อมูลเป็นลักษณะของเนื้อหาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Content Analysis)

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงคุณภาพ การพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการสร้างการ ส่วนของชุมชนการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลปะ) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย โดยมี ผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างการมีส่วนของชุมชนในการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลปะ) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

๒) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการ สร้างเจดีย์วัดแม่हांทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ โดยใช้ใช้ เครื่องมือวัดทางหลักธรรมได้แก่ หลักพละ ๕

๓) เพื่อให้ลดทลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์ สืบสานต่อไปในอนาคต และสรุปบทเรียน

๓.๗ สรุปกระบวนการการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ เอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจาก เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) นำมา วิเคราะห์กับข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) สนทนา (Focus Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม (Participant Observation and non-participant Observation) เมื่อผ่านกระบวนการวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ สรุป เพื่อนำเสนอทางสถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ ปรับแก้ไขจนถูกต้อง ชัดเจนและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ กระบวนวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยเน้นให้ประชากลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วม ในการคิด ออกแบบ สรุปผลร่วมกัน

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงรายมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างการมีส่วนของชุมชน ในการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลปะ) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์วัดแม่हां ในการทำให้คนในชุมชน เกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ และเพื่อให้ลวดลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจ ของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการที่สร้างการมีส่วนร่วมและมีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพระเจดีย์ โดยการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อบันทึกภาพการสร้างพระเจดีย์ ลวดลายเวียงกาหลง ล้วนมา ที่เป็นผลงานศิลปกรรมที่ยังปรากฏหลักฐานทั้งในศาสนสถานและศิลปะ ของวัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้าง พระเจดีย์ ได้แก่ พระสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชน ช่างสร้างเจดีย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ รูป/คน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับ องค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างสร้างเจดีย์ มีผลการวิจัยดังนี้

๔.๑ บริบทชุมชนวัดบ้านแม่हां

บ้านแม่हांมีชาวบ้านอาศัยอยู่จำนวน ๔๐๐ หลังคาเรือนและมีประชากรจำนวน ๑,๔๐๐ คน ส่วนใหญ่มีอาชีพประกอบกิจการเกษตร และรับจ้างทั่วไป มีสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไป ทางทิศ ตะวันออกและทางทิศตะวันตกจะเป็นเทือกเขาและที่ราบลุ่มสูงเอียง ลงมาตอนกลางของตำบล บริเวณตอนกลางก็จะเป็นที่อยู่อาศัยทำไร่ทำนา มีเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญตัดผ่าน ได้แก่ทาง หลวงแผ่นดินสายเชียงราย – เชียงใหม่ หมายเลข ๑๑๘ โดยผ่านจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ และทาง หลวงแผ่นดินสายอำเภอเวียงป่าเป้า – อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ หมายเลข ๑๑๕๐ ผ่านทางทิศ ตะวันออกไปทางทิศตะวันตก ทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าสงวนอุทยานแห่งชาติดอยหลวง และอุทยาน แห่งชาติขุนแจ มีแร่ดีบุก ดินขาว และแหล่งท่องเที่ยวมีอ่างเก็บน้ำแม่ฉางข้าว แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำลาว อ่างเก็บน้ำแม่ฉางข้าว อ่างเก็บน้ำห้วยสันป่าสัก

บ้านแม่हां มีพื้นที่เป็นสภาพป่าไม้ประมาณ ๗๔,๖๒๑ ไร่ หรือ ๖๗.๕๗ % ของพื้นที่ ทั้งหมดของตำบล อยู่ทางทิศตะวันออกและทางทิศตะวันตกของตำบลสภาพป่าทั่วไปมีลักษณะเป็น ป่าโปร่งมีการบุกรุกทำลายป่าเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในทางทิศตะวันตกและสภาพป่าไม้ค่อนข้าง จะสมบูรณ์จะอยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนสภาพภูมิอากาศไม่ร้อนจัดและไม่หนาวจัดจนเกินไปคือ

อุณหภูมิสูงสุดที่ ๓๖.๒ องศาเซลเซียสในช่วงเดือนเมษายน และอุณหภูมิต่ำสุดคือ ๕.๕-๗.๐ องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนมกราคม ถึง กุมภาพันธ์ และอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีจะอยู่ในช่วง ๒๐.๘ - ๒๘.๒ องศาเซลเซียส ซึ่งพอจะแยกเป็นฤดูกาลได้ ๓ ฤดูกาล ดังนี้

ภาพอากาศของบ้านแม่ห้างประกอบไปด้วยฤดูร้อนประมาณกลางเดือนมีนาคม กลางเดือนพฤษภาคม มีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย ๓๖.๔๔ องศาเซลเซียส ฤดูฝน ประมาณกลางเดือนพฤษภาคม กลางเดือนตุลาคม เดือนที่มีฝนตกมากที่สุด คือเดือนสิงหาคมถึงกันยายน ปริมาณฝนรวม ๑,๖๒๕ มิลลิเมตร ซึ่งทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่ทำนาที่เป็นราบลุ่มเป็นประจำ และในช่วงที่ไม่มีฝนตกเลย หรือมีเฉพาะฝนหลงฤดูที่มีปริมาณต่ำกว่า ๑ ม.ม. ในช่วงบางปีเท่านั้น คือช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึง เดือนธันวาคม ซึ่งปริมาณน้ำฝนในปีที่ผ่านมา และมีปริมาณฝนตกน้อยช่วงเดือนมกราคม - เมษายน ฤดูหนาว อยู่ในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายน ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๑๒.๗ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด ๑๐ องศาเซลเซียส

บ้านแม่ห้างและตำบลเวียงกาหลงมีแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านเป็นแหล่งน้ำที่ทำให้คนในชุมชนได้ใช้ในการเกษตรได้แก่ แม่น้ำลาวไหลผ่านแต่ไม่กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำที่เป็นรูปธรรมมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่พยายามเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนชาวบ้านในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ จนก่อเกิดกลุ่ม ต่าง ๆ ขึ้นมาในปัจจุบัน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในตำบลเวียงกาหลงเกิดความรักและเห็นความสำคัญของแม่น้ำ ให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ โดยเน้นถึงประโยชน์

ของการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอย่างเป็นระบบ ให้มีการรณรงค์ และการป้องกันการใช้สารเคมีเพื่อไม่ให้ปล่อยสารเคมีที่ใช้กับการเพาะปลูกพืชไหลลงสู่แม่น้ำเพราะจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ลดการใช้สารเคมีหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพและพืชสมุนไพรทดแทน จึงได้มีการรวมตัวกันในการทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์น้ำดังกล่าว โดยมีการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง

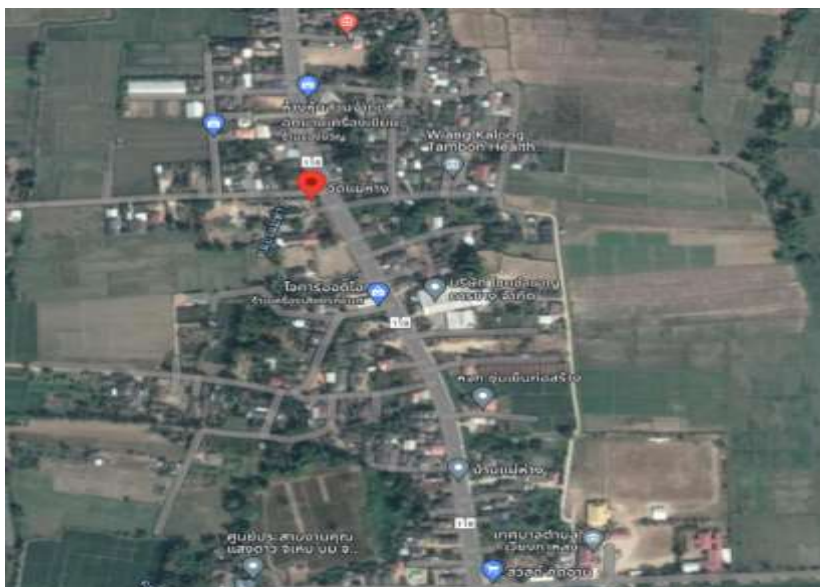
งานศิลปะที่สำคัญของบ้านแม่ห้างนั้นก็คือ เครื่องปั้นดินเผาลวดลายเวียงกาหลง มีบางคนที่ยึดอาชีพเขียนลวดลาย ซึ่งการทำงานที่ผ่านมาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความตระหนักในอัตลักษณ์ ศิลปะเวียงกาหลงเป็นอยู่ในบางกลุ่ม เพราะอีกหลายคนยังไม่เห็นความสำคัญและขาดความเข้าใจในลวดลายดังกล่าว ซึ่งบางกลุ่มก็สามารถยึดเป็นอาชีพเสริมได้เลย ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ประกอบอาชีพเสริมได้แก่การรับจ้างทั่วไปทั้งในหมู่บ้านและนอกพื้นที่ - ศิลปะเวียงกาหลงเป็นมรดกเก่าแก่ของเวียงป่าเป้าเท่านั้น แต่ไม่รู้ว่ามีคุณค่าต่อประชาชนอย่างไร เข้าใจว่าเป็นของใช้สอยของคนชั้นสูงเพราะมันมีราคาสูงคนสามัญไม่สามารถที่จะนำมาใช้ได้ และจะเอามาทำเป็นอาชีพเสริมได้อย่างไร เนื่องจากต้นทุนในการทำเครื่องเคลือบปั้นดินเผานั้นต้องใช้ทุนสูงชาวบ้านไปไม่สามารถที่จะทำได้ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจว่า การจะอนุรักษ์ลวดลายศิลปะเวียงกาหลงมีเพียงอย่างเดียวคือการทำเป็นเครื่องเคลือบดินเผา หรือทำเป็นเครื่องเซรามิกเท่านั้น ถึงจะเรียกว่า ศิลปะเวียงกาหลง นั้นแสดงให้เห็นว่า การเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ สืบสานมรดกศิลปะเวียงกาหลงให้แก่ชาวบ้านทั่วไปมีน้อยมาก และยังไม่มีกระตุ้นอย่างจริงจังจากหน่วยงาน องค์กร กลุ่มพลังต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับชัชวาลย์ สัมมาวิจิตร ได้กล่าวว่า หน่วยงาน องค์กรภายในท้องถิ่นเข้าไปส่งเสริมเฉพาะกลุ่มที่เขาได้ตั้งไว้แล้ว ได้แก่กลุ่มเครื่องเคลือบปั้นดินเผาเตาสล้าตัน จิจิตตั้ง ศูนย์โอท็อปเวียง

กาหลงวัดยอดขุนพล และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาโบราณเตาสล่ำศรี ลีมนेत्र นอกนั้นยังไม่มี การส่งเสริม ประชาชนทั่วไปให้ใช้ศิลปะเวียงกาหลงมาเป็นอาชีพเสริมรายได้ อย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตามองค์กรในตำบลเวียงกาหลง เป็นหน่วยงานที่ต้องส่งเสริมอาชีพเสริมแก่ ประชาชนเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ต้องเดินทางออกไปทำงานนอกพื้นที่ แต่ปรากฏว่าคนในท้องที่ ตำบลเวียงกาหลงไปทำงานนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากไม่มีอาชีพเสริม มีรายได้น้อย แม้แต่กลุ่ม เตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงของสล่ำตัน ธิจิตต์ตั้ง ก็มีชาวบ้านเข้าไปรับจ้างทำงานไม่กี่คน อาจจะเกิดจากความไม่ถนัดในศิลปะของชาวบ้านจึงไม่ไปเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเครื่องเคลือบดิน เเผาเวียงกาหลง หรืออาจจะเกิดจากความจำกัดในการจ้างหรือรับคนเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มก็เป็นได้ การที่จะส่งเสริม สืบสาน พันฟูศิลปะเวียงกาหลงให้เป็นอาชีพเสริมแก่ชาวบ้านนั้นไม่จำเป็นต้องทำ เป็นเครื่องเคลือบดินเผา สามารถนำลวดลายศิลปะเวียงกาหลงไปเขียนหรือประทับบนวัสดุอื่น ๆ ได้ เช่น เสื้อผ้า ร่ม ยาม ของใช้อื่น ๆ

ลวดลายเวียงกาหลง เป็นศิลปะที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นมายาวนาน แต่ทั้งนี้ลวดลายต่าง ๆ อยู่ในภาชนะ หรืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่ทั้งนี้หากมีการพัฒนาและนำลวดลายเหล่านั้นไป ใส่ไว้ในเจดีย์วัดแม่हां จะเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นหลัง และคนในชุมชนเกิดความตระหนัก และมีความ สนใจที่จะอนุรักษ์ ตลอดถึงสร้างความภาคภูมิใจให้คนในชุมชนมากขึ้น ไม่เพียงแต่เป็นลวดลายที่สร้าง มูลค่า ราคา และเป็นลวดลายที่เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจของคนในชุมชน

บ้านแม่हांถือว่าตั้งอยู่ในเมืองกาหลงในอดีต ซึ่งมีประวัติศาสตร์และความเป็นมาที่ น่าสนใจ ว่ากันว่าเมืองเวียงกาหลง” หรือ เวียงกาหลง เมืองเก่าที่เคยรุ่งเรืองอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐ – ๑๖๐๐ ตั้งอยู่บริเวณดอยหลวง ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย มีพระธาตุแม่เจดีย์ ที่สร้าง สมัยพระเจ้าอโนราหมังช่อ กษัตริย์แห่งราชอาณาจักรพุกาม ช่วงยกทัพไปยังกัมพูชา สร้างเมือง และ ชุดคูล้อมรอบเป็นป้อมปราการรูปตัววีหรือปีกกา หากเข้ามาไม่เชี่ยวชาญก็จะหลงหาทางออกไม่ได้ จึง เป็นที่มาของ เวียงกาหลง จนมีการกล่าวขานจนกระทั่งปัจจุบันว่า ใครที่มาเมืองนี้แล้ว อาจจะอยู่หรือ หลง เพราะวัฒนธรรมประเพณี และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่สวยงาม จนปัจจุบันเป็นที่เลื่อง ลือของเครื่องปั้นดินเผาลวดลายเวียงกาหลง จนที่เป็นที่รู้จักทั่วไป อย่างไรก็ตามเรื่องนี้มีประเด็นที่ น่าสนใจก็คือ การสร้างพระเจดีย์นั้น มีตั้งแต่ครั้งอดีตที่เจ้าเมืองได้ให้ความสำคัญกับการสร้างเจดีย์ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจที่จะปกป้องบ้านเมืองของตนเองให้รอดปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ ส่วน วัดแม่हां ตั้งอยู่ที่บ้านแม่हां หมู่ที่ ๖ ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย สังกัด คณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๒ ไร่ ๑ งาน สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมา เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๙ เจ้าอาวาสปัจจุบันนามว่า พระครูโฆษิตสมณคุณ (สมชาติ ฐิติปัญโญ) อายุ ๔๕ ปี สังกัดคณะสงฆ์อำเภอเวียงป่าเป้า ภาคที่ ๖

ภาพที่ ๑๒ แผนที่วัดแม่हां และชุมชนบ้านแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

๔.๒ การก่อสร้างเจดีย์สร้างสุข

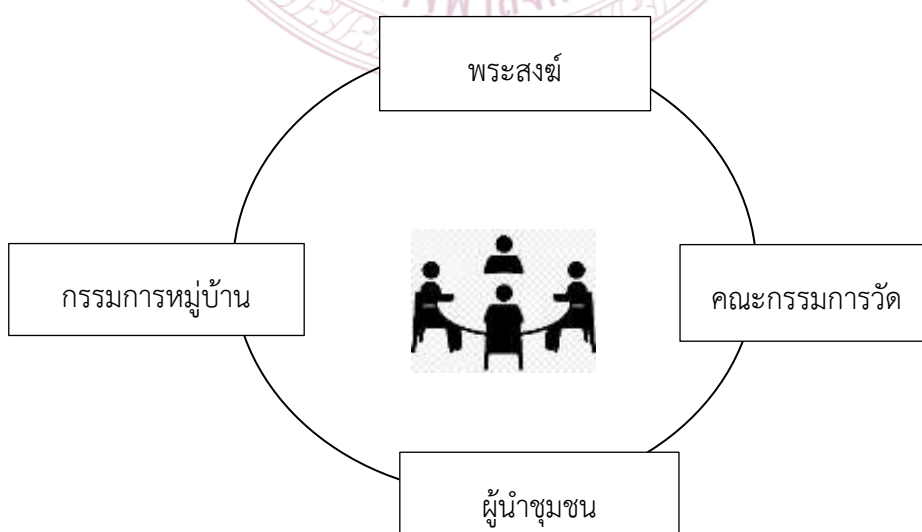
เจดีย์ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง และเสริมสร้างกำลังใจแก่ชาวบ้าน และชุมชนที่ได้อาศัยอยู่รอบบริเวณ ซึ่งการก่อสร้างเจดีย์ในแต่ละพื้นที่ไม่ได้ง่าย หรือบางวัดก็ไม่ได้ให้ความสนใจ เพราะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องหรือจำเป็นแต่อย่างใด ชาวบ้านจะทำให้เกิดการสิ้นเปลืองเปล่า แต่อย่างไรก็ตามสำหรับชาวบ้านแม่हांแล้วเจดีย์นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่อยากจะก่อสร้างไว้ในวัดของชุมชน เพราะชาวบ้านมีความเชื่อและศรัทธาว่า หากว่าวัดบ้านของตนเองมีพระเจดีย์แล้ว จะทำให้เกิดความมั่นคง ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ เห็นได้จากเมื่อก่อนชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ต้องเดินทางไปสักการะเจดีย์ที่วัดแห่งอื่น ที่อยู่ข้างวัดแม่हां การสร้างเจดีย์ให้สำเร็จนั้นประกอบไปด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น ปัจจัย ช่าง ความพร้อมของชาวบ้านและชุมชน ตลอดถึงเจ้าอาวาสที่ปกครองวัดเห็นว่าเจดีย์มีความสำคัญควรที่จะสร้างขึ้นมา ดังที่กล่าวไว้แล้วว่าในอดีตชาวบ้านแม่हांที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความเชื่อศรัทธาต่อพระเจดีย์ เมื่อมีงานหรือต้องการที่สร้างขวัญกำลังใจให้ตนเองก็ต้องเดินทางไปสักการะเจดีย์ที่อยู่ห่างออกไปประมาณ ๓ กิโลเมตร

เริ่มแรกในการก่อสร้างพระเจดีย์นั้น พระครูโฆสิตสมณคุณ (สมชาติ ฐิตินฺทโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่हांได้เล่าให้ฟังว่า ท่านเองก็อยากจะได้พระเจดีย์มานานแล้ว อยากสร้างพระธาตุในวัดแห่งนี้ เพื่อให้เกิดความครบสมบูรณ์ ตามคติความเชื่อของคนโบราณ แต่มองอีกมุมหนึ่งพบว่าชาวบ้านในชุมชนยังขาดความพร้อมหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความปรารถนามานานแต่ไม่ได้ปรึกษากับชาวบ้าน เพราะเกรงใจและเกรงจะเป็นภาระของชาวบ้านที่จะต้องมาสนับสนุนปัจจัยในการสร้าง ในอีกมุมหนึ่งก็เห็นว่าหากมีพระธาตุจะทำให้วัดมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยเริ่มคิดตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๘ และอยากจะสร้างเสนาสนะส่วนใดเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาวัดของตนเอง หากมองวัดอื่นๆ ที่อยู่รอบก็พบว่าหลายวัดที่มีพระธาตุเกือบครบทุกวัด จึงได้หารือกับศรัทธาชาวบ้านที่เข้ามาวัดเป็น

ประจำว่า อยากจะสร้างพระธาตุขึ้นมาด้วยเหตุผลที่กล่าวเบื้องต้นคือการทำให่วัดมีความสมบูรณ์มากขึ้น เพราะตอนนี้หลายอย่างในวัดก็มีความพร้อมอยู่แล้ว ซึ่งชาวบ้านก็เห็นด้วยทุกประการ เพราะอยากให่วัดมีความสมบูรณ์มากขึ้นเช่นกัน

เมื่อได้หารือกับคนกลุ่มแรกที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัดแล้ว ก็เริ่มมีการแสวงหาเจ้าภาพและคนที่กำลังด้านปัจจัยสนับสนุนให้ก่อสร้างพระธาตุได้ แน่ใจว่าลำพังชาวบ้านในชุมชนคงไม่มีกำลังเพียงพอต่อการที่จะสร้างอีกอย่างก็จะกลายเป็นภาระชาวบ้านด้วย ประจวบเหมาะกับตอนนั้น พระอธิการพบโชค ติสฺสวโร เจ้าอาวาสวัดห้วยปลากั้ง อ.เมือง จ.เชียงราย ถือว่าเป็นพระเกจิที่มีชื่อเสียงในจังหวัดเชียงราย ท่านได้มีความประสงค์สร้างเจดีย์ถวายเป็นวัดต่าง ๆ ปีละ ๙ องค์ โดยให้วัดใดที่ประสงค์อยากได้แจ้งความจำนงค์ต่อท่าน ซึ่งข่าวการประสมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ ทั้งผ่านหน่วยงานของรัฐ สื่อออนไลน์ เมื่อได้เห็นข่าวดังกล่าว พระครูโฆษิตรสมณะคุณ เจ้าอาวาสวัดแม่แห่งก็สนใจจึงได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม ประกอบกับทางอำเภอก็แจ้งข่าวมายังวัดต่างๆ เช่นกัน ซึ่งเมื่อได้มีการประสานงานกับทางอำเภอและแจ้งความจำนงค์ไปยังวัดห้วยปลากั้งก็ได้รับการตอบกลับว่า ยินดีที่จะสนับสนุนในการก่อสร้างพระเจดีย์เช่นกัน เมื่อชาวบ้านทุกคนทราบต่างก็ตั้งใจที่วัดของตนเองจะได้มีพระธาตุเช่นวัดอื่น ๆ ในอำเภอเวียงป่าเป้า

เมื่อได้ข้อมูลรายละเอียดครบถ้วนทางพระเจ้าอาวาสจึงได้มีการประชุมคณะกรรมการวัดอีกครั้ง เพื่อหารือและมีมติร่วมกันอย่างเป็นทางการ ตลอดถึงวางแผนในการทำงานร่วมกับช่างที่เข้ามาก่อสร้างในวัดว่า คณะกรรมการเห็นเป็นอย่างไรบ้าง กระบวนการในการประชุมแต่ละครั้งเจ้าอาวาสจะเป็นผู้ให้ข้อมูล รายละเอียดการก่อสร้างกับศรัทธาชาวบ้านอย่างครบถ้วน ก่อนที่จะเปิดโอกาสให้สอบถาม และตัดสินใจร่วมกัน สิ่งที่น่าสนใจในการประชุมแต่ละครั้งนั้นพบว่า เป็นพื้นที่ในการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาของชาวบ้านร่วมกับ โดยใช้พื้นที่ศาลาวัดในการประชุมอย่างเป็นทางการ ควบคู่กับการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือระหว่างที่ชาวบ้านมาร่วมทำบุญในวันพระท่านก็จะมีการแจ้งและหารือ ขอความเห็นจากชาวบ้านประกอบไปด้วย

ภาพที่ ๑๓ แผนผังแสดงกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการประชุมสร้างเจดีย์

ดังจะเห็นว่าในกลุ่มแรกที่เข้าร่วมประชุม นั้น เป็นกลุ่มตัวแทนที่เป็นทางการที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน โดยการประชุมแต่ละครั้งเจ้าอาวาสก็จะประสานงานไปยังผู้นำหมู่บ้าน เพื่อเชิญตัวแทนแต่ละกลุ่มเข้ามาประชุมหารือ โดยยังไม่มีมีการประกาศเสียงตามสายหรือตามสื่อต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มแรกนี้ก่อนว่าคิดเห็นอย่างไรต่อการสร้างพระเจดีย์ โดยขั้นตอนในการประชุม นั้น เจ้าอาวาสได้มีกระบวนการในการประชุมดังนี้

๑) นำสวดมนต์ไหว้

๒) พระสงฆ์กล่าวชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุมให้ข้อมูลรายละเอียดการก่อสร้างอย่างครบถ้วนเพื่อประกอบการตัดสินใจของชาวบ้าน

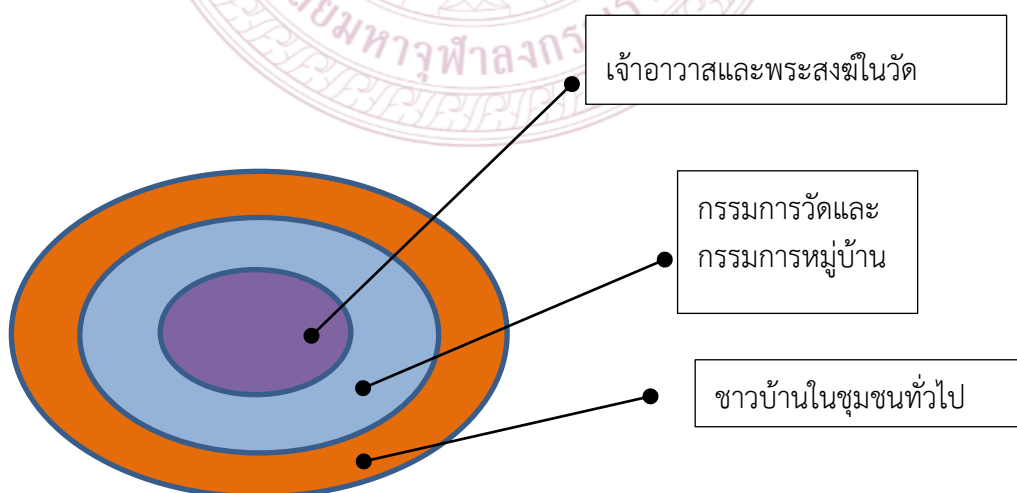
๓) เปิดโอกาสให้มีการถกเถียง และเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม

๔) สรุปความคิดเห็น ประเด็นสำคัญในการหารือ

๕) วางแผนการทำงาน และวางบทบาทของแต่ละฝ่ายใครจะมาช่วยอย่างไรบ้าง

๖) ไหว้พระกลับบ้าน

จะเห็นว่ารูปแบบการประชุม และการวางแผนในหารือเป็นอย่างดีจึงทำให้ชาวบ้านเข้าใจง่าย และสามารถที่จะกล้าเสนอความคิดเห็น และเสนอแนะในการประชุมแต่ละครั้ง อย่างไรก็ตามจากสัมภาษณ์ของนักวิจัยมีข้อสังเกตว่า ในการประชุมแต่ละครั้งแม้ว่า พระสงฆ์จะเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น และเสนอแนะอย่างรอบคอบแล้วก็ตาม พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะให้พระสงฆ์เป็นผู้ตัดสินใจหลัก ชาวบ้านพร้อมที่จะให้การสนับสนุนในการตัดสินใจของเจ้าอาวาส

ภาพที่ ๑๔ แผนผังแสดง กลุ่มคนที่มีความสำคัญในการตัดสินใจ

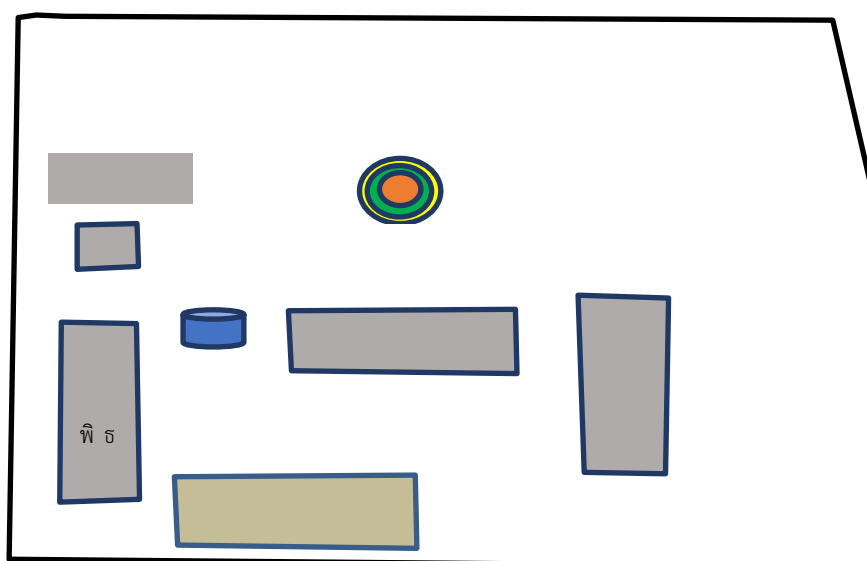
ละครึ่งและมีน้ำหนักมากในการเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมก็คือ เจ้าอาวาส และ พระสงฆ์สามเณรภายในวัด เพราะชาวบ้านในชุมชนศรัทธาและเชื่อว่าพระสงฆ์ย่อมเป็นผู้ที่คิด ตัดสินใจได้ถูกต้อง โดยพระครูโฆสิตสมณะคุณได้พิสูจน์ให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นว่าแล้วว่า ท่านได้มีการพัฒนาด้านต่าง ๆ จนสำเร็จเป็นรูปธรรมที่จะสามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้อย่างดี พัฒนาวัดชุมชน ให้มีชื่อเสียงอย่างในปัจจุบันนี้ กลุ่มต่อมาได้แก่ คณะกรรมการวัดและกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับการ แต่งตั้งอย่างเป็นทางการที่ช่วยคิดและตัดสินใจร่วมกัน ในกลุ่มนี้ก็จะประกอบด้วย ข้าราชการ เกษียรอายุ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุที่ได้รับการเคารพนับถือจากคนในชุมชน

อย่างไรก็ตามการสร้างพระเจดีย์ให้กับทางวัดแม่แห่งนั้น มีเงื่อนไขสำคัญก็คือจะสร้างเพียง ตัวเจดีย์เท่านั้น แต่เครื่องบริวาร กำแพงแก้ว พื้นรอบพระเจดีย์ทางชุมชนจะต้องมาร่วมสร้างและ ออกแบบ ส่วนรูปแบบของเจดีย์นั้น จะถูกออกแบบมาจากวัดห้วยปลากั้งเรียบร้อยแล้ว ชุมชนจะไม่มีส่วน ร่วมในการออกแบบตัวเจดีย์แต่อย่างใด การหารือกับชุมชนนั้นทางชุมชนก็เห็นตรงกันว่า การสร้างเจดีย์ ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง หากชุมชนสร้างเองก็คงไม่สำเร็จในเร็ววัน โดยงบประมาณหนึ่งล้านกว่า บาท แม้ว่ารูปแบบจะเป็นอย่างไรแต่ชุมชนก็ยังรู้สึกอยากได้ เพราะอนาคตหากชุมชนมีความพร้อม และมีงบประมาณค่อยประดับแต่งในรูปแบบที่อยากได้ ตอนนี้ก็เอารูปแบบของทางวัดห้วยปลากั้งไป ก่อน เมื่อมีเงินและมีปัจจัยพอก็จะสร้างพระธาตุในแบบที่ต้องการค่อยสร้างครอบอีกที ซึ่งถือว่าใน ขั้นตอนของการออกแบบนั้น ทางชาวบ้านและเจ้าอาวาสไม่มีส่วนร่วมแต่อย่างใด เพราะทางวัดห้วย ปลากั้งจะมีทีมก่อสร้าง คนออกแบบมาทำทั้งหมด ซึ่งเมื่อได้แจ้งชาวบ้านตามเงื่อนไขที่กล่าวมา ชาวบ้านทุกคนก็ไม่ติดขัดแต่อย่างใด เพาะอย่างไรก็ตามการมีพระธาตุในวัดก็ถือว่าเป็นเรื่องดี และทำ ให้วัดมีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งในระหว่างสองสามปี ชาวบ้านก็จะไม่ตัดแปลงตัวพระเจดีย์แต่อย่าง ใด พระเจดีย์ที่ได้เป็นทรงเหลี่ยมแบบล้านนา กว่าจะได้เจดีย์และลงตัวต้องมีการประชุมถึง ๓ ครั้ง เพราะมีรายละเอียดต้องหารือกับชาวบ้านเรื่อย ๆ เช่น การเตรียมความพร้อมของชุมชน การหาที่ ก่อสร้าง ตลอดจนการมาร่วมในการก่อสร้างพระเจดีย์อย่างไร ครั้งที่สองเป็นการหาฤกษ์ที่ดี และการ เตรียมสถานที่ ปรับฐานอย่างไรเพื่อรองรับสำหรับการก่อสร้างเจดีย์ จนกระทั่งมีการจัดงานวางศิลา ฤกษ์ก็จะมีการประชุมเตรียมความพร้อมร่วมกันอีกครั้ง เมื่อชุมชนมีการสรุปชัดเจนทางวัดห้วยปลา กั้งก็ส่งช่างลงมาสำรวจหนึ่งครั้งก่อนที่จะมาเริ่มก่อสร้างเจดีย์

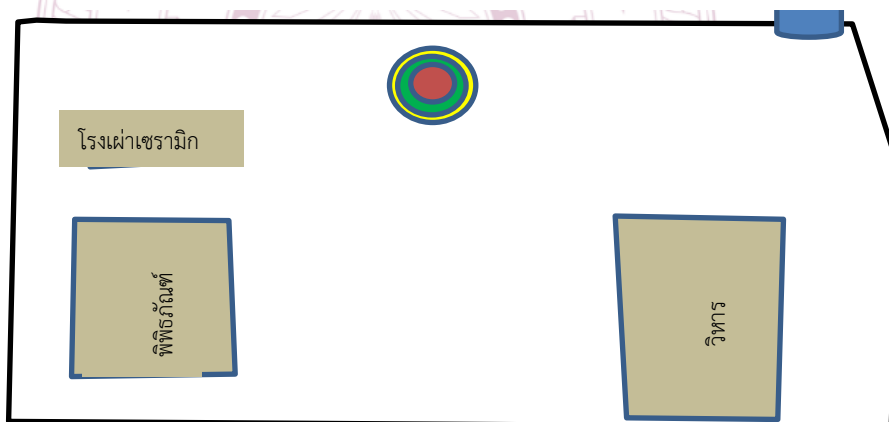
อย่างที่กล่าวไว้เบื้องต้นว่า การก่อสร้างเจดีย์ครั้งนี้ ทางวัดห้วยปลากั้งจะก่อสร้างเพียงตัว เจดีย์เท่านั้น แต่ฐานของพระเจดีย์ ทางวัดและชาวบ้านจะต้องมาช่วยสนับสนุนในส่วนที่เป็นอุปกรณ์ และงบประมาณ ในส่วนที่เป็นพื้นที่การก่อสร้างนั้น คณะกรรมการวัดและชาวบ้าน เห็นตรงกันว่า จะ เลือกลงตรงกลางของวัด ซึ่งอยู่หลังวิหาร และมีพื้นที่เพียงพอต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งได้มีการ วางแผนในอนาคตว่า เมื่อก่อสร้างเสร็จแล้ว และมีความพร้อมทางด้านปัจจัยก็จะมีพิธีอัญเชิญพระธาตุ และย้ายไปก่อสร้างอยู่หลังวัด เพื่อให้เกิดความสวยงามและเป็นสัดส่วนที่ดี และจะมีการวาง ผังใหม่ เพราะสมัยอดีตการก่อสร้างไม่มีการวางผังใด ๆ อย่างสร้างตรงไหนก็สร้าง โดยเฉพาะการวาง ผังที่ถูกต้องตามความเชื่อของคนล้านนาว่าการก่อสร้างพระธาตุจะต้องสร้างหลังวิหารเท่านั้น ถือว่า การประชุมครั้งที่สามนั้น นอกจากประชุมเพื่อการทำงานในการสนับสนุนการสร้างพระเจดีย์แล้ว ยังมี การประชุมหารือเพื่อวางผังวัดใหม่ในการพัฒนาวัดในอนาคต จะต้องยึดเอาผังใหม่ที่ได้ออกแบบ

ร่วมกัน เพราะจะทำให้วัดมีความสวยงาม และเป็นสัดส่วนมากขึ้น ทำให้น้ำวัดมีความกว้างมากขึ้น สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้

ภาพที่ ๑๕ แผนผังวัดและที่ตั้งของการสร้างเจดีย์ปัจจุบัน

ภาพที่ ๑๖ แผนผังวัดแบบใหม่ในอนาคต

การประชุมในแต่ละครั้งจะประกอบไปด้วย ผู้สูงอายุ คณะกรรมการหมู่บ้าน และ คณะกรรมการวัด หัวหน้าวัด มัคคนาย การประชุมดังที่กล่าวมาทั้งในรูปแบบทางการและนอกรูปแบบทางการเพื่อให้มีความเข้าใจเท่ากันทั้งแกนนำในชุมชนและชาวบ้านที่ไม่มีโอกาสได้เข้ามาในวัด ท่านก็ได้อธิบายถึงเหตุผลในการก่อสร้างพระธาตุ ซึ่งท่านก็ได้พิจารณาแล้วว่า วัดบ้านเรานั้นมีความพร้อมทุกอย่างที่เป็นปัจจัยขึ้นพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นภูมิพระสงฆ์ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ ซึ่งปัจจุบันเรายังขาดพระเจดีย์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่จะช่วยให้วัดมีความสมบูรณ์มากขึ้น เมื่ออธิบายรายละเอียดด้วยเหตุผลให้ชาวบ้านได้ฟังแล้ว เจ้าอาวาสก็เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ศรัทธาได้

ซักถามรายละเอียดว่า มีใครเห็นด้วยหรือเห็นต่างอย่างไร แต่ส่วนใหญ่ที่ได้รับฟังแล้วต่างก็สนับสนุน เพราะเป็นการสร้างที่มีคนข้างนอกเข้ามาสร้างให้ โดยเฉพาะวัดห้วยปลาบังถือว่าเป็นวัดใหญ่ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านอยู่แล้ว ยิ่งท่านเจ้าคุณพบโชคจะมาสร้างให้ชาวบ้านก็ยิ่งดีใจ เพราะเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือในจังหวัดเชียงราย ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างไม่ติดขัดในการที่จะมาสร้างเจดีย์ แต่ทุกคนต่างก็ตื่นเต้นและถามเพียงว่า จะมาสร้างเมื่อไหร่ และเราจะต้องเตรียมอะไร อยากรู้บ้าง ส่วนใหญ่จะกังวลว่าจะสนับสนุนในการก่อสร้างให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีได้อย่างไร

หากมีการวิเคราะห์ถึงวิถีคิดของชาวบ้านในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาบ้านแม่ห่าง จะพบว่า การสร้างพระธาตุมีความสำคัญสูงสุดที่จำเป็นต้องมีในวัดของตนเองในอนาคต อย่างไรก็ตาม พระธาตุถือว่ายังไม่ได้มีความสำคัญเท่ากับการสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ภายในวัด ให้มีครบในด้านปัจจัย ๔ เสียก่อนแล้วค่อยสร้างพระธาตุในภายหลัง ส่วนหนึ่งมองว่าประโยชน์ที่ชาวบ้านจะต้องเข้ามาอาศัยและประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญต่างๆ อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ศาสนสถานต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา แต่พระสงฆ์ที่จะมาสืบทอดก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน เพราะหากว่ามีเสนาสนะพร้อมแต่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาก็ไม่ได้มีความหมายแต่อย่างใด ดังนั้นการให้ความสำคัญกับปัจจัยพื้นฐาน จึงเป็นวิถีคิดที่ถูกต้อง ดังนั้นในช่วงการสร้างวัด จะมีการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานให้มีความสมบูรณ์เสียก่อน ส่วนพระธาตุนั้นไม่ใช่ว่าไม่สำคัญ ซึ่งมีความสำคัญแต่เนื่องจากงบประมาณในการก่อสร้างค่อนข้างสูง และเป็นสิ่งสุดท้ายที่ชาวบ้านในชุมชนจะก่อสร้างขึ้นมา เพราะชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ก็อยากจะกราบสักการะพระธาตุเช่นกัน เพราะในช่วงที่ผ่านมา นั้นพบว่า ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ไม่เพียงแต่เข้าวัดบ้านแม่ห่างเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อมีโอกาสก็ต้องไปกราบสักการะพระธาตุที่อยู่หมู่บ้านข้าง ๆ ตลอดเวลา เพราะเชื่อว่าจะได้บุญมากและจะได้ความสบายใจเมื่อสักการะแล้ว ช่วยให้อุปการะคุ้มครองให้ตนเองและครอบครัวมีความปลอดภัย อยู่สุขสบาย

ภาพที่ ๑๗ พระธาตุวัดแม่हां

สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญนำ ปรุกโกโม ที่อธิบายว่าพระธาตุมีความหมาย ๒ บริบท คือ บริบทแห่งอิฐธาตุของบุคคลสำคัญและบริบทแห่งสถานที่บรรจุพระอิฐธาตุ บุคคลสำคัญมุ่งไปที่ผู้บรรลุธรรมแล้วโดยเฉพาะพระพุทธเจ้าจึงนิยมเรียกว่า “พระบรมสารีริกธาตุ” เรื่องราวเกี่ยวกับพระธาตุมีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร หลังจากถวาย พระเพลิงพระพุทธสรีระศพแล้ว ได้มีการแบ่งพระอิฐธาตุให้แก่เมืองและแคว้นแคว้นที่ส่งทูตมาขอไป ประดิษฐานในสถูปเพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า โดยมีวิธีการบูชา ๒ อย่าง คือ อามิสบูชาและธัมมบูชา นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระธาตุและบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา ดินแดนล้านช้างมีคติการสร้างและการบูชาพระธาตุโดยมีการผสมความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้ความเชื่อ แนวคิด จุดมุ่งหมายและวิธีการบูชาพระธาตุเปลี่ยนไปสู่ความผูกพันอยู่กับความศักดิ์สิทธิ์ พระธาตุมีคุณค่าต่อชาวพุทธในล้านนาหลายประการ คือ คุณค่าทางศาสนา คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางจิตใจ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ แนวคิด จุดมุ่งหมายและวิธีการบูชาบูชาพระธาตุก่อให้เกิดผลกระทบต่อการบูชาพระธาตุ หลักศรัทธา และการเข้าใจ หลักธรรม แนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมในการบูชาพระธาตุนั้นต้องสอดคล้องกันทั้งหลักการบูชา พระธาตุและจารีตประเพณีนิยม ควรให้ความรู้การบูชาพระธาตุที่ถูกต้องและให้ความสำคัญกับธัมมบูชาด้วย ในความหมายนี้นักวิจัยได้สังเกตว่า ระหว่างที่สัมภาษณ์ชาวบ้าน การพูดถึงพระธาตุไม่ได้เป็นเพียงถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาเท่านั้นแต่ยังให้ความหมายถึงการที่พระพุทธเจ้ายังมีชีวิตอยู่และอยู่ในชุมชน เช่น ประเพณีการบูชาพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเชื่อว่าพระพุทธเจ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่อยู่อีกโลกหนึ่งที่ชาวบ้านสามารถทำบุญ และท่านก็จะลงมารับของบูชา

ต่างๆ ได้ โดยเฉพาะมีการพูดถึงว่า หากมีการบูชาแต่ข้าวปลาอาหาร แต่ไม่ถวายน้ำไปด้วยก็จะทำให้พระพุทธรูปเจ้าทานอาหารด้วยความผิดเคืองเป็นต้น ดังที่งานวิจัยหลาย ๆ ชิ้นที่อธิบายก่อนหน้านี้ว่า พระธาตุเปรียบดังตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า ที่ยังมีชีวิตอยู่ที่จะคอยดูแล ปกป้อง อำนวยอวยชัยให้ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนมีความสุข ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ ทั้งอันตรายจากธรรมชาติและอันตรายจากมนุษย์ด้วยกันเอง

ชาวบ้านแม่हांส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ๑๐๐ % จึงมีความผูกพันและมีความเชื่อตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพระธาตุ เมื่อมีปัจจัยสี่ครบให้กับพระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดแล้วชาวบ้านจึงปรารถนาแรงกล้าที่จะได้พระธาตุ เพียงแต่โอกาสที่จะสร้างยังไม่เอื้ออำนวย เพราะความพร้อมด้านปัจจัย และโอกาสที่ชาวบ้านจะมารวมกันอย่างครั่งนี้

ตารางที่ ๑ ตารางแสดงแบ่งบทบาทในการสร้างพระเจดีย์ระหว่างวัดและเจ้าภาพนอกชุมชน

วัดและชุมชนบ้านแม่हां	เจ้าภาพนอกชุมชน
๑.การปรับพื้น รอบบริเวณที่จะสร้าง	๑.การออกแบบพระธาตุ ตลอดถึงคำนวณรูปแบบการสร้างพระธาตุ
๒.พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การวางศิลาฤกษ์	๒.สนับสนุนช่างมาก่อสร้างจนเสร็จทั้งองค์พระธาตุ
๓.การสร้างกำแพงรอบพระเจดีย์	๓.อุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการสร้างองค์พระธาตุ
๔.การนำสิ่งของมาบรรจุในพระธาตุ	
๕.การสนับสนุนอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น ไม้สำหรับช่าง	
๖.การทํานุบำรุง รักษาในระยะยาว	

ดังจะเห็นว่า การก่อสร้างพระธาตุไม่เพียงแต่วัดห้วยปลากั้งที่มาก่อสร้าง แต่ยังสร้างเงื่อนไขให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการก่อสร้าง ซึ่งหากวิเคราะห์แล้วจะพบว่า เป็นกระบวนการที่จะทำให้ชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของ และห่วงแหนต่อสิ่งก่อสร้างที่ได้มา ไม่เพียงแต่เห็นว่า สิ่งที่ได้มานั้นตนเองไม่มีส่วนร่วมก็จะไม่รู้สึกเป็นเจ้าของ นำไปสู่การไม่ดูแลรักษาต่อองค์พระธาตุในอนาคตอีกด้วย และสิ่งที่ชาวบ้านนำมาสนับสนุนนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในชุมชนอยู่แล้ว เช่น ไม้ หรือช่างในชุมชนเข้ามาเสริมช่างหลัก แรงงานชาวบ้านเข้ามาสนับสนุนตลอดระยะเวลาการก่อสร้าง และช่วยในการผสมปูน เทปูน จนกระทั่งการนำอาหาร น้ำให้ช่างที่มาก่อสร้างได้รับประทานระหว่างที่ได้ก่อสร้างในวัดแห่งนี้ จึงถือว่ากระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการที่ดีในการจะสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของในชุมชน พอสรุปกระบวนการ ขั้นตอนการสร้างพระธาตุดังนี้

ขั้นตอนการก่อสร้างพระธาตุวัดแม่हां

- ๑) ประสานแจ้งความจำนงค์ต่อผู้สนับสนุนทราบต่อเจตนา
- ๒) เข้าไปคุยกับทางอำเภอเพื่อให้ช่วยประสานงานอีกช่องทางหนึ่ง
- ๓) ประชุมชาวบ้าน คณะกรรมการวัด และคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อหารือ และขอมติสนับสนุน
- ๔) ประชุมเตรียมความพร้อมกับช่างที่จะมาก่อสร้าง
- ๕) เข้ามาสำรวจสถานที่ และบริเวณสำหรับการก่อสร้าง
- ๖) ลงมือก่อสร้างทำงานร่วมกับชาวบ้าน
- ๗) ระดมทุนชาวบ้านเพื่อสร้างฐานพระเจดีย์
- ๘) จัดงานฉลองพระเจดีย์

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ระหว่างพระธาตุกับภูสิงห์ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยให้พระสงฆ์อยู่เป็นอันแรก เพราะเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่พระสงฆ์จะต้องดำรงชีพและปฏิบัติตามวัตรปฏิบัติ หากมองตัวพระธาตุแล้วถือว่าเป็นเสนาสนะอันหนึ่งที่วัดจะต้องมี แต่อยู่ที่ช่วงจังหวะเวลาและความพร้อมของชุมชน เมื่อมีการลงมือก่อสร้างพบว่า ระยะเวลาในการก่อสร้างประมาณ ๒ เดือนเท่านั้น เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒ เมื่อช่างออกแบบและก่อสร้างใกล้เสร็จทางวัดและคณะศรัทธาชาวบ้านก็จะมาช่วยกันมองว่าจะประดับตกแต่งอย่างไร

สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งจากการศึกษาก็คือ แม้ว่าการก่อสร้างที่มาจากภายนอกชุมชนจะมีความพร้อมและสำเร็จรูปในตัวองค์พระธาตุ แต่ในห้วงความรู้สึกของชาวบ้านก็ยังอยากจะปรับเปลี่ยนรูปแบบและประดับตกแต่งในแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านในชุมชน โดยเบื้องต้นได้มีการหารือกันว่า อยากจะมีการประดับตกแต่งรอบพระเจดีย์ให้มีเอกลักษณ์สำคัญของชุมชนนั่นก็คือ ลวดลายเวียงกาหลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและเป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมา ซึ่งเมื่อได้มีการหารือในคณะกรรมการ ทุกคนก็เห็นด้วย เพราะลวดลายเวียงกาหลงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญเคารพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยผู้ที่ออกแบบหลักก็คือ เจ้าอาวาสที่มีการออกแบบและเสนอต่อที่ประชุมว่า ควรจะเอาอย่างไร เอาสีอะไร ตกแต่งอย่างไร

ปกติบริเวณที่ก่อสร้างพระธาตุนั้น จะต้องโล่งและไม่มีอะไรบดบังตัวพระธาตุ เพราะพระธาตุจะโดดเด่นและอวดรายต่อตัวพระธาตุในอนาคต เช่น กิ่งไม้หักโค่นใส่พระธาตุ รากต้นไม้จะแผ่ขยายและงัดตัวพื้นพระธาตุออก ซึ่งในบริเวณดังกล่าวมีต้นไม้อยู่ ๒ ต้น ชาวบ้านเสนอว่าควรจะตัดออกให้หมดตามเหตุผลที่กล่าวไว้เบื้องต้น อย่างไรก็ตามหลังจากที่ได้คุยกับเจ้าอาวาสท่านก็เสนอว่าไม่ควรตัดต้นไม้ เพราะอย่างน้อยต้นไม้เป็นสิ่งที่ประดับตกแต่งตัวพระธาตุอย่างหนึ่ง เป็นการเสริมให้พระธาตุมีความสวยงาม ให้ร่มเงาคนได้มาอาศัยเมื่อมาไหว้พระธาตุ ส่วนการออกแบบฐานกำแพงแก้วก็ควรเว้นจากต้นไม้ดังกล่าว หากว่าอนาคตเกิดปัญหาอย่างที่เรากังวลก็ค่อยจัดการและตัดออกก็ได้ เพราะรู้สึกเสียดายที่ต้องตัดต้นไม้

แนวคิดในการสร้างกำแพงแก้วที่อยู่รอบตัวพระธาตุ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่ชาวบ้านจะต้องช่วยกันสร้างเอง และใช้งบประมาณของชุมชน เพราะเชื่อว่าหากไม่มีการสร้างกำแพงตรงฐานพระธาตุ จะไม่เหมาะสม เพราะหากมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่คนจำนวนมากทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ก็จะไปปะปนกันจนดูไม่งาม ควรจะมีกำแพงแก้วแยกกันระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้าน เช่น เวลาที่เวียนเทียนรอบพระธาตุ กำแพงแก้วดังกล่าวยังออกแบบบนฐานคติความเชื่อเดิม โดยที่ประชุมได้คุยกันว่า จะมีลวดลายประดับตกแต่ง โดยมีพระพุทธรูปรอบองค์พระธาตุจำนวน ๒๔ องค์ ฐานพระธาตุจะประดับด้วยเชรามิกทั้งหมด เพราะถ้าเป็นโลหะเมื่อโดนน้ำมันสัมป่อยก็จะหมอง ไม่เหมือนกับเชรามิก อย่างที่ชาวบ้านเสนอมา พร้อมกันนี้ยังได้ประมาณการค่าใช้จ่าย และประกาศว่าใครจะมาเป็นเจ้าของภาพแต่ละองค์ ซึ่งก็มีชาวบ้านรับไปทั้งหมดภายในระยะเวลาอันสั้น ส่วนลวดลายเวียงกาหลงเป็นเรื่องในอนาคตที่ยากจะทำ แต่ช่วงที่ยังสร้างใหม่ ๆ ยังไม่มีความเห็นจากชาวบ้านว่าจะเพิ่มเติมอย่างไร อยากเห็นตัวพระธาตุให้สำเร็จพร้อมที่จะให้ชาวบ้านได้เข้าไปสักการะก็มีความสุขแล้ว และอีกอย่างเห็นว่าในช่วงปีสองปีแรกนั้นทางชุมชนก็เห็นว่ายังไม่ควรที่จะเข้าไปต่อเติมหรือดัดแปลงพระธาตุแต่อย่างใด เพราะให้เกียรติกับเจ้าของที่มาก่อสร้างถวายให้กับทางวัด อย่างไรก็ตามได้มีการวางแผนในการปรับตัวพระเจดีย์ในอนาคต หากมีงบประมาณเพียงพอก็จะลงมือทำในอนาคตมีการคำนวณว่าใช้กระเบื้องประมาณ ๕,๐๐๐ แผ่น ตกแผ่นละ ๕๐ บาท รวมงบประมาณที่ต้องใช้ทั้งหมดประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งเจ้าอาวาสก็ประเมินว่าน่าจะเกินกำลังของชาวบ้านจึงยังไม่ได้คุยเรื่องนี้ เพราะเพิ่งก่อสร้างตัวฐานเสร็จไป และชาวบ้านก็ใช้งบประมาณสนับสนุนในส่วนนี้พอสมควร

สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ การที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำของชาวบ้านนั้นไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาวัตถุเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงกำลังศรัทธาของชาวบ้าน ซึ่งต้องมีภาระค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการครองเรือน เจ้าอาวาสวัดแม่हांທ່ານได้มีมุมมองว่า ในการก่อสร้างใด ๆ ก็แล้วแต่ พระสงฆ์จะต้องมีการประเมินกำลังของชาวบ้าน ทั้งเรื่องปัจจัย เวลา และทรัพยากรในชุมชน เพราะไม่อย่างนั้นจะทำให้ชุมชนเดือดร้อน ต้องมาทำบุญกับพระสงฆ์ ขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังอยากจน หาเข้ากินค่ากระบวนกรคิดดังกล่าวนี้ เป็นกรคิดที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันบนฐานของความสมดุล อีกอย่างหนึ่งการอยู่กับชาวบ้านมานานจะทำให้สามารถบอกได้ว่า ชาวบ้านมีกำลังศรัทธาแค่ไหน เพียงใด โดยที่ไม่ต้องไปสอบถามหรือทำประชามย์หมู่บ้านแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามท่านยังมีมุมมองว่าหากว่าพระสงฆ์อยากจะก่อสร้างหรือทำจริง ชาวบ้านก็ต้องเข้ามาสนับสนุนอย่างแน่นอน เพราะตามความเชื่อของชาวบ้านแล้ว หากพระสงฆ์เอยปากที่อยากจะทำอะไร ชาวบ้านจะต้องสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพราะไม่อย่างนั้นชาวบ้านจะรู้สึกไม่สบายใจที่ไม่สามารถทำตามที่พระสงฆ์มีความประสงค์ ดังนั้นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนมีความสุข มุมมองเจ้าอาวาสและวิธีคิดที่อิงบนฐานของความเป็นจริง และผูกโยงกับฐานทรัพยากรในชุมชน เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้วัดและชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และอิงอาศัยกันบนฐานที่ถูกที่ควร ไม่เบียดเบียนชาวบ้านเกินไป จนทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน เห็นได้ว่าเจ้าอาวาสวัดแม่हांທ່ານมีความเข้าใจบริบทของชุมชนในการที่จะทำให้ชุมชนไม่เกิดปัญหา หรือทำให้ชาวบ้านเกิดความลำบากใจในการที่จะสนับสนุนกิจการทางวัด และการระดมทุนในการประดับตกแต่งในอนาคตอีกด้วย ท่านได้กล่าวว่า “ถ้าพระสงฆ์ประกาศไปแล้วชาวบ้านไม่ช่วยก็กระไรอยู่ แต่อาตมาก็ไม่ประกาศ เพราะเห็นว่าชาวบ้านเดือดร้อน การประกาศอะไรออกไปก็ต้องสมเหตุสมผล”

การสื่อสารเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ช่วงเวลาที่มีความสำคัญในการที่จะให้ทุกคนเข้าใจตรงกัน เช่น ในระหว่างการเข้าพรรษาหรือวันพระชาวบ้านจะมีการมาทำบุญที่วัดจำนวนมาก มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งในช่วงนี้การประสัมพันธ์ขอความร่วมมือก็จะง่าย นอกจากนั้นมีการประชาสัมพันธ์ทาง Facebook หอกระจายข่าวหมู่บ้าน ปากต่อปาก การประชาสัมพันธ์เริ่มจากการประกาศให้คนที่เข้ามาวัดก่อนทราบเป็นอันดับแรก เพราะมองว่ามีความสำคัญและใกล้ชิดกับทางวัด อย่างกรณีหากพบว่าการขอบริจาคที่มีจำนวนไม่มากก็จะบอกในศาลาวัดเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ประกาศทาง Facebook เพราะคนวัดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ไม่ค่อยได้เล่น Facebook ,line เพราะหากเมื่อทราบข่าวก็จะรู้สึกไม่สบายใจที่ตัวเองมาร่วมทำบุญไม่ทัน นอกจากนี้ยังเป็นการให้เกียรติกับคนที่กำลังหลักในการสนับสนุนกิจกรรมกับทางวัด ส่วนการประกาศทาง Facebook ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานต่างถิ่น ญาติโยมที่เห็นใน Facebook ก็มาช่วยสมทบทุนในการก่อสร้างถือว่า การก่อสร้างพระธาตุใช้เวลาประมาณปีกว่าก็เสร็จสิ้น หากประเมินการก่อสร้างจริงไม่ถึง ๑ ปี เพราะช่างสลับหมุนเวียนไปก่อสร้างที่อื่นด้วย

หากพิจารณาการสื่อสารเพื่อระดมทุนในการสร้างพระเจดีย์แล้วจะพบว่า เจ้าอาวาสวัดได้มีการสื่อสารในหลากหลายรูปแบบเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายตรงตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสารจากการศึกษาพบว่ามีรูปแบบในการสื่อสารดังนี้

ตารางที่ ๒ ตารางแสดงการมีส่วนร่วมในการสร้างเจดีย์และการจัดกิจกรรมของชุมชน

เนื้อหาการสื่อสารระดมทุน	ช่องทาง	กลุ่มเป้าหมาย
ความจำเป็นในการระดมทุนเพื่อสร้างเจดีย์ และกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดงานฉลองเจดีย์	ประกาศแจ้งในการทำบุญวันพระ และ วัน สำ คัญ ทางพระพุทธศาสนา	ผู้สูงอายุ และกลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาทำบุญในวัดเป็นประจำ
	ช่องทางออนไลน์ เช่น Line, Facebook,	กลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่กำลังศึกษา และวัยแรงงานที่ออกไปทำงานนอกชุมชน
	เวทีประชุมที่เป็นทางการ	กรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งทั้งกรรมการวัด และกรรมการหมู่บ้าน
	หอกระจายข่าวในชุมชน	ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน

ตลอดระยะเวลาการก่อสร้างพระเจดีย์นั้น นอกจากช่างที่เข้ามาก่อสร้างแล้วชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนยังได้เข้ามาช่วยกันทำงานตามโอกาส และความจำเป็นที่ทางเจ้าอาวาสและคณะกรรมการแจ้งขอ

ความร่วมมือ เช่น การขอให้ชาวบ้านสนับสนุนไม้เพื่อทำนั้งร้านสำหรับการก่อสร้าง หรือการเข้าไปตัดไม้ในป่าและขนย้ายมาในวัดก็จำเป็นต้องอาศัยแรงงานที่แข็งแรงและมีเวลาในการที่เข้ามาช่วย งานแบบไหนที่ต้องใช้คนจำนวนมากก็จะมีประกาศระดมจากในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงานที่มีกำลัง บางคนก็หยุดงานมาช่วย ส่วนใหญ่กิจกรรมลักษณะนี้จะเป็นวันเสาร์ วันอาทิตย์ เพราะเป็นช่วงที่คนหยุดงานสะดวกที่จะมาช่วยงานอย่างเต็มที่ แม้กระทั่งเด็กและเยาวชนในวันหยุดต่าง ๆ ก็จะเข้าช่วยงานจำนวนมาก คึกคักกว่าวันปกติทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามพบว่า มีคนจำนวนหนึ่งที่พร้อมจะมาช่วยงานได้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นกลุ่มที่ศรัทธาใกล้ชิดวัด การที่จะระดมคนช่วยงานในลักษณะนี้ เจ้าอาวาสเป็นผู้ประสานงานไปยังผู้ใหญ่บ้านโดยตรง ระบุกลุ่มที่จะมาให้ช่วยงานตรงตามภาระงานที่มี

ภาพที่ ๑๘ ชาวบ้านแม่ห่างรวมทั้งกลุ่มพี่น้องไทใหญ่ร่วมกิจกรรมสร้างพระธาตุ

ส่วนหน่วยงานรัฐที่เข้าสนับสนุนการสร้างเจดีย์ เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดชุมชนและทางวัด เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงเรียนในชุมชน อย่างไรก็ตามหน่วยงานเหล่านี้จะเข้ามาในช่วงที่วัดหรือชุมชนมีกิจกรรมสำคัญและทำจดหมายขอความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมของวัดเท่านั้น เช่น การสนับสนุนน้ำดื่ม สนับสนุนเครื่องจักรกลขนาดใหญ่เพื่อปรับพื้นที่ดินบริเวณวัดในช่วงที่วัดมีกิจกรรมสำคัญการฉลองพระธาตุ ซึ่งก็ถือว่าเป็นการทำงานตามระบบราชการในปัจจุบันที่พบเห็นได้ทั่วไป โรงเรียนในชุมชนก็เอนักเรียนมาช่วยในงานพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ ส่วนคนที่อยู่นอกชุมชนเข้ามาสนับสนุนบ้างประปรายตามโอกาส แต่ถือว่ามีจำนวนน้อย ในการระดมทุนในการก่อสร้างนั้นเจ้าอาวาสไม่มีการกำหนดว่าบ้านละกี่บาท แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาของชาวบ้านว่ามีกำลังสนับสนุนได้มากน้อยเท่าไรไม่สำคัญ แต่อยากให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการก่อสร้างพระเจดีย์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ที่ผ่านมาก็ถือว่าชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามาร่วมทุกหลังคาเรือน แม้กระทั่งคนภายนอกชุมชนที่ย้ายเข้ามา

อยู่ใหม่ก็คือกลุ่มพี่น้องไทใหญ่ ที่อพยพเข้ามาทำงานในโรงงานในแถวนี้ ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนมากถึง ๓๐ หลังคาเรือนก็ให้การสนับสนุนในการก่อสร้างพระธาตุเป็นอย่างดี

การเข้ามาอยู่ของกลุ่มคนนอกชุมชนที่เป็นไทใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแรงกล้า เมื่อมีงานประเพณีต่างๆ ในวัดก็เข้ามาทำบุญร่วมสนับสนุนต่อเนื่อง จนกลายเป็นกลุ่มใหม่ที่เข้ามาทำบุญภายในวัดบ้านแม่ห่าง การเข้ามามีบทบาทของคนกลุ่มใหม่นี้ส่งผลต่อกลุ่มชาวบ้านเดิมที่เห็นพลังและความศรัทธาของกลุ่มคนใหม่ ทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการเข้ามาสนับสนุนกิจการของทางวัดมากขึ้น แม้ว่าจารีตประเพณีบางอย่างไม่เหมือนกันระหว่างไทใหญ่กับชาวบ้านที่เป็นคนเมือง พระสงฆ์ก็เปิดโอกาสให้เขาสามารถเข้ามาทำบุญได้ตลอดเวลา เช่น ในงานประเพณีบางอย่างในกลางวันชาวบ้านที่เป็นกลุ่มไทใหญ่ไม่สะดวก เพราะต้องทำงานในโรงงาน จึงต้องมาทำบุญในช่วงเย็นหรือกลางคืน ซึ่งทางวัดก็อำนวยความสะดวกให้ความสำคัญเช่นกัน กล่าวได้ว่าจากเดิมมี ๑๓ หมู่บ้านในชุมชนก็กลายเป็น ๑๔ หมู่บ้าน สามารถจัดอีกกลุ่มหนึ่งเนื่องด้วยเวลาในการทำงานจำกัด มีเวลาเพียงช่วงเช้าส่วนใหญ่ก็จะมาไม่นานแล้วต้องรีบกลับไปทำงานต่อ อย่างในวันพระหรือวันศีล หากมองในระบบความสัมพันธ์แล้วจะเห็นว่าทั้งสองกลุ่ม สามารถที่จะร่วมกิจกรรมของวัดได้อย่างไม่ขัดแย้งแต่อย่างใด แม้มีความแตกต่างด้านพิธีกรรม กลุ่มพี่น้องไทใหญ่ก็จะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปแต่เจ้าอาวาสก็สามารถบริหารระบบความสัมพันธ์ได้โดย ไม่ก่อให้เกิดความแย้งระหว่างกันแต่อย่างใด ชาวบ้านเดิมที่อยู่ในชุมชนก็ยินดีให้มาร่วมในการทำบุญ ส่วนการร่วมระดมทุนในการสร้างพระธาตุนั้น ก็จะมาร่วมทำบุญเช่นกันกับชาวบ้านทั่วไป ในการขอแรงมาช่วยต่าง ๆ ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี หากไม่ว่างก็สนับสนุนเป็นปัจจัยเข้ามา ประเด็นนี้ก็นักวิจัยมองว่า เพราะมีจุดเชื่อมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน ถือว่าเป็นการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทใหญ่กับคนในชุมชนได้อย่างดี ทางเขาก็นำทางพิธีกรรม ทำให้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมทางวัดได้สมบูรณ์มากขึ้น ช่วงหลังบทบาทของพี่น้องไทใหญ่พัฒนาและทำอย่างยิ่งใหญ่ มีการฟ้อนมีการแสดงในเทศกาลต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนตื่นตัวในการส่งเสริมกิจกรรมทางวัดมากขึ้น อย่างประเพณีเดือนยี่ ชาวบ้านในชุมชนก็เริ่มคุยกันว่าอยากรื้อฟื้นประเพณีบางอย่างที่เคยหายไปจากชุมชน เช่น การแห่โคมสาย ถือว่าเป็นการกระตุ้นซึ่งกันและกัน การทำความเข้าใจในความแตกต่างยอมรับซึ่งกัน เอื้อเฟื้อ ความเชื่อในเรื่องพระพุทธศาสนาเดียวกันถือว่าเป็นโอกาสเชื่อมร้อยคนสองกลุ่มเข้าด้วยกัน เพราะในแง่ความเชื่อของชาวบ้านก็จะมองว่าคนที่เข้าวัดก็จะเป็นคนใจบุญสุนทานเป็นคนดี ไม่เกิดความระแวงเวลาที่อยู่ในชุมชน จากกระบวนการดังที่กล่าวมา กลายเป็นพื้นที่ในการทำความเข้าใจระหว่างคนทั้งสองกลุ่มได้เป็นอย่างดี

รูปแบบพระธาตุองค์ที่ก่อสร้างนี้ถือว่าเป็นพระธาตุร่วมสมัยผสมผสานกับรูปแบบดั้งเดิม แต่ชุมชนก็เห็นว่าน่าจะมีการทำให้แปลกกว่าพระธาตุอื่น ที่มีเพียงปูนปั้นธรรมดา เนื่องจากชุมชนมีภูมิปัญญาในเรื่องของการปั้นดินและลวดลายเวียงกาหลงอยู่แล้ว ก็นำมาประยุกต์ใช้กับพระธาตุ ทำให้พระธาตุมีความน่าสนใจมากขึ้น และเป็นเครื่องมือที่จะทำให้คนในชุมชนได้เห็นว่า ลวดลายเวียงกาหลงมีคุณค่า และช่วยกันอนุรักษ์สืบสานต่อไป แนวคิดในการนำลวดลายเวียงกาหลงเอาไปใส่ในพระธาตุเพราะเชื่อว่าเป็น ศิริมงคลอยู่แล้ว เช่น รูปเต่า กิเลน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีอายุยืน การได้มากราบไหว้ก็เชื่อว่า

ทำให้อายุยืนมากขึ้น และอีกอย่างก็จะทำให้ชาวบ้านได้สืบทอดในอนาคต พระธาตุจึงเป็นสื่ออีกอย่างหนึ่งที่จะส่งต่อให้ลูกหลานในอนาคต ได้เรียนรู้และเข้าใจ รู้สึกภาคภูมิใจในสวดลายเวียงกาหลง

ความเปลี่ยนแปลงภายหลังจากที่ได้สร้างพระธาตุเสร็จ ก็จะมีการสงฆ์พระธาตุประจำปีจากเดิมที่ชุมชนยังไม่มีประเพณีเหล่านี้ ต่อมาจึงได้เกิดประเพณีทรงน้ำ เพื่อสักการะพระธาตุปีละครั้ง โดยจะไม่กำหนดงานให้ตรงกับงานทรงน้ำพระธาตุวัดอื่นๆ ที่กำหนดไว้ประจำปีอยู่แล้ว

ภาพที่ ๑๙ บรรยายการฉลองพระธาตุและห่มผ้าให้พระธาตุเมื่อก่อสร้างเสร็จ

หากมองในมุมพระพุทธศาสนาในการสร้างพระธาตุและนำไปสู่ความสุขของชุมชนแล้ว จะพบว่า สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั่นคือหลักพละ ๕ โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดพละ ๕ ในการพัฒนาสร้างความสุขให้คนในชุมชนบ้านแม่ห่าง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ได้แก่ ๑) ศรัทธา: ชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่ห่างต่างก็มีความศรัทธาเป็นทุนเดิมในทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว โดยเฉพาะเรื่องของพระธาตุที่เชื่อว่า เมื่อก่อนชุมชนยังไม่มีพระธาตุในวัด ต่างก็รู้สึกไม่มั่นคง โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ เห็นจากการที่ชาวบ้านเข้ามาไหว้พระบ่อยกว่าสถานการณ์ปกติ เมื่อมีพระธาตุแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างเชื่อว่า พระธาตุเป็นเครื่องปกป้องคุ้มครองให้ทุกคนในชุมชนรู้สึกปลอดภัย และมีความมั่นคงทางด้านจิตใจ ซึ่งศรัทธาเป็นหลักธรรมข้อแรกที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว ๒) วิริยะ : เป็นความเพียรต่อการสร้างพระธาตุให้สำเร็จผ่านกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่การเตรียมสถานที่ การสำรวจรอบบริเวณ ชาวบ้านเป็นหน่วยสนับสนุนในการสร้างพระธาตุจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เช่น ช่วยระดมไม้ไผ่สร้างหำงร้าน สนับสนุนงบประมาณที่ยังไม่เพียงพอ (สร้างกำแพงแก้ว) ความเพียรต่อการใช้ร่างกายสนับสนุนตลอดการสร้างพระธาตุ ๓) สติ : เป็นความรู้ตัวในความหมายของการสร้างพระธาตุนั้น ความรู้สึกตัวไม่เพียงแต่เป็นการพัฒนาสติระดับปัจเจกบุคคล แต่เป็นสติรวมหมู่ของคนในชุมชน หรือความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มบ้านเดียวกัน การเป็นพี่เป็นน้องกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาด้วยกัน กระทั่งก่อนที่จะมีการทำกิจกรรมแต่ละครั้งเจ้าอาวาสก็มีการเทศนาให้สติ เช่น หลักความสามัคคีต่อการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ๔) สมาธิ : การกำหนด

บทบาทของแต่ละคน และแต่ละกลุ่ม การทำงานคือการปฏิบัติธรรมดังคำกล่าวของหลวงพ่พุทธทาส ตลอดการทำงานมีการจัดอยู่กับการะงาน และการทำงานอย่างสอดคล้องประสาน แน่วแน่ต่อการทำงาน ให้บรรลุผลที่ได้รับมอบหมายของแต่ละกลุ่ม ในกระบวนการทำงานสร้างพระธาตุจะมีการเวียนเข้ามา ช่วยตามหมวดต่าง ๆ โดยมีกรรมการเป็นผู้แจกจ่ายงาน โดยภาระงานแต่ละครั้งก็มีเป้าหมายชัดเจน เช่น การเทปูน การสร้างหังร้าน การปรับดินเป็นต้น จะเห็นได้ว่าสิ่งเหล่านี้ต่างมีการวางแผนและมีเป้าหมายชัดเจน และ ๕) ปัญญา : เป็นความรู้จากประสบการณ์จริงที่ชาวบ้านในชุมชนที่ทำงาน ร่วมกัน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละคน เช่น คนที่พอจะมีความรู้เรื่องช่าง การผสมปูน การวางแผนการเทปูน หรือแม้กระทั่งช่างไม้ที่ต้องมาเป็นผู้นำในการก่อสร้างในแต่ละครั้ง จะเห็นว่าปัญญาที่ได้นอกจากความรู้จากการปฏิบัติจนกระทั่งเกิด ความชำนาญแล้ว ยังได้ความรู้จากการแลกเปลี่ยนระหว่างทำงาน เป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านได้ซักถาม ฟัง ธรรมจากเจ้าอาวาสก่อนที่จะแยกย้ายกลับในแต่ละวัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า เป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านได้เกิดปัญญาและสามารถนำไปประยุกต์ในชีวิตของตนเองได้

๔.๓ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างพระธาตุ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างพระธาตุนั้น เป็นกระบวนการที่สำคัญในการ ก่อให้เกิดความสุข และรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการก่อสร้างพระ ธาตุนั้น มีความน่าสนใจ ตลอดถึงการบริหารจัดการเพื่อให้พระธาตุได้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่ง จากการศึกษาพบว่า มีกระบวนการดังนี้

ขั้นแรกการมีส่วนร่วมในการคิดออกแบบ แม้ว่าการพัฒนาถาวรวัตถุใดๆ ในวัดส่วน ใหญ่เป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ เป็นผู้ตัดสินใจหลัก ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า พระสงฆ์ไม่ได้เป็นผู้ ตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว ท่านได้มีการประชุมคณะกรรมการชาวบ้านในการระดมความคิด หรือรับฟัง ความคิดของชาวบ้าน ว่ามีความคิดเห็นต่อเรื่องนี้อย่างไร กระบวนการทำงานเป็นทั้งการประชุมที่เป็น ทางการ และไม่เป็นทางการกล่าวคือมีการประกาศ แจ้งให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาประชุม ซึ่งประกอบ ไปด้วย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการวัด และผู้อาวุโสที่อยู่ในชุมชนซึ่งมีบทบาท สำคัญในการพัฒนาวัดและด้านต่างๆ เมื่อผู้เข้าร่วมประชุมพร้อมกันแล้ว พระสงฆ์ก็จะเริ่มกล่าวชี้แจง ความเป็นมาของการก่อสร้างพระธาตุว่า มีความเป็นมาอย่างไร ใช้งบประมาณจากที่ไหนในการ ก่อสร้าง ในการประชุมรูปแบบนี้จะมีเพียงผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับสูงเท่านั้น ในกระบวนการสร้างการมี ส่วนร่วมของชุมชนต่อการสร้างพระธาตุสามารถแบ่งระดับการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

มีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ การร่วมวางแผนในการตัดสินใจจะประกอบด้วย ๓ ส่วนหลักได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำการปกครอง และชาวบ้าน ซึ่งได้มีการวางแผนและจัดตั้งตัวแทน ในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดผลสำเร็จก่อนการวางแผนตัดสินใจ กำหนด ความต้องการ ผ่านการเลือก คณะกรรมการโดยการประชุมผ่านเวทีในชุมชน ได้ทำการนัดผ่านผู้นำ ปกครอง และเจ้าอาวาสเป็นผู้ร่วมตัดสินใจและหาข้อสรุปอีกครั้ง ประเด็นที่ชาวบ้านเสนอ เช่น การ

ปรับปรุงบริเวณทางเดินและภูมิทัศน์โดยรอบบริหารพื้นที่ต่อเติมสิ่งต่าง ๆ เช่น การสร้างห้องน้ำ การสร้างกุฏิ การวางแผนตัดสินใจสามารถแยกได้ทั้งเชิงกายภาพ เชิงสังคม การวางแผนเชิงกายภาพจะเป็นการจัดการ กับสิ่งก่อสร้าง ศิลปวัตถุ การทำความสะอาด คณะกรรมการจะมอบส่วนนี้ให้แก่วัดเป็นผู้รับผิดชอบและจัดสรรบุคคลที่มีจิตศรัทธามาช่วยกันทำความสะอาด ส่วนนี้จะทำความสะอาด ๑ เดือน โดยผู้ที่เข้าร่วมที่จะช่วยกันทำความสะอาด ล้างพระธาตุ และเก็บขยะนั้นขั้นตอนการปฏิบัติ มีการวางแผนร่วมกับเจ้าอาวาส ท่านได้อบรมขั้นตอนการปฏิบัติกับผู้ที่มีจิตศรัทธาทั้งพร้อมสนับสนุนเรื่องอุปกรณ์ ต่าง ๆ ที่ให้สำหรับทำความสะอาด การวางแผนจะแบ่งออกตามระยะเวลาที่จะปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จตามเวลาที่กำหนด มีขั้นตอนดังนี้

๑) กำหนดขั้นตอนปฏิบัติเช่นแบ่งกลุ่มคนออกเป็นแต่ละส่วนในขั้นตอนการทำความสะอาดในแต่ละส่วน

๒) วางขั้นตอนการปฏิบัติตามความถนัดของแต่ละบุคคล เช่น ผู้หญิงช่วยเก็บขยะ ผู้ชายขึ้นที่สูง

๓) เบิกอุปกรณ์จากทาง เช่น ไม้กวาด ผ้าเช็ดกระจก ไม้ถูพื้น น้ำยาทำความสะอาด ถังน้ำ เป็นต้น

๔) ระยะเวลาในการปฏิบัติ ในส่วนนี้ เริ่มตั้งแต่เช้า ประมาณ ๙.๐๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น.

๕) เก็บอุปกรณ์และสำรวจความเรียบร้อย

๖) รับพรจากเจ้าอาวาสพร้อมทั้งร่วมกันรับประทานอาหารเที่ยง การวางแผนเชิงสังคม ส่วนนี้จะเป็นการวางแผนสรรหากำลังบุคคลมาช่วยกันโดยผ่านการประชุม

๖.๑) เริ่มจากการนัดประชุมโดยการประกาศของคณะกรรมการให้คนในชุมชนมาร่วมประชุม

๖.๒) ได้กำหนดวันและให้คนในชุมชนนำอุปกรณ์กันมาเอง เช่น มีดพรว้า จอบ และเลื่อย

๖.๓) กำหนดพื้นที่บริเวณที่ทำการถางหญ้าและตัด

๖.๔) ระยะเวลาประมาณ ๑ วัน

๖.๕) ทางวัดมีการแจกวัตถุมงคลให้แก่ผู้เข้าร่วมเพื่อเป็นสิริมงคลในการเสียสละเวลาในบางครั้ง

ภาพที่ ๒๐ ชาวบ้านแม่ท่าร่วมกิจกรรมห่มพระธาตุซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างความสามัคคีในชุมชน

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ได้แก่การสนับสนุนด้านทรัพยากรด้านการบริหารและการประสานความร่วมมือด้านการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่าง ๆ อาทิ ไม้ หลังคา สี่ทราญ ปูน และเงิน วิธีการ สนับสนุนทรัพยากรทำได้โดยคนในชุมชนช่วยกันหาไม้ที่มีอยู่บริจาคให้แก่วัดเพื่อนำไปใช้ในการสร้างคนใน ชุมชนช่วยกันรวบรวมเงินทุนจากผู้มีจิตศรัทธาคนในชุมชนเป็นผู้ติดต่อประสานงานเครือญาติในการร่วมบริจาคค่าใช้จ่ายในการดำเนินการซื้อสินค้าในชุมชนและผู้ที่มีจิตศรัทธาได้ร่วมกันออก ค่าใช้จ่ายซื้อทรายมาให้วัดเพื่อให้วัดมีทรายไว้สำหรับก่อสร้างและปรับปรุงพื้นที่โดยรอบคนในชุมชนมีการร่วมกันเป็นคณะกรรมการจัดซื้อทรัพยากรต่าง ๆ ที่ใช้ในการกิจกรรมต่าง ๆ ในการทำหน้าที่ผ่านคนชุมชนเอง คณะกรรมการจะมีหน้าที่ทั้งการวางแผน บริหาร และเป็น ผู้ดำเนินการเบิกจ่ายงบประมาณทั้งหมดในส่วนของเงินบริจาค สิทธิในการเข้ามาบริหารจัดการต่อการประสานความร่วมมือแบ่งออกเป็นประสานทางราชการ ส่วนนี้ จะเป็นการประสานการมีส่วนร่วมแบบทวิภาคี คือการประสานของความร่วมมือจากราชการเพื่อประสาน ขอบุคลากร และเครื่องมือเครื่องใช้อุปกรณ์เครื่องจักรมาร่วมในการสนับสนุนและช่วยกันระหว่างคนโดยการประสานทางราชการผู้นำท้องถิ่นเป็นคนติดต่อประสานงานต่อ เทศบาล อำเภอ และจังหวัด การประสานทางคณะกรรมการส่วนนี้จะเป็นการดำเนินงานจะต่าง ๆ ให้เกิดการมีส่วนร่วม อาทิ การระดม หาทุน ระดมคนงาน จัดซื้อจัดจ้างและบริหารงานต่าง ๆ ประสานผู้มีจิตศรัทธาต่อวัด และองค์พระธาตุส่วนนี้ผู้มีจิตศรัทธาช่วยกันป่าวประกาศและบอกต่อกันไปเพื่อหาทุนมาสนับสนุนพร้อมทั้ง ช่วยกันออกแรงกายแรงใจอีกด้วย การประสานทางคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสเป็นผู้ประสานและประชาสัมพันธ์ ให้ทราบในที่ต่างที่ได้ไปหรือเข้าร่วมกิจกรรมสงฆ์ต่าง ๆ พร้อมทั้งช่วยประสานพระในวัด มาร่วมด้วยช่วยกัน การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์แบ่งเป็นด้านวัตถุด้านสังคมด้านวัตถุชุมชนจะได้รับ ผลประโยชน์ เชิงวัตถุได้การใช้สอยร่วมกันในการใช้สถานที่และทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดแสดงและพิธีกรรมทาง ศาสนาพร้อมทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาหาความรู้ อีกทั้งทำให้เกิดรายได้และอาชีพเสริมอีกทางหนึ่ง เช่น ศาลาชุมชนได้มีการนัดปิ้งข้าหรือกันและนัดประชุมกันเป็นต้น

อาจจะกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในการสร้างพระธาตุวัดแม่हांนั้นพบชุมชนมีส่วนร่วมในหลายระดับตั้งแต่ระดับผู้นำชุมชนที่เป็นแกนกลางในการประสานงานระหว่างและชุมชน และมีส่วนร่วมในการคิดและชวนชาวบ้านมาปฏิบัติงานต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมา

๔.๔ ชุมชนได้รับผลประโยชน์ด้านจิตใจ

ในการทำงานสร้างพระธาตุนี้ไม่เพียงแต่การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและวัด หน่วยงานท้องถิ่นก็เข้ามามีส่วนร่วมเช่นกัน ในด้านการได้รับประโยชน์ในการสร้างพระธาตุถือได้ว่าชุมชนได้รับประโยชน์ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในศาสนา และการพัฒนาทางด้านจิตใจ ตลอดถึงชุมชนอื่นๆ เช่น การให้เด็กนักเรียนนักศึกษา มาอบรมศึกษาคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ เป็น เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นชุมชนและจังหวัดเพื่อให้คนภายนอกสามารถศึกษาหาความรู้ ใช้สถานที่และเป็นที่รู้จักมากขึ้นเป็นเกียรติศักดิ์ศรีของคนในชุมชน ชุมชนยังได้รับผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเกิดรายได้มีอาชีพเสริมมีความผูกพันและเกิดการสำนึกรักบ้านเกิดมากขึ้น รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้นมีความภาคภูมิใจในตนเองต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้เกิดการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มให้กลุ่มตัวเองเป็นที่ได้รับการยกย่อง อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในการช่วยกันคิดและวางแผนร่วมกับวัดในการติดต่อประสานให้ทางอำเภอเห็น ถึงความสำคัญในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ชุมชนมีส่วนเข้ามาควบคุมอาทิการควบคุมการเบิกจ่ายงบประมาณในการก่อสร้างแต่ละครั้ง ความชำนาญและประสบการณ์โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีมีทั้งคนเฒ่าคนแก่ รวมไปถึงส่วนราชการเป็นผู้เข้ามาดำเนินการด้านต่าง ๆ โดยแบ่งเป็นชาวบ้าน ผู้ใหญ่ กำนันโรงเรียนพระสงฆ์ ชุมชนมีส่วนเข้ามาตรวจสอบค่าใช้จ่ายคือตรวจสอบเงินส่วนกลางของวัดมีการเบิกจ่ายผ่านคณะกรรมการและตัวแทน ๓ คนเก็บบิณฑบาตใช้จ่ายทั้งหมดคณะกรรมการนำเข้าที่ประชุมรายรับรายจ่าย ทั้งหมดเพื่อให้ชุมชนรับทราบในการบริหารและเกิดการโปร่งใส อาทิ อดีตข้าราชการเก่า คนเฒ่าคนแก่ที่ใกล้ชิดวัดและมีความชำนาญในการบริหารงานดังกล่าวกลุ่มตัวแทนต่างๆ ในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่ม อ.ส.ม กลุ่มแม่บ้าน

การมีพระธาตุในวัดของชุมชนนั้นแน่นอนว่า สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือความภาคภูมิใจ และรู้สึกว่าการมีพระธาตุในวัดของตนเองสามารถที่จะสร้างพระธาตุได้ แม้ว่าการก่อสร้างจะมีคนนอกชุมชนเข้ามาก่อสร้างให้ก็ตาม การเห็นความสามัคคีของคนในชุมชนที่มีโอกาสได้ทำร่วมกัน ทั้งการระดมทุน การทำงานร่วมกันระหว่างการสร้าง และการสนับสนุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้และมีการพูดคุยกันมากขึ้น ดังนั้นระหว่างการทำงานก็ถือว่าเป็นพื้นที่ในการให้ชาวบ้านได้มีการสื่อสาร ทำงานเข้าใจ และมีการแลกเปลี่ยนความรู้ต่าง ๆ ระหว่างการก่อสร้างไปด้วย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการศึกษา เก็บข้อมูลกับประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษา ๓ ข้อได้แก่

ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑) พัฒนารูปแบบการสร้างการมีส่วนของชุมชนในการสร้างเจตีย์ (พุทธศิลป์) ผลการศึกษาค้นพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างพระธาตุ นั้น เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมภายใต้ความเชื่อ และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และความรู้สึกเป็นคนในชุมชนเดียวกัน พอประมวลรูปแบบการมีส่วนร่วมจากผลการวิจัยดังนี้

๑) การทำความเข้าใจกับชาวบ้านและคนในชุมชนให้ทราบวัตถุประสงค์ เป้าหมายของการก่อสร้าง เมื่อทุกคนเห็นประโยชน์ที่จะได้รับแล้วเป็นขั้นเริ่มแรกที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้าง โดยการมีส่วนร่วมพบว่า เริ่มตั้งแต่การระดมความคิดจากแกนนำในชุมชน และขยายไปสู่ชาวบ้าน หน่วยงานราชการที่อยู่ในพื้นที่

๒) การวิเคราะห์บทบาทและการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่ม เพราะในชุมชนนั้นจะมีความถนัดและมีทุนแตกต่างกันไป ซึ่งในส่วนนี้นักวิจัยพบว่า บุคคลที่มีความสำคัญในการประเมินก็คือ เจ้าอาวาสและแกนนำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในกลุ่มคนต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และเงื่อนไขของแต่ละคน อย่างกรณีของกลุ่มพี่น้องไทใหญ่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนก็จะมีข้อจำกัดเรื่องเวลา เพราะต้องเข้าไปทำงานในโรงงาน และมีรูปแบบประเพณีการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันออกไป

๓) การจัดทำแผนและลงมือปฏิบัติงานร่วมกัน โดยในขั้นนี้พบว่า การลงมือปฏิบัติแม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นช่างที่ทางวัดห้วยปลากั้งเป็นคนสนับสนุน แต่มีงานบางประเภทที่ต้องอาศัยคนในชุมชนเข้ามาช่วยกัน เช่น การเทพื้น การขนย้ายสิ่งของขนาดใหญ่ เครื่องจักรขนาดใหญ่ เป็นต้น ดังนั้นในขั้นของการมีส่วนร่วมนี้พบว่า เป็นกระบวนการที่ให้โอกาสคนแต่ละกลุ่มได้เข้ามาทำงานอย่างอิสระตามความถนัด และเงื่อนไขของแต่ละคน โดยจะมีกรรมการคอยวางแผนและอธิบายว่าต้องทำงานต่อจากกลุ่มที่แล้วอย่างไร

การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจตีย์วัดแม่हां ในการทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ พบว่า จากสถานการณ์ปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด - ๑๙ ชุมชนต่างก็เผชิญกับภาวะความไม่แน่นอนทั้งอาชีพ และการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความไม่มั่นคง ไม่มีความสุขในการใช้ชีวิตในแต่ละวัน ในการศึกษาพบว่า พระธาตุมีส่วนสำคัญในการทำให้คนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยในการศึกษาพบว่า การที่ชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน และร่วมประชุมอย่างต่อเนื่อง บ่อยครั้งกว่าสถานการณ์ปกติ นั้น ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสรับฟังธรรมจากเจ้าอาวาสทั้งในแง่ของการทำงานร่วมกัน หลักสามัคคีธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญที่ส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน จากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า การสร้างพระธาตุนั้น เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสุขให้คนในชุมชน ดังจะเห็นว่าการทำงานมีกระบวนการ ขั้นตอน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดถึงได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ชาวบ้านกำลังเผชิญกับโรคระบาดครั้งนี้นั้น เป็นโอกาสสำคัญในการฟื้นฟู ลวดลายเชิงกาหลง ที่เป็นมรดกของชุมชนมาตั้งบรรพบุรุษ อาทิ ลวดลายพันธุ์พฤกษาสะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ที่แวดล้อมเวียงกาหลงในอดีต รูปสัตว์ต่างๆ ความหมายและศิลปะเหล่านี้ล้วนช่วยจรจโรจใจในการได้เห็น ได้สัมผัส จากข้อมูลผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความสุขดังนี้

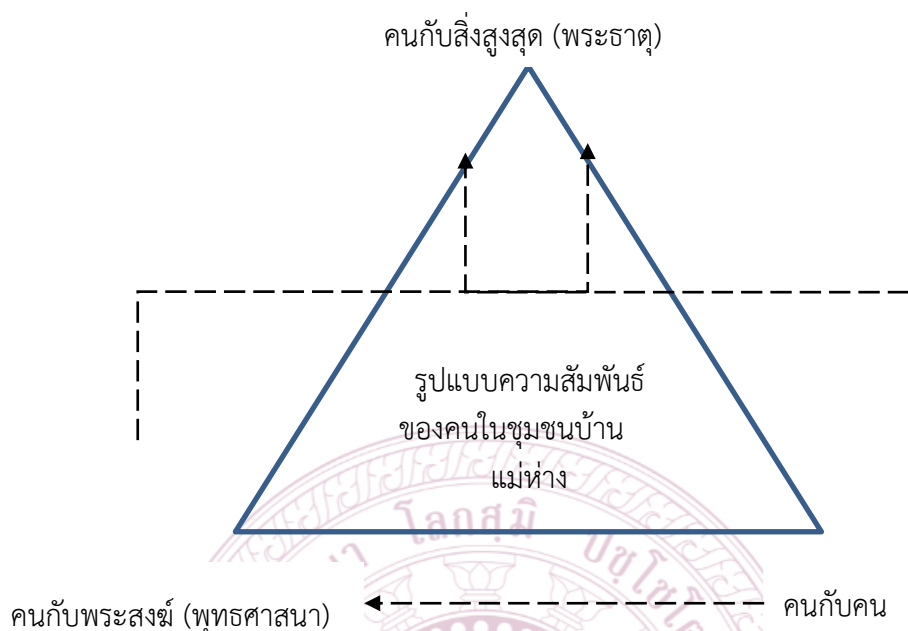
๑) สุขจากการได้ให้ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าการให้เป็นความสุขอย่างหนึ่งที่ทำให้เป็นการลดตระหนี่ถี่เหนียว และการให้คือการแบ่งปันความสุข ดังนั้น คนในชุมชนบ้านแม่ห่างการได้มีส่วนร่วมในการสร้างพระธาตุ โดยใช้แรงงานและแรงใจ แรงเงิน ถือว่าเป็นการให้ต่อพระพุทธศาสนาที่ตนเองเคารพ ศรัทธา อีกทั้งระหว่างการทำงานก็ได้มีการเรียนรู้ทั้งการแลกเปลี่ยนและพึงธรรมจากเจ้าอาวาส จนกระทั่งประสบความสำเร็จ ถือว่าเป็นความสุขที่คนในชุมชนได้รับ

๒) สุขจากคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแม้ว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน แต่สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจเกิดการแข่งขัน ทำให้หลายคนต้องออกไปทำงานต่างถิ่น คนในชุมชนเกิดการแก่งแย่งแข่งขันสะสมทรัพยากร มีการแบ่งกลุ่มระหว่างคนพื้นที่เดิมและคนที่ย้ายมาใหม่ เมื่อได้มีกระบวนการทำงานร่วมกันจากการสร้างพระธาตุนั้น ถือได้ว่า เป็นพื้นที่การเรียนรู้ ได้มีส่วนร่วมสร้างพระธาตุ ทำให้คนในชุมชนได้เข้าอกเข้าใจกัน ลดความขัดแย้งต่าง ๆ ในชุมชน เพราะมีพื้นที่พูดคุย เช่น ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนดั้งเดิมและกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาที่หลังจนวนหลายหลังคา ซึ่งเมื่อมีเป้าหมายและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเดียวกัน ทำให้คนสองกลุ่มลดความขัดแย้งลงกว่าในอดีต ดังจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านได้มีการให้กลุ่มที่เข้ามาใหม่ เพิ่มเป็นหมวดอีกต่างหาก จากเดิมที่มีเพียง ๕ หมวดในชุมชน เพิ่มเป็น ๖ หมวด มีการปกครองและประสานงานร่วมกับผู้นำชุมชน เป้าหมายในการพัฒนาชุมชนเดียวกันนั่นเอง

กล่าวได้ว่า ความสุขเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนในชุมชน ที่เกิดความหวาดกลัวต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ การที่คนรู้สึกไม่มั่นคงทั้งทางกายอาจจะเกิดการเจ็บป่วย ไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจจากการตกงาน ไม่สามารถออกไปที่ไหนได้ ซึ่งการอยู่อย่างหวาดระแวงย่อมสร้างความกดดัน ก่อเกิดความเจ็บป่วยทางด้านจิตใจตามมา การได้มีกระบวนการสร้างพระธาตุ มีกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน จนสำเร็จเป็นพระธาตุเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องผู้คน ตามคติความเชื่อของคนในชุมชนแล้ว ย่อมสร้างความสุข ความสบายใจให้คนในชุมชนมากขึ้นกว่าในอดีต สะท้อนจากข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่ระบุว่า เมื่อก่อนเรามองคนอื่นที่ย้ายมาใหม่เป็นคนละกลุ่มและไม่เชื่อใจต่อกัน เพราะวัฒนธรรมประเพณีไม่เหมือนกัน แต่เมื่อได้มีโอกาสพูดคุย และทำงานร่วมกันก็เข้าใจเขามากขึ้น ไม่มีอคติแต่อย่างใด สอดคล้องกับเจ้าอาวาสวัดแม่ห่างที่ระบุว่าเมื่อก่อนการปะทะกันพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจะหยีรูปแบบของคนพื้นเพเดิม (คนเมือง) เป็นหลัก ชาวบ้านที่เป็นคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาอยู่ก็จะแยกต่างหาก ต่อมาได้เริ่มมีการปรับรูปแบบให้คนทั้งสองกลุ่มสามารถร่วมได้ โดยไม่มีความขัดแย้ง ซึ่งคนในพื้นที่ก็อนุญาตให้มีการเพิ่มกิจกรรมบางอย่างที่เป็นรูปแบบของพี่น้องไทใหญ่ แต่หากว่ามีพิธีกรรมเฉพาะบางอย่างก็แยกปฏิบัติต่างหาก เช่น พิธีกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานศพ แต่คนทั้งสองกลุ่มก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นของใคร

ในการศึกษายังพบว่า ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันมากกว่าในอดีต สามารถจำแนกระบบความสัมพันธ์ได้ ๓ ระดับ ได้แก่ ๑) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง ๒) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัด/พระสงฆ์ และ ๓) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่สูงสุดหรือความเชื่อสูงสุดของชาวบ้านนั้นก็คือต่อพระพุทธเจ้า

ภาพที่ ๒๑ แสดงรูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชน

หากจะอธิบายจะเห็นว่าในกระบวนการสร้างพระเจดีย์ของวัดบ้านแม่ห้างนั้น ทำให้คนแต่ละกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นภายใต้กิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทำให้คนชุมชนมีพื้นที่ในการเรียนรู้หลักธรรมภายในวัด เช่น การได้ฟังเทศนาของพระสงฆ์ก่อนการประชุมทุกครั้ง และการสนทนากันเองระหว่างคนในชุมชน จนก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ที่ดีดังรูปภาพสามเหลี่ยมตามที่กล่าวมาข้างต้นและรูปแบบความสัมพันธ์ที่ดีนั้นจะทำให้คนในชุมชนมีความสุข มีความมั่นคง และรู้สึกปลอดภัย ดังจะเห็นว่า แม้มีพื้นที่ใหญ่ที่เป็นคนนอกชุมชน เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันก็并不会รู้สึกว่าเขาเป็นคนอื่น แต่ถือว่าเป็นชุมชนเดียวกันจนตั้งอีกหมวดหนึ่งขึ้นมา กล่าวได้ว่าชาวบ้านแม่ห้างให้การยอมรับในความแตกต่าง และอยู่ด้วยกันอย่างไม่ระแวงสงสัย เพราะมองว่าทุกฝ่ายต่างก็เป็นพุทธศาสนิกชนด้วยกัน สิ่งนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้เรียนรู้หลักธรรมจากการได้เข้ามาก่อสร้างพระธาตุร่วมกัน โดยระบบความสัมพันธ์ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สามารถวัดจากกิจกรรมดังนี้

๑) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนดีขึ้นวัดจากกิจกรรมที่คนทั้งชุมชนมาทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยขึ้นระหว่างที่สร้างพระธาตุโดยเฉลี่ยสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง ทุกเดือนมีกิจกรรมร่วมกันประมาณ ๘ ครั้ง และมีเวทีพูดคุยในวางแผนในการทำงานพัฒนาชุมชนที่ตรงกัน จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสระบุว่า เมื่อก่อนคนสองกลุ่มคนในพื้นที่เดิม (คนเมือง) กับคนที่ย้ายมาใหม่ต่างคนต่างอยู่ มีกิจกรรมก็แยกกันทำ แม้กระทั่งการทำบุญในวัดก็ตาม พอมีกิจกรรมร่วมกันก็สามารถร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของวัดได้โดยไม่แปลกแยก มีความรู้สึกว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพระสงฆ์ (พระพุทธรูปศาสนา) วัดจากการที่ชุมชนเข้ามาช่วยกิจกรรมในวัดบ่อยขึ้นเช่นกัน และมีการปรึกษาหารือเรื่องการสร้างพระธาตุภายในวัด ไม่เพียงแต่กรรมวัดเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งหลายกลุ่มที่อยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มคนที่เข้ามาทำบุญกับวัดบ่อย ส่วนใหญ่

เป็นคนกลุ่มผู้อายุ ซึ่งกลุ่มนี้จะมีความสัมพันธ์กับวัดที่ติดอยู่แล้ว แต่กลุ่มที่เป็นเด็กและเยาวชน วัยแรงงาน ที่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้เข้าวัด เมื่อได้ร่วมกิจกรรมสร้างพระธาตุบ่อขึ้นก็มีการสนทนาสนม และ พระสงฆ์ภายในวัดก็สามารถใช้งานคนกลุ่มนี้ได้ เช่น การให้เด็กและเยาวชนช่วยสื่อสารทาง Facebook เรื่องการระดมทุนในการก่อสร้างหรือกิจกรรมต่างๆ ของวัด สามารถขอแรงจากวัยแรงงานที่เป็นแรงสำคัญในการสร้างพระธาตุ

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสิ่งสูงสุดหรือพระธาตุนั้นเอง ในทัศนะของชาวบ้านแล้วพระธาตุคือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ที่มีอำนาจ บารมี คอยจัดสิ่งชั่วร้าย ปกป้องคุ้มครองในชุมชน หากจะวัดความสัมพันธ์ของสองสิ่งนี้จะพบว่า เวลาที่ชาวบ้านมาทำบุญที่วัดปกติแล้วจะเตรียมสำรับมาเพื่อถวายพระพุทธ และพระสงฆ์ พร้อมดอกไม้ธูปเทียน แต่เมื่อมีพระธาตุภายในวัดแล้ว ชาวบ้านได้เพิ่มสิ่งสักการะบูชาสำหรับพระธาตุเพิ่มขึ้นด้วย ดังที่เจ้าอาวาสวัดแม่हांกล่าวว่า เมื่อชาวบ้านมาทำบุญประกอบพิธีกรรมในศาลาการเปรียญเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะมากราบ ถวายข้าว ดอกไม้ บูชาพระธาตุอีกด้วย จนปัจจุบันกลายเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ต้องทำก่อนเดินทางกลับบ้าน ซึ่งนักวิจัยได้สังเกตพบว่าหลายคนปฏิบัติเช่นนี้เหมือนกัน ทำให้กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ของชาวบ้านพระธาตุสิ่งสูงสุดกับชาวบ้านในชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์ในลักษณะ เป็นผู้ที่เหนือกว่า เป็นจิตวิญญาณของชุมชน ที่ทำให้ชาวบ้านมั่นคงและรู้สึกปลอดภัย ตลอดถึงขอดลบันดาลให้ได้รับโชค เป็นต้น

ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อให้ลวดลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต พบว่า ลวดลายเวียงกาหลงเป็นลวดลายที่ชาวบ้านในชุมชนเคารพนับถือ การจะนำลวดลายไปติดตั้งนั้นก็ต้องมีความเหมาะสม ไม่นำลวดลายไปใส่ในที่ไม้อันควร อย่างไรก็ตามลวดลายเหล่านี้กลับมีเพียงในกลุ่มผู้สูงอายุ และคนที่ประกอบอาชีพในการเขียนลวดลายเท่านั้นที่เห็นความสำคัญ แต่ในเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่กลับไม่รู้สึกราบรื่นใจ และหวงแหนต่อลวดลายเวียงกาหลงที่อยู่ในชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า รูปแบบในการนำไปสืบทอดอย่างหนึ่งที่ชุมชนพยายามทำก็คือ การเชื่อมโยงลวดลายเวียงกาหลงกับพระพุทธศาสนา และให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน เพื่ออธิบายให้เห็นว่าลวดลายดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา เช่น การอธิบายว่ารูปสัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ลวดลายเวียงกาหลง เป็นสัตว์ที่อยู่ในยุคขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นการที่คนเราได้มากราบไหว้ และบูชา จึงเชื่อว่า ส่งผลให้คนมีอายุยืนมากขึ้น

การสืบทอดลวดลายเวียงกาหลงที่ชุมชนได้ออกแบบไว้ก็คือ การนำลวดลายเวียงกาหลงไปติดตั้งรอบ ๆ พระเจดีย์ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่ยากให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานเมื่อได้เข้ามากราบไหว้ในตัวพระเจดีย์จะได้เห็นลวดลาย และซึมซับในลวดลายเวียงกาหลงดังกล่าว นอกจากนี้ในอนาคต ทางวัดและชุมชนยังมีแผนในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบ ๆ พระเจดีย์เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนในโรงเรียนที่จะเข้ามาศึกษาดูงาน หรือกระทั่งคนนอกชุมชนเข้ามาศึกษาดูงานบ่อยครั้ง ก็จะใช้สถานที่แห่งนี้ในการอธิบาย สืบทอดเรื่องราวของลวดลายเวียงกาหลงให้ทุกได้เข้าใจ และอนุรักษ์หวงแหนในเอกลักษณ์ชุมชนแห่งนี้

๔.๕ ลวดลายเวียงกาหลงที่จะนำมาเขียนรอบพระวิหาร

เมืองโบราณเวียงกาหลงสู่ตำนานลวดลายเวียงกาหลงในปัจจุบัน พื้นที่ตำบลเวียงกาหลง อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบันนี้ถือเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งเพราะมีการขุดค้นพบเตาเผา และชิ้นส่วนภาชนะต่างๆ ในสมัยโบราณอยู่ทั่วไป อีกทั้งยังมีแนวคูน้ำคันดินที่หลงเหลืออยู่บางส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองและยิ่งใหญ่ของเวียงกาหลงในอดีต ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเวียงกาหลงนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ใดๆ แต่นักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๖๐๐

โดยสัมพันธ์กับประวัติการสร้างพระธาตุแม่เจดีย์ คือ พระเจ้าอโนราธามังช่อ กษัตริย์แห่งพม่าหรืออาณาจักรพุกามในขณะนั้นได้ยกทัพไปทำศึกเพื่อทวงขอพระบรมสารีริกธาตุ พระไตรปิฎก และพระแก้วมรกตคืนจากกษัตริย์อาณาจักรกัมพูชา และได้มายังทัพบริเวณนี้จึงสร้างเมืองขึ้นและขุดคูล้อมรอบเมืองเพื่อสร้างเป็นป้อมปราการป้องกันข้าศึกศัตรูและสัตว์ร้าย รวมทั้งได้สร้างพระธาตุแม่เจดีย์ขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน แต่จากการศึกษาอายุของเตาเผาและเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง ทำให้ทราบอายุของโบราณวัตถุและสันนิษฐานว่าเวียงกาหลงน่าจะเป็นชุมชนโบราณที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๒๑ ซึ่งร่วมสมัยกับยุคราชวงศ์มังราย แหล่งเตาเวียงกาหลงมีพื้นที่กว่า ๑๕ ตารางกิโลเมตร ขุดค้นพบเตาเผาหลายเตากระจายอยู่ทั่วไป

เวียงกาหลงเป็นเมืองโบราณที่มีรูปร่างยาวรีต่อเนื่องขึ้นไปบนเนินเขา มีแนวคูน้ำคันดินขุดล้อมเป็นปราการป้องกันเมือง หลงเหลืออยู่บางส่วน แนวคูน้ำนั้นลึกประมาณ ๓-๔ เมตร กว้าง ๓-๕ เมตร โดยคูดินด้านทิศตะวันออกขุดเป็นคูดินสองชั้น เป็นรูปปีกกาตีวงอ้อมจากทิศใต้ไปยังทิศเหนือ ส่งผลให้ผู้ที่ไม่ชำนาญทางหาทางออกไม่ได้และหลงทางในที่สุด ซึ่งลักษณะผังเมืองที่ลวกเล่อให้คนหลงทางเช่นนี้จึงเป็นที่มาของชื่อเวียงกาหลง นอกจากคันคูดินรูปปีกกาที่ทำให้คนหลงทางแล้วชื่อเวียงกาหลงยังถูกโยงให้สัมพันธ์กับตำนานแม่กาเผือกตำนานที่เล่าขานถึงกำเนิดของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ในภัทรกัปป์ อันได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระศรีอริเมตไตรยะ

ในตำนานแม่กาเผือก ท้าวฆติคามหาพรหมได้กล่าวถึงเวียงกาหลง เมื่อครั้งที่แม่กาเผือกบินมาสร้างรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำใหญ่ ในเวลาต่อมาแม่กาได้ตั้งครรภ์และออกไข่จำนวน ๕ ฟอง แม่กาเผือกคอยเฝ้าฟุมฟักดูแลไข่กาทั้ง ๕ ฟองนั้นด้วยความรักและเอาใจใส่อย่างดี แต่วันหนึ่งแม่กาเผือกได้ออกไปหากินในอื่นที่ไกลออกไปบินไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งอุดมสมบูรณ์งดงามไปด้วยพืชพันธุ์พฤษชาติต่างๆ มากมายแม่กาเผือกเพลิดเพลินอยู่ในสถานที่แห่งนั้นจนคำ ได้เกิดลมพายุใหญ่พัดกระหน่ำทำให้แม่กาเผือกบินหลงวนอยู่ในสถานที่แห่งนั้นหาทางกลับรังไม่ได้ จึงต้องพักอยู่ที่แห่งนั้นซึ่งภายหลังได้เรียกชื่อว่าเวียงกาหลง ฝ่ายไข่กาทั้ง ๕ ฟองในรังนั้นได้ถูกลมพายุใหญ่พัดไหลไปตามแม่น้ำ พลัดพรากกันไปคนละทิศละทาง รุ่งเช้า เมื่อพายุสงบแล้ว แม่กาเผือกบินกลับมาที่รัง ไม่เห็นลูกจึงออกตามหาไปทั่ว แต่หาเท่าไรก็ไม่พบจึงเศร้าโศกเสียใจจนตรอมใจตาย ด้วยอาณิสสส์ความรักความเมตตาอันบริสุทธิ์ที่มีต่อลูก จึงทำให้แม่กาเผือกได้ไปจุติยังพรหมโลก เป็นท้าวมหาพรหมชื่อฆติคามหาพรหม

ฝ่ายไช้กาทั้ง ๕ ฟองที่ไหลไปตามแม่น้ำนั้นได้มีแม่สัตว์ต่างๆ มาเก็บเอาไปเลี้ยง โดยไช้ใบแรกมีแม่ไก่เก็บไปเลี้ยง ไช้ใบที่สองมีแม่นาคเก็บไปเลี้ยง ไช้ใบที่สามมีแม่เต่าเก็บไปเลี้ยง ไช้ใบที่สี่มีแม่โคเก็บไปเลี้ยง และไช้ใบที่ห้ามีแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง ชื่อของแม่สัตว์ทั้งห้าที่นำไช้กาไปเลี้ยงจึงกลายมาเป็นคาถาบูชาพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์คือคาถา "นะ โม พุท ธา ยะ" เมื่อแม่สัตว์เก็บไช้ทั้งห้าฟองไปเลี้ยง ยามไช้แตกออกมาปรากฏร่างมนุษย์น้อยแทนลูกกา แม่สัตว์ทั้ง ๕ จึงเลี้ยงลูกมนุษย์ทั้ง ๕ จนมาเติบโตใหญ่ หนุ่มน้อยทั้ง ๕ คนนั้นต่างมีจิตใจฝักใฝ่ในการปฏิบัติบำเพ็ญเพียรจึงขอออกบวชไปอยู่ในป่า ขณะที่ทั้ง ๕ คนบวชอยู่ในป่านั้นได้บังเอิญมาพบกันโดยไม่ได้นัดหมาย เมื่อได้เฝ้าถามกันจึงทราบว่าทั้ง ๕ คนนั้นมีมารดาคนเดียวกัน แต่ด้วยเหตุที่ไม่ทราบว่ามารดาที่แท้จริงของตนเป็นใคร จึงร่วมกันตั้งจิตอธิษฐานเพื่อตามหาแม่ที่แท้จริงของพวกตน ด้วยแรงอธิษฐานของลูกทั้ง ๕ คน ท้าวขติกามหาพรหมผู้เคยเป็นแม่กาเผือกจึงลงมาหาลูกทั้ง ๕ เพื่อให้ลูกรู้ว่าตนนั้นเคยเป็นแม่กามาก่อน และบอกลูกทั้ง ๕ ว่าหากรำลึกถึงแม่ให้ใช้เส้นด้ายพันเป็นเกลียวแล้วดึงเป็นรูปตีนกาใส่ไว้ในผางน้ำมันแล้วจุดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่หรือตรงกับเดือน ๑๒ ของไทย อาณิสสในการทำบุญจะส่งไปถึงท้าวขติกามหาพรหมผู้เคยเป็นแม่กาเผือกมารดาของพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์

เวียงกาหลงจึงเป็นเมืองโบราณที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตำนานพุทธศาสนาดังกล่าว และชื่อของเวียงกาหลงยังได้ส่งอิทธิพลต่องานศิลปหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อของเวียงกาหลง คือ เครื่องเคลือบดินเผาที่มีอายุยาวนานหลายร้อยปีแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนในเวียงกาหลงที่สั่งสมอายุธรรมมายาวนาน และบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของเวียงกาหลงในอดีต เหตุผลหนึ่งที่ทำให้เวียงกาหลงสามารถสร้างงานศิลปอย่างเครื่องเคลือบดินเผาซึ่งเป็นหัตถกรรมชั้นสูงที่พบได้ไม่มากนักก็คือภูมิประเทศ และที่ตั้งของเวียงกาหลงซึ่งอยู่ติดเนินเขานั้นห่างไกลออกไปจากเส้นทางเดินทัพจึงทำให้เวียงกาหลงรอดพ้นจากการศึกสงครามผู้คนจึงมีเวลาคิดสร้างงานศิลปะ ลวดลายที่ตกแต่งอยู่บนเครื่องเคลือบโบราณ เช่น ลวดลายพันธุ์พฤกษาก็สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ที่แวดล้อมเวียงกาหลงในอดีต เวียงกาหลงมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ประมาณสองศตวรรษก่อนที่จะเสื่อมลงพร้อมกับอาณาจักรล้านนาที่ถูกพม่าเข้ามาปกครองอยู่ถึงสองร้อยกว่าปี เวียงกาหลงก็ล่มสลายไปเช่นกัน จนกระทั่งถึงปลายยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง หลังจากพระเจ้ากาวิละได้ทำการฟื้นฟูหรือกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า และขึ้นไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่าง ๆ ตามรายทางขึ้นไปทางเหนือจนถึงเขตสิบสองปันนาลงมาอาศัยอยู่ในล้านนาเพื่อรื้อฟื้นบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้งก็มีการอพยพผู้คนจากเชียงใหม่มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่เวียงกาหลงและโดยรอบหลังจากนั้นก็มีการตั้งถิ่นฐานต่าง ๆ เริ่มเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน และอยู่อาศัยหนาแน่นมากขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงระยะเวลาร้อยกว่าปีที่ผ่านมามีผู้คนจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น อำเภอดอยสะเก็ด แม่แตง พร้าว ผางมาตั้งถิ่นฐานในเขตตำบลแม่เจดีย์และแม่เจดีย์ใหม่ ผู้คนจากลำปางมาตั้งถิ่นฐานในตำบลเวียงกาหลงและอยู่อาศัยมาจนถึงปัจจุบันนี้

เครื่องเคลือบเวียงกาหลง มีความแตกต่างจากเครื่องเคลือบดินเผาแหล่งอื่น ๆ โดยเฉพาะรอยแตกลายบนผลงานที่เกิดจากการเผาขึ้นมีความโดดเด่นที่ได้จากธรรมชาติโดยไม่มีสารเคมีเจือปน ด้วยคุณสมบัติพิเศษของเนื้อดินในพื้นที่เวียงกาหลงที่มีความละเอียด รวมทั้งมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของเวียงกาหลงแห่งเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะลาย “ดอกกาหลง” ลวดลาย

เฉพาะที่ดัดแปลง มาจากกลีบดอกไม้และใบไม้ วาดร่างลวดลายให้มีความคล้ายกับ นกกา ในตำนานของเวียงกาหลงแต่โบราณ ปัจจุบันเรียกว่าลายกาหรือ ลายแม่กาถือเป็นลวดลายเอกลักษณ์ที่ได้รับความนิยมอย่างมากมาตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบันส่วนลวดลายที่นิยมวาดลงบนเครื่องเคลือบเวียงกาหลง ไม่เพียงความงามเท่านั้น แต่แฝงไปด้วยปรัชญาตามธรรมชาติในการใช้ชีวิต ซ่อนความหมายเอาไว้ในทุกลวดลาย โดยจำแนกเป็นประเภทลวดลายต่าง ๆ ได้ ดังนี้

๑) สัตว์มงคล สื่อถึงมงคล ๔ ประการ คือ ความโชคดี การมีอำนาจวาสนา ความอุดมสมบูรณ์ และอายุยืนยาว เช่น ผล งานปลาตะเพียน สิงห์ กิเลน ช้าง หงส์ นกยูง ไก่ฟ้า เต่า เป็นต้น

๒) พรรณพฤกษา สื่อถึงความสวยงาม อบอุ่น ราบรื่น นิยมวาดเป็นลวดลายพันธุ์ไม้มงคล เช่น กล้วยไม้ ข้าวเปลือก ผัก แว่น กล้วย และดอกบัว เป็นต้น

๓) ลายดอกกาหลง เป็นลวดลายเฉพาะที่มาจากตำนานของเวียงกาหลง ลวดลายดัดแปลงมาจากกลีบ ดอกไม้และใบไม้วาดร่างลวดลายใหม่คล้ายกับนกกาปัจจุบันเรียกว่า ลายกา หรือ ดอกกาหลง

ภาพที่ ๒๒ ลายดอกกาหลง กลีบ ดอกไม้และใบไม้วาดร่าง

เครื่องเคลือบเวียงกาหลงแบ่งประเภทของเครื่องเคลือบ เวียงกาหลงได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) ประเภทสีเดียว ชนิดของสีเคลือบมีดังนี้

๑.๑) เคลือบสีเขียว เป็นสีเคลือบที่มีโทนสีเขียวเข้มสดไปจนถึงสีเขียวอ่อน

๑.๒) เคลือบสีน้ำตาล เป็นสีเคลือบที่มีโทนสีน้ำตาลเข้ม ไปจนถึงสีดำ

๒) ประเภทเขียนสีใต้เคลือบ คือ การใช้เทคนิคเคลือบใส หลังจากเขียนลวดลาย เมื่อนำไปเผาจะปรากฏลวดลายใต้เคลือบ ชัดเจน

๔.๖ เส้นทางลวดลายเวียงกาหลงสู่พระเจดีย์

ลายเวียงกาหลงถือได้ว่าเป็นลวดลายที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน แฝงไว้ด้วยความเชื่อมากมายเป็นลวดลายที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านสมัยก่อนที่อยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติ สู่การสร้างศิลปะลวดลายในแต่ละแบบ และสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ปัจจุบันลวดลายเริ่มได้รับความนิยมมาใส่เครื่องปั้นดินเผา เช่น แก้วน้ำ แจกัน ชาม อย่างไรก็ตามมีความเชื่อของคนเวียงกาหลงว่าจะไม่นำลวดลายใส่ไว้ที่ต่ำ ปัจจุบันแม้ยังไม่มีลวดลายบรรจุรอบพระเจดีย์ ดังที่เจ้าอาวาสอยากจะนำไปติดเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ เข้าใจ และเกิดความภาคภูมิใจสืบทอดในอนาคต

ในกระบวนการนี้เจ้าอาวาสเริ่มสร้างการรับรู้ สร้างความน่าเชื่อถือในลวดลายให้ชาวบ้านได้เข้าใจโดยทางวัดได้มีกิจกรรมทรวงน้ำพระธาตุ ซึ่งถือว่าเป็นงานประจำปีของวัดในบ้านแม่हांตั้งแต่การมีพระธาตุมา เพื่อให้ชาวบ้านเข้ามาสักการบูชา มีส่วนร่วมในการดูแล เรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเมื่อก่อนไม่มีกิจกรรมดังที่กล่าวมา พอมีพระธาตุประเพณีการทรวงน้ำพระธาตุก็กลายเป็นงานใหญ่ประจำปีที่ทุกคนในชุมชน และชุมชนรอบข้างได้มาร่วมกิจกรรม จนกลายเป็นที่รู้จักในวงกว้างออกไป จำนวนคนที่ร่วมก็มีจำนวนมากขึ้นตามลำดับ โดยในกิจกรรมนี้ทางคณะกรรมการวัดก็จะมีบริการรถคันหนึ่งเพื่ออำนวยความสะดวก ก่อนสร้างพระธาตุ ว่ากันว่าในงานนั้นเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น แม้กระทั่งลูกหลานที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดก็จะกลับมาร่วมกิจกรรม เป็นงานประเพณีที่ครอบครัวอยู่กันอย่างอบอุ่น

ประเพณีทรวงน้ำพระธาตุนั้นไม่เพียงแต่เป็นงานบุญประเพณีทั่วไป แต่เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้คนในชุมชนตระหนักต่อลวดลายเวียงกาหลง ที่เป็นมรดกของชุมชนมานานและได้นำลวดลายเวียงกาหลง เข้ามาทำการปลูกเสก โดยนิมนต์เกจิต่าง ๆ เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ และให้ญาติโยมแต่ละคนได้นำไปบูชา ตลอดจนประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปนำไปบูชา ซึ่งในวันงาน เจ้าอาวาสได้มีการเล่าความเป็นมาของลวดลายเวียงกาหลง เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจ และร่วมสืบทอดสร้างความภาคภูมิใจในลวดลายที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง

ในการให้ญาติโยมนำไปบูชานั้นเพื่อนำรายได้เข้ามาเพื่อสร้าง พัฒนาวัดหลายอย่างที่อยู่ระหว่างปรับโครงสร้างหรือย้ายเสนาสนะต่าง ๆ ที่อยู่เดิม หรือผู้พังไปแล้ว เช่น แนวคิดที่เจ้าอาวาสอยากจะย้ายกุฏิออกไปอยู่ข้างกำแพงด้านทิศตะวันตก ไม่บังพระธาตุ และสร้างบริเวณพื้นที่รอบพระธาตุเป็นพื้นที่เรียนรู้ และทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจะเข้ามาใช้ประโยชน์ในบริเวณดังกล่าว เวลาที่มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือหน่วยงานรัฐใช้ประโยชน์

รายได้จากตรงนี้จะได้อีกรายได้หนึ่งเพิ่มเติมพัฒนาพระธาตุ หรือต่อยอดลวดลายเวียงกาหลงไปติดตั้งรอบพระเจดีย์ โดยบูชาตามวัดเกิด ของตนเอง ใหญ่คนในชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็จะเข้ามาบูชา และในกระบวนการปลูกเสกลวดลายเวียงกาหลงนั้น ทางเจ้าอาวาสก็ได้มีการหารือกับชาวบ้านว่า จะนำลวดลายเหล่านี้ไปติดตั้งรอบพระเจดีย์

ในการหารือครั้งนี้ยังเป็นการคืนข้อมูลส่วนหนึ่งจากงานวิจัย เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นพัฒนาการ และความสำคัญต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างพระเจดีย์จน

ประสบความสำเร็จ เมื่อชาวบ้านได้เห็นแนวคิดของเจ้าอาวาสในการนำลวดลายจเข้าไปติดตั้งบนพระเจดีย์แล้ว ชาวบ้านไม่มีใครขัดข้องแต่ประการใด เพราะลวดลายเวียงกาหลงนั้น โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านก็ให้ความเชื่อถือเคารพอยู่แล้ว เช่นการที่ไม่เอาลวดลายไปปักหรือแสดงในที่ต่ำ พร้อมกันนี้ชาวบ้านยังสนับสนุนด้วยว่า ชุมชนเราจะสืบทอดลวดลายเวียงกาหลงได้อย่างไร เพราะชุมชนอื่นไม่มีใครสืบทอดเรื่องนี้ ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความโดดเด่นและมีคนที่มีความรู้ ครูภูมิปัญญา และยังมีการเขียนลวดลายและมีการนำไปจำหน่ายอีกด้วย ในขั้นของการนำไปติดตั้งนั้น ส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ให้ติดตั้งรอบพระเจดีย์ ใครที่เข้ามาบูชาพระเจดีย์นอกจากได้ไว้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ถือว่ายังได้ไว้สัญลักษณ์ทั้งเป็นปีเกิดของตนเองอีกด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างเจดีย์ (พุทธศิลปะ) วัดแม่हां ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจดีย์วัดแม่हां ในการทำให้คนในชุมชน เกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ และเพื่อให้ลวดลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจ ของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการที่สร้างการมีส่วนร่วมและมีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพระเจดีย์

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างพระธาตุนี้ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมภายใต้ความเชื่อ และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และความรู้สึกรักเป็นกันคนในชุมชนเดียวกัน ประมวลรูปแบบการมีส่วนร่วมดังนี้

๑) การทำความเข้าใจกับชาวบ้านและคนในชุมชนให้ทราบวัตถุประสงค์ เป้าหมายของการก่อสร้าง เมื่อทุกคนเห็นประโยชน์ที่จะได้รับแล้วเป็นขั้นเริ่มต้นที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้าง โดยการมีส่วนร่วมพบว่า เริ่มตั้งแต่การระดมความคิดจากแกนนำในชุมชน และขยายไปสู่ชาวบ้าน หน่วยงานราชการที่อยู่ในพื้นที่

๒) การวิเคราะห์บทบาทและการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่ม เพราะในชุมชนนั้นจะมีความถนัดและมีทุนแตกต่างกันไป ซึ่งในส่วนนี้นักวิจัยพบว่า บุคคลที่มีความสำคัญในการประเมินก็คือ เจ้าอาวาสและแกนนำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในกลุ่มคนต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และเงื่อนไขของแต่ละคน อย่างกรณีของกลุ่มพี่น้องไทใหญ่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนก็จะมีข้อจำกัดเรื่องเวลา เพราะต้องเข้าไปทำงานในโรงงาน และมีรูปแบบประเพณีการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันออกไป

๓) การจัดทำแผนและลงมือปฏิบัติงานร่วมกัน โดยในขั้นนี้พบว่า การลงมือปฏิบัติแม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นช่างวัดห้วยปลากั้งเป็นคนสนับสนุน แต่มีงานบางประเภทที่ต้องอาศัยคนในชุมชนเข้ามาช่วย เช่น การเทพูน การขนย้ายสิ่งของขนาดใหญ่ เครื่องจักรขนาดใหญ่ เป็นต้น ในขั้นของการมีส่วนร่วมพบว่า เป็นกระบวนการที่ให้โอกาสคนแต่ละกลุ่มได้เข้ามาทำงานอย่างอิสระ ตามความถนัด และเงื่อนไขของแต่ละคน โดยจะมีกรรมการคอยวางแผนและอธิบายว่าต้องทำงานต่อจากกลุ่มที่แล้วอย่างไร

การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการสร้างเจตียัดแม่ห่าง ในการทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ พบว่า จากสถานการณ์ปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด - ๑๙ ชุมชนต่างก็เผชิญกับภาวะความไม่แน่นอนทั้งอาชีพ และการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความไม่มั่นคง ไม่มีความสุขในการใช้ชีวิตในแต่ละวัน ในการศึกษาพบว่า พระธาตุมีส่วนสำคัญในการทำให้คนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยในการศึกษาพบว่า การที่ชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และประชุมอย่างต่อเนื่อง บ่อยครั้งกว่าสถานการณ์ปกตินั้น ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสรับฟังธรรมจากเจ้าอาวาสทั้งในแง่ของการทำงานร่วมกัน หลักสามัคคีธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญที่ส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ในการศึกษาพบว่า ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันมากกว่าในอดีต สามารถจำแนกระบบความสัมพันธ์ได้ ๓ ระดับ ได้แก่ ๑) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง ๒) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัด/พระสงฆ์ และ ๓) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่สูงสุดหรือความเชื่อสูงสุดของชาวบ้านนั่นก็คือต่อพระพุทธเจ้า

หากจะอธิบายให้เห็นภาพมากขึ้นก็จะเห็นว่าในกระบวนการสร้างพระเจดีย์ของวัดบ้านแม่ห่างนั้น ทำให้คนแต่ละกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นภายใต้กิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทำให้คนชุมชนมีพื้นที่ในการเรียนรู้หลักธรรมภายในวัด เช่น การได้ฟังเทศนาของพระสงฆ์ ก่อนการประชุมทุกครั้ง และการสนทนากันเองระหว่างคนในชุมชน จนก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ที่ดีดังรูปภาพสามเหลี่ยมตามที่กล่าวมาข้างต้นและรูปแบบความสัมพันธ์ที่ดีนั้นจะทำให้คนในชุมชนมีความสุข มีความมั่นคง และรู้สึกปลอดภัย ดังจะเห็นว่า แม้มีพี่น้องไทใหญ่ที่เป็นคนนอกชุมชน เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันก็จะมีไม่รู้สึกว่าเป็นคนอื่น แต่ถือว่าเป็นชุมชนเดียวกันจนมีการก่อตั้งหมวดหนึ่งขึ้นมา กล่าวได้ว่าชาวบ้านแม่ห่างให้การยอมรับในความแตกต่าง และอยู่ด้วยกันอย่างไม่ระแวงสงสัย เพราะมองว่าทุกฝ่ายต่างก็เป็นพุทธศาสนิกชนด้วยกัน สิ่งนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้เรียนรู้หลักธรรมจากการได้เข้ามาก่อสร้างพระธาตุร่วมกัน

ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อให้ลวดลายเวียงกาหลง เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อไปในอนาคต จากการศึกษาพบว่า ลวดลายเวียงกาหลงเป็นลวดลายที่ชาวบ้านในชุมชนเคารพนับถือ การจะนำลวดลายไปใช้นั้นก็ต้องมีความเหมาะสม ไม่นำลวดลายไปใส่ในที่ไม้อันควร อย่างไรก็ตามลวดลายเหล่านี้กลับมีเพียงกลุ่มผู้สูงอายุและคนที่ประกอบอาชีพในการเขียนลวดลายเท่านั้นที่เห็นความสำคัญ แต่ในเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่กลับไม่รู้สึกราบรื่นใจ และหวงแหนต่อลวดลายเวียงกาหลงที่อยู่ในชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้พบว่ารูปแบบในการนำไปสืบทอดอย่างหนึ่งที่ชุมชนพยายามทำก็คือ การเชื่อมโยงลวดลายเวียงกาหลงกับพระพุทธศาสนา และให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน เพื่ออธิบายให้เห็นว่าลวดลายดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา เช่น การอธิบายว่ารูปสัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ในลวดลายเวียงกาหลง เป็นสัตว์ที่อยู่ในยุคขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นการที่คนเราได้มากราบไหว้ และบูชา จึงเชื่อว่า ส่งผลให้คนมีอายุยืนมากขึ้น

การสืบทอดลวดลายเวียงกาหลงที่ชุมชนได้ออกแบบไว้ก็คือ การนำลวดลายเวียงกาหลงไปติดตั้งรอบ ๆ พระเจดีย์ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่ยากให้คนรุ่นลูกหลานเมื่อได้เข้ามากราบไหว้ในตัวพระเจดีย์ได้เห็นลวดลาย และซึมซับในลวดลายเวียงกาหลงดังกล่าว นอกจากนี้ในอนาคต ทางวัดและชุมชนยังมีแผนในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบ ๆ พระเจดีย์เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนในโรงเรียนที่จะเข้ามาศึกษาดูงาน หรือกระทั่งคนนอกชุมชนเข้ามาศึกษาดูงานบ่อยครั้ง ก็จะใช้สถานที่แห่งนี้ในการอธิบาย สืบทอดเรื่องราวของลวดลายเวียงกาหลงให้ทุกคนได้เข้าใจ และอนุรักษ์หวงแหนในเอกลักษณ์ชุมชนแห่งนี้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเพื่อตอบปัญหาการวิจัยการใช้พุทธศิลป์บำบัด นั้นพบว่า กระบวนการสร้างพระเจดีย์ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามาเรียนรู้เพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ ๆ และการส่งเสริมระบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของสถานการณ์ปัญหาของโรคระบาดโควิด ๑๙ ทำให้คนทั่วโลกเริ่มตระหนักต่อการหามาตรการ และการปรับตัวเพราะโรคระบาดดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่ทำให้ทั่วโลกเกิดการเจ็บป่วย แต่ยังมี การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม แบบแผนการดำเนินชีวิต การทำธุรกิจแบบใหม่ การเดินทางในรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของของสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์พบว่า วิถีชีวิตเศรษฐกิจแต่ละครั้ง ผลกระทบที่เกิดขึ้นทันทีคือ ภาคธุรกิจที่ได้รับความเสียหาย บางบริษัทถึงขั้นล้มละลาย ขณะที่บางบริษัทลดจำนวนลูกจ้างทำให้มีคนตกงานจำนวนมาก แต่ภัยเงียบที่ยังไม่มีใครพูดถึงมากนัก คือ ความเครียดซึ่งตามมาด้วย ปัญหาสุขภาพจิตอันเนื่องมาจากรายได้ที่ลดลงหรือถูกให้ออกจากงาน เป็นต้น ส่วนวิถีชีวิตโควิด-๑๙ ครั้งนี้ก็มาพร้อมกับความท้าทายทางด้านสุขภาพจิต เนื่องจากประชาชนเกือบทั้งประเทศต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตจากมาตรการป้องกันการแพร่ระบาด เช่น การปิดเมือง การรักษาระยะห่าง และการกักตัวหากเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงสูง ผลกระทบดังกล่าวขยายวงไปถึงชุมชนชนบทอย่างบ้านแม่ห้างเช่นกัน ซึ่งการสร้างพระธาตุขอมวัดแม่ห้างนั้น เป็นโอกาสสำคัญในการทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเดียวกัน ทำให้คนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดถึงแบ่งปันความทุกข์จากสถานการณ์โควิด ๑๙ ทำให้คนในชุมชนลดความเครียดที่จะต้องอยู่กับตัวเอง พร้อมกันนี้พบว่า การใช้ลวดลายเวียงกาหลงในการบำบัดนั้น เป็นกระบวนการหนึ่งที่ใช้ศิลปบำบัดแก่ชาวบ้านที่กำลังอยู่ในภาวะไม่มั่นคงด้านจิตใจ ภาวะความเครียด ความกังวล ทำให้ลดปัญหาต่าง ๆ สอดคล้องกับการศึกษาของ ดร.สุ สิริธรัตน์^{๖๑} ที่ศึกษาเรื่องทักษิณาวรรต: ศิลปะบำบัด ในมิติทางพระพุทธศาสนา พบว่า การทำให้คนมีส่วนร่วมฝึกหัดทางศิลปะ เป็นกระบวนการสร้างการรับรู้ โดยการเพ่งไปที่กายของตนในขณะที่ก้าวอย่างแต่ละก้าว กำหนด

^{๖๑} ดร.สุ สิริธรัตน์, “ทักษิณาวรรต : ศิลปะบำบัดในมิติทางพระพุทธศาสนา,” วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๕๗๑ – ๑๕๘๒.

ความรู้สึกของสัมผัส เท้าสัมผัสกับพื้น เท้ารู้สึกอย่างไรต่อพื้นผิวที่เหยียบ ใส่ใจไปตามความรู้สึก ที่เกิดกับร่างกาย ให้รู้เท่าทันกับสิ่งที่เกิดขึ้น กายและจิต ณ ขณะนั้น เพื่อเป็นการฝึกสติ การสร้างพระธาตุ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ นั้นเป็นการใช้ศิลปะบำบัด ที่ให้คนเข้ามาทำ สัมผัสด้วยตัวเอง นอกจากนี้ลวดลายเวียงกาหลงที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ นั้น ได้มีการทำพิธีปลุกเสกของเจ้าอาวาสวัดแม่हांแล้วชาวบ้านได้นำลวดลายกลับไปบูชาที่บ้าน ทำให้ลดความเครียดและรู้สึกมั่นคงทางด้านจิตใจมากขึ้น ดังจะเห็นว่ามีชาวบ้านจำนวนมากต้องการกลับไปบูชา นอกจากการช่วยบำบัดแล้วยังเป็นการสืบทอดลวดลายเวียงกาหลงอีกด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่า การมีส่วนร่วมในการสร้างเจดีย์ ที่ทำให้คนในชุมชนมีความสุข เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันที่ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนมีความเปราะบางมากขึ้น คนเข้าวัดน้อยลง การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดและชุมชนก็น้อยลง ทำให้วัดและชุมชนไม่มีอิทธิพลต่อกัน ตรงกันข้ามในแง่ของการพึ่งพาเศรษฐกิจวัดก็มีการแสวงหาทรัพยากรจากคนนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ คนในชุมชนเป็นเพียงผู้ที่เข้ามาทำบุญหรือประกอบพิธีกรรมเท่านั้น การพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในชุมชนเพื่อพัฒนาวัดน้อยลง จะเห็นได้ว่าหลายวัดมีการแสวงหาทรัพยากรจากคนที่มิใช่นักบวช เศรษฐกิจนอกชุมชนส่วนใหญ่ในการนำมาสร้างถาวรวัตถุ และบูรณะสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด ด้วยปัจจัยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมและความรู้สึกความเป็นเจ้า ในการรักษา เกิดความภาคภูมิใจในวัดชุมชนของตนเอง ดังจะเห็นว่าหลายวัดถูกผูกขาดไว้ที่เจ้าอาวาสเพียงอย่างเดียว จนกระทั่งหลายชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนวัดแต่อย่างใด ดังงานวิจัยที่ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๖๒} ได้อธิบายเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงในแง่ของการพึ่งพาทางเศรษฐกิจของวัดต่อชุมชน เป็นส่วนสำคัญทำให้วัดและชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ที่เปราะบาง วัดทำผ้าป่าจากผู้คนในเมือง เมื่อชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการจัดการภายในวัด หรือการทอดสวดดูแล ควบคุมวัดก็น้อยลง แม้กระทั่งบางวัดมีอิทธิพลเหนือชุมชนเพราะไม่ได้พึ่งปัจจัย ๔ ระหว่างกัน

ดังจะเห็นว่า วัดที่มีความเจริญและมีคนต่างถิ่นเข้ามาสนับสนุนจำนวนมาก เป็นวัดที่มีชื่อเสียงหรือเป็นวัดท่องเที่ยวที่ดี วัดกลายเป็นองค์กรที่มีอำนาจเหนือชุมชนไม่สามารถเข้ากำกับควบคุม สนับสนุนกิจกรรมของวัด หรือแม้กระทั่งการทอดสวดพิธีกรรมของพระสงฆ์ให้อยู่ในพระธรรมวินัย ชาวบ้านก็จะไม่กล้าเสนอแนะ และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ วัดที่มีลักษณะเช่นนี้จึงกลายเป็นวัดเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงอำนาจจากศูนย์กลาง เช่น วัดที่มีผู้บริหารระดับประเทศมีตำแหน่งในองค์กรต่าง ๆ เข้ามาทำบุญ และอุปถัมภ์จะทำให้วัดนั้นกลายเป็นวัดที่ทุกคนรู้จักกว้างขวาง จนบทบาทของชาวบ้านและชุมชนหายไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดำรงค์ศักดิ์ มีสุนทร^{๖๓}

^{๖๒} นิธิ เอียวศรีวงศ์, **มิติเรื่องฐานทรัพยากรกับเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร, ๒๕๖๔), หน้า ๒๒.

^{๖๔} ดำรงค์ศักดิ์ มีสุนทร, **“ความสัมพันธ์วัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี”**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (การบริหารการพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า (๓).

ที่ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์วัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมติ กับชุมชนนามสมมติ จังหวัดกาญจนบุรี ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ว่า มีปัจจัยมาจากการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างบริบทชุมชน ประกอบไปด้วย วิถีชีวิตของเกษตรกร การเปลี่ยนแปลงของวัดและการเคลื่อนย้ายประชากร ดังจะเห็นชุมชนบ้านแม่ท่ามมีประชากรที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีความศรัทธาเข้ามาทำบุญที่วัดอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่า พิธีกรรม ความเชื่อบางอย่างแตกต่างจากคนในชุมชน ซึ่งเจ้าอาวาสก็ปรับไปตามรูปแบบที่เหมาะสม มีการบริหารจัดการไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชากรที่ย้ายมาอยู่ใหม่ กับชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนดั้งเดิม ด้วยการให้กลุ่มชาติพันธุ์และชาวบ้านได้เข้ามาทำบุญกันคนละช่วง ในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานชิ้นนี้ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันแต่อย่างไรก็ตามหากเจ้าอาวาสมีการบริหารจัดการ และเข้าใจความซับซ้อนของชุมชนก็จะสามารถจัดการปัญหาได้ การเคลื่อนย้ายประชากรส่วนหนึ่งทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนของวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพิรพงษ์ พยัคกาฬ^{๖๔} เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนผ่านประเพณีการเทศน์มหาชาติ ที่กล่าวถึงบริบทของวัดที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน หากมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ย่อมเป็นการทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสร้างความสุขให้คนในชุมชนได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) การสนับสนุนจากภาครัฐ สนับสนุนงบประมาณ ให้กับโครงการพุทธศิลปกรรมบำบัดในชุมชนต่างๆ ส่งเสริมให้วัด สถานปฏิบัติธรรม และหน่วยงานต่างๆ

๒) การจัดกิจกรรมพุทธศิลปกรรมบำบัด พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้ความรู้แก่ผู้สนใจเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมบำบัด และจัดตั้งศูนย์กลางพุทธศิลปกรรมบำบัด เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลฝึกอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๓) การสร้างเครือข่าย สนับสนุน การเชื่อมต่อ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างชุมชนต่างๆ ที่ดำเนินการโครงการ พุทธศิลปกรรมบำบัด จัดทำเว็บไซต์ หรือ ช่องทางสื่อสารออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และผลงานของโครงการต่างๆ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๑) ศึกษาเปรียบเทียบผลลัพธ์ของพุทธศิลปกรรมบำบัดกับวิธีการบำบัดอื่น ๆ เช่น จิตบำบัด การบำบัดด้วยดนตรี การฝึกสมาธิ

^{๖๔} พระมหาพิรพงษ์ พยัคกาฬ, “ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนผ่านประเพณีการเทศน์มหาชาติ,” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า (ก).

๒) ศึกษาผลของพุทธศิลปกรรมบำบัดต่อกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ออกแบบการวิจัยเชิงทดลองที่มีกลุ่มควบคุม เพื่อวัดผลลัพธ์ของพุทธศิลปกรรมบำบัดอย่างเป็นรูปธรรม

๓) ศึกษาผลของพุทธศิลปกรรมบำบัดในบริบททางวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยการพัฒนาเครื่องมือวัดผลลัพธ์ของพุทธศิลปกรรมบำบัดที่เฉพาะเจาะจง พัฒนาคู่มือการฝึกอบรมสำหรับผู้สนใจนำพุทธศิลปกรรมบำบัดไปใช้ และจัดทำสื่อการสอนเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมบำบัด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ พระไตรปิฎก อรรถกถา ภิกขา อนุภิกขา ปกรณ์วิเสส

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐตีพิมพ์ ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ภิกขาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลวิทยานิพนธ์

๑.๒ หนังสือทั่วไป

เกรียงไกร เกิดศิริ. พุทธการก่อรูปของสถาปัตยกรรมจากก้อนอิฐแห่งศรัทธา. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ อูชาอากาศ, ๒๕๕๑.

ชัยชนะ ปิ่นเงิน. จักกวาฬที่ปิ่น : ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัย

สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒

ชัยชนะ ปิ่นเงิน, พรหมเพ็ญ เครือไชย. นพิตีเชียงใหม่ บทความ“จารึกสำคัญล้านนา.” สถาบันวิจัย

สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บรรณาธิการโดย มิ่งสรรพ ขาวสะอาด,ชัยชนะ ปิ่นเงิน,

เชียงใหม่: โรงพิมพ์เมือง, ๒๕๕๖.

เชษฐา ดึงสายชล. ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบ พัฒนาการ

ความหมาย. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๘.

_____. สัตตมหาสถาน พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุข กับ ศิลปกรรมอินเดียและเอเชีย

อากาศ. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕.

เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี. ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของล้านนาและสุโขทัย ข้อคิดใหม่และ

ข้อสังเกตบางประการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๙.

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครู

สกลาตพรวิ, ๒๕๕๐.

ทิพวรรณ ทังมั่งมี. **การอนุรักษ์และสืบสานพระพุทธรูปศิลปะพม่า**. เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ธนธร กิตติกานต์. **มหาธาตุ**. นนทบุรี: โรงพิมพ์ดิชนปากเกร็ด, ๒๕๕๗.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. **พระญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา (พ.ศ.๑๗๘๒-๑๘๕๔)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

ธีรภาพ โลหิตกุล. **ท่องแดนเจดีย์ไพรในพุกามประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สายธุรกิจ โรงพิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘.

เธียรชาย อักษรดิษฐ์. **ไหว้พระธาตุตามปีเกิด**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๗.

นพคุณ ดันติกุล. **อักษรธรรมสัมพันธ์**. เชียงใหม่: ล้านนาคอมพิวเตอร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๘.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **มิติเรื่องฐานทรัพยากรกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : โครงการ ยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร, ๒๕๖๔.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. **กลวิธี แนวคิด วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พัฒน ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์ โสภารการพิมพ์, ๒๕๒๗.

ปฐม หงส์สุวรรณ. **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับ ท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔.

พระครูอดุลย์สถิตกิตติ, พระครูสิริสุตาภิมนต์. พระมหาสง่า ธีรวงโส, ยุพิน เข้มมุกด์. **ประวัติศาสตร์พุทธ ศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุดอยสุเทพ**. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ แสงศิลป์, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, ดร.. **“พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาอดีตสู่ปัจจุบัน”**. ใน ฮอมพญา ๓๐ ปี มจร ร.วิทยาเขตเชียงใหม่. เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิ่ง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๗.

พิทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

มานพ ถนอมศรี. **สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ มรดกโลก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี พี เวิลด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. **ฮอมพญา ๓๐ ปี มจร วิทยาเขต เชียงใหม่**. เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิ่ง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๗.

รัตนพร เศรษฐกุล. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน**. เชียงใหม่: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๒.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. **วิหารล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๔.

วิชา มาแก้ว. **ยุคทองล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๖๒.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **พจนานุกรม หัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : เมือง โบราณ, ๒๕๒๙.

_____ . **ศิลปะไทยที่น่ารู้**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๒๙.

วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง. ๖๐๐ ปี ชาตกาลพระเจ้าติโลกราช. เชียงใหม่: ดาวคอมพิวกราฟิก
แม็กซ์ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๒.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พุทธปฏิมา งานช่างพลังแห่งศรัทธา. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๑.

_____. พระพุทธปฏิมางานช่างพลังแห่งศรัทธา. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๔.

_____. ศิลปะล้านนา. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๖.

_____. ศึกษาพระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย.
กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. การบูรณะและพัฒนาอุโบสถวิหารวัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง.
เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ ๗ น่าน, ๒๕๕๖.

คึกเดช กันตามระ. การศึกษาวิวัฒนาการและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศิลปะและสังคมจาก
รูปลักษณ์พระพุทธรูปปฏิมากร. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา, ๒๕๓๕.

ศูนย์ศึกษาเอกสารโบราณ (ศ.อ.บ.). ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ นักเรียน นักศึกษา และ
ประชาชน. เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๙.

สนั่น ธรรมธิ. ตำราการสร้างพระพุทธรูปล้านนา. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

สมัย สุทธิธรรม. พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา. กรุงเทพมหานคร: โสภณการ
พิมพ์, ๒๕๓๗.

สามารถ สิริเวชพันธ์. เรือนชนบท. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ครองช้าง, ๒๕๓๗.

_____. สถาปัตยกรรมพะเยาและน่าน. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, มปท.

สุชาติ หงษา, ดร.. วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้ง
เฮ้าส์, ๒๕๔๙.

สุรัช จงจิตงาม. เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส, ๒๕๔๙.

สุรพล ดำริห์กุล. เจดีย์วัดช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาใน
ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. แผ่นดินล้านนา. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๔.

_____. ลายคำล้านนา. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๔.

_____. ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๖๒.

_____. ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. พระพุทธรูปล้านนากับคติพระพุทธศาสนาหายานแบบตันตระนิกายวัชรยาน.
เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐.

สุรสวัสดิ์ อ่องสกุล, ศ.เกียรติคุณ. กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗.

_____. ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ปริ้นติ้งแอนพลับลิชชิ่ง, ๒๕๖๑.

สุวิภา จำปาวลัย และชัชชนะ ปิ่นเงิน. การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

เสนอ นิลเดช. ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๓๙.

อภิชาติ สิริชัย. ๗๗๗ ปี ชาตกาลพระญามังรายหลวง. เชียงราย: สำนักพิมพ์ลือล้านนา, ๒๕๕๘.

อุดม รุ่งเรืองศรี, เกริก อัครชินเรศ. พระญาติโลกราชะ. เชียงใหม่: โคขยัน มีเดีย ทีม, ๒๕๕๒.

๑.๓ รายงานวิจัย

ทานตะวัน อินทร์จันทร์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน,” รายงานวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ธนวัฒน์ คำภิลานนท์. “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่น เขตเทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี.” รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๐.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. “พระพุทธรูป คติการสร้างและพิธีกรรมจากเอกสารโบราณเมืองพะเยา.” รายงานวิจัย. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

วิสิทธิ์ โพธิ์วัฒน์. “การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมผู้สร้างสรรค์พุทธศิลป์เพื่อการธำรง และการสืบต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้การสร้างสรรคพุทธศิลป์.” ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. พัฒนาศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สายนต์ ไพธัญจิตร. “การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน.” รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรรณมานนท์. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับการสร้างบ้านเมืองบนที่ราบเชิงแสน.” รายงานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. “วิหารชาติพันธุ์ใดในล้านนา.” รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๓.

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน.” ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. พัฒนาศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ยุพิน ระพิพันธุ์. “ความรู้ ทัศนคติ และการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจำแนกประเภทมูลฝอย ที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้ง ในเขตเทศบาลเมืองพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี.” รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

๑.๔ ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

กอบยศ ยี่ม่อ่น, “การศึกษาวิหารไทลื้อในวัฒนธรรมล้านนา (จังหวัดพะเยาและจังหวัดน่าน).” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

กิตติยา อุทวิ. “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปสำริดในล้านนา.” วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

จุมพล เอี่ยมสะอาด. “การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธศิลป์.” วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๒.

ฉลองเดช คุณานูมาต. “แนวคิดมหาปรีสลักษณะพุทธปฏิมาศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน.” เชียงใหม่ :
คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

ชลิดา รัชตะพงศ์ธร. “สี่และปัจจัยเกี่ยวเนื่องในศิลปะบำบัดที่มีอิทธิพลต่อการลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

ชัยวุฒิ บุญเอก. “วิหารไทลื้อเมืองน่าน : รูปแบบและคติความเชื่อ.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

ดำรงศักดิ์ มีสุนทร. “ความสัมพันธ์วัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนสมมุติ จังหวัด
กาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. การบริหารการพัฒนาสังคม คณะ
พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖.

พรศิลป์ รัตนชูเดช. “การสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์.” วิทยานิพนธ์ดุข
บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาพิรพงษ์ พัยคภาพ. “ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนผ่านประเพณีการเทศน์มหาชาติ.”
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี. “การศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนบุญักษ์ เมืองลำปาง เพื่อ
การอนุรักษ์และสร้างสรรค์ศิลปกรรม.” เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

_____. “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้เพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธรูปมารวม
สมัย.” วิทยานิพนธ์ดุขบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สาขาวิชาภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงและสาละ
วิน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

ภาณุวัฒน์ เนียมบาง. “การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
กรณีศึกษา : วัดร่องขุน ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย.” สารนิพนธ์ศาสนศึกษา
มหาบัณฑิต. วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

๑.๕ บทความ

ดร.ท สิริธรัตน์. “ทักษิณาวรรต : ศิลปะบำบัดในมิติทางพระพุทธศาสนา.” วารสารสหวิทยาการ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕).

พงศกร เล็งดีท. “การใช้ศิลปะบำบัดกับผู้ป่วยทางจิตเวช.” วารสารสถาบันจิตเวชศาสตร์สมเด็จ
เจ้าพระยา. (ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๕).

๑.๖ สื่อสารสนเทศ

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. “ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด.” <https://www.happyhomeclinic.com/alto2-arttherapy_artandscience.htm> ๕ สิงหาคม ๒๕๖๖.

๑.๗ เอกสารอื่นๆ

เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง "วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา." ในการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "พระพุทธศาสนาในล้านนา" โดยคณะศาสนาและปรัชญา ระหว่างวันที่ ๒๐-๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ ศูนย์ฝึกอบรม ธนากรไทยพาณิชย์ ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่.

ภาคผนวก ก.
เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต

ชุดที่ ๑ แบบสัมภาษณ์

เรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. อายุ.....ปี เพศ () ชาย () หญิง

๒. สถานภาพสมรส

() โสด () คู่ () หม้าย/หย่า () เสียชีวิต

๓. จำนวนสมาชิกในครอบครัว

() ๑-๒ คน () ๓-๔ คน () ๕-๖ คน () อื่น ๆ.....

๔. ระดับการศึกษา

() ต่ำกว่าประถม/ประถมศึกษา () มัธยมศึกษา () อนุปริญญา

() ปริญญาตรี () สูงกว่าปริญญาตรี

๕. สถานภาพการทำงานปัจจุบัน

() ปลดเกษียณ () รับจ้างทั่วไป () ค้าขาย () ธุรกิจส่วนตัว

()ว่างงาน

๖. รายได้ (ต่อเดือน)

() น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท () ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท

() ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท () มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท

๗. ภูมิลำเนาเดิม

() ภาคเหนือ () ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ () ภาคกลาง

() ภาคตะวันออก () ภาคใต้

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : วันที่.....เดือน.....ปี.....

สถานที่.....เวลา.....โทร.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวข้องกับงานวิจัย พุทธศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

๑. บริบทของชุมชนและวัดแม่हां วัดแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย เป็นอย่างไร

๒. ท่านคิดว่ารูปแบบการสร้างพระเจดีย์ (พุทธศิลปะ) การมีส่วนร่วมของชุมชน วัดแม่हां เป็นอย่างไร

๓. ท่านคิดว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการสร้างพระเจดีย์ ในการทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข

๔. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างเจดีย์ และกิจกรรมอะไรบ้าง ที่ส่งเสริมชุมชน ให้มีความสุข

๕. มีกิจกรรมใดบ้างที่ช่วยกันอนุรักษ์ลวดลายเวียงกาหลง และทำให้เกิดมูลค่าต่อจิตใจของชาวบ้านใน ชุมชน

๖. ท่านพบปัญหาอะไรบ้างในการสร้างพระเจดีย์ วัดแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

๗. ข้อเสนอแนะ

สถานที่สังเกต.....สังเกตเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้อความที่บันทึกจากการสังเกต

สรุปข้อคิดเห็นจากการสังเกต

ลงชื่อผู้สังเกต.....

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๙๙/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां
อ.เวียงป่าเป้า จ. เชียงราย
(Buddhist Art Therapy : The Pagoda Creates Happiness Ban Mae
Hang Community Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้วิจัยหลัก: พระวิสิทธิ์ วงศ์โส

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๙๙/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๙๙

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระวิสิทธิ์ วงศ์โส / นักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง "พุทธศิลปกรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่ห่าง อ.เวียงป่าเป้า จ. เชียงราย" มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.
หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่ อว ๘๐๒๔/๒๗ (๓๐) /ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก (พระอารามหลวง)

ด.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๕๑๐๒๓, ๒๕๑๕๔๖, ๒๕๑๕๕๑

๒๕๑๗๗๕, ๘๐๘๕๕๕ – ๓ โทร. (๐๕๓) ๒๕๑๕๕๒

www.cmmcu.com/

๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมืองานวิจัย

เรียน รศ.ดร.พูนชัย ปันยิยะ

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนทำการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ โครงการย่อย ๒ เรื่อง “พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ตามสัญญาเลขที่ ๒.๐๕๐/๒๕๖๖ MCU RS-๘๐๐๗๖๐๕๑ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้รู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

หวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิชญ์ โคตรสุโพธิ์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ประสานงาน เบอร์โทรติดต่อนอ ๐๙๘-๘๗๕๘๔๔๘

ที่ อว ๘๐๒๔/๒๗ (๓๐) / ๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก (พระอารามหลวง)

ด.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๖๐๗, ๒๕๗๒๔๗, ๒๗๐๕๕๑

๒๕๐๗๕, ๘๐๘๕๕ - ๓ โทร. (๐๕๓) ๒๗๐๕๕๒

www.cmmcu.com/

๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมืองานวิจัย

เรียน รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนทำการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ โครงการย่อย ๒ เรื่อง “พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่ห่าง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ตามสัญญาเลขที่ ๖.๐๕๐/๒๕๖๖ MCU RS-๘๐๐๗๖๖๐๕๑ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้รู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

หวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิชญ์ โคตรสุโพธิ์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ประสานงาน เบอร์โทรติดต่อ ๐๙๔๘-๔๙๕๘๔๔๘๘

ที่ อว ๘๐๒๔/๒๗ (๓๐) / ๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก (พระอารามหลวง)
ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๗๐๖๖๗, ๒๕๖๒๔๖, ๒๗๐๔๕๑
๒๕๐๓๗๕, ๘๐๘๕๑๑ - ๓ โทร. (๐๕๓) ๒๗๐๔๕๒
www.cmmcu.com/

๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมืองานวิจัย

เรียน รศ.ดร.ปฐม บัญศรีตัน

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนทำการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ โครงการย่อย ๒ เรื่อง “พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ตามสัญญาเลขที่ ว.๐๕๐/๒๕๖๖ MCU RS-๘๐๐๗๖๐๕๑ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้รู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

หวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิชญ์ โคตรสุโพธิ์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ประสานงาน เบอร์โทรติดต่อนอ ๐๙๔๘-๔๗๕๘๔๔๘

ที่ อว ๘๐๒๔.๑ (๓๐) /ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก (พระอารามหลวง)

ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๕๔๑๖๗, ๒๕๔๑๔๙, ๒๕๔๐๔๕๓

๒๕๐๗๕, ๘๐๔๑๕๑ - ๓ โทร. (๐๕๓) ๒๕๔๐๕๑๖

www.cmmcu.com/

๑ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

นมัสการ พระครูโฆสิตธมณคุณ เจ้าอาวาสวัดแม่हां

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนทำการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ โครงการย่อย ๖ เรื่อง "พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ตามสัญญาเลขที่ ๖.๐๕๐/๒๕๖๖ MCU RS-๘๐๐๗๖๐๕๑ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บันทึกศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ท่าน เรื่อง พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ในวันที่ ๔-๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นต้น

หวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

กราบนมัสการความเคารพอย่างสูง

(ดร.สิริภูมย์ โคตรสุโพธิ์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ประสานงาน เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๘-๔๗๕๘๔๔๘

ที่ อว ๘๐๒๔.๓ (๓๐) /ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก (พระอารามหลวง)

ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๕๔๐๐๐๕, ๒๕๔๐๔๙๙, ๒๕๔๐๔๕๑

๒๕๐๓๗๕, ๘๐๘๔๕๑ – ๓ โทร. (๐๕๓) ๒๕๔๐๔๕๒

www.cmmcu.com/

๑ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน ผู้ใหญ่บ้านแม่हां

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนทำการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ โครงการย่อย ๒ เรื่อง “พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ตามสัญญาเลขที่ ๖.๐๕๐/๒๕๖๖ MCU RS-๘๐๐๗๖๖๐๕๑ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ท่าน เรื่อง พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ในวันที่ ๔-๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นต้น

หวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิชญ์ โคตรสุโพธิ์)

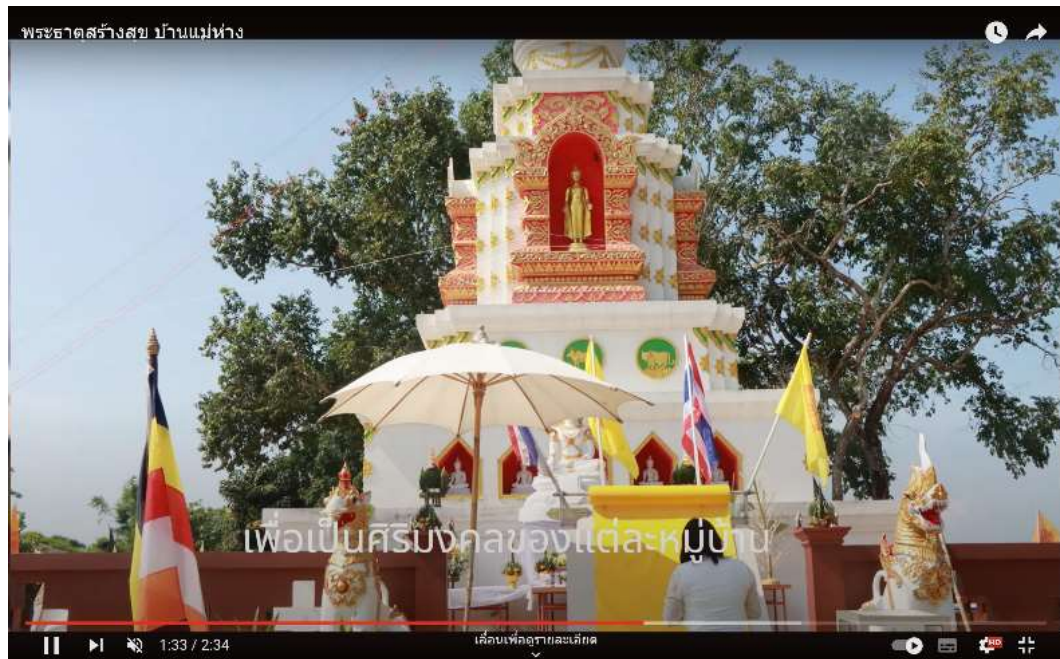
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ประสานงาน เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๘-๔๗๕๘๔๔๘

ภาคผนวก ค.
ภาพกิจกรรมลงพื้นที่

“พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างสุข” เป้าหมายการสร้างความสุข ให้กับคนในชุมชน เกิดการสืบทอดระหว่างการสร้างเจดีย์ การมีส่วนร่วม เรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสามารถที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมี ภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจในการที่จะจัดการกับความเครียด ความกังวล และความวิตกกังวลจากสถานการณ์ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

เป็นศิลปะที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นมายาวนาน แต่ทั้งนี้ลวดลายต่าง ๆ อยู่ในภาชนะ หรืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่ทั้งนี้ หากมีการพัฒนาและนำลวดลายเหล่านั้น ไปใส่ไว้ในเจดีย์วัดแม่हां จะเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นหลัง และคนในชุมชนเกิดความตระหนัก และมีความสนใจที่จะอนุรักษ์ตลอดถึงสร้างความภาคภูมิใจให้คนในชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นลวดลายที่สร้าง มูลค่า ราคา และเป็นลวดลายที่เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจของคนในชุมชน ได้เล็งเห็นถึงความมีประสิทธิภาพของการใช้พุทธศิลปกรรมในการสร้าง ความสุขให้กับชุมชน วัดแม่हां ต.เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

พุทธศิลป์กรรมบำบัด : บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน ณ วัดแม่हां ต.เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย วันที่ ๒๖-๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๕

ภาคผนวก ง.

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ☐ ต้นแบบเทคโนโลยี
- ☐ กระบวนการใหม่
- ☒ องค์ความรู้
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- ☐ การพัฒนากำลังคน
- ☐ ทรัพย์สินทางปัญญา
- ☒ บทความทางวิชาการ
- ☐ การประชุม/สัมมนาในระดับนานาชาติ
- ☐ การประชุม/สัมมนาในระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ระดับอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับภาคสนาม
- ☐ ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

- ๑) บทความเรื่อง "พุทธศิลป์กรรมบำบัด: พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่ท่าง อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย"
- จำนวนผลงาน : เรื่อง หน่วยนับ: ๑ เรื่อง

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์:

กิจกรรม“พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างสุข”

ประเภท:

- ☐ เชิงปริมาณ
- ☒ เชิงคุณภาพ
- ☐ เชิงเวลา
- ☐ เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

กิจกรรมการสร้างความสุขให้กับคนในชุมชน เกิดการสืบทอดระหว่างการสร้างเจดีย์ การมีส่วนร่วม เรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสามารถที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความสุข และมี ภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจในการที่จะจัดการกับความเครียด ความกังวล และความวิตกกจากสถานการณ์ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

การวิจัยเรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย มีการนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

๑. กิจกรรมการก่อสร้าง จัดงานฉลองสมโภช และการสรงน้ำพระธาตุ

๒. กิจกรรมด้านการอบรมทักษะด้านอาชีพ

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ☒ ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ☐ ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ☐ ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ☐ ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ☒ ผลกระทบต่อสังคม
- ☐ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- ☐ เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- ☐ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- ☐ สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

๑) ด้านวิชาการ องค์ความรู้จากงานวิจัย สามารถนำไปอ้างอิง และสร้างกระบวนการศึกษาค้นคว้าต่อยอดงานด้าน "การสร้างลวดลายศิลปะ" ต่อไป ซึ่งจะทำให้ได้องค์ความรู้ที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในอนาคต

๒) ด้านสังคม ชุมชนสามารถใช้ทักษะการวิจัยและการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม ไปปรับใช้ในพัฒนาอาชีพให้กับคนในชุมชนต่อไป

๓) ด้านนโยบาย องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น นำผลการวิจัยไปสู่การกำหนดนโยบาย และสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

๔) ด้านเศรษฐกิจ ผลงานสร้างสรรค์ "ลวดลายศิลปะบนผลิตภัณฑ์" นำมาซึ่งรายได้สู่ชุมชน ผ่านการท่องเที่ยวชุมชน และต่อยอดสู่ชุมชนใกล้เคียงต่อไปในอนาคต

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน พระวิสิษฐ์ วงศ์โส หัวหน้าวิจัย

ข้าพเจ้า พระครูโฆสิตมณคุณ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดแม่हां
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดแม่हां ตำบลเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย
ที่อยู่ วัดแม่हां ตำบลเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย โทรศัพท์ ๐๘๔๔-๙๙๙๙-๒๙๙๒
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เรื่อง พุทธศิลป์กรรมบำบัด : พระเจดีย์สร้างความสุข ชุมชนบ้านแม่हां อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระวิสิษฐ์ วงศ์โส และคณะ
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๖ จนถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๖ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/
งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. วัดและชาวบ้านในชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์ การมีส่วนร่วมในการออกแบบ
แบบลวดลายเวียงกาหลงที่เหมาะสม เพื่อนำไปติดตั้งในพระเจดีย์ วัดแม่हां
๒. พระสงฆ์ สามเณร ชาวบ้านในชุมชนมองเห็นคุณค่าของสมบัติบรรพชนที่มีอยู่ในชุมชน และสร้าง
ความภาคภูมิใจและศรัทธาให้กับคนในชุมชน เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นข้อมูลในการเผยแพร่
สร้างเจดีย์
๓. พระสงฆ์ สามเณร ชาวบ้านในชุมชนแม่हां ได้มีอาชีพรายได้เพิ่มในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา
ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูโฆสิตมณคุณ)

ตำแหน่ง

เจ้าอาวาสวัดแม่हां

หมายเหตุ: ผ่านการตรวจประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้แล้ว (ถ้ามี)

ประวัติผู้วิจัย หัวหน้าโครงการ

- ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) : พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธิ์, ผศ.ดร. (วิสิทธิ์ วงศ์ไส)
- ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) : Phra Wisit Thitavisiddho, Assistant Professor.Dr. (Wisit Wongsai)
- ที่อยู่หน่วยงานที่ติดต่อ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
๑๓๙ ถ.สุเทพ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
- โทรศัพท์/โทรสาร : ๐๕๓-๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑
- มือถือ : ๐๙-๘๔๗-๕๘๔๔๘
- E-mail : wisitnaja@hotmail.com, wisitnaja@gmail.com
- ประวัติการศึกษา : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พธ.บ.(จริยศึกษา),
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
: สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท พธ.ม. (พระพุทธศาสนา),
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
: สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก Ph.D. (Philosophy)
University of Mysor
- ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
: ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
: ผู้อำนวยการส่วนสนับสนุนวิชาการ
: ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้โพธิยาลัย
: กรรมการและเลขานุการมูลนิธิโพธิยาลัย
- ความชำนาญพิเศษ : จัดกิจกรรม บรรยาย ออกแบบการกิจกรรม นักจัดการโครงการ

ผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) : พระครูประวิตรวรานุกยุต,ผศ.ดร.
- ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) : Phrakru Pravitvaranuyut, Assistant Professor.Dr.
- ที่อยู่หน่วยงานที่ติดต่อ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
๑๓๙ ถ.สุเทพ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
- โทรศัพท์/โทรสาร : ๐๕๓-๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑
- มือถือ : ๐๘๙-๕๕๖๓๓๑๓
- E-mail : sanehm@yahoo.com
- ประวัติการศึกษา : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พธ.บ.(ศาสนา),
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
: สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท M.A. Philosophy, (ปรัชญา),
University of Mysor
: สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก M.Phil. (Philosophy), Ph.D.
(Pali & Buddhism)
- ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
: ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตเชียงใหม่
- ความชำนาญพิเศษ : บริหารจัดการ บรรยายภาษาอังกฤษ นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) : พระมหาดนัยพัชร ยูนิรัมย์
 ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) : Phramaha Danaiphath Yuniram, Dr.
 ที่อยู่หน่วยงานที่ติดต่อ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕ ต.ลำไทร
 อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
- โทรศัพท์/โทรสาร : ๐-๓๕๒๔-๘๐๐๐ โทรสาร ๐-๓๕๒๔-๘๐๐๖
 มือถือ : ๐๘๘-๙๑๔๒๕๙๕
 E-mail : yunirum@gmail.com
- ประวัติการศึกษา : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พธ.บ.(ปรัชญา),
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท พธ.ม. (ปรัชญา),
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก Ph.D. (Philosophy)
 University of Mysor
- ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา มจร
 : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และดุขฎิบัณฑิต
 สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่
- ความชำนาญพิเศษ : บริหารจัดการ บรรยายภาษาอังกฤษ นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) : นายธวัชชัย จันจุฬา
 ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) : Mr. Thawatchai Junjula
 ที่อยู่หน่วยงานที่ติดต่อ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
 ๑๓๙ ถ.สุเทพ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
 โทรศัพท์/โทรสาร : ๐๕๓-๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑
 มือถือ : ๐๘๕๕๕๓-๔๑๑๑
 E-mail : kaodern@gmail.com
 ประวัติการศึกษา : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่
 : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการศึกษานอกระบบ
 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 : กำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก (ดุษฎีบัณฑิต)
 สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่
 ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้ประสานงานโครงการ สสส.
 : กรรมการและเหรัญญิกมูลนิธิโพธิญาณ
 ความชำนาญพิเศษ : นักจัดการโครงการ นักวิจัย จัดกระบวนการ ออกแบบกระบวนการ